



T.C

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL MİRAS VE MİRAS ALAN YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE HAYATLI EV: MUĞLA EVİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enes Ekrem CİVELEK

DANIŞMAN

Doç. Dr. Bekir ÖZER

2025 - Muğla

T.C
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL MİRAS VE MİRAS ALAN YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE HAYATLI EV: MUĞLA EVİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enes Ekrem CİVELEK

DANIŞMAN

Doç. Dr. Bekir ÖZER

2025 - Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL MİRAS VE MİRAS ALAN YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE HAYATLI EV: MUĞLA EVİ ÖRNEĞİ

Enes Ekrem CİVELEK
2241082001

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez

Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 20/01/2025
Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 06/02/2025

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bekir ÖZER
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Zeynep DEMİRCAN
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Betül GÖKARSLAN

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Muzaffer DEMİR

2025 - Muğla

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 25/12/2024 tarih ve 1180-7 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız, Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Enes Ekrem CİVELEK'in "Tarihsel Süreç İçinde Hayatlı Ev: Muğla Evi Örneği" adlı tezi incelemiş ve aday 20/01/2025 tarihinde saat 13:00'da tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin **kabul** edilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Bekir ÖZER

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep
DEMİRCAN

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Betül
GÖKARSLAN

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Tarihsel Süreç İçinde Hayatlı Ev: Muğla Evi Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

06/02/2025

Enes Ekrem CİVELEK

İmzası

Tarihsel Süreç İçinde Hayatlı Ev: Muğla Evi Örneği

ÖZET

Hayat, geleneksel Türk konutlarında önemli bir mekan ve aynı zamanda toplumsal bir kavramdır. Türk mimarisinde hayat, Anadolu ve Balkan coğrafyasında halk ihtiyaçlarına göre sürekli evrim geçirmiştir. Türk evlerinde hayat, bireylerin tercihleri, kültürleri ve günlük yaşamlarıyla bütünleşmiş, sosyal etkileşimin önemli bir parçasıdır. Genel olarak dış sofalı Türk evlerinde yer alan hayat bölümü; karşılama, ağırlama, geçiş alanı gibi işlevleri karşılamış olsa da, zaman içerisinde bütün bu işlevlerini kaybetmeye başlamıştır. Gelişiminin son aşaması olarak orta sofalı konutlarda gözlemlenen hayat, yerini günümüzdeki hol mekanına bırakmıştır.

Tez çalışmasının ilk bölümünde Türk konut tipleri incelenmiştir. İkinci bölümünde ise hayat kavramının gelişim süreci detayları ile aktarılmıştır. Üçüncü bölümde hayat mekanı tüm bileşenleri ile incelenmiştir. Geleneksel Muğla konutu içerisinde hayat alanının oluşumunu destekleyen mekansal ve yapısal bileşenler üzerinde durulmuş, ardından hayatın mekan içerisindeki işlevleri değerlendirilmiştir.

Son bölümde ise Muğla ili özelinde hayatlı konutlar örneklem olarak alınarak incelenmiş, tipolojik sonuç ve Türk evi plan tipleri içerisindeki yeri tespit edilmiştir. Bunun için değişen kültürel etki, ihtiyaçlar, iklim, aile yapısı gibi unsurların hayat mekanının gelişimi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Muğla hayatlı konutları üzerine yapılan tez içerisinde; örneklem olarak seçilen konutların bazılarının rölövesi alınarak plan ve kesit çizimleri yapıp, tipolojik süreç belirlenmiştir. Bu sayede hayat mekanının geleneksel Türk mimarisindeki yeri tespit edilebilmiştir. Genellikle kırsal yerleşim bölgelerinde yayılım gösteren hayatlı Muğla konutları, çoğunlukla yalın bir tasarıma sahiptir. Kullanım amacına göre her metrekaresi özenle tasarlanmıştır. Tasarım kaygısı taşımayan bu konutların bazılarında kalem işlemelerine rastlanmıştır. Yerleşim türü, iklim, kültür, kültürler arası etkileşim ve iletişim gibi birçok unsur, bu konutların şehir ölçeğinde bile farklılıklar göstermesine yol açmıştır. Tezin odak noktası, Türk konut mimarisinde önemli bir yer tutan hayatlı Muğla konutlarının gelişimini ele almaktadır. Ayrıca, seçilen örneklerle konutların güncel koruma sorunları ve gelişimi de ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Konut, Hayat, Mekan

Hayatlı Ev in Historical Continuity: Muğla House Case Study

ABSTRACT

Hayat is an important space and also a social concept in traditional Turkish housing. In Turkish architecture, hayat has constantly evolved according to the needs of the people in Anatolia and the Balkan regions. Hayat is an important place of social interaction in Turkish houses, integrated with individuals' preferences, cultures and daily lives. Although hayat, which is generally located in Turkish houses with an external sofa, had functioned as a reception, entertainment and transition area; it started to lose all these functions over time. At the last stage of its development, the hayat observed in houses with a central sofa gave way to today's hall space. In the first chapter of this thesis, Turkish housing types will be examined.

In the second chapter, the development process of the concept of hayat will be conveyed in detail. In the third chapter, the hayat space will be examined with all its components. The spatial and structural components that support the formation of the hayat space within the traditional Muğla house will be emphasized, followed by the evaluation of the roles and functions of hayat within the space.

In the last chapter, hayatlı konutlar in Muğla province will be examined as a sample and their typological results and place in Turkish house plan types will be determined. For this purpose, the effects of factors such as changing cultural influences, needs, climate and family structure on the development of the hayat space will be examined. In this thesis on Muğla hayatlı konutları; some of the houses selected as samples will be surveyed, and the typological process will be determined with plan and section drawings. Thus the place of the hayat space in traditional Turkish architecture will be determined. Generally spreading in rural settlement areas, Hayatlı Muğla konutları mostly have a plain design. Every square meter had been carefully designed according to the purpose of use. Hand-drawn engravings have been encountered in some of these houses that do not have any design concerns. Many factors such as settlement type, climate, culture, intercultural interaction and communication have caused these houses to show differences even at the city scale. The focus of the thesis is on the development of the hayatlı Muğla konutları, which

have an important place in Turkish housing architecture. In addition, the current conservation problems and development of the houses will also be discussed with selected examples.

Key Words: Traditional Housing, Hayat, Space



ÖN SÖZ

Muğla ili sınırları içerisinde özellikle kırsal yerleşimlerde kültürel mirasın yeterli değeri görmediği, bazı mimari yapıların ise yok olma sorununa karşı çözüm sunma ve bu unsurların belgelenmesi gerektiğini öngören, bu doğrultuda hayatlı Muğla konut yapısını öneren tez danışmanım Doç. Dr. Bekir Özer'e tüm çalışma boyunca desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Alan araştırması sürecinde beni misafir eden ve çalışmam boyunca gereken tüm olanakları sağlayan Göktepe, Akgedik, Kapubağ, Çaybükü, Ayazkırı, Demirtaş Mahalleleri sakinlerine şükranlarımı sunarım. Tez çalışmam için gerekli kaynak ve arşiv belgeleri konusunda desteğini esirgemeyen Muğla Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı'na ve Menteşe Belediyesi Yapı Kontrol Müdürlüğü'ne sağladıkları yardım ve ilgiden ötürü minnettarım. Ayrıca alan araştırmalarım sırasında benden yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Kübra Arat ve Hazan Pınar Aydınolu'na içtenlikle teşekkürlerimi iletirim. Son olarak hayatım boyunca her anımda yanımda olan, her türlü sıkıntıyı paylaşan sevgili anneme ve babama, üzerimdeki bitip tükenmek bilmeyen emekleri için derin bir sevgi ve minnettarlık duyduğumu ifade etmek isterim.

Enes Ekrem CİVELEK

20/01/2025

MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	IV
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK EVİ

1.1. TÜRK EVİ GELİŞİMİ VE ANADOLU'DA KONUT YAPISI.....	6
1.2. TÜRK EVİ VE SAHA İLİŞKİSİ	11
1.3. TÜRK EVİ YAPIMINDA KULLANILAN TEMEL MALZEMELER.....	12
1.3.1. Kerpiç.....	14
1.3.2. Doğal Taş	14
1.3.3. Ahşap	15
1.4. TÜRK EVİ PLAN TİPLERİ.....	17
1.4.1. Sofasız Plan Tipi.....	18
1.4.2. Dış Sofalı (Hayatlı) Plan Tipi	20
1.4.3. İç Sofalı Plan Tipi	23
1.4.4. Orta Sofalı Plan Tipi	28

İKİNCİ BÖLÜM

HAYATLI TÜRK EVİ KAVRAMININ GELİŞİMİ

2.1. HAYATIN KELİME KÖKENİ.....	34
2.1.1. Hayat Kavramı ve Gelişimi.....	35
2.1.2. Yöresel Halk Mimarisinde Hayat.....	40
2.2. HAYAT BENZERİ KAVRAMLAR.....	43
2.2.1. Hayat İle Bağlantılı Mekanlar:	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKAN OLARAK HAYAT

3.1. HAYAT MEKANININ İŞLEVLERİ	48
3.1.1. Geçiş Mekanı Olarak Hayat.....	50
3.1.2. Yaşama Mekanı Olarak Hayat.....	53
3.1.3. Yapının Merkezi Olarak Hayat.....	54
3.1.4. Sosyal Hayatın Bir Parçası Olarak Hayat	56
3.2. MEKANSAL İŞLEVİN GELİŞİMİ VE HAYATLA BAĞLANTILI MEKANLAR.....	59

3.2.1. Avlu.....	61
3.2.2. Ahır.....	62
3.2.4. Oda	64
3.2.4. Depolama Alanları	67
3.2.5. Islak Hacimler.....	68
3.3. HAYATLI MUĞLA EVİ VE YAPI ELEMANLARI.....	68
3.3.1. Ahşap Direkler.....	69
3.3.2. Merdiven.....	74
3.3.3. Kapı, Pencere ve Doğramaları.....	77
3.3.4. Ocak	79
3.3.5. Çatı ve Hayat Tavanı	82
3.3.6. Köşk	84
3.3.7. Abdestlik.....	86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUĞLA İLİ TÜRK KONUTUNDAKİ HAYAT BÖLÜMÜ GELİŞİMİ

4.1. AVLUSUZ TEK ODALI HAYATLI MUĞLA EVİ.....	94
4.1.1. Avlusuz Tek Odalı Hayatlı Muğla Evi Örnekleri	97
4.2. AVLULU TEK KATLI HAYATLI MUĞLA EVİ	105
4.2.1. Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla Evi Örnekleri.....	108
4.3. AVLULU İKİ KATLI TEK HAYATLI MUĞLA EVİ	117
4.3.1. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla Evi Örnekleri.....	120
4.4. AVLULU İKİ KATLI İKİ HAYATLI MUĞLA EVİ.....	129
4.4.4. Avlulu İki Katlı İki Hayatlı Muğla Evi Örnekleri.....	133
4.5. MERKEZİ PLANLI HAYATLI MUĞLA EVİ	147
4.6. MUĞLA HAYATLI HANLAR (TİCARİ KONUT)	150
4.6.1. Muğla Hayatlı Han Örnekleri	151
4.7. HAYATLI MUĞLA KONUTUNUN KORUMA SORUNLARI	161
4.7.1. Hayatlı Muğla Konutunun Doğal ve İnsan Kaynaklı Koruma Sorunları.....	165
4.7.2. Hayatlı Muğla Konutunun Koruma mevzuatlarına göre incelemesi:	167
SONUÇ	172
KAYNAKÇA.....	175

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Sofasız Türk Evi Plan Tipleri.....	19
Şekil 2. Sofasız 2 Odalı Türk Evi Planı /Gaziantep Müfit Arif Efendi Evi	20
Şekil 3. Sofasız 2 Üzeri Odalı Türk Evi Planı /Diyarbakır Bayram Güllaç Evi	20
Şekil 4. Dış Sofalı Türk Evi Plan Tipleri	21
Şekil 5. Dış Sofalı Ve Sıralı Oda Mekanı Bulunan Türk Evi Planı.....	22
Şekil 6. İç Sofalı Türk Evi Plan Tipleri.....	24
Şekil 7. İki Yüzlü İç Sofalı Plan Tipi Örneği	25
Şekil 8. İç Sofalı Eyvanlı Plan Tipi Örneği.....	26
Şekil 9. Konya Nurluoğlu Mahallesinde Ve 19. Yüzyıldan Kalma İç Sofalı İki Odalı Plan Tipi Örneği.....	27
Şekil 10. İç Sofalı Dört Odalı Plan Tipi Örneği	28
Şekil 11. Orta Sofalı Türk Evi Plan Tipleri.....	30
Şekil 12. Yöresel Halk Mimarisinde "Hayat" Kavramının Bölgelere Göre Tanımları.	43
Şekil 13. Mekanlar Arası Dizin.	51
Şekil 14. Geçiş /Geçirgenlik Grafi	51
Şekil 15. Geleneksel Muğla Evi Direk Örneği Detay Çizimi	71
Şekil 16. Geleneksel Muğla Evlerindeki Direk Örnekleri	72
Şekil 17. Merdiven Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek	76
Şekil 18. Geleneksel Muğla Konutu Çakma Kapı Örnekleri.	78
Şekil 19. Geleneksel Muğla Konutu Pencere Örnekleri.	79
Şekil 20. Geleneksel Türk Evlerindeki Ocak Tipleri	80
Şekil 21. Ocak Ön Görünüş Çizimi. Çizim: Enes Ekrem Civelek.....	81
Şekil 22. Muğla Evi Çatı Kesiti. Çizim: Y. Mimar Ertuğrul Aladağ.....	84
Şekil 23. Araştırma Yapılan Bazı Alanlardaki Tahmini Hayatlı Konut Sayısı Tablosu.	89
Şekil 24. Araştırma Yapılan Alanların Haritası. Çizim: Enes Ekrem Civelek	90
Şekil 25. Muğla İli Hayatlı Ev Gelişim Sınırlarının Muhtemel Haritası.	90
Şekil 26. Avlusuz Tek Odalı Hayatlı Muğla Evi Örnek Plan Ve Mekanlar Arası İlişki Grafi	94
Şekil 27. Avlusuz Tek Odalı Hayatlı Muğla Evi 3b.	95
Şekil 28. Avlusuz Tek Odalı Hayatlı Muğla Evi 3b.	96
Şekil 29. Hüseyin Şatiroğlu Evi/2 Zemin Kat Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek....	99
Şekil 30. Hüseyin Şatiroğlu Evi/2 Ön Görünüş. Çizim: Enes Ekrem Civelek	99
Şekil 31. Hüseyin Şatiroğlu Evi/2 Hayat Tavanı Görünüş. Çizim: Enes Ekrem Civelek	101
Şekil 32. Mehmet Dalar Evi Planı Ve Ön Görünüşü Çizim: Enes Ekrem Civelek..	103
Şekil 33. Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla Evi Örnek Plan Ve Mekanlar Arası İlişki Grafi	106
Şekil 34. Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla Evi 3b.	107
Şekil 35. Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla Evi 3b.	107
Şekil 36. Hüseyin Şatiroğlu Evi/1 Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek.....	112
Şekil 37. Ertan Bulut Evi Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek	116

Şekil 38. Ertan Bulut Evi Hayat A-A Ve B-B Kesitleri. Çizim: Enes Ekrem Civelek	116
Şekil 39. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla Evi Örnek Plan Ve Mekanlar Arası İlişki Grafi	117
Şekil 40. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla Evi 3b.	118
Şekil 41. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla Evi 3b.	119
Şekil 42. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla Evi Hayatı 3b.	119
Şekil 43. Konut Zemin Ve Birinci Kat Planları. Çizim: Enes Ekrem Civelek	121
Şekil 44. Hüseyin Uçan Evi Ön Görünüş. Çizim: Enes Ekrem Civelek	123
Şekil 45. Hacı İbrahim Oğlu Abdullah Bey'in Evi Birinci Kat Planı.	128
Şekil 46. Avlulu İki Katlı İki Hayatlı Muğla Evi Örnek Plan Ve Mekanlar Arası İlişki Grafi	130
Şekil 47. Avlulu İki Katlı İki Hayatlı Muğla Evi 3b.	131
Şekil 48. Avlulu İki Katlı İki Hayatlı Muğla Evi Zemin Kat Hayatı 3b.	132
Şekil 49. Avlulu İki Katlı İki Hayatlı Muğla Evi Birinci Kat Hayatı 3b.	132
Şekil 50. Molla Mehmet Hoca'nın Evi Zemin Kat Hayat Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek	135
Şekil 51. Molla Mehmet Hoca'nın Evi Hayatı Aa Kesiti. Çizim: Enes Ekrem Civelek	135
Şekil 52. Molla Mehmet Hoca'nın Evi Birinci Kat Hayat Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek	136
Şekil 53. Molla Mehmet Hoca'nın Evi Hayatı Bb Kesiti. Çizim: Enes Ekrem Civelek	137
Şekil 54. Hacı Mehmet Evi Zemin Kat Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek	145
Şekil 55. Hacı Mehmet Evi Birinci Kat Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek	146
Şekil 56. Hacı Mehmet Evi Bb Kesiti. Çizim: Enes Ekrem Civelek	147
Şekil 57. Hacı Mehmet Evi Aa Kesiti. Çizim: Enes Ekrem Civelek	147
Şekil 58. Merkezi Planlı Hayatlı Muğla Evi Örnek Plan Ve Mekanlar Arası İlişki Grafi	148
Şekil 59. Yağcılar Hanı Zemin Kat Planı. Menteşe Belediyesi Arşivi.	151
Şekil 60. Yağcılar Hanı 1. Kat Planı. Menteşe Belediyesi Arşivi.	152
Şekil 61. Konakaltı Hanı Zemin Kat Planı. Menteşe Belediyesi Arşivi.	157
Şekil 62. Konakaltı Hanı 1. Kat Planı. Menteşe Belediyesi Arşivi.	157

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1. Hayatta Yapılan Yemek Hazırlığı.	54
Fotoğraf 2. 1990 Yılında Belenye Köyünde Hayatta Geçen Kız İsteme Merasimi... 57	57
Fotoğraf 3. 1990 Yılında Belenye Köyünde Hayatta Geçen Kına Töreni.	58
Fotoğraf 4. 1990 Yılında Belenye Köyünde Hayatta Geçen Kına Yemeği.....	58
Fotoğraf 5. 1990 Yılında Belenye Köyünde Hayatta Geçen Kınada Oynanan Zeybek.	58
Fotoğraf 6. Ahır Girişi.....	63
Fotoğraf 7. Ahırda Bulunan Hayvanlardan Biri.	64
Fotoğraf 8. Geleneksel Muğla Konutu Tavan Göbeği Örneği (Hacı Mehmet Evi) ...	66
Fotoğraf 9. Geleneksel Muğla Konutu Depolama Alanı Ve Gusülhane Örneği (Hacı Mehmet Evi).	67
Fotoğraf 10. İçi Boş Payandalı Ahşap Direkler – Molla Mehmet Hoca Evi	73
Fotoğraf 11. İki Farklı Tür Ahşap Direk Örneği – Hacı İbrahim Oğlu Abdullah Evi	73
Fotoğraf 12. Hayata Çıkan Beton Merdiven.	75
Fotoğraf 13. Hayata Çıkan Ahşap Merdiven.....	75
Fotoğraf 14. Hayata Çıkan Merdiven.....	76
Fotoğraf 15. Hayatta Bulunan Bir Ocak.	81
Fotoğraf 16. Kapatılmış Ocak Yerine Kullanılan Soba.....	82
Fotoğraf 17. Tavan Çıtakari Kaplama Örneği.	83
Fotoğraf 18. Hayat İçerisindeki Köşk.	85
Fotoğraf 19. Taş Ve Alçı Abdestlik.	86
Fotoğraf 20. Ahşap Abdestlik.....	86
Fotoğraf 21. Hüseyin Şatıroğlu Evi Havuz Yapısı, 2024.	98
Fotoğraf 22. Hüseyin Şatıroğlu Evi/2 Hayatı, 2024.....	100
Fotoğraf 23. Köydeki Avlusu Olmayan Diğer Hayatlı Evlerden Biri, 2024.	102
Fotoğraf 24. Konut Hayatı, 2024.	104
Fotoğraf 25. Konut Hayatı, 2024.	104
Fotoğraf 26. Ertan Bulut Evi Hayatı, 2024.	113
Fotoğraf 27. Direğin Güncel Hali, 2024.	114
Fotoğraf 28. Direğin Motifli Hali, 2014.	115
Fotoğraf 29. 1.Kat Oda Mekanı, 2024.	122
Fotoğraf 30. Yapının Dış Görünüşü, 2024.	123
Fotoğraf 31. Yapı Hayat Mekanı, 2024.	124
Fotoğraf 32. Yapının Dış Görünüşü, 2024.	125
Fotoğraf 33. Yapı Hayatından Görünüş, 2024.	126
Fotoğraf 34. Kapatılan Mekan Ve Ocak, 2024.....	127
Fotoğraf 35. Yapı Hayatından Görünüş, 2024.	127
Fotoğraf 36. Yapının Güncel Hali, 2024.	134
Fotoğraf 37. Yapı Merdiveni, 2024.	138
Fotoğraf 38. Abdestlik Güncel Hali, 2024.	138
Fotoğraf 39. Avludan 1. Hayata Bakış, 2024.	139
Fotoğraf 40. Zemin Kat Hayat Mekanı, 2024.	139
Fotoğraf 41. 1.Kat Hayat Mekanı, 2024.	140

Fotoğraf 42. 1.Kat Hayat Mekanı, 2024.	140
Fotoğraf 43. Köydeki Diğer Hayatlı Evlerden Biri, 2024.....	141
Fotoğraf 44. Konut Avludan Görünüşü, 2024.....	142
Fotoğraf 45. Konut Hayatı, 2024.	143
Fotoğraf 46. Konut Hayatı, 2024.	143
Fotoğraf 47. Abdestlik, 2024.....	144
Fotoğraf 48. Peyke, 2024.	144
Fotoğraf 49. Muğla Merkezi Planlı Hayatlı Konut Örneği, 2024.	149
Fotoğraf 50. Han Giriş Kapıları, 2024.	153
Fotoğraf 51. Birinci Kat Hayatı, 2024	154
Fotoğraf 52. Völütlü Payanda, 2024.	154
Fotoğraf 53. Dokumacıların Ticaret Alanı, 2024.	155
Fotoğraf 54. Birinci Kat Hayatı, 2024.	156
Fotoğraf 55. Yapıya Sokaktan Bakış, 2024.....	158
Fotoğraf 56. Payandalı Direk, 2024.	159
Fotoğraf 57. Zemin Kat Hayatı, 2024.	160
Fotoğraf 58. Birinci Kat Hayatı, 2024.	160
Fotoğraf 59. Proje Öncesi Yapı. (Kıntak, 2014.).....	162
Fotoğraf 60. Yapının Güncel Hali, 2024.	162
Fotoğraf 61. Hayatı Kapatılmış Konut, 2024.....	163
Fotoğraf 62. Satılık Hayatlı Konut, 2024.....	164

GİRİŞ

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma, literatür taramasıyla başlamıştır. Bu süreçte, "hayat" kavramıyla ilgili bilgi, belge ve kaynaklar incelenmiş, aynı zamanda kapsamlı bir kütüphane araştırması gerçekleştirilmiştir. Ele alınacak olan "hayat" kavramı, tipolojik, etimolojik ve sosyolojik yönleriyle de araştırılmış; bu bağlamda ilgili literatür taramaları tamamlanmıştır. Bu bilgiler ışığında Muğla hayatlı konutunun geleneksel Türk mimarisindeki yeri ve gelişime olan katkısı saptanmıştır. Tespit sonrasında ise Muğla ili genelinde direk gözlem ve yapılan analizler sonucu konut tipleri tespit edilmiştir. Belgelenecek olan konut tipleri için ise gayri resmi röportaj, toplu tartışma, yerel belge analizi ve bir süre konutların yayılım gösterdiği alanlarda konaklama gibi alan araştırması yöntemleri uygulanmıştır. Elde edilen bulguları doğrulayabilmek adına, gerektiğinde resmi yerel yönetim unsurları ile iletişime geçilmiştir. Yapı ve yapı grupları hakkında edinilen veriler, yapılan literatür taraması ile toplanan bilgiler ışığında tamamlanmıştır.

Çalışmanın Kapsamı ve Amacı

Türk geleneksel konut mimarisindeki çoğu konut tipi günümüzde değerini ve özgünlüğünü kaybetme riski taşıyan unsurlardan birisidir. Çalışma, Muğla geleneksel konutu içerisinde bulunan hayat mekanının gelişimini nedenleri ile yansıtmayı amaçlamıştır. Araştırma, hayatlı ev kavramının mekansal kurgusunu, mekanı oluşturan en küçük yapıdan bütünü ele alıp insan-yapı ilişkisi ve toplumsal yansımasını da göze alıp, hayat kavramının geçmişten günümüze nasıl şekillendiğini benzerlik ve farklılıklar açısından incelemektir. Hayatlı ev kavramına ilişkin toplumsal yansımalar üzerine literatürün yetersizliğinden dolayı çalışma bu alana katkı sağlamayı amaçlamıştır. Son olarak ise araştırma, yanlış müdahaleler sonucu özgün mimari değerini kaybetmek üzere olan Muğla hayatlı evinin gelişim aşamasındaki tüm plan tiplerinden seçilen örnekler ile birlikte belgelenmesini de amaçlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK EVİ

Bilinen bilgiler ışığında Neolitik Çağ, insan ve doğal çevre ilişkisinin arttığı ve buna bağlı olarak doğaya fiziksel müdahalenin başladığı bir zaman aralığı olmuştur. Zaman içerisinde besin ihtiyacını karşılayamayan toplulukların tahıl ürünlerine yöneldiği düşünülmektedir. Neolitik çağda Anadolu coğrafyası hakkında bilinen bilgiler sonucu ise yerleşik hayatın, tarım faaliyetlerinden önce geliştiği bilinmektedir. (Özdoğan, 2018 :12-23) Bu doğrultuda ilk olarak, insanlar kolay taşınabilen malzemeler kullanarak geçici mekanlar oluşturmuştur. Daha sonraki süreçte ihtiyaçlar konutların daha kalıcı, dayanıklı ve karmaşık tasarlanmasına yol açtı. Bu sayede insanlık, kalıcı olarak yerleşik hayata geçti ve konut mimarisi başladı. İlerleyen süreçlerde yapıları inşa etmek için taş, tuğla, kerpiç, ahşap, metal gibi farklı malzemeler kullanılmıştır (Bektaş, 1996: 34-44). Konutlar, şehirlerin, devletlerin ve medeniyetlerin gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Kapalı mekanlar, insanların ihtiyaçlarına, zevklerine, statülerine ve kültürlerine göre farklı şekiller, boyutlar, renkler ve süslemeler aldı.

Konut, insanlık tarihiyle yakından ilişkilendirilen ve insanların sosyal çevreleriyle etkileşimini gösteren bir kavram olarak hayatımıza girmiştir. Bu nedenle konut, insanın hem fiziksel hem de ruhsal ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynayan temel bir mekan haline gelmiştir. Mekan olarak konut, insanların hem geçmişlerini hem de geleceklerini yaşamın olduğu bütün dönemlerde belirleyen temel unsurlardan birisi olmuştur. Konutun gelişimi, bir nevi insanlığın gelişimiyle beraber şekillenmiş bir unsurdur. Ayrıca, konut insanlığın gelişimine de yansıtmaktadır.

Türk evinin gelişimi ise Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan uzun bir süreçte şekillenmiştir. Arkeolojik kazılar, bu gelişimin somut örneklerini ortaya koymuştur. Özellikle Kazakistan'daki Çu Vadisi, Sırderya boyları ve Aral Gölü çevresindeki kazılar, Türklerin ilk yerleşim planları ile ilgili önemli detaylar aktarmıştır. Bu kazılarda, Orta Çağ'a tarihlenen ve iki odalı basit bir planı temel alan Türk evlerinin yapısal özellikleri belgelenmiştir (Deniz, 2007).

Başlangıçta, giriş ve oturma alanından oluşan bu evler, zaman içinde toplumsal ihtiyaçlara göre evrilerek daha karmaşık bir hal almıştır. Üç ve daha fazla odalı

yapılarda, yaşam alanlarının çeşitlenmesi ve bir avlunun merkezî bir unsur olarak eklenmesi dikkat çekmiştir. Bu süreç, yalnızca fiziksel bir dönüşümü değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerdeki değişimi de yansıtmaktadır (Deniz, 2007).

Kazılardan elde edilen veriler, Türk evlerinin hem işlevsel hem de estetik açıdan geliştiğini göstermektedir. 11. ve 13. yüzyıllara tarihlenen Otrar kazılarında bulunan bazı evlerde, dini inanışlara dair izler ve dönemin sosyo-kültürel etkileri gözlemlenmiştir. Ayrıca, mimari yapının yerel çevreye ve malzeme imkanlarına uyum sağlayarak zaman içinde zenginleştiği görülmektedir (Deniz, 2007).

Türk evlerinin gelişim süreci, Orta Asya'daki yarı göçebe yaşam tarzından yerleşik hayata geçişin ve bu sürecin sosyo-kültürel etkilerinin bir yansımasıdır. Anadolu'ya geçişle birlikte, Türk evi hem yerel coğrafyanın hem de toplumsal yapının etkisiyle yeniden şekillenmiştir. Bu yeniden yapılanma, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar uzanan bir evrim sürecinin temel taşlarını oluşturmuştur.

Türk evi mimarisi, evrim süreciyle şekillenen unsurlardan biridir. Ancak başlangıçta bu kavram net olarak tanımlanmamıştır. Osmanlı evi, aniden ortaya çıkmamış ve aslında Türk evi kavramının öncülü olarak görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde çeşitli konut tipleri bulunmasına rağmen, genel olarak belirgin bir ayrım yoktu. Ancak özellikle kırsal alanlarda gelişen Türk konut örnekleriyle birlikte bu ayrım daha belirgin hale gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinde, Osmanlı evi kavramı yalnızca Türklerin azınlıkta olduğu bölgelerde varlığını sürdürmüştür. İmparatorluğun sona ermesiyle birlikte, Osmanlı evi kavramı zayıflamış ve Türk evi tanımı güçlenmiştir, zamanla özgün bir kavram haline gelmiştir. (Eldem, 1984)

Türk evi, Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında bulunan sınırlar içerisinde Balkan ve Anadolu olarak bilinen coğrafi bölgelerinde gelişmiştir. Türk evi, 13. yüzyıl itibariyle Selçuklu ve beylikler döneminde Anadolu'da ilk örnek ve gelişimini ortaya koymuştur. Fakat yapının terim değeri kazanmasını sağlayan mekansal gelişmeler, 15. yüzyıl itibariyle Osmanlı Döneminde görülmüştür. Yaklaşık 500 yıl boyunca gelişim gösteren Türk evi mimarisi, yaygınlaşarak 19. yüzyıl sonuna kadar devam etmiştir (Eldem, 1954: 11).

Türk evi, genel olarak kendine özgü malzeme, süsleme gibi etkiler ile bir tasarım kültürü ve yaşam biçimi ürünü haline gelmiştir. Özellikle 17. yüzyıl itibariyle gelişen Türk evi mimarisi, ortak mekan tasarımı ve cephe özellikleri ile dikkat çekmeye başlamıştır. Fakat Türk evini ayırt eden temel unsur, kapalı avlu veya dış sofalı olarak gelişimi olmuştur. Bu sayede Türk evi, Osmanlı'nın yayılım sınırları içerisindeki Rum evleri gibi birçok farklı konut tipinden farklılaşmıştır. Genel olarak ise Türk konut mimarisi, Osmanlı Dönemi ve öncesi kültürel tüm öğelerin birer sentezi niteliğindedir. Genel olarak Türk evi, birey ve toplumun yaşamsal faaliyet ve ihtiyaçları doğrultusunda gelişmiştir. Bu nedenle, bölge ve çevresinde etkili olan dinsel inanç ve ekonomik nedenlerin önüne geçmiştir.

İnsanoğlu var olduğu süreç içerisinde hep doğa ile mücadele içine girmiştir. Hatta belki de doğaya uyum sağlamaya çalışmıştır. Bu çaba, doğanın etkilerini en aza indirmek için çözümler üretmeyi zorunlu kılmıştır. Bunun için, diğer temel unsurlar gibi iklim de Türk evi için önemli bir etkidir. Türk evi, bu bağlamda önemli bir yapı tekniği ve tasarımı örneği olmuştur. İklimsel etkiler, oldukça doğal ve etkili çözümlerle tasarıma yansımıştır. Yani o dönem içerisinde Türkler, konut inşasında doğa ile savaşmamış, onunla bir bütün olmaya çalışmıştır. Ayrıca, bölgede yoğun bir şekilde inanılan din yapısına göre tanrı ve dünya arasında yoğun bir ilişki vardır. Bu bakış açısına göre ise dünyadaki bütün her şey tanrının mülküdür. Bu düşüncenin de bu anlayışı desteklediği düşünülebilir.

İklimin ve doğa ile uyumlu mimari anlayışın yapıya yansımaları da son derece kullanıma yöneliktir. İlk örneklerde ve gelir seviyesi düşük olan halk konutlarında tasarım kaygısı pek yoktur. Türk evi konum olarak güneşin doğuş açısı yönüne inşa edilirdi. Oda isimleri, bazı yörelerde rüzgâr yönlerinin isimlerini almaktaydı. Genel olarak konut, açık, yarı açık ve kapalı mekanlar ile bütün iklimsel koşullara uygun olarak tasarlanmaktaydı. Bunun gibi birçok tasarımda, iklim ve doğa koşulları göz önünde bulundurularak şekillendirildiği görülmüştür.

İklim, bölgesel etkiler ve kültür; Türk evinin plan tipi gelişimini de etkilemiştir. Türk evi, 15. yüzyıl itibariyle gelişimine başlamış olsa bile aslında kültürel izleri çok eskiye dayanmaktadır (Eldem, 1954: 11). Anadolu ve Balkanlarda gelişen Türk konutunun ilk örneklerini verdiği düşünülen plan tipi olan sofasız plan tipi ile

anlamaktayız. En eski plan tipi olan sofasız konutların göçebe yaşam tarzının izlerine sahip bireyler tarafından inşa edildiği düşünülmektedir. Sofasız plan tipi, genel olarak sosyal yaşamı yansıtan bir sofaya sahip olmasa bile odalar kendi içerisinde bir düzene sahipti ve bu göçebe hayatı simgeliyordu.

Dış sofalı plan tipi ise göçebe yaşam tarzının izlerini taşıyan bir ev tipidir, özellikle dağlık ve kırsal bölgelerde yayılım göstermiştir. Bu plan tipi de uzun yıllar boyunca Türk evlerinde kullanılmış bir plan tipi olmuştur. Ev, kapalı ve açık alanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu plan tipi, göçebe yaşam tarzını uzun zaman benimsemiş Türk toplumunun ihtiyaçlarına karşılık vermektedir (Eldem, 1954: 24-25).

Çeşitli nedenlerden sonra ise iç sofalı plan tipine geçiş görülmüştür. İç sofalı evlerin, dışa dönük değil içe dönük tasarlandığı ve daha çok şehir merkezlerinde tercih edildiği örneklerle sabitlenmiştir. İç sofalı plan tipinin evrimi ile birlikte odalar arasındaki ilişkiler ve mekanların kullanım amacı tamamen değişmiştir. Ayrıca, iç sofalı evler güvenlik ve korunma ihtiyacını daha iyi bir şekilde karşılamaktaydı; işte bu yüzden plan tipi genellikle şehir merkezlerinde tercih edildi (Eldem, 1954: 24-25).

Son olarak, orta sofalı plan tipi ortaya çıkmış ve Türk evi gelişiminin son aşamasına gelmiştir. Orta sofalı evler genellikle kare veya dikdörtgen şeklinde tasarlanmış, zamanla sofaların ortaya konumlandırılması ve şekillerinin karmaşıklaşmasıyla farklı tasarım biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu plan tipi özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde konaklarda ve şehir merkezlerinde popüler olmuştur (Eldem, 1995: 15).

Genel olarak, Türk evi plan tiplerini incelediğimizde zaman içinde farklı örnekler vermeye devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu, aslında Türk evinin birey ve toplum ihtiyaçlarına göre nasıl şekillendiğinin bir kanıtıdır. Koşullara ve doğal şartlara uygun bir şekilde tasarım örnekleri veren Türk evini, geçirdiği evrimler ile anlayabiliriz. Evrimler ise estetik, fonksiyonellik ve enerji verimliliği açısından önemli avantajlar sunduğu için tercih edilmiştir. Bu da yapıların sadece bireylerin ihtiyaçlarına göre şekillenmediği anlamına gelmektedir. Kısaca Türk evi plan tipleri, zaman içinde bir kültür olarak şekillenmiştir.

Sonuç olarak, Türk evi, insanların yaşam tarzlarındaki değişimler, coğrafi koşullar ve kültürel dinamikler doğrultusunda şekillenmiştir. İlk olarak göçebe yaşam tarzının etkisiyle ortaya çıkan Türk konutları, zamanla daha kalıcı ve karmaşık hale gelmiştir. Türk evi mimarisi, uzun bir dönem farklı plan tipleri ile ev sahiplerinin ihtiyaçlarına uygun çözümler sunmuştur. Ayrıca, farklı plan tipleriyle kırsal yaşamdan şehir merkezlerine uzanan bir evrim sürecini yansıtmıştır. Sofasız ve dış sofalı plan tipi, göçebe yaşamın izlerini taşıırken, iç sofalı plan tipi ise şehir merkezlerine uygun tasarım ihtiyacını karşılamıştır. Orta sofalı çözüm ile birlikte ise Türk evi son aşamasına gelmiştir. Kısaca Türk evi, tarih boyunca geçirdiği evrimlerle birlikte sadece bir konut değil, aynı zamanda kültürel bir miras ve yaşam tarzını simgeleyen bir yapı haline gelmiştir (Eldem, 1995: 11-23).

1.1. TÜRK EVİ GELİŞİMİ VE ANADOLU'DA KONUT YAPISI

Geleneksel Türk evi mimarisi, coğrafi konumun yanı sıra iklim, kültürel değerler ve yaşam tarzları gibi çeşitli faktörlerin etkileşimi sonucunda şekillenmiştir. Bundan dolayı sadece yayılım gösterdiği alanı incelemek elbette doğru olmaz. Bu yüzden Türk evinin yayılım gösterdiği bölge dışında bölgede yaşayan toplumun geçmiş kültürü de önem taşımaktadır.

Türklerin Anadolu'ya göç etmeleriyle birlikte, yerleşik hayata geçişleri ev mimarisi ve çevre düzenlemelerinde değişikliklere neden olmuştur. Ancak, göçebe yaşam tarzının etkileri, Türk evi kavramının kökenlerinde hala belirgin bir şekilde izlenebilir. Bu evrim, Türk evinin sadece fiziksel bir mekan olmanın ötesinde kültürel bir kimlik ve tarih taşıdığını da göstermektedir.

Türk evi kavramı temelinde halkın geçmişte yaşadığı bölgede yaygın olan göçebe yaşam tarzına dayandığı önerisi, oldukça eski zamanlara dayanmaktadır. Özellikle Orta Asya'dan geldiği varsayılan Türk toplumu step yani yarı kurak bir iklim bölgesinde yaşamaktaydı. Bölge de bu öneriyi desteklemektedir, çünkü step iklimi doğal olarak göçebe yaşama zorlamaktadır. Asya steplerinde görülen sert iklim koşulları ve verimsiz topraklar, yerleşik tarım gibi etkiler Türk toplumunu zorlamıştır. Bu durum da Türklerin Anadolu'ya göç etmeden önceki yaşam tarzını da belirgin bir biçimde etkilemiştir (Küçükerman, 1985 :25-50).

Göçebe yaşam tarzı, sürekli aktif bir şekilde ve gerektiği durumlarda istem dışı göçe zorlayan bir yapıdadır. Göçebe Türk toplumu, bu yüzden Orta Asya'da yerleşik hayata geçmeyi tercih etmemiştir. Bu durum sabit konut yerine kolay sökülebilir, hafif ve taşınabilir pratik yapı sistemlerini tercih etmelerini sağlamıştır. Zorunlu veya durum gereği yapılan göç, hayvan sürülerini otlatma ihtiyacı nedeniyle sık sık yeni otlak alanlar arama zorunluğundan kaynaklanmaktı. Türk konut yapısının, genel olarak bu etkiler üzerine geliştiğini de söylemek doğru olur (Küçükerman, 1985 :25-50).

Steplerin zorlu doğal koşulları, Türklerin oluşturdukları çevrelerin yapay olarak yaratılan geçici sınırlandırılan alanları benimsemelerine neden olmuştur. Peki avlu, sofa ve hayat gibi kavramlar Türk evinin gelişiminin ilk aşaması nereden gelmekteydi? Göçebe yaşamda "yer kavramı" ve "vatan duygusu" gibi kavramlar genel olarak yoktur. Göçebe toplumlar toprak kullanımını da geçici bir konuklama yeri olarak görmüş ve bu şekilde kullanmıştır. Bu durum, zaman içerisinde geçici olarak bulundukları alanlarını korumak gibi iç güdülerle sınırlandırma ihtiyacı duymalarına neden olmuştur. Sınırlandırma ve konut yapısı dışında mekanlaşma ihtiyacı, Türk konutlarında avlu, sofa ve hayat gibi alanların varlığı ile gelişim göstermiştir (Küçükerman, 1985 :63-87).

Göçebe yaşam ile bir aile topluluğu kendine özgü bir çadır yapısı ve kültürüne sahipti. Bu çadırlar, ailelerin bir arada yaşayacağı özel bir birlikteliği temsil ederken, içerdikleri yaşam alanlarına da farklı isimlerle hitap edilmiştir: "ev, ıv, üy, oyak, kerekü, gerge, çerger, çadır, çetir" gibi (Küçükerman, 1985: 29).

Göçebe yaşam sonrasında Türklerin Anadolu'ya yerleşme sürecine dair birçok yorumun ortaya atıldığını bilmekteyiz. İlk olarak bunun öncesinde günümüzde bile bazı topluluklar, çadır kültürünü ve göçebe yaşantıyı devam ettirmektedir. Buna geleneklerine bağlı kalmak veya kopmamakta denilebilir. Diğer açıdan bakacak olursak, yerleşik düzene geçen topluluklardan bir kısmı tarımı benimsemiş ve Anadolu'ya yerleşmeden önce Horasan'da göçebelikten çiftçiliğe geçiş yapmıştır. Anadolu'ya yerleşmeden önce köylerde yaşayan halkın çiftçiliğe geçişini destekleyen bir görüş, Anadolu'daki yerleşimlerle aynı adı taşıyan Orta Asya köylerinin varlığına dayanmaktadır. Daha sonra, Anadolu topraklarına geçilerek yerleşik hayata geçiş süreci tamamen başlamıştır (Küçükerman, 1985: 30).

Göçebe Türk topluluklarının Anadolu'ya yerleşme sürecinde, eski yerleşim bölgelerine yerleşenlerin çevre topraklarını bölüp kullanması dikkat çeker. Bu topluluklar arasında çoğalma ve bölünmeler yaşanmış, bu durum ise mahallelerin oluşumuna yol açmıştır. Her mahalle genellikle bir meydan veya çeşme çevresinde konumlanmış ve özellikle dinsel merkezler etrafında gelişmiştir. Her bir ev, Anadolu'da "çıkma" olarak adlandırılan sokaklarla bu merkeze bağlanmıştır. Ancak "çıkma" terimi üzerinde durulduğunda, bu sokakların aslında "özel bir merkeze çıkan" yollar olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, göçebe Türk topluluklarının yerleşik hayata geçiş süreci hem ekonomik hem de kültürel faktörlerin etkileşimiyle şekillenmiştir (Küçükerman, 1985: 30).

Türk yerleşimleri, düzgün bir görüntüden ziyade, ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayabilecek bir şehir düzeni oluşturmayı hedeflemiştir. Bu düzen kurulurken elbette sadece birey tercihleri etkili olmamıştır. Üzerinde yaşanan coğrafyanın özellikleri, orada gelişen uygarlığı önemli ölçüde şekillendirir. Belirli bir bölgedeki bu özelliklerin çeşitlenmesi, o topraklardaki uygarlıkların biçimini, kavramlarını, düzeylerini ve sonuçlarını da etkiler. İşte bu gibi etmenler dağınık yerleşimin Türkler tarafından tercih edilme nedenlerinin özeti niteliğindedir.

Anadolu bölgesinin iklim, arazi yapısı gibi özellikleri, mimaride kullanılan yapı malzemesinde farklılığının ana nedeni olmuştur. Anadolu'nun her bölgesinde, çeşitli doğal özellikler, yapıların tasarımını ve uygulamalarını doğrudan etkileyen bir unsur olmuştur. Ayrıca, Anadolu'nun geniş coğrafi yapısı, çeşitli iklim tiplerinin etkisi altında kalmasına neden olur ve bu da yapıların fonksiyonel gereksinimlerini şekillendirir. Bu doğal ve iklimsel faktörler, Anadolu'nun herhangi bir bölgesinde, hatta tek bir mevsim içinde bile, önemli ölçüde değişkenlik gösterebilir. Tüm bu değişimler, yapıların düzeninde, malzeme farklılıkları ile kendisini göstermiştir. İşte bu farklılıkların bir araya gelmesi, Anadolu'da çok sayıda farklı sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Küçükerman, 1985: 30-48).

Kuzey Anadolu'nun verileri ahşap yapıları, Orta Anadolu'nun verileri kerpiç ve taş yapıları, Batı Anadolu'nun verileri taş yapıları, Akdeniz bölgesi verileri ise ahşap-taş yapıları ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, coğrafi ve iklimsel faktörlerin, Anadolu

mimarisinin çeşitliliği ve zenginliği üzerinde etkili olduğu açıkça görülmektedir (Küçükerman, 1985 31:39).

Türk evinin yayılım gösterdiği alanların bazı bölgelerinde odaların mevsime göre kullanım göstermesi örnektir. Bunun dışında ise kapalı ve açık şeklinde iki farklı mekan kullanımı olgusu asıl neden olarak kabul edilebilir. Genel olarak ise Türk evi iklimsel özelliklerin büyük etkisi altına girmiştir. Bu etkiler; yapı yönünün, kat sayısını, mekansal anlamda yapı ve odaların boyutunu, kat yüksekliğini, açıklıkların oransal durumunu ve sayısını, malzeme seçimi, duvar kalınlığı ve odanın şekillenmesi gibi devam edebilir. Tüm bunların temel nedeni ise bölgedeki hâkim iklim koşulları ve yapısal gerekliliklerdir.

Bölgesel etkiler konut yapısının oluşmasındaki temel unsurlardan birisidir. Anadolu coğrafyası da bu yönden Türk evi için önemli bir etken olmuştur. Burada kastedilen asıl vurgu ise, Anadolu'nun farklı iklim bölgelerine ayrılmasının ve bu bölgeler arasındaki büyük çeşitliliğin, evlerin tasarımını etkilemesidir. Bu iklimsel çeşitlilikte, iklime uygun ev tasarımını bir noktada zorunlu kılmıştır.

Türk evinin dış ve iç mekan gelişimi, sadece fiziksel bir düzenlenme değildir, aynı zamanda toplumun yapısı ile de bağlantılıdır. Yerleşik hayata geçişle birlikte, toprağın işlenmesi, insan gücünün kullanılması ve günlük yaşantı içinde bireyler arasındaki ilişkilerde de değişimler ortaya çıkmıştır. Bu ayrıca mekan gelişiminde yansımıştır. O yüzden Türklerin yerleşik hayata geçmesi konut yapısını da zaman içerisinde değiştirmiştir. Bunun yanı sıra, eski konut yapılarının izlerinde yansıtmıştır. Ayrıca Göçebe ailelerle yerleşik aile yapıları arasında yaşanan bu değişiklikler, evin rolünü, işlevini ve iç düzenini etkilemiştir. Bir ev, çadıra kıyasla daha fazla kişinin bir arada yaşamasını ve iş bölümü içinde bulunmasını gerektirir. Bu durum, evin iç mekan düzenlemesinde ve aile içi ilişkilerin yönetiminde belirgin izler bırakmıştır (Küçükerman, 1985 :42-43).

Türk evleri, kat sayısı ve oda düzeni gibi konularda oldukça çeşitlilik gösterir. Bu çeşitlilik bölgeden bölgeye ve ayrıca ekonomik açıdan değişiklikler göstermiştir. Türk evi, genel olarak az katlı bir yapıdır. Genel olarak tek kat şeklinde uygulanmıştır. Fakat sonraki dönemlerde ve plan tiplerinde bu kat sayısında artış görülmüştür. Türk evinin en temel karakterini yine zemin katı üstlenmiştir. Ana nedeni Türk evinin gelişimine

tek katlı bir şekilde başlaması ve bu sürecin uzun sürmüş olmasıdır. Bunun aksine ise son dönemlerdeki karakteristik özellikler daha çok üst katlarda görülmüştür. Ama iki katlı Türk evinin ilk örneklerinde bu örneklem gereçli olamamıştır.

Genel olarak tek katlı ve hayatlı gelişen Türk evi 18. Yüzyıl itibari ile daha çok iki ve daha fazla katlı gelişmiştir. Temel kat genellikle geniş, açık ve doğal bir ortamda düzenlenen evlerde alçak olarak inşa edilmiş ve doğayla daha yakın bir ilişki kurulmasına olanak tanımıştır. Şehirleşmenin olduğu bölgelerde ise zemin kat daha yüksek tutulmuştur.

Türk evi yapısı temeli sağlam olmayan bir yapıdır. Yapının rastgele toprak parçaları üzerine kurulması, zemin kat planının doğal olarak gelişmesine de sebep olmuştur. Bu doğallık, çeşitli düzenlerin ve gelişmelerin ortaya çıkmasına olanak tanımıştır. Ancak, bu gelişigüzel düzen, daha sonrasında kesin bir düzene dönüştürülmüş ve özgün çözümlerle şekillendirilmiştir. Üst kat olgusu ise zaten bu kesin ve özgün çözümlerin geliştiği aşamada Türk evi yapısına dahil olmuştur. Bu yüzden net bir gelişim sürecinin olduğunu bu aşama öncesinde söylemek mümkün değildir.

Son olarak ise iç ve dış arasındaki keskin çelişkinin Türk evi plan tiplerindeki en önemli detay olmasıdır. İlk aşamada iç ve dış ilişkisinin keskin olmadığı ilkel ve dış sofalı Türk evi plan tipi dikkat çekmektedir. Bu plan tiplerinde konut ve toplumsal ilişkiler önemli ve birbiri ile bağlantılıdır. Türk evinin ilk örnekleri bu şekilde gelişmiştir. Bunun asıl nedeni göçebe yaşam yansımalarıdır. Daha sonrasında, kendi gelişimini kendi içinde tamamlayan Türk evi, iç sofalı ve orta sofalı plan tiplerinin örneklerini sunmaya başlamıştır. Bu gelişim ile birlikte mekan kendi içerisinde ihtiyaçlarını karşılayabilen bir yapı halini almıştır. Fakat günümüzde bu kavram varlığını sürdürmemektedir. Nedeni ise malzeme teknolojisinin farklı bir boyut kazanması ve kültürel anlamda toplumun farklı bir seviyeye gelmesidir. Lakin bu Türk evinin kültürel yansımalarının günümüzde olmadığını söylemek mümkün değildir. Bazı yansımaların mekansal değişiklikler ile birlikte günümüzde de görüldüğü söylenebilir.

1.2. TÜRK EVİ VE SAHA İLİŞKİSİ

Mekan tasarımının ilk aşaması sahayı incelemek ile başlamalıdır. Bunun nedeni her şeyden önce saha yapısının mekan tasarımını belirleyen en temel etmen olmasıdır. Mekanın tasarlanacağı arsanın yapısı, biçimi, topografyası, varsa cadde ve meydan ile ilişkisi oldukça önemlidir. Ayrıca, varsa şehir veya doğa manzarası gibi dikkat çekici unsurlar da önemlidir. Genel olarak bireyler, manzara, meydan ve cadde gibi unsurların olduğu yöne doğru ön cepheyi yapmayı tercih etmiştir. Bunun bir nedeni ise konut ve sosyal yaşam arasındaki ilişkinin varlığı ile açıklanır. Bu etki ile Türk evi ön cepheleri de buna göre tasarlanmıştır.

Türk evi ve saha ilişkisini katlar özelinde anlatacak olursak, ilk olarak eğimli arazilere inşa edilen yapıların nasıl tasarlandığını inceleyelim. Bu tip Türk konutları tek katlı ise tamamen arazi yapısına uygun bir şekilde inşa edilirdi. Ayrıca avlu yapısı da araziye göre şekillenmekteydi. Bazı durumlarda arazi yapısına göre avlu duvarları farklı ölçülere göre inşa edilmiştir. Bunun yanı sıra konut iki veya daha fazla katlıysa, giriş katı diğer katlar için eğri olamayan bir düzlem yaratma görevini üstlenirdi. Bu sayede üst katlar daha kusursuz biçimlerde tasarlanırdı.

Şehir içlerinde ve kırsal yerleşimlerde gelişen Türk evi için arazi şartları iki türde değişmekteydi. Yukarıda bahsedilen tek katlı avlulu Türk evi tipi genel olarak eğimli arazilerin üzerine tasarlanmıştır. Diğer yandan, şehir içlerinde konutlar genel olarak iki veya daha fazla kat olarak tasarlanmaktaydı. Kentlerdeki konutlar ise genellikle düz arazilere inşa edilmekteydi. Bu durum genel ve keskin değişikliklerin olmasına yol açmıştır.

Son olarak düz arazinin olduğu alanlarda inşa edilen Türk evlerini ele alırsak ise alt ve üst kenarlar dik bir şekilde yükselmekteydi. Bunun aksine zemin harici katlar çıkıntılar ile daha büyük bir şekilde tasarlanmıştır. Diğer açıdan ise bazı evler çapraz veya farklı açılarda yapılmaktaydı. Bunun nedeni ise istenilen oda, eyvan, sofa gibi mekanların manzara, meydan, sokak gibi etkileri görmesinin istenmesidir. Bunlar haricinde ise güneşin yarattığı etkilerden yararlanma veya kaçınmak için farklı tasarımlar tercih edilmiştir.

1.3. TÜRK EVİ YAPIMINDA KULLANILAN TEMEL MALZEMELER

Türk konutu malzeme seçimi, tıpkı diğer mekan kurgularındaki gibi bölgeye hâkim olan iklimsel şartlar göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Bu bağlamda, Türk konut mimarisindeki malzemeleri incelemekten önce, yayılım gösterdiği coğrafyanın iklimsel şartlarını incelemek gerekmektedir. Genel olarak Balkan ve Anadolu coğrafyasında gelişimini sağlayan Türk evini etkileyen iklimsel şartlara bakacak olursak, iki bölgeye ayırarak incelememiz gerekmektedir. Bu ayırım ise Anadolu ve Balkan coğrafyasının konumu, yer yüzü şekli, denizsel etki, enlem, rakım, rüzgâr hızı ve yönü gibi etmenlerle belirlenmektedir.

Birinci bölge özellik olarak kurak bir iklime sahiptir. Yıl boyunca sıcaklık değerleri arasındaki fark oldukça fazladır. Yıllık yağış miktarı az olan bu iklimde yazları oldukça sıcak, kışları ise normal seviyenin oldukça altında bir sıcaklık ortalaması ile geçer. Anadolu coğrafyasında ise bu bölge kabaca Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırlarıdır. Bu yapılar kalın duvarlı, nispeten küçük pencere ve avlulu olarak tasarlanmıştır. Ayrıca bu mekanlarda genellikle taş, tuğla, kerpiç, kiremit, saman, saz gibi bölgede bulunan yerel malzemeler kullanılmıştır. Bölgedeki konutlar tasarlanırken asıl kaygı iklim olmuştur. Bu yüzden genelde çatıları düz ve yalıtım malzemelerinin kullanıldığı konut örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Bektaş, 1996: 34).

Bu tip konutlar mimari olarak ise içe dönük tasarlanmaktaydı. Yine iklimsel olan bu tercih, avlu yapısının varlığının yanı sıra iç mekanların oldukça geniş tutulması ile çözümlendiği anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra Türk konut mekanının ana unsuru olan avlu yine ön plandadır. Avlu veya bazı durumlarda sofa, mekanın merkezinde bulunur ve mekanlar arası iletişimi sağlamaktaydı. İç mekan özellikleri ise genel olarak yaz aylarında hava sirkülasyonunun sağlanması hedeflenerek bazı durumlarda ahşap kirişlemeli tavan ile tasarlanmıştır. Kalın duvarlı yapılar ise ısıyı içeride tutulmasını sağlamakta, ayrıca yaz aylarında güneşin etkilerini azaltmaktaydı. Mekan duvarlarında bırakılan açıklıklar genel olarak küçüktür. Böylelikle güneş ışıklarından daha az maruz kalmak ve yaz aylarında ısı düşürülmektedir. Diğer yandan ise kış aylarında yalıtım için kusur sayılan açıklıkların düşük alan kaplaması, ısıyı

korunmasını sağlamıştır. İç mekanın tamamlayıcısı niteliğinde olan yapısal elemanlar ve donatılar kültürel yansımalar ile varlığını sürdürmüştür.

Birinci bölgeye genel olarak benzeyen karasal iklimin görüldüğü bölge de tıpkı kurak iklim gibidir. Kabaca Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve deniz kıyısı haricindeki tüm Anadolu coğrafyasını kapsamaktadır. Mevsimler arası sıcaklık farkı fazla olsa bile kurak çöl benzeri iklimlere göre daha azdır. Bu bölge genel olarak kurak iklimle yakın bir tasarım çizgisinde gelişmiştir. Temel olarak farklar toplumsal olarak görülmüştür. Mekan tasarımında ahşap ve doğal taşlar oldukça önemli bir yer kaplamıştır. Bazı durumlarda ahşap malzeme taşıyıcı olarak kullanılmıştır (Bektaş, 1996: 34).

İkinci Bölge ise kıyı kesimler ve Balkanlar'da hâkim olan ılıman, nemli deniz iklimidir. Bu bölgede mevsimler arasındaki sıcaklık farkı oldukça düşüktür. Yıllık yağış miktarı oldukça fazladır ve ayrıca buharlaşma oranı kısmen azdır. Bu bölgeler bitki örtüsü bakımından oldukça zengindir. Farklı çeşitlerde ve diğer bölgelere oranla oldukça fazla ağaç popülasyonu bulunur. Orman ve benzeri materyallerin bulunduğu alanların fazla olması, bu bölgedeki Türk evlerinde hammadde olarak ağaç kaynaklı orman ürünlerinin kullanımını artırmıştır. Bu bölgede kullanılan diğer temel malzemeler arasında taş, tuğla, kerpiç ve kiremit gibi unsurlar yer alır (Bektaş, 1996: 34).

İklim, diğer bölgelerde olduğu gibi, bu bölgedeki konut mimarisini de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu bölgedeki konutlar, diğer bölgelerin aksine daha farklı bir görünüme ve mimari tasarıma sahiptir. Bölgede yapılan Türk evi yapıları genel olarak yağışın fazla ve etkili olması gibi nedenlerle eğim verilerek inşa edilmiştir. Bu sayede yağmur suyu birikmiyor, tahliye ediliyordu. Çünkü tahliyesi sağlanmadığı durumlarda evin iç mekanına su sızması gibi tehlikelerle toprak kayması gibi afetler meydana gelebilirdi. Bu bölgede iklimsel olarak çoğu aylarda ılıman bir hava hâkim olmaktadır. Bu nedenle bu aylarda oluşacak ısı maliyetini aza indirmek ve içerideki ısıyı korumak amacıyla alçak tavan kullanılmıştır. Benzer gerekçe ile odalar küçük tutulmuştur. Bunun yanı sıra avlu ve hayat mekanı geniş ve konut için oldukça önemlidir.

1.3.1. Kerpiç

Kerpiç, Türk evi yapımında kullanılmış başlıca malzemelerden birisidir. Yapımı sırasında fazla güç tüketimi istemeyen bir malzemedir. Duvar örmek için kullanılan bu madde uzun yıllar boyunca Türk konut mimarisinde kullanılmıştır. Ana maddeleri toprak, su ve samandır. Bu maddeler dışında bazı durumlarda ek maddeler de tercihen ilave edilebilir. Bu maddeler çeşitli bölgelere göre değişkenlik gösterir. Genel olarak sıralayacak olursak yün, hayvan kılı, alçı, toz kireç, odun külü, bazı bitkilerin sapı... şeklindedir. Kısa bir sürede hazırlanan bu madde temel olarak pişmemiş tuğla sınıfına girmektedir.

Anadolu'daki arkeolojik kazılar, konut geleneğinin on bin yıllık bir zaman diliminde devam ettiğini göstermektedir. Bu bulgular, insanlığın gelişim evrelerini ve ilişkili yapı tekniklerini açıklamaktadır. Kazılarda ortaya çıkarılan kalıntılar, farklı malzemelerin kullanıldığını göstermektedir. Örneğin, Çayönü kazılarında Neolitik dönemde basit kulübelerin zamanla taş temelli, kerpiç tuğla duvarlı, düz damlı, bodrumlu, kapılı ve pencereli yapılar haline geldiği belgelenmiştir (Özdoğan, 1996, s. 24).

Günümüzden örnek verecek olursak, beton bir yapı bloğunun ömrü yüz yıl kadar olduğu düşünülmektedir. Bunun aksine kerpiç ile yapılan konutların ömrü bazı durumlarda üç yüz yılı bile aşmaktadır. Kerpiç ile inşa edilmiş yapılar, karasal ve kurak iklim bölgelerinde kullanılmıştır. Ayrıca bu bölgelerde genel olarak çatı yapısı da toprak temelli bir malzemeden yapılmaktaydı. Malzeme ayrıca nem dengesinin sağlanmasına destek sağlar. Yağmurun etkilerine karşı da kısmen başarılı olan madde geri dönüşüm açısından da oldukça iyidir. Asıl nedeni ise malzemelerin doğal yöntemlerle elde edilmesi ve kolay çözülmesidir (Bektaş, 1996: 38).

1.3.2. Doğal Taş

Türk evi mimarisinde en sık kullanılan malzeme doğal taş bloklarıdır. Doğal taş kullanılan Türk evlerinde genel olarak yapı bloğu yakınlarında bulunan taş ocaklarından veya doğadan temin edilirdi. Bu yüzden yapı, genel olarak bütüncül bir bakış açısı ile doğa ile tasarımın buluştuğu bir noktadadır. Ayrıca yapı, bölgenin taşıdığı karakteristik özellikleri de bu sayede içerisinde barındırmaktadır. Malzeme doğası gereği sert bir maddedir. Bu yüzden doğal taş, sağlam, dayanıklı ve koruyucu

özelliklere sahiptir. Söz konusu özelliklerinden dolayı doğal taş blokları Türk evinin genel olarak temel malzemesi olarak kullanılmıştır. Ayrıca duvar, merdiven ve bazı yapısal elemanlarda da kullanımına rastlanmıştır.

Dünya mimarlık tarihinde, Roma, Yunan ve Hint mimarilerinde yaygın olarak kullanılan doğal taşların çeşitliliği büyüktür; mermer, kumtaşı, granit, kayrak taşı ve kireçtaşı gibi birçok türü bulunur. Bu çeşitlilik, kültürel mirasın korunmasında ve mimari estetiğin çeşitlenmesinde önemli bir rol oynar (Raju & Ravindhar, 2021). Bu malzemeler, mimari yapıların zaman içindeki evriminde ve kültürel kimliklerin ifadesinde önemli bir yer tutar. Çeşitli tekniklerle üretilen bloklar geçmişte olduğu gibi Türk evinde yapı strüktürü olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise, teknolojinin gelişmesi ile daha dayanıklı ve modern yapı tekniklerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, doğal taş blokları Türk evinin ana yapısal malzemesi olma özelliğini kaybetmiştir. Artık daha çok estetik amaçlı olarak kaplama malzemesi olarak kullanılmaktadır. Bu sayede, doğal taşın getirdiği estetik ve geleneksel doku, modern Türk evlerine de taşınmaktadır. (Bektaş, 1996: 44).

Sonuç olarak doğal taşlar, mimaride binlerce yıldır kullanılan ve sağlamlığı, dayanıklılığı ve estetik görünümü ile öne çıkan önemli bir malzemedir. Farklı türleri ve kullanım alanları ile doğal taşlar, mimarlara tasarım özgürlüğü sunar. Kültürel mirasın korunmasında da önemli bir rol oynayan doğal taşlar, günümüzde de modern mimaride sıklıkla tercih edilmektedir.

1.3.3. Ahşap

Ahşap, doğada kolay bulunması ve ulaşılabilir olmasının yanı sıra az efor ile yeniden onarılması gibi etmenlerle tarihte kullanılan en eski yapı malzemelerinden birisidir. Fakat malzemenin sürdürülebilir olması için bazı tekniklere ihtiyaç duymaktadır. Çünkü ahşap, yapısı gereği ağaçtan elde edilen bir malzeme olduğu için nem almaya müsait ve etkilerine dayanımı düşüktür. Ayrıca anizotropik bir malzeme yani fiziksel ve mekanik olarak yön değiştirmeye müsait bir madde olan ahşap, dikkatli bir şekilde yapıların içinde kullanılmalıdır. Ahşap, bunlar gibi dezavantajların yanı sıra tek başına tüm strüktür dahil yapının bütün elemanları olabilmektedir. Bu, tek başına ahşap malzeme ile bir yapının yapılabileceği anlamına gelmektedir. Türk evinde veya diğer konut türlerinde kullanılan ana malzemelerde bu özellik yoktur veya çok zor bir

ihtimal taşımaktadır. Bu yüzden ahşap malzeme, Türk evinde de oldukça yoğun olarak kullanılan bir ana malzeme olmuştur (Özen, 2001 :1-19).

Ahşap malzemenin genel avantaj ve dezavantajlarına bakılacak olursa, öncelikle ısıya olan duyarlılığından bahsetmek gerekmektedir. Türk evinin yayılım gösterdiği alanlara da genel olarak nem seviyesinin ortalama ve üstünde olduğunu görmekteyiz. Bu, ahşap için bir avantaj niteliğindedir. Nedeni ise ahşap, ısı karşısında genleşmeyen, ters orantıda hatta dayanımı artan bir maddedir. Bu yüzden günümüze kadar ulaşan yapıların ahşap kirişlerin bir kısmı oldukça iyi durumdadır. Bunun aksine ahşap yangın ihtimalinde oldukça avantajlıdır. Bu yüzden çeşitli kimyasallar ile ateşe olan dayanımı kuvvetlendirilmektedir. Fakat yine de Türk evinin gelişim gösterdiği dönemlerde bu tehlikenin önüne geçilememiştir, bu yüzden birçok yapı zarar görmüştür.

Yalıtım düzeyinden inceleyecek olursak, ahşap diğer çoğu malzemeden oldukça kötüdür. Genel olarak Türk evinin yapıldığı konumlarda bulunan ağaçlardan üretilen ahşap malzeme hafiftir. Fakat sesin emilimi konusunda oldukça avantajlıdır. Yankıyı ve gürültüyü bir nebze önler. Fakat ısı anlamında oldukça dezavantajlıdır. Bunun yanı sıra, diğer malzemelere göre kolay şekillenmesi ve ağaç bakımından farklı renk ve ton seçeneği ile estetik anlamda oldukça mükemmeldir. Bu yüzden Türk evinin dekoratif anlamda kullanılan unsurlar ve yapısal elemanlardaki tasarım çizgilerinin yansımaları genel olarak ahşap malzeme ile sağlanmıştır (Özen, 2001 :1-19).

Ahşap malzemenin dezavantajlarını en aza indirmek için çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bölgesel özellikler ve iklimsel şartlar göz önüne alınarak Türk evlerinde kullanılan ahşap malzemenin boyutu, bazı durumlarda küçük, bazılarında ise büyük parçalar şeklindedir. Bunun yanı sıra, ahşap seçimine dikkat edilmiş ve genel olarak üzeri boyanmıştır. Ayrıca çeşitli nem, yangın, yağmur gibi etkilerden korumak amacı ile dönemin marangoz ustalarının geliştirdiği yöntemler ile malzeme dayanımı artırılmıştır. Son olarak, özellikle duvar dolapları, korkuluk, taşıyıcı açık sofa birimleri ve tavan işlemeciliği ile ahşap işlemeciliği Türk evi için vazgeçilmez bir detay olmuştur. Bu yüzden ahşap, Türk evi mimarisinde oldukça önemli bir malzemedir.

1.4. TÜRK EVİ PLAN TIPLERİ

Türk evi genel olarak Osmanlı devletinin yayılım sınırları içerisinde yayılım göstermiş konut tipidir. Konutlar genel olarak 15. yüzyıl itibari ile ilk örneklerini vermiştir. 19. yüzyıl sonlarına kadar da örnek vermeye devam etmiştir. Geleneksel Türk evi plan tipleri, mimari evrimin önemli bir parçasını oluşturur. Bu ev türlerinin kökenlerini ve zaman içindeki gelişimini anlamak, Türk kültürü ve mimarisine dair derin bir perspektif sunar (Eldem, 1954: 11).

Bu bölüm genel hatları Sedat Hakkı Eldem'in 'Türk evi plan tipleri' isimli çalışması incelenerek oluşturulmuştur. Eldem'in 1954 tarihli çalışmasına dayanarak, Türk evi plan tiplerinin evrimini incelediğimizde, bu evrimin farklı aşamalardan geçtiği görülmektedir. Türk evi mimarisinin temel plan tiplerinden biri olan "Sofasız Ev" tipi, Anadolu'nun sıcak bölgelerinde özellikle ekonomik durumu düşük bireyler tarafından benimsenmiş basit bir tasarımı temsil etmektedir. Bu plan tipi, genellikle tek katlı olarak gelişmiş, odaların yan yana sıralandığı, sofa gibi bir sosyal alanın eksik olduğu bir yapı tipini ifade etmektedir.

Tek katlı geleneksel Türk evlerinin odaları genellikle benzer boyutlarda tasarlanmıştır. Odalar arasında bağlantının dışarıdan sağlandığı ve sofa gibi bir birimin bulunmadığı bilinmektedir. Ancak, zamanla bu plan tipi, çeşitli kapalı sirkülasyon alanları ile zenginleştirilmiş ve geliştirilmiştir. Sofalı evlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, yapıların temel bölümü olan sofa varlığı, hayatlı Türk evi plan tipinde öne çıkmıştır (Eldem, 1954).

Dış sofalı plan tipi, Türk evi mimarisinin gelişiminde bir sonraki aşamayı temsil etmektedir. Bu tip evler, göçebe yaşam tarzının etkilerini taşıyarak, avlu veya dış sofa gibi açık alanları içermiş ve odalar arası kısmi bağlantı sağlamıştır. Yine de bu plan tipinde odalar genellikle birbirinden bağımsız olarak düzenlenmiştir (Eldem, 1954).

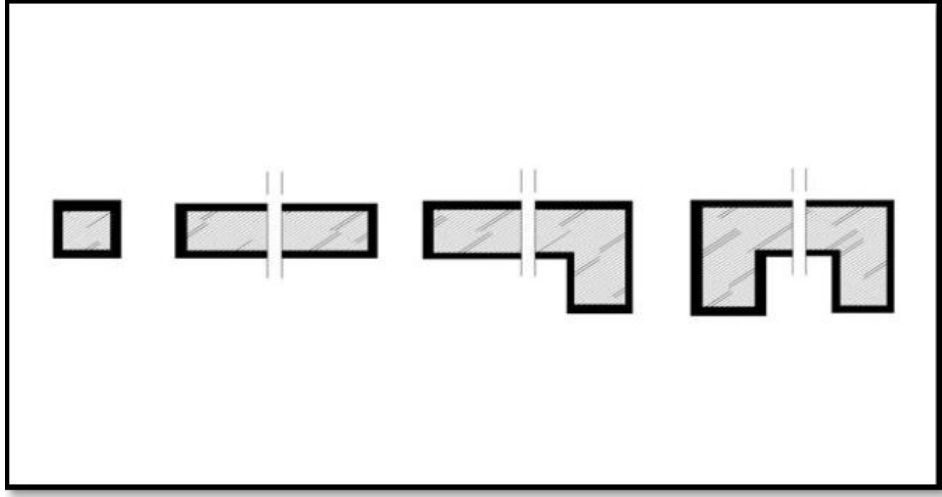
Gelişimin diğer plan tipi ise iç sofalı olarak adlandırılan Türk evi plan tipidir. İç sofalı plan, önceki dış sofalı tipin aksine daha içe dönük bir tasarımı ifade etmektedir. Bu tip evlerde sofa, yapıyı ikiye bölen bir alan olup, odalar bu alana odaklanmıştır. Bu plan tipi, özellikle şehir merkezlerinde yaygın olarak kullanılmış ve zengin bir plan çeşitliliği sunmuştur.

Orta sofalı plan tipi, Türk evi mimarisinin son aşamasını temsil etmektedir. Bu plan tipi, sofaların genellikle dört köşeli olmasının ötesine geçmiş, sekizgen, çokgen, oval veya eliptik şekillerde sofaları içermiştir. Bu tasarım evrimi, estetik ve fonksiyonel çeşitliliği artırmış ve Türk evi mimarisine zenginlik katmıştır. Türk evi mimarisinin evrimi, sadece yapısal değişiklikleri değil, aynı zamanda kültürel, ekonomik ve iklimsel etkenlere bağlı olarak meydana gelen ev tasarımındaki değişimleri de yansıtmaktadır. Bu evrim, Türk evi planlarının farklı dönemlerdeki ihtiyaçlara ve koşullara nasıl uyum sağladığını göstermektedir (Eldem, 1954).

1.4.1. Sofasız Plan Tipi

Sofasız Türk Evi, plan tipleri arasındaki en eski olanıdır. Bu plan tipine sahip konutlar oldukça ilkel bir şekilde tasarlanmıştır. Genel olarak Anadolu coğrafyasının sıcak bölgelerinde görülmüştür. Diğer bölgelerde de görülen bu tip plan yapısı, daha çok ekonomik durumu düşük olan bölge ve bireyler tarafından yapılmış örneklerdir. Bu plan tipi, Türk evinin gelişiminin ilk aşaması olarak kabul edilebilir. En büyük eksik ve plan tipine ismini veren bölüm olan sofa yoktur. Daha sonrasında, Türk evinin en önemli bölümlerinden biri olan sofanın eklenmesiyle birlikte, bu plan tipinin örnekleri azalmıştır. Bu plan tipi daha sonrasında çeşitli kapalı sayılabilecek sirkülasyon alanları ile zenginleştirilmiştir (Eldem, 1954: 27-31).

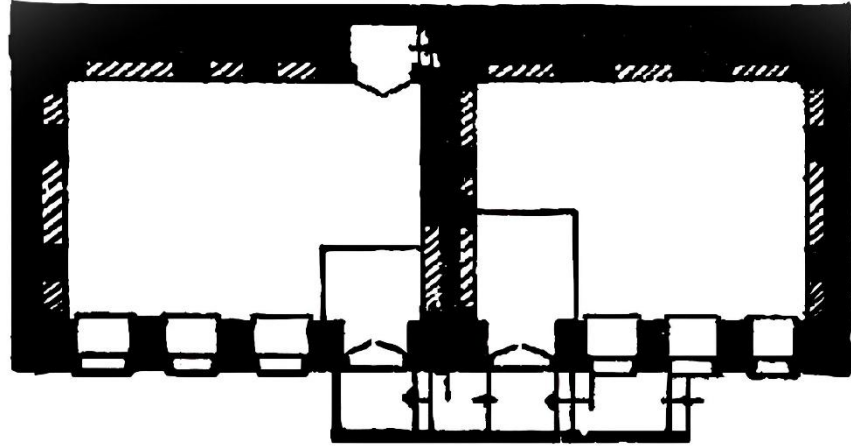
İlk örnekleri tek katlı bir şekilde gelişen konutlarda odalar genel olarak yan yana gelişim göstermiştir. Oda boyutları genel olarak bir yüzeyde aynı uzunluğa sahip olarak tasarlanmıştır. Sofası bulunmayan odaların genel olarak giriş çıkışları dışarıdan sağlanmaktaydı. Oturma alanı bulunmadığı düşünülen bu plan tipinde odalar birbiri ile ilişkisiz olarak planlanmıştır. Bazı konutların önünde avlu veya benzeri bir mekan bulunmaktaydı. Avlusu bulunan konutlarda odalar arası kısmi bağlantı bulunmaktadır. İki katlı olarak tasarlanan örneklerde ise avlu veya bir odaya bitişik inşa edilen merdiven ile iletişim kurulmuştur. Bu örneklerdeki üst kat olgusunun odalarının önünde balkon denebilecek sirkülasyon alanları bulunmaktaydı. Bu mekanlar genel olarak üstü açık olarak tasarlanmıştır (Eldem, 1954).



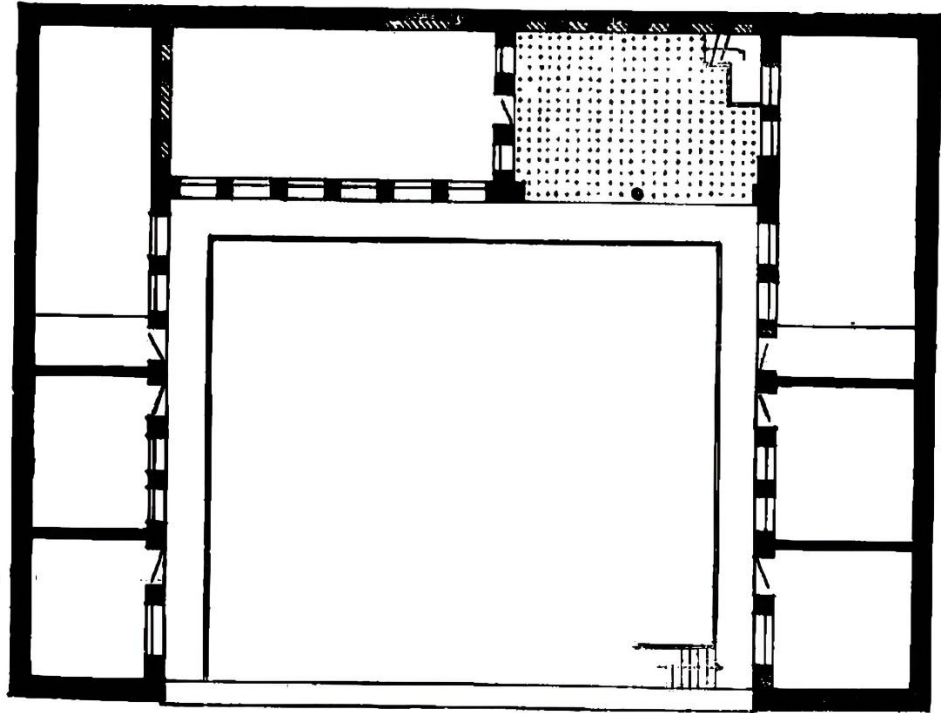
Şekil 1. Sofasız Türk Evi Plan Tipleri (Küçükerman, 1973)

Bu tip konutların örnekleri incelendiğinde, genel olarak odaların iç mekanları diğer odalardan bağımsız olarak gelişmiştir. Genel olarak tüm odalarda geçici donatılar yer almaktaydı. Donatılar, oturma birimi olarak yer minderleri ve benzeri unsurlardan oluşuyordu. Kullanılmadıkları zaman ise kaldırılabilir veya farklı amaçlar için tasarlanabilirdi. Odaların asıl amacı ise yatma alanıydı. Günümüzde yataklar genellikle yerden yüksek, ranza veya baza tarzında tercih edilmektedir. Fakat bu tip konutlarda bunun yerine yer ile temas eden yapıda yatma birimleri kullanılmıştır. Asıl amaç yine odanın kolay bir şekilde kullanım şeklini değiştirmektir (Eldem, 1954).

Sofasız Türk evi, en basit şekliyle tek oda olarak tasarlanabiliyordu; ancak birden fazla odalı örnekler de bulunmuş olup, genellikle iki oda olarak tasarlanan konutlar daha yaygındır. Bu tip konutların odaları genel olarak aynı boyuttadır. Birçok yapıda Donatıları (Kapı ve pencere) bile aynı boyutta ve sayıda tasarlanmıştır. (Bkz. Şekil 2) Bunun haricinde konut iki odadan fazla şekilde tasarlandığında ise konutun bir veya iki yerinden kanat eklenirdi. (Bkz. Şekil 3) Bu tip konutların odaları direkli eyvan ile birbirine bağlanırdı. Eyvan genel olarak sofasız konutların karakteristik özelliklerinden biridir. Eyvan odaları birbirine bağlayan ayrıca serinlemek ve kısa süreli vakit geçirilebilen bir tür sirkülasyon alanıdır (Eldem, 1954: 27-31).



Şekil 2. Sofasız 2 Odalı Türk Evi Planı /Gaziantep Müfit Arif Efendi Evi (Eldem, 1954)



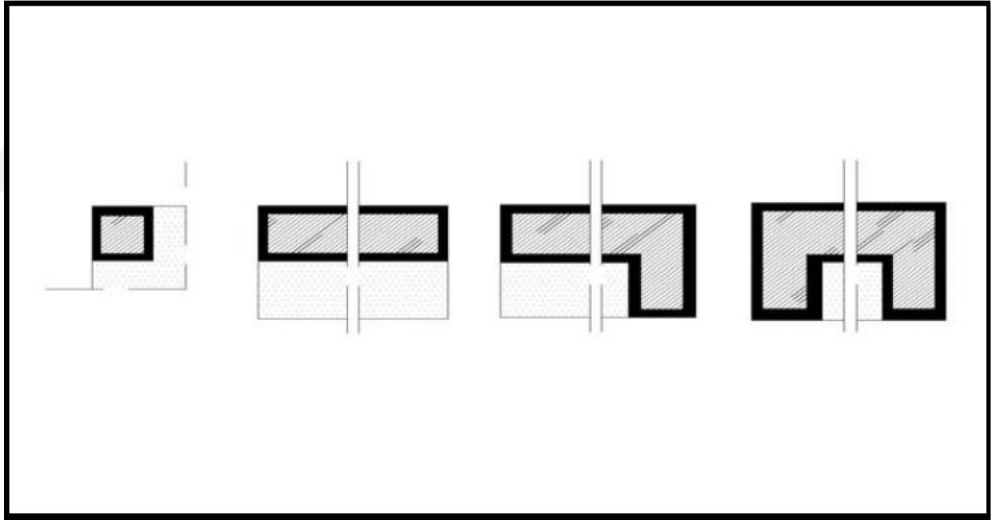
Şekil 3. Sofasız 2 Üzeri Odalı Türk Evi Planı /Diyarbakır Bayram Güllaç Evi (Eldem, 1954)

1.4.2. Dış Sofalı (Hayatlı) Plan Tipi

Türk evi plan gelişimi bakımından sofasız evden sonra gelen plan tipidir. Bu tip plan, Türk evinin ilk örneklerinde görülen ve en uzun süre kullanılan plan tipi olmuştur. Türk evi yapısının evriminin ilk aşaması olarak dış sofalı plan tipi de kabul edilebilir. Zaman içerisinde kendi içinde de yoğun değişikliklerle birlikte gelişim

sağlamıştır. Osmanlı idari yapısının merkezi bölgelerinde, özellikle İstanbul şehrinin merkezinde örnekleri oldukça azdır. Genel olarak hayatlı Türk konutu gelişimini kırsal yerleşimlerde sürdürmüştür. Bu plan tipinin merkezi bölgelerdeki örneklerinde, hayat bölümü büyük ölçüde kapalıdır. Bunun aksine köylerde ve uzak kasabalarda hayat bölümü genel açık bir şekilde tasarlanmıştır. Ancak, yaşam standartlarının ve ekonomik durumun iyileşmesiyle birlikte, üstü açık sofa bölümü bir eksiklik olarak görülmeye başlanmış ve zamanla kapatılmaya başlanmıştır. (Eldem, 1954: 31-91).

15. yüzyıl itibariyle örnekleri görülen hayatlı Türk evlerinin özellikle 17. yüzyılda gelişimini tamamladığı varsayımında bulunulabilir. Bu plan tipinin ilk örneklerinde genellikle simetrik bir plan yapısına rastlanmamıştır. Bunun aksine daha çok arazi yapısı ve birey inisiyatifi ön plandadır. Fakat özellikle 19. yüzyıl sonrasında son örnekleri ile beraber dış sofalı plan tipinin daha düzenli ve simetrik sayılabilecek örneklerine rastlanmaya başlanmıştır.



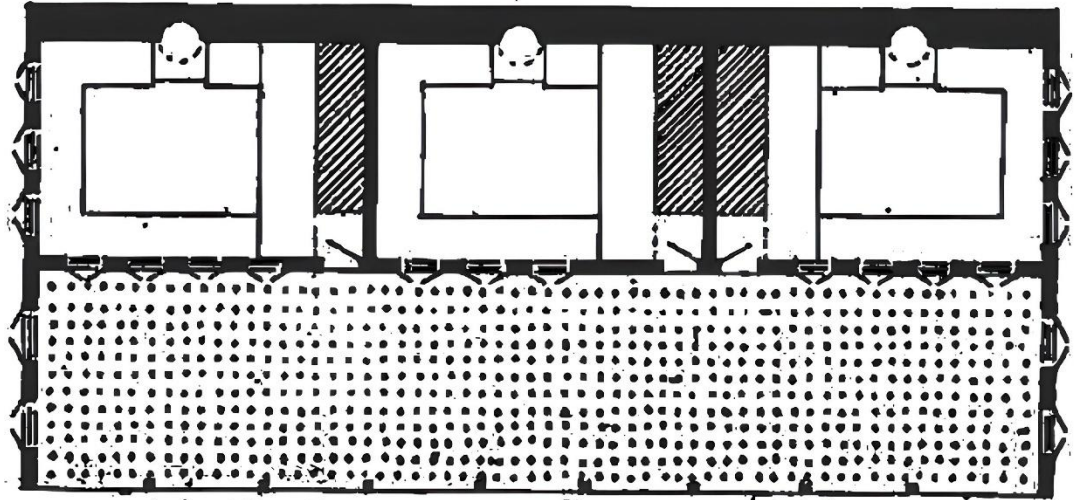
Şekil 4. Dış Sofalı Türk Evi Plan Tipleri (Küçükerman, 1973)

Dış sofalı plan tipi, genel olarak tüm Türk evlerinde olduğu gibi göçebe yaşam tarzıyla şekillenmiştir. Farklı doğal ve kültürel etkilerin de etkili olduğu söylenebilir. Bu tip plan kırsal ve dağlık bölgelerde hâkim olmuştur. Diğer bölgelerde de örnekleri görülse de genel olarak dağlık alanlara sıkışmış kırsal bölge merkezlerinde sıklıkla görülen ev tipidir. Tez inceleme alanı olan Muğla bölgesinde de oldukça yaygın bir şekilde bu tarz yapılar inşa edilmiştir. Muğla, Aydın ve birkaç çevre ilde görülen konar göçer yapıda olan birey ve toplulukların yerleşik yaşama geçmesi ile bölgede sıklıkla görülmeye başlamıştır. Bu konar-göçer topluluklar bazı kesimlerce ‘Yörük’ şeklinde

nitelenmiştir. Yörük toplulukların yerleşik yaşama geçmesi ile bölgede yoğun bir şekilde dış sofalı Türk evi yapılaşmasının olduğu kabul edilebilir bir varsayımdır (Köse, 2005).

Bu yapılaşmanın artması ile birlikte geçmiş kültürün izleri de yapıya teker teker aktarılmaya başlamıştır. Göçebe yaşam tarzının etkileri dış sofalı Türk evine yansımıştır. En büyük etki ise sofa kısmının varlığı olmuştur. Sofa, kapalı alan olarak nitelendirilebilecek oda mekanlarının önünde yer alarak odalar arası iletişimi sağlayan bir mekan işlevi görmüştür. Ayrıca dış sofa veya Yörüklerin yaşam alanlarında genel kullanımı ile hayat, yaşam için gerekli bütün alanları içerisinde barındırmaktaydı. Oturma alanları, ibadet için gerekli kısmi alanlar, pişirme ve hazırlık alanları, depolama alanları ve daha birçok alanın yer aldığı dış sofa konutun merkezi olmuştur.

Dış sofalı ev tipinin en basit şekli, bir veya daha fazla oda yapısının önüne sofa bölümünün yerleştirilmesiyle elde edilirdi. Sofa bölümünün iki yanı duvar ile çevrili olmakla birlikte bazı durumlarda pencere açıklığına da rastlanmaktaydı. Odaların açıklıklarının da çoğu sofaya doğru verilirdi. Bu tip konutlarda sofanın ön kısmı kapatılmamıştır. Bunun yerine genelde sağır bırakılan duvarlar veya sütun ile desteklenmiş çatı tarzı yapı sofanın sınırını belirlemiştir (Eldem, 1954: 31-91).



Şekil 5. Dış Sofalı ve Sıralı Oda Mekanı Bulunan Türk Evi Planı (Eldem, 1954)

Aslında oldukça basit bir mekan kurgusu ile Türk evi yapısına dahil olan hayat, zaman içerisinde gelişmiştir. Tabii ki, aynı şekilde Türk evi de hayat bölümü ile birlikte ihtiyaca yönelik hizmet eden bir konut tasarımı çizgisini daha da keskinleştirmiştir.

İşte bu yüzden yeni bir yenilik olarak hayatın varlığı ile yeni bir plan tipi ortaya çıkmıştır. Sofa bir veya üç cepheden açık olarak yapılmıştır. Adeta bir davet mekanı niteliğindedir. Bu mekan, dış dünya ile Türk konutu arasında köprü görevi görmektedir. Diğer açıdan ise mükemmel bir üretim ve yaşam alanıdır.

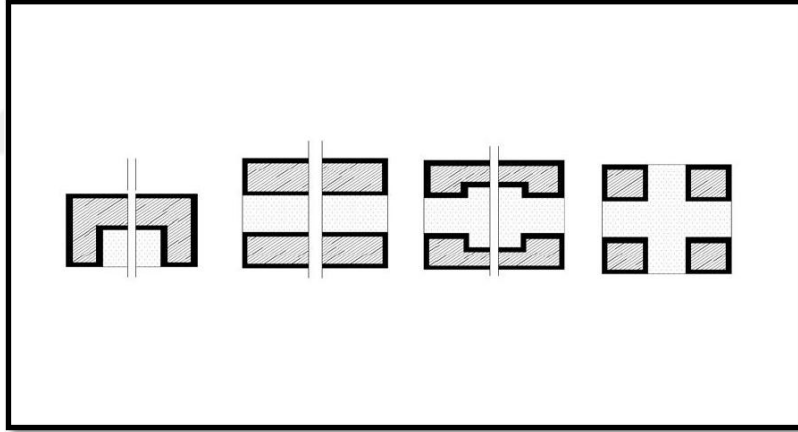
Dış sofalı evin ilk gelişimi, sofaya öncelikle tek katlı yapıların sahip olmasıyla başlamıştır. Bu gelişim, genellikle Türk evinin iklimsel koşullarıyla ilişkilendirilmiştir, özellikle Yörüklerin yaşadığı bölgelerde ve genel olarak Anadolu ve Balkan kıyılarında görülen rüzgârlı ve yağmurlu hava koşullarıyla bağlantılı olarak yaygınlaşmıştır. Bu koşullar altında, evlerin oda ve diğer bölümleri bu etkiler ışığında şekillenmiştir. Diğer plan tiplerinde olduğu gibi, odalarda bireylerin tüm ihtiyaçlarına uygun eşyalar bulunmaktadır.

Sofa varlığı ilerleyen yıllarda gelişim göstermiş ve farklı şekillerde ve boyutlarda oluşan sofa mekanları ortaya çıkmıştır. Genel olarak yapı tek katlıydı ve etrafında sofa yer alırdı. Gelişim süreci ile birlikte yapıların avlusu ve dış sofası görülmeye başlamıştır. Bazen avlu ile oda mekanları arasında bir geçiş alanı olarak yer almıştır. Ancak, en büyük değişim yapının birden fazla katlı olarak tasarlanması ile gerçekleşmiştir. Sofa yapısı bu sayede yapıların üst katında yerleşim göstermeye başlamıştır. Bazı örneklerde ise birden fazla dış sofa mekanına dahi rastlanmıştır. Bu gelişme, dış sofalı Türk evinin gelişim sürecinin bir parçasıdır. Gelişim ise sürekliliği ve devamlılığı getirir. Elbette son olmayacak bu gelişim ile beraber Türk evi yapısında birçok mekansal değişiklikler görülmeye başlamıştır (Köse, 2005).

1.4.3. İç Sofalı Plan Tipi

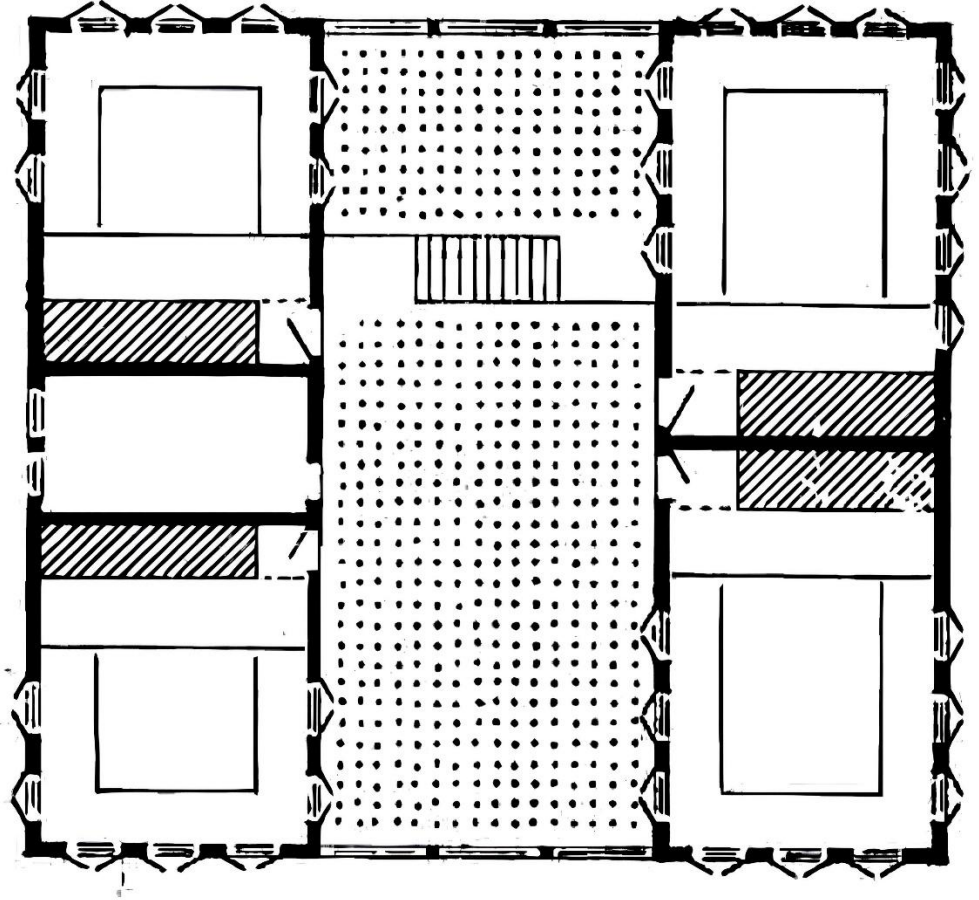
Türk evi 15. yüzyıl itibariyle gelişim göstermiş bir konut tipidir. Türk evi, genellikle 18. yüzyıla kadar kırsal kesimlerde yaygın olarak görülmüştür. Bununla birlikte, zaman zaman kent içlerinde de rastlanmıştır. Fakat iç sofalı plan tipinin 18. yüzyıl itibariyle ortaya çıkışı ve gelişiminden itibaren Türk evi, kentlerde oldukça yaygın bir konut tipine dönüşmüştür. İlk aşamada, genellikle saray görevlileri, tüccarlar gibi zengin bireyler, İç Sofalı plan tipine uygun evler inşa ettirmiştir. En iyi örnekler, bu tip zengin bireyler tarafından yaptırılan konutlarda ortaya çıkmıştır. Daha sonra, diğer sosyal sınıflardan bireyler de bu plan tipine uygun evler inşa etmeye başlamıştır. Günümüzde bu tip örneklerle de kısmen rastlanmaktadır (Günay, 1999).

Bu plan tipini inceleyecek olursak, dünyada daha önceki dönemlerde görülen bir plan tipidir. Türk evinin gelişim süreci gereği 18. yüzyıl itibarıyla gelişim göstermeye başlamıştır. Genel olarak Türk evi, diğer gelişim dönemlerinin aksine dışa dönük değil içe dönük tasarlanmıştır. Anadolu ve Balkan coğrafyasında bulunan şehir merkezlerinde sıklıkla görülen bu tip plan, halk arasında "Karnı-Yarık" şeklinde de tanımlandığı düşünülmektedir. Bunun asıl nedeni, sofanın odaların merkezinde yer alması ve konutu iki tarafa kısmen ayırmasıdır. Bu plan tipinde odalar, iki tarafta sıralanmış konumlanmaktaydı. Çoğu zaman simetrik sayılabilecek bir sıra düzenine sahip olursa bile bazı durumlarda bir taraf daha kısa planlanabilmekteydi. Bunun özel bir nedeni yoktur. Bazı durumlarda birey veya bireylerin ihtiyaçlarına göre şekillenmekteydi. Bazı durumlarda ise yapının inşa edildiği arazi yapısına uygun olarak yapılmış olabilmekteydi. Ayrıca, bazı durumlarda ise yapı tekniklerinin oda boyutlarına yansımaları ile beraber çeşitli uygulamalara rastlanmıştır. Yine de genel olarak simetrik anlayışın benimsendiğini söylemek doğru olur (Günay, 1999).



Şekil 6. İç Sofalı Türk Evi Plan Tipleri (Küçükerman, 1973).

Göçebe hayatının izlerinin silindiği bir konut tipi olan iç sofalı plan tipi ile birlikte öncelikle yapıda bulunan açıklıklarda değişiklikler olmuştur. İlkel Türk evi konut tipi ve dış sofalı Türk evi tiplerinde genel olarak açıklıklar yapının iki yüzünden verilmekteydi. İç sofalı çözüm ile birlikte yapısal açıklıklar yani pencereler katlarda istenildiği zaman sayı olarak daha fazla ve tüm yüzlere eklenebilir hale gelmiştir. Fakat elbette bu dışa dönük konut yapısını da bir nevi yok etmiştir. Yapı artık avlu harici bir mekan ile sokak ile bağlanmamaktaydı. Bu durum, yapı içerisinde iyi veya kötü değişikliklere yol açmıştır.



Şekil 7. İki Yüzlü İç Sofalı Plan Tipi Örneği (Eldem, 1954)

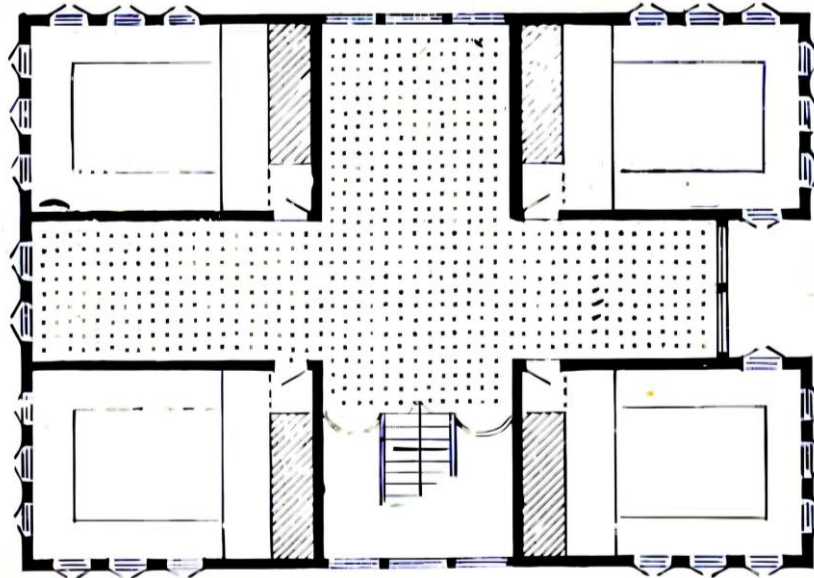
İki duvar yapısı aynı derece açıklıklar ve oda tipi ile korunan bu plan içerisinde bazı durumlar farklı mekan kurgularına da yol açmıştır. Bunun yanı sıra, bazı durumlarda iç sofanın pencereyle bağlantılı kısmı farklı bir mekana dönüştürülmüştür. Bu durum, alanların bir çıkıntı biçiminde tasarlanarak dış mekanda da belirgin bir plana sahip olmasına yol açmıştır. Bu alanlar bazı isimler almıştır. Çoğu durumda bu mekanlar köşk veya sekilik gibi de tasarlanırsa bazı durumlarda sadece çıkıntı biçiminde de bırakıldığı olmuştur. İç sofalı evlerde sıklıkla karşılaşılan çıkmalar odalarda da aktif bir şekilde görülmüş ve uygulanmıştır (Eldem, 1954: 91-127).

İç sofalı evin gelişiminde etkili olan başka bir faktör de bulunmaktadır. Bu faktör, zamanla konutlarda güvenlik ve korunma ihtiyacının artmasıdır. Dış sofalı ve basit Türk evinde bu tip etkiler gözetilmeden konut birimleri inşa edilmiştir. Bunun aksine, konuttaki dış dünya ile olan bağımlılığın ve etkileşim iç sofalı plan tipi ile en aza indirilmiştir. Bu yüzden özellikle şehir merkezinde bu konut plan tipi ön plana

çıkıştır. Ayrıca, diğer bir etken de şehir merkezlerinde kırsal alanlara göre yeterli alanın olmamasıdır, bu da plan tipinin oluşmasında etkili olmuştur. Ayrıca, bireylerin şahsi arazilerinin merkezi olmayan yerleşkelere göre daha kısıtlı olması da dikkate alınması gereken bir etkidir. Bu etkileri en iyi şekilde çözüme kavuşturan bir plan tipi olması şehir merkezlerinde tercih oranını etkilemiştir (Eldem, 1954: 91-127).

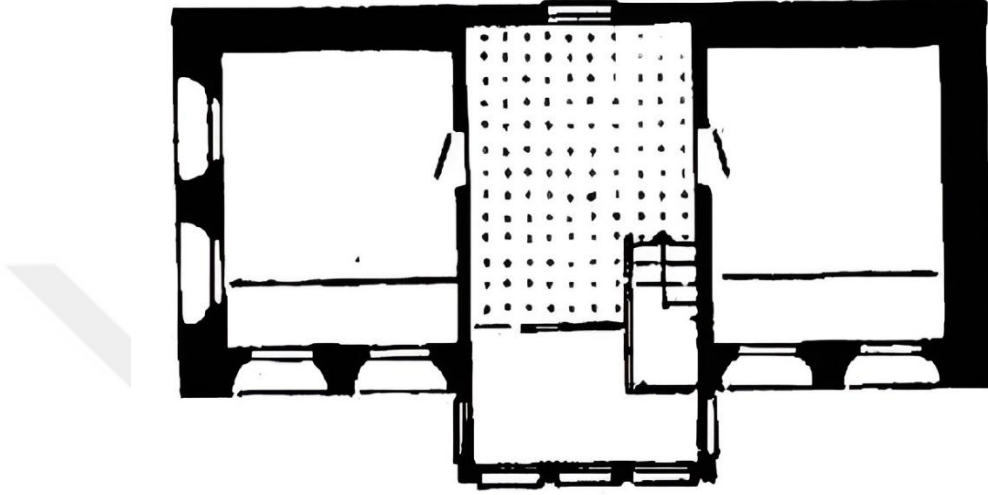
Hayatlı Türk evinde, hayatı çevreleyen yapısal duvarlar genellikle tavan yüksekliğinin altında bulunmaktaydı. Bazı durumlarda çevreye göre şekillenen bu alan simetriden oldukça uzak bir şekilde de yapılabilmekteydi. Asıl amacın simetri ve tasarım olmadığı bir plan tipi demek daha doğru bir varsayım olacaktır. Bu aslında yapının görsellik yerine ihtiyaca yönelik bir tasarım olduğunu desteklemektedir. Ayrıca dışa bağlı bir şekilde tasarlanması konutu çevreleyen duvarları kısmen engelleyici bir paravanın ötesine geçmemesini sağlamıştır. Fakat iç sofalı evlerde kullanılan avlular genel olarak tavan yüksekliğinde yapılmaktaydı ve tam bir engelleyici paravan görevi üstlenmekteydi.

Sofa kısmının yerleşiminin etkilerini de kısaca özetleyecek olursak; doğal veya yapay bireyin tercih ettiği manzara kısmına yerleştirilirdi. Bu etkinin nedeni, bazı durumlarda yapı içerisinde eyvan gibi konut içerisinde sosyalleşmenin veya çeşitli ihtiyaçların karşılandığı alanların oluşturulmasıdır.



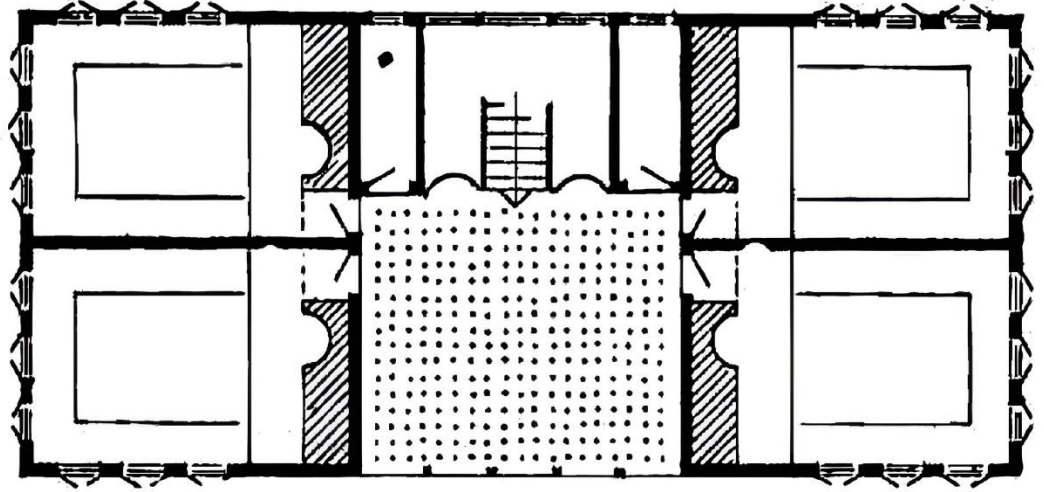
Şekil 8. İç Sofalı Eyvanlı Plan Tipi Örneği (Eldem, 1954)

Bu örnekler dışında iç sofalı plan tipinde bazı durumlarda alanın aşırı yetersiz olduğu durumlarda başka çözümlerde görülmekteydi. Bu çözümlerden birinde, birbirine komşu şekilde yerleştirilmiş birer iki oda ve bu odaların ortasında bir sofa bulunan plan tipidir. Bu şekillenme iç sofalı Türk evi plan tiplerinin iç mekan olarak en küçüğüdür. Bazı yönlerden dış sofalı plan tipini andırır.



Şekil 9. Konya Nurluoğlu Mahallesi'nde ve 19. yüzyıldan kalma İç sofalı İki Odalı Plan Tipi Örneği (Eldem, 1954)

Son olarak, dış sofalı plan tipine bir örnek verecek olursak, ikişer odanın sırasıyla yerleştirildiği ve ortalarında bir sofa bulunan bir mekandır. Bu plan tipi, şekil itibariyle dış sofalı evi oldukça andırmaktadır. Fakat iç sofalı evin tüm avantajlarından yararlanılmaktaydı. Ayrıca bu uygulanış biçimi fazla bir alan ihtiyacı duymamasının yanı sıra ideal sayıda odaya sahip olmasından dolayı en fazla tercih edilen iç sofalı plan tipi olmuştur.



Şekil 10. İç sofalı Dört Odalı Plan Tipi Örneği (Eldem, 1954)

1.4.4. Orta Sofalı Plan Tipi

Türk evinin plan açısından geliştiği son aşamasıdır. Son yüzyıllarda genel olarak şehir merkezlerinde yaygın olarak kullanılmaya başlayan bir tarz olmuştur. Bu plan tipinde de sofa, yapının merkezi konumundadır. Sofa, etrafını saran odalar ve diğer hizmet alanları ile birlikte düşünülmektedir. Odalar arasında merdiven, eyvan ve hizmet yerleri gibi unsurlar bulunabilir veya daha küçük odalar da eklenmiş olabilir. Plan, genellikle iki yönlü bir aks üzerinde gelişmiştir. Bu şekliyle plan, Türk evinin son aşaması olarak nitelenebilir (Eldem, 1954: 127-149).

Orta sofalı planlar, en toplu ve organik olarak düzenlenen kare formuna yakın bir şekilde tasarlanmıştır. Sofa, diğer plan tiplerine göre daha emniyetli bir pozisyonda bulunur, yani en merkezde konumlandırılmıştır. Sofanın tamamen odalarla çevrili olması teoride mümkün değildir, zira bu durum sıkışık ve havasız bir ortamı beraberinde getirebilir. Fakat bununla birlikte, en azından merdivenlerin ışık alabilmesi sağlanır. Bu da sofanın bir, iki veya üç eyvan eklenerek hem geniş hava ve ışık hem de istenilen yönde manzara elde edilmesini sağlar. Sofanın çatıdan ışık alması oldukça nadir görülür ve genellikle alışılmış bir uygulama değildir. Ancak özel mekanlarda veya mimari tasarımlarda bu yöntemin kullanıldığı bilinmektedir (Eldem, 1954: 127-149).

Sofanın güvenli bir konumda bulunması, genellikle soğuk veya çok rahat bir ortamın arandığı yerlerde, örneğin şehirlerde tercih edilmiştir.

Orta sofalı konutlar, özellikle İstanbul'da yaygınlaşmış ve buradan farklı şekiller, özellikle de yuvarlak sofalar, daha sonraki süreçte diğer bölgelere de yayılmıştır. Orta sofalı plan tipine uygun inşa edilmiş evlerde genel olarak kırsal bölgeler de bu yerleşimin ileri gelen bireyleri tarafından yapılabilmektedir. Çünkü diğer plan tiplerine göre daha maliyetlidir. Bunun ana nedeni, mimari olarak neredeyse bütün mekanların kapalı alan düzenlemesine uygun olarak tasarlanmasıdır. Bu da malzemeden tasarıma bütün kalemelerde maliyet artışına neden olmuştur (Eldem, 1954: 127-149). Özellikle İstanbul, Bursa, Edirne gibi önemli Osmanlı kentlerinde orta sofalı plan tipi önemli örnekler vermiştir.

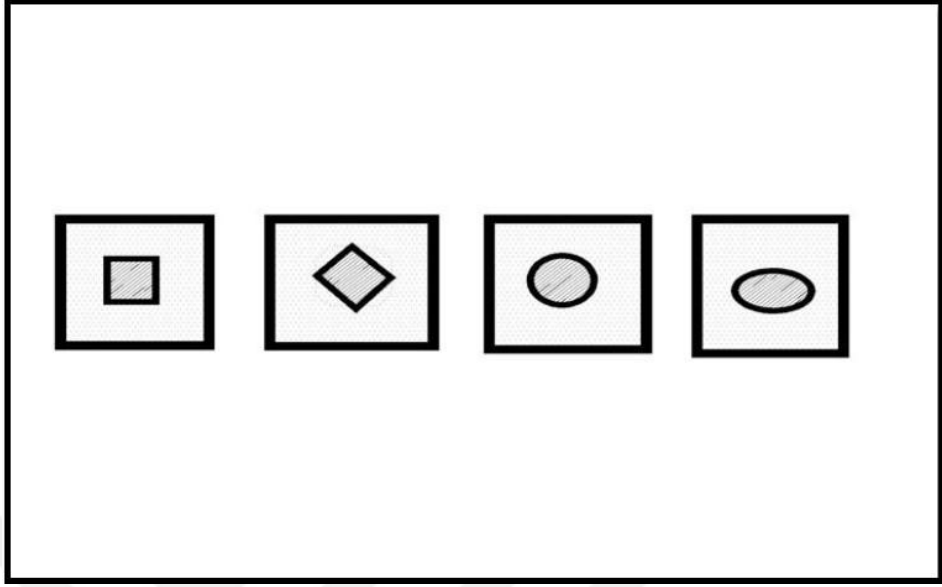
Orta sofalı plan tipinin son aşaması olarak nitelendirilmesinin sebebi, zengin plan çeşitliliğine olanak tanınmasıdır. Orta sofalı plan tiplerinin en önemlileri, Osmanlı konut mimarisinde de önemli bir yer tutan konaklardır. Osmanlı Döneminde inşa edilen hemen hemen tüm konaklar, orta sofalı plan tipine göre yapılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki konaklar, genellikle varlıklı ailelerin veya devlet görevlilerinin oturduğu büyük ve gösterişli mekanlardı. Konaklar, mimari açıdan özenle planlanmış, geniş avlular, bahçeler, revaklar ve çeşmelerle süslenmiş; özel ve kamusal alanları birleştiren yapılar olarak bilinirdi. Bu durum, Türk evinin gelişiminin mimari ve iç mimari açıdan önemli bir etki yarattığını kanıtlar nitelikte olmuştur.

Sofa, Orta sofalı ev planlamasında önemli bir evrim geçirmiştir. İlk başlarda ev planları genellikle kare veya kareye yakın dikdörtgenlerle sınırlanmıştır. Ancak, zaman içinde orta sofa konumlandırılması ile birlikte şekiller önemli ölçüde değişmiştir. Evlerin dört köşesine yerleştirilen odalar arasına merdiven, eyvan, kiler, mutfak gibi servis mekanları eklenmiştir, bu da ev tasarımlarının daha fonksiyonel hale gelmesinin ana nedenidir.

Sofalar başlangıçta dört köşeli olarak tasarlanmıştır, bununla birlikte zaman içinde tasarımlarının karmaşıklığı artmıştır. Köşelerin artırılmasıyla, sekizgen, çokgen, oval veya eliptik şekillerde orta sofalar ortaya çıkmıştır. Tasarımdaki değişiklikler, estetik ve fonksiyonel çeşitliliği artırarak orta sofalı Türk ev tasarımlarının zenginliğini artırmıştır. Aslında bu gelişmeler ile oda tasarımları ve boyutları da yeni bir aşamaya gelmiştir. Odalar birbirine uygun şekillenmek yerine, daha çok kişisel ihtiyaçlar ve

tasarımsal kaygılar sonucu planlanmaya başlanmıştır. Ama yine de çoğu zaman simetriye önem verilmiştir.



Şekil 11. Orta Sofalı Türk Evi Plan Tipleri (Küçükerman, 1973)

Muhafazalı sofaların varlığı, evlerin daha etkili bir şekilde ısıtılabilmesine imkan tanımıştır. Bu özellikle soğuk bölgelerde yaşayanlar için önemli bir tercih sebebi olmuştur. Ev tasarımındaki gelişmeler sadece estetik değil, aynı zamanda konfor, enerji verimliliği ve işlevsellik açısından da önemli avantajlar sunmaktadır. Bu yüzden, sadece kıyı kesimlerde tercih edilen bir plan tipi olmamıştır; aksine, Anadolu ve Balkanlar genelinde örneklerine rastlamak oldukça mümkün bir plan tipi haline gelmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

HAYATLI TÜRK EVİ KAVRAMININ GELİŞİMİ

Tasarım, bireylerin ihtiyaçlarına yardımcı bir etken olmak dışında kişiliği ve kültürü mekana aktarmada kullanılan yöntemlerden birisidir. Geleneksel konutların iç mekan tasarımı da aynı düzende şekillenmiştir. Genel olarak bölgenin kültürünün etkili olduğu mekan tasarımlarında yer yer bireysel dokunuşlar da gözlemlenebilir niteliktedir. Bu nedenle konutlar bireylerin tercihleri ve hayat görüşünü de açıkça yansıtan bir mekan olmuştur. Bunun etkisi, zamanla farklı mekanlarda toplumun kültürüne ve bireysel katkılarla gözlemlenmiştir.

Türk konutundaki birimler işlevlerine, halk ve yöre gibi etkenlere göre isimlendirilmiştir. Hayat mekanı da bunlardan birisidir. Hayat, kelime kökeni olarak Arapça bir sözcüktür. Birçok sözlük kaynağına göre anlamı konut önünde bulunan çevrili alandır. Hayat, ülkemizde birçok bölgede, şehirde kullanılmış bir kavramdır. Mimar Sedad Hakkı Eldem'in yaptığı araştırmalara göre hayat, göçebe hayatın izlerini yoğun olarak taşıyan bir mekandır. Bu mekan genel olarak çadır yaşamının etkilerini taşımaktadır. Fakat hayatı bu şekilde açıklamak elbette yetersizdir. Hayat, Anadolu ve Balkan coğrafyasında halk ihtiyaçlarına göre sürekli gelişim göstermiş bir mekandır. Bu mekan birey ve toplumun konut içerisinde sosyalleşme alanı bulduğu nadir mekanlardan birisi olmuştur. Ayrıca bu mekan ile bağlantılı çeşitli alanların oluşturulması hayatın önemini artırmıştır.

Tam anlamıyla dış sofalı veya hayatlı Türk evi olarak tanımlayabileceğimiz yapı, 15. yüzyıl ve sonrasında gelişmiştir. Genel olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu coğrafyası ve çevresinde gözlemlenmiştir. Diğer yandan, şehir dokusunun 15. yüzyılla birlikte değişmeye başlaması, Osmanlı İmparatorluğu'nda surların dışında kentleşmenin artması hayatlı Türk evi örneklerinin ortaya çıkmasındaki ana nedendir. Bu dönemde, şehirlerde yaşayan ve farklı milletlerden gelen bireylerin etkisiyle şehir dokusu evrim geçirmiştir (Kuban, 1995: 50).

Bireysel ve toplumsal etkiler Geleneksel Türk evlerinin birçok plan tipine sahip olmasına yol açmıştır. Bu konut tiplerinin ortak özelliği ise mekanları oluşturan unsurların bir araya geldiğinde bir kültürü yansıtmalarıdır. Hayat kavramının mekan değeri kazanması da bu şekilde olmuştur. Hayatlı Türk evleri plan tiplerine genel

olarak baktığımız zaman ise hayatın evin temel sirkülasyon ve sokak ile bağlantısını sağlaması gibi özellikleri ile omurgası olduğunu söyleyebiliriz. Hayatın biçim, ölçek ve doku gibi mekansal özellikleri birbiriyle ilişkili ve bağlantılıdır. Ancak, bu yapıların günümüzdeki son aşamalarına ulaşması 19. yüzyılda gerçekleşmiştir (Kuban, 1995: 50-100).

Genel olarak, konutun sirkülasyon işlevi etrafında şekillenen yaşam alanları, konut içinde birçok farklı işlev üstlenmiştir. Farklı işlevlere hizmet eden bu mekanlar, toplumların ve bireylerin günlük yaşamlarında önemli bir yer tutar. İnsanların çeşitli ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tasarlanan bu alanlar, çok yönlü bir işlevsellik sunabilir. Mekanların düzeni ve tasarımı, bireylerin yaşam tarzlarına ve gereksinimlerine göre çeşitlilik gösterebilir. Konutlar, yalnızca barınma işlevinin ötesine geçerek, insanların yaşamlarını zenginleştiren ve kişisel ihtiyaçlarını karşılayan çok yönlü mekanlar haline gelmiştir. Hayat mekanı ise Türk konutlarında bu ihtiyaçların büyük bir kısmını karşılayan temel mekanlardan biridir.

Türk evinde yaşam alanı, yalnızca bir oturma yeri olmanın ötesinde, aile yaşamının merkezi olup çeşitli sosyal, kültürel ve günlük işlevleri bir araya getirir. Özellikle misafir ağırlamak Türk kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Hayat, bu işlev için özel olarak tasarlanmış mekanlar arasındadır. Hayat bölümü hem bir karşılama alanı hem de misafirlerin ağırlandığı bir alandı. Misafirlere burada çeşitli ikramlar verilirdi. Bunun yanı sıra misafir olmadığı zamanlarda ise hayatta aile bireyleri bir araya gelirdi. Bu zaman aile için oldukça önemliydi. Bireylerin konutta etkileşim içine girdiği, sosyalleştiği tek mekan neredeyse hayattı. Bu alanda ileriki dönemlerde ise çeşitli elektronik aletler konumlandırılmaya başlandı ve bu aletler eşliğinde günün yorgunluğu bu mekanda atılmaya başlandı.

Hayat, mekanlar arası geçişi sağlamaktaydı. Avlusu olan konutlarda ev kapısı ile avlu arasında bulunan geçiş mekanı işlevini hayat karşılamaktaydı. Odalar genel olarak hayata doğru şekillenmiştir. Pencere ve kapı gibi açıklıklar da bu mekana göre tasarlanmıştır. Bu bilgilere göre hayat, toplum ve ailenin sosyalleştiği alan, yemek vakitlerinde beslenme alanı, karşılama alanı ve geçiş alanı gibi birçok işlevi aynı anda bünyesinde barındırmayı başaran bir mekan olarak, Türk konutunda varlığını uzun yıllar boyunca sürdürmüştür.

Bunun gibi birçok işleve sahip mekanın asıl dikkat çeken ve toplumsal bir mekan olduğunu gösteren ana unsur ise, özel günlerdi. Hayatta birçok özel gün kutlanırdı. Öncelikle bayramlarda tebrikler bu mekanda alınır ve bayram sohbetleri yapılırdı. Bayram günü gelen misafirler bu alanda karşılanmakta ve ağırlanmaktaydı. Bu mekanda sünnet düğünlerinden evlilik için gerçekleşen nikah törenlerine kadar birçok etkinlik gerçekleşmiştir. Bu da hayat mekanının işlevsel ve toplumsal bir mekan olduğunu bizlere gösteriyor.

Sonrasında hayatın işlevi artmış ve çeşitli mekanlarla ilişkilendirilmiştir. Bu aşamada bazı örneklerde daha kapalı ve keskin bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, yalnızca zemin katında değil, üst katlarda da hayat mekanı örnekleri görülmektedir. Bu durum, hayat mekanının iklimsel etkilerden daha az etkileneceğini sağlamıştır. Hayatlı Ev, sadece mimari bir yapı değil, aynı zamanda bir kültürel ve sosyal dokunun bir yansımasıdır. Bu evler, sadece fiziksel mekanlar değil, aynı zamanda içerdikleri yaşam tarzı, gelenekler ve toplumsal ilişkilerle bir bütün oluşturur (Kuban, 1995: 50-100).

Hayatlı Ev'in temel özelliklerini anlamak, Osmanlı Dönemi konut mimarisinin evrimini ve toplumsal dinamiklerini anlamak adına kritik bir adımdır. Hayat bazı örneklerini vali konakları, kervansaraylar ve kahvehaneler gibi ahşap yapılar içerisinde de vermiştir. Bu yapılar revaklar, geniş saçaklar, çıkma üst katlar, cumbalar ve çok sayıda mekansal açıklık, yapıları çekici ve neredeyse sihirli bir görünüme kavuşturmuştu. Hayat mekanı da bu etkiler arasında bulunan bir mekan olarak Türk ve Osmanlı mimarisinde oldukça önemli bir konumdadır (Kuban, 1995: 50-100).

Son olarak ise Türk evinin gelişimde etkili olan dış sofalı plan tipi bazı durumlarda farklı isimlendirilmeye gitmiştir. Plan tipinin isimlendirilmesi genel olarak kullanım şekline ve biçimine göre değişiklik göstermiştir. Yerine göre dış sofalı terimi yerine hayatlı, sergâhlı, servanlı gibi birçok terimle adlandırılmıştır (Eldem, 1954: 31).

Bu işlevler tabii ki birdenbire oluşmamıştır. Her mekan olgusu gibi hayatta çeşitli aşamalardan geçmiştir. İlk aşamalarından birinde Geleneksel Türk evinin dış sofalı örneklerinde bulunan ilk katta bulunan, bir taraftan odaların önünde bulunan geçiş alanı, diğer taraftan ise avlu yapısına açılan ara mekandır (Tanyeli, 2010). Bu açıklama ile birlikte ayrıca hayatın, avlu alanı içerisinde yer alan ayrı bir mekan

olduğunu anlamaktayız. Bundan önceki aşama ise avlu mekanının bulunmadığı örneklerdir. Bu örneklerde konut ve sokak arasında yalnızca hayat mekanı vardı. Bu tip örneklerle hayatlı Türk evinin ilk örnekleri diyebiliriz.

Hayat kelimesi kısaca özetlenecek olursa şu şekilde olurdu; Hayat, geleneksel Türk konutlarında önemli bir mekan ve ayrıca toplumsal bir kavramdır. Hayat, konut önünde bulunan çevrili alana işaret eden Arapça bir sözcükten (hiyata) türemiştir. Türk mimarisinde ise bu terimin karşılığı Arap ve Yakındoğu mimari nitelendirmesinden farklıdır. Kelimenin Türk mimarisindeki etimolojisi, Cafer Efendi tarafından Risalei Mim'ariyye eserinde aktarılmıştır. Bu mekan, çadır yaşamının etkilerini yansıtmakla birlikte, Anadolu ve Balkan coğrafyasında halk ihtiyaçlarına göre sürekli gelişim göstermiş bir alandır. Hayat, Türk evlerinde bireylerin tercihleri, kültürleri ve günlük yaşamlarıyla bütünleşmiş, sosyalleşme alanı olarak önemli bir role sahiptir. Genel olarak dış sofalı Türk evinde oda sırasının önünde bulunan sınırları belli, çoğunlukla üzeri bir çatı yapısı ile kaplı, karşılama, ağırlama, sirkülasyon, gibi işlevleri karşılayan Türk evi bölümüdür. Ayrıca mekan, zemin ve üst katlarda yer alan, sokağa veya avluya yönelik bir tasarıma sahiptir.

2.1. HAYATIN KELİME KÖKENİ

Hayat kelimesinin köken bakımından Arapça bir sözcüktür. Bu kelimeyi hecelere bölerek bakarsak anlamını daha iyi nitelendiririz. İlk olarak “hait” köken olarak “hita” kelimesinden türemiştir. “Hait” kelimesi ise kuşatmak anlamına gelmektedir. “Hita” ise duvar, perde, çevreleyen çit anlamına gelmektedir. “At” hecesi ise tek başına çit anlamına gelmektedir. Hayat ise bu kelimelerden türemiştir ve Konut iç mekanının dışında, yapının dış duvarlarının içerisinde kalan alanın içinde bir mekan anlamına gelmektedir (Nişanyan, 2023).

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre hayat kelimesinin kökeni Arapça “hā'it” kelimesine dayanmaktadır. Hayat kelimesi, birinci anlamı olarak genellikle köy ve kasaba evlerinde, üstü kapalı, bir veya birkaç yanı açık sofa anlamına gelir. İkinci anlamı ise avlu olarak verilmiştir. Bu tanım hayat mekanını tam olarak kapsamamaktadır. Ayrıca avlu ve hayat ayrı iki kavram ve mekan olmasına rağmen, Türk Dil Kurumu sözlüğünde bu ayrım yapılmamıştır. Cafer Efendi'nin Risâle-i

Mimariyye eserine göre, hayat kelimesinin kökeni olarak "hıyâta" kelimesinden gelmektedir. Anlamı ise kapı önü, saçak altı şeklinde verilmiştir.

Bu üç kaynağı inceledikten sonra 15. yüzyıl itibari ile bir terim olarak kullanılmaya başlayan hayatın kökenini anlamlandırabilmekteyiz. Türkçe ve Arapça, günümüzde de kültürel ve dini anlamda etkileşim içindedir. Özellikle Türklerin İslam dinini kabul etmesinin ardından bu etkileşim yoğun bir şekilde artmıştır. Halk tarafından Farsça ve Arapça gibi diller bilinmekteydi. Bunun yanı sıra Arapça, kök kelime sayısı fazla bir dildir. Bu durum kökten kelime türeme durumunu arttırmıştır. Hayat kelimesi de bu şekilde kuşatmak anlamına gelen bir sözcükten türemiştir. Genel olarak mekanın ev çevresinde olması ve konutun bir cephesi ile birlikte mekan haline gelmesi bu ihtimali güçlendirmektedir. Ayrıca bazı avlusuz hayatlı Türk evlerinin yalnızca basit bir şekilde konutu çevrelemesi de bu tezi doğrulamaktadır. Fakat yine de bu tanımlar hayat mekanını tam olarak kapsamamıştır.

Sonuç olarak, hayat kelimesinin kökenini anlamaya yönelik birçok kaynaktan girişimde bulunulmuş, ancak tam bir açıklama sunulamamıştır. Bu nedenle, farklı kaynaklardan hayat mekanının evrimi, kültürel etkileşim gibi konuları inceleyerek daha kapsamlı bir varsayım oluşturma ihtiyacı doğmuştur.

2.1.1. Hayat Kavramı ve Gelişimi

Hayat, çevrilmiş bir mekan anlamına gelen bir Arapça sözcükten türemiştir. Osmanlı Dönemi boyunca Anadolu ve Balkanlar coğrafyasında kullanılmış bir sözcüktür. Çardak, dış sofa ve salon gibi kavramlarla yakın anlama gelen bir kelimedir. Yapılan araştırmalar sonucu ortaya koyulan veriler ışığında hayat sözcüğünün farklı kültür bölgelerinde kullanımının değiştiği saptanmıştır. Bu durum kavramın yöresel ifadeler saptanmadan net bir şekilde açıklanmasını güçleştirmiştir. Bazı bölgelerde hayat mekanının çeşitli malzemelerle geçişli de olsa kapatılması mekansal işlevini ve anlamını değiştirmiştir. Bu etkiler ile birlikte yeni terimler ve tanımlar oluşmuştur.

Hayat bölümünün kökeni, en basit hali ile göçebe hayatta bir barınma ve sığınak olarak kullanılan çadıra dayanır. Daha sonra ise konutun ve bölümün gelişim gösterdiği bölgenin yani coğrafi kökene odaklanmak gerekmektedir.

Çadır kültürü Türk evi ile birlikte yapısal ve teknik olarak mekana işlenmiştir. Odaların malzemeleri, düzeni ve hatta donatılar dahil her şey çadır kültürünün bir

parçası niteliğinde gelişmiştir. Hayat kavramı da bu sayede gelişmiştir. Çadırlar yarı açık yapıda düzenlemiş mekanlardır. Bu yüzden ön alanları gündelik yaşam ihtiyaçları için kullanılmaktaydı. Osmanlı Döneminde ise ekonomik olarak gelişimin konuta yansması ile birlikte bu alan Türk evi içerisinde yer alan hayat mekanına dönüşmüştür.

Hayat, Türk evinin gelişimi içerisinde önemli bir yer tutmuş bir mekandır. Genel olarak kırsal kesimlerde gelişim göstermiştir. En büyük nedeni Anadolu coğrafyasının iç kesimlerinde özellikle kış mevsiminin uzun ve sert geçmesidir. Bu bölgelerde genel olarak kapalı mekanlar tercih edilmiştir. Hayat ise, kıyı kesimlerde iç ve orta sofalı Türk evi örneklerinin gelişimine kadar önemli bir yer tutmuştur. Hayat, Türk evini oluşturan iç ve dış unsurları bağlayan önemli bir unsur olmuştur. İç ve dış mekanın bir sentezi olan hayat ayrıca sosyal yaşamın da konut ile bağlantısını üstlenen bir mekan olmuştur.

Genel olarak, kerpiç malzemeyle yapılan ilkel Orta Anadolu konutları, Doğu Roma Dönemi konutları ve Mezopotamya'da gelişen konut yapıları, hayatlı Türk evinin gelişiminde önemli etkilere sahiptir. Yapısal ve plan tipi açısından, bu yapılar benzer bir şekilde evrim geçirmiştir. Diğer yandan, yaşamın zorluklarına ve bireylerin ihtiyaçlarına tek bir çözüm sunan hayat bölümü de bu süreçte önemli bir rol oynamıştır. Hayat, Türk evinin Osmanlı topraklarında özgün bir değer olarak kültürel bir sentez oluşturmuştur (Kuban, 1995: 50-100).

Türk evi ilk olarak tek bir oda şeklinde ortaya çıkmıştır. Daha sonrasında ise çeşitli ihtiyaçlar doğrultusunda gelişen ve işlevsel hale gelen hayat mekanı yapıya eklenmiştir. Bu alan kısaca ortak yaşam ihtiyaçlarının hepsini üstlenmiştir. Dış sofalı veya hayatlı olarak isimlendirilen bu konut birimlerinde gündelik yaşam evin önünde yer alan bu mekanda gerçekleşmekteydi. Bu alan aile bireylerinin ve yakın gördükleri bireylerin sohbetlerine şahit olurdu. Konutun dış yaşama açık olarak inşa edilmesi bu bölümün önemini arttırmıştır. Dış yaşama açık olan bölüm elbette yerel kültürün bir yansıması olarak tasarlanmıştır. Hayat bölümü bu bağlamda oldukça yalın yapısal özelliklere sahip ve amaca uygun inşa edilmiştir. Bunun yanı sıra Türk göçebe kültürünün de etkileri ile yarı açık bir mekan olmuştur.

Hayat, Türk evinin önemli bir bölümüdür ve farklı kaynaklarda çeşitli tanımlamalara sahiptir. Hayat, ilk dönemleri itibari ile evin yaşam katında yani giriş

katında yer alan bir bölümdü. Genellikle odalar ile sokak arasında bir geçiş alanı görevi görmekteydi ve odalara girişi sağlayan bir mekandı. Konut içerisinde geçirilen günlük yaşam genel olarak dış bir sofa olarak tanımlanabilecek bu bölümde geçmekteydi.

Mimarlık tarihçisi Doğan Kuban'ın belirttiği gibi, "Türk evinin kaburgası hayattır." Bu tanım ile birlikte Hayatın Türk ev mimarisindeki önemini iyice vurgulanmıştır. Nedeni ise hayatı mekanının zaman içerisinde gelişimi ile birlikte konut içerisinde bulunan birçok işlevi tek bir bölümde birleştirmesidir. Hayat, geleneksel Anadolu Türk evlerinde zemin veya birinci katlarda konumlanmıştır ve bir tarafından odalara, diğer tarafından bahçeye veya avluya açılan bir mekandır. Geçiş mekanı olarak da oldukça önemli bir yere sahiptir. Ayrıca, hayat mekanı, Türk ev kültüründe önemli bir rol oynayan ve sadece bir geçiş alanı olmanın ötesinde, aynı zamanda sosyal etkileşim, dinlenme ve günlük yaşamın merkezi olarak işlev gören bir mekandır (Kuban, 1995: 50-100).

Hayatın gelişimi ise ikinci alanların oluşturulması ile gerçekleşmiştir. Gündelik yaşamın işlevlerini karşılamak için çeşitli mekanlar ortaya koyulmuştur. Bu gelişimin Türk evinin gelişimi ile birlikte olduğunu söyleyebiliriz. Avluya bakan veya avlu ile sınırı olan bölgeler yükseltilmiş, bu bölgelere oturma alanları eklenmeye başlanmıştır. Bunun gibi sınırlandırıcı ve mekan içerisinde mekanlar oluşturma, hayat içerisinde zaman içerisinde görülmeye başlamıştır. Sonraki aşamalarda ise özellikle 18. yüzyıl itibari ile hayat mekanı ile ilişkili mekanlar ortaya çıkmıştır. En büyük örneği Köşk adı verilen büyük balkon benzeri mekanlar olmuştur (Kuban, 1995: 50-100).

Araştırılan kaynak arasında Hayat kavramını en net sözlük anlamlarından biri de Ansiklopedik mimarlık sözlüğünde kaleme alınmıştır. Sözlükte "Hayat, Köy ve kasaba evlerinde üstü kapalı, önü avluya bakan, bir veya birkaç yanı açık sofa." Şeklinde açıklanmıştır (Hasol, 2002: 221). Bu tanım özellikle Dış sofalı Türk evi plan tipine neredeyse birebir uymaktadır. Fakat hayat mekanı ilk örneklerinde üstü açık olarak tasarlanmıştır. Diğer açıdan ise hayat, avluya bakmasına karşılık zemin veya üst katlarda konumlandırılmış bir mekandır. Bunların haricinde hayat gerek şehir gerek kırsal yaşamın bir parçası olmuştur. Ayrıca mekanın, bir veya daha fazla açıklık bırakılarak tasarlanması tanımı tam anlamıyla yapısal örneklerle uygun detaylardır.

Doğan Hasol, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü'nde, Türkiye'nin farklı bölgelerinde hayat kavramının farklı terimlerle ifade edildiğine dikkat çekmiştir. Buna göre, Ankara ve çevresinde "segâh", İzmir ve çevresinde "hanay", diğer bölgelerde ise "divanhane" ve "tahtaboş" terimleri kullanılmaktadır. Ayrıca, Karadeniz bölgesinde de çeşitli kullanım biçimlerinin olduğu belirtilmiştir; bu terimler arasında "çardak", "sofa" ve "salon" da bulunmaktadır (Hasol, 2002). Elbette bölgeden bölgeye hayat mekanını bireyler ve toplum, farklı anlamlarla ve kullanım şekliyle ifade etmiştir. Fakat bu ifadeler günümüzde tam olarak doğru saptanamamaktadır. En büyük nedeni ise bu tip konutların yeterince kullanılmaması ve sayısının günümüzde oldukça az olmasıdır. Yapılan literatür taramasında ise ayrıca aynı bölgede farklı kullanım şekillerinin de olduğu saptanmıştır.

Hayat mekanının biçimsel ve kullanım şekli açısından benzediği yapılar incelenecek olursa, Helenistik dönem Yunan konutlarındaki aula bölümü örnek verilebilir. Aula, genellikle konutun girişine yakın bir konumda yer alır ve avluya açılan bir mekandır. Dikdörtgen bir plana sahip olan aula, sütunlarla desteklenmiş bir çatıya sahiptir. Bu mekan genellikle toplantılar, ziyafetler ve misafir ağırlama için kullanılır ve erkeklerin sosyal etkileşim alanı olarak bilinir.

İşlevsel ve mekansal anlamda benzer diğer mekan ise Roma konut tiplerindeki atrium bölümüdür. Atrium tıpkı hayat bölümü gibi sıralı odaların önünde konumlanmış bir mekandır. Genel olarak üstü açık bir mekandır ve evin merkezinde bulunur. Bu mekanda yağmur sularının biriktiği bir havuz yapısı yer almaktaydı. Ayrıca ailenin günlük yaşamı burada geçmekteydi. Mekan içerisinde misafirler karşılanırdı, aile inandıkları tanrı için burada sunaklar yapardı. Bu mekanlar mimari anlamda tam olarak hayat mekanı ile benzer olmasa bile, konut içerisindeki sosyal yaşamın tam merkezi olması ile birlikte işlevsel anlamda oldukça benzerdir. Hayat mekanı da benzer işlevlere sahip olmasına rağmen, Türk evlerinde cinsiyet ayrımı yapmaksızın aile bireylerinin kullanımına açıktır. (Yiğit ve Türel, 2006: 187-194).

Mekanlar kültürel etkileşimin bir parçası, aynı zamanda birer kanıttır. Türkler özellikle Anadolu coğrafyasına yerleştikten sonra çevre uygarlıklarıyla etkileşim halinde olmaya başlamıştır. Ansiklopedik mimarlık sözlüğü kaynağında da günümüz Türkiye sınırına komşu iki ülkenin konut mimarisine özgü iki mekan hayat ile bağdaştırılmıştır.

Bu mekanlar, Suriye Arap Cumhuriyeti başkenti Şam'da bulunan geleneksel konutların eyvan'ı ve İran evlerinin talar bölümüdür (Hasol, 2002: 221).

Evyan, geleneksel Şam mimarisinde bir odadır. Bu oda evin avlusuna bakar vaziyette yerleştirilmiş bir şekilde inşa edilirdi. Genellikle üç cephesi duvar ile kaplı yapının, avluya bakan cephesi açık bırakılırdı. Evyan bölümünün tavanı ahşaptı ve özgün kalem işlemleri ile süslenirdi. Bu mekan avluda bulunan çeşme, ağaç ve bitki manzarası ile manzaralı bir alan haline getirilecek şekilde ayarlanırdı. Ailenin bir araya geldiği bu mekanda oturma birimleri yer alırdı ve sohbetler yapılırdı. Hayat mekanı çok işlevsel bir mekan olmasının yanı sıra bazı durumlarda çatısının olmaması ve birden fazla cepheden açıklık verilebilmesi ile bu mekandan farklıdır. Bu yüzden hayat ile evyan farklı işleve ve yapıya sahip benzer olmayan mekanlardır.

Doğan Hasol, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğüne göre hayat mekanına benzer mekanlar arasında sayılan son mekan İran konutlarında bulunan talar bölümüdür (Hasol, 2002: 221). Talar bölümü de tıpkı hayat gibi evin en önemli ve merkez mekanıdır. Talar, evin ön cephesinde yer alan bir mekandır ve sokağa bakar. Ahşap sütunlar ve kemerler ile birlikte desteklenen bir mekandır. Tavan yapısı cam ve ahşap malzemelerden yapılır ve geleneksel geometrik motifler içerir. Kültürel ve sosyal anlamda da evin merkezi olan Talar bu yönden de hayat mekanı ile ortak işlevde kullanılmaktaydı. Yine hayattaki gibi aile üyelerinin ve misafirlerin oturduğu, sohbet ettiği, yemek yediği, müzik dinlediği ve eğlendiği bir mekandır. Talar, hayat mekanının gelişim gösterdiği son aşamalardaki biçim ve işlevi ile neredeyse birebir aynıdır. Fakat hayat mekanının ilk örnekleri ile benzer değildir.

Hayat mekanında da Anadolu coğrafyası ve komşu bölgelerde geçmişte var olan milletlerin konutlarının etkilerini görmek elbette doğaldır. Ayrıca bahsedilen yöresel mimari terimler, mekanın tanımlanmasında yöresel ifade ve kullanım farklılıklarının etkisini gösterir. Bu terimler, bölgenin coğrafi, iklimsel, kültürel ve tarihsel özelliklerine göre şekillenen mimari kavramlardır. Toplumsal bellek ile birlikte nesilden nesile aktarılan bu terimler, farklı yollarla gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, aynı mekan için farklı yörelerde farklı terimler kullanılmış olma ihtimali yükselmiştir. Bu etkileri görebilmek için kelimenin kökeninin yanı sıra benzer mekanların özelliklerini de bilerek bu ayrımı yapabilmek gerekmektedir, ki bu kökenin doğruluğunu ve kelime

anlamını destekleyici bir niteliktir. Ansiklopedik mimarlık sözlüğü de bu şekilde geçmişe dayalı ve aynı çağdaki farklı kültürel bölge konutlarındaki bölümlerin örnekleri ile hayat mekanının anlamını pekiştirmiştir.

Türk ev mimarisinde önemli bir yere sahip olan "hayat" mekanının kapsamlı bir sözlük tanımı sunulmuştur. Ansiklopedik mimarlık sözlüğünden alınan bu tanım, hayat mekanının özelliklerini açıkça belirtmektedir. Ayrıca, hayat mekanının biçimsel ve kullanım şekli açısından benzerlik gösterdiği diğer mekanlara da vurgu yapılmıştır. Örneğin, Yunan konutlarında bulunan aula bölümü ve Roma konutlarında yer alan atrium, hayat mekanının işlevsel benzerliklerini ortaya koymaktadır. Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu ise Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi sonrasında çevre uygarlıklarıyla etkileşim halinde olmalarıdır. Bu etkileşim, Türk ev mimarisinde farklılık ve zenginlik yaratmıştır ve aynı zamanda Suriye ve İran gibi komşu ülkelerin konut mimarisinde de benzer mekanların varlığını göstermektedir. (Hasol, 2002: 221).

2.1.2. Yöresel Halk Mimarisinde Hayat

Osmanlı Döneminin 15. yüzyılından itibaren Türk konutunun gelişim aşamalarından biri olan dış sofalı plan tipi, Hayat mekanının oluşumunu sağlamıştır. Günümüzde de bu mekanın tanımı kullanılmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde daha çok yirminci yüzyıl içerisinde inşa edilmiş hayatlı Türk evlerinin varlığı kelimenin hala kullanılmasının ana nedenidir. Bunun için Hayat kelimesinin anlamı ve kökenini daha net anlamak için Halk sözlüklerini de araştırıp belgelemek gerekmektedir. Bu sayede yöresel kullanım ve anlam farklılıkları daha net anlaşılacaktır.

Halk Mimarisi Sözlüğü'nde hayat kelimesi birçok bölge baz alınarak farklı anlamlar ile belirtilmiştir. Buna göre ilk anlamı, “Evlerde sofa işlevi gören orta mekan” şeklindedir.

Verilen ilk anlam için işaret edilen bölgelerin bazıları kıyı kesimindeki illerde olsa bile iç kesimlerde de bulunmaktadır. Çoğu bölge ve yer ise İç Anadolu bölgesindedir (Davulcu, 2020).

İkinci anlamı ise, “Evin duvarlarla çevrili bahçe kısmı, avlu.” olarak belirtilmiştir. Bu tanım dış sofalı Türk evi tipine uygun bir tanımdır. Konutun bu aşamada genel olarak tanımlanabilecek bir avlusunun olmaması hayat bölümünün bu anlamda kullanılması ihtimalini artırmış olabilir. Genel olarak İç Anadolu bölgesi ve

Muğla gibi kıyı kesiminde yer alan bölgelerin tanımı kullanıldığı görülmektedir (Davulcu, 2020).

Üçüncü anlam, “Konutların zemin katında yer alan giriş mekanı” şeklindedir. Tanım yine dış sofalı Türk evinin ilk örneklerine uygun bir tanım olmuştur. Yalnızca bu tanımın ikinci tanıma göre daha doğru olduğu savunulabilir. Nedeni, zemin katında bulunan bir giriş mekanı olarak belirtilmesidir. Bu, konut içinde bir avlu mekanı olmasa bile hayatın bulunabileceği anlamını taşımaktadır. Veriler, Çorum, Konya, Kütahya ve Bolu gibi iç kesimlerden alınmıştır. Ayrıca, Ordu gibi kıyı kesimlerinde de bu tanımın yer aldığı belirtilmiştir. (Davulcu, 2020).

Halk tarafından sunulan ve kaynağa eklenen dördüncü açıklama, “Evin ana giriş kapısının önünde yer alan sundurma” şeklindedir. Tanım yine bariz bir şekilde dış sofalı Türk evinin ilk örneklerine uygundur. Sundurma ise, genel olarak evlerin giriş cephesinden destek alınarak yapılan çatı ile sınırlandırılan bölümdür. Bu bölüm bir nevi sosyalleşme amacı ile yapıldı. İklim şartlarına uygun bir mimari ögedir. Çoğunlukla hayat yerine kullanılmış bir kelimedir. Bu yüzden bu açıklama muhtemel ve uygun bir açıklamadır. Fakat hayat mekanı sundurmaya göre daha işlevsel ve opsiyoneldir. Bu tanımın kaynağı Edirne olarak belirtilmiştir (Davulcu, 2020).

Beşinci tanım ise günümüze uygun bir dille anlatılmıştır. Tanım şu şekildedir; “Evin dış cephesinde, ahşap direkler üzerinde yer alan balkonvari alan.” Bu tanım hayat bölümünün zaman içerisinde değişmesi sonucu elde edilen mekansal tanıma uygundur. Hayat, modern konutlardaki, balkon bölümünü andırdığı için mekan bu şekilde yorumlanmıştır. Ayrıca ahşap direkler hem tasarımsal hem de yapısal anlamda hayat bölümünün önemli bir parçasıdır. Detayın vurgulanması, mekanın anlaşılmasını kolaylaştıran bir etken olmuştur. Bu tanım, Karaman ilinde yapılmıştır. (Davulcu, 2020).

Diğer tanım ise hayat mekanı ile pek ilgili değildir. Bu tanımda hayat bölümü, “Ambar yapılarında esas ambar bölümünde bulunan, üç tarafı açık alan” olarak aktarılmıştır. Bazı örneklerde hayatın ambar yapısı ile bitişik olduğuna rastlanmıştır, ancak hayatın diğer ambar yapısı veya mekanlarla bir bağlantısı bulunmamıştır. Bu tanım, Doğu Karadeniz bölgesinde bulunan illerden alınmıştır. Davulcu’nun yaptığı yedinci tanıma oldukça benzerdir. Buna göre, hayat mekanı samanlık yapısının önünde

yer almaktadır. Bu tanım da yine Doğu Karadeniz bölgesinden iletilmiştir. Ancak, bu iki tanım hayat bölümü ile ilgili değildir (Davulcu, 2020).

Kısa ve aslında hayat bölümünün ilk örneklerini en net şekli ile anlatan açıklama ise sekizinci maddede belirtilmiştir. Buna göre hayat, “Evlerde dış sofa” olarak betimlenmiştir. Dış sofalı Türk evlerinde genel olarak dış sofa, hayat mekanıdır. Bu nedenle, tanım hayatın başlangıç aşamaları için en açık ve doğru bir tanımdır. Davulcu’nun araştırmasına dayanarak yapılmıştır ve Ankara’da gerçekleştirilmiştir (Davulcu, 2020).

Davulcu’nun yaptığı dokuz ve onuncu açıklamada ise iki veya üç tarafı açık sofa şeklindedir. Ayrıca bir tanımda üst katta yer alır şeklinde bir detay bulunur. İki açıklamada hayat mekanına yakındır. Fakat yeterli değildir. Mahmut Davulcu’nun Halk Mimarisi Terimleri Sözlüğü kitabında bulunan diğer açıklamalar hayatla oldukça bağlantısızdır. Halk Mimarisi Terimleri Sözlüğü kitabında toplamda 13 madde şeklinde hayat kavramı aktarılmaya çalışılmıştır. Farklı bölgelerden verilerin olması bakımından etkili bir çalışma olduğu söylenebilir. Ayrıca bazı maddeler mekanı anlamlandırma konusunda oldukça etkilidir. Ancak, kaynaktan verilen bazı tanımlar hayat bölümüyle doğrudan ilişkilendirilemeyebilir. Özellikle ambar benzeri yapıların önünde yer alan mekan şeklindeki tanımlar, Doğu Karadeniz bölgesinde bulunan illerden aktarılmıştır ve hayat mekanıyla ilgili net bir bağlantı sunmamaktadır. Fakat araştırma hayat kelimesinin farklı coğrafi bölgelerde çeşitli anlamlarla kullanıldığını göstermektedir (Davulcu, 2020).

Sonuç olarak, Halk Mimarisi Sözlüğünde yer alan "Hayat" kelimesi, farklı bölgelerde çeşitli anlamlarla karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamlar, genellikle geleneksel Türk konut mimarisiyle ilişkilidir. İlk olarak, "Evlerin girişinde bulunan bir veya birden fazla tarafı açık dış sofa" olarak tanımlanan hayat, özellikle iç Anadolu bölgesi ve özellikle Muğla gibi kıyı kesimlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Hayat kavramı bu bölümde yalnızca yerel mimarideki kullanımı çerçevesinde ele alınmıştır. Mimari bir tanımlama olarak "hayat," geleneksel konutlardaki dış sofa ile özdeşleşmiştir. Bu nedenle, çalışmada hayat kavramı bir dış sofa olarak incelenmiş ve gelişim süreci bu perspektif doğrultusunda şekillendirilmiştir. Yerel mimariye özgü diğer tanımlar, genelleştirilmiş bir bağlamda doğru bir ifade biçimi sunmamaktadır ve

bu bağlamda çalışmanın odak noktası dışında bırakılmıştır. Bölüm sadece bu kavramların yereldeki yansımalarını yansıtmayı amaçlamıştır.

Tanım	Bölgeler/İller
Evlerde sofa işlevi gören orta mekan	İç Anadolu Bölgesi, bazı kıyı kesimleri
Evin duvarlarla çevrili bahçe kısmı, Avlu	İç Anadolu Bölgesi, Ege bölgesi, Muğla
Konutların zemin katında yer alan giriş mekanı	Çorum, Konya, Kütahya, Bolu, Ordu gibi iller
Evin ana giriş kapısının önünde yer alan sundurma	Edirne
Evin dış cephesinde, ahşap dikmeler üzerinde yer alan balkonvari alan	Karaman
Ambar yapılarında esas ambar bölümünde bulunan, üç tarafı açık alan	Doğu Karadeniz Bölgesi
Samanlık yapısının önünde yer alan alan	Doğu Karadeniz Bölgesi
Evlerde dış sofa	Ankara
İki veya üç tarafı açık sofa	Tüm bölgeler
Üst katta yer alan alan sofa	Tüm Bölgeler
Evlerin girişinde bulunan bir veya birden fazla tarafı açık dış sofa	İç Anadolu Bölgesi, Muğla

Şekil 12. Yöresel Halk Mimarisinde "Hayat" Kavramının Bölgelere Göre Tanımları.

2.2. HAYAT BENZERİ KAVRAMLAR

Geleneksel konut mimarisinde kullanılan kavramlar ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Araştırmalar genel olarak bir yöreye veya mimari unsurun kendine yönelik gerçekleşmiştir. Yapılan araştırmalar sonucu ulaşılan temel bilgi ise mekan ve mekanın oluşturan unsurların etkili olsa bile, kavramların oluşmasındaki asıl sebep yörede bulunan halkın alana verdiği isim olmuştur. Bu yüzden aslında mekanların işlevi, boyutu ve oluşturan etmenleri birbirlerine benzer de olsa farklı kavramlar ile ifade edilmiştir.

Terimler ise özellikle toplumsal aktarımda önemli bir rol görevi üstlenmektedir. Mimarlıkta, bir mekanın tasarlanması için kullanım amacı ve bireysel ihtiyaçların net bir şekilde ifade edilmesi ve alanın tanımlanması gerekmektedir. Fakat kavramlar toplumlara ve bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle, mimarlıkta kavramlar genellikle en genel kavramlardan başlayarak en ayrıntılı kavramlara kadar incelenir. Hayat kavramı da Türk konut mimarisinde bulunan bir

kavramdır. Kavram, dış sofa yerine kullanılan birçok terimden yalnızca birisidir. Fakat bu kavramlar yalnızca toplumlarca farklı şekillerde ifade edilmeleri ile değil ayrıca mekansal anlamda da bazı farklılıklara sahiptir. Hayat kavramı da bu şekilde birçok terimle yakın anlamdadır. Bu yüzden farklı yörelerde hayat yerine başka kavramlar kullanılmıştır. Bu kavramlar, “çardak”, “veranda”, “sofa”, “taşlık”, “köşk”, “sergah”, “tahtaboş”, “hanay”, “ayazlık” gibi sıralanabilir.

Doğan Kuban’a göre çardak, hayat yerine kullanılan bir kelimeydi. Anadolu ve Balkanlarda kullanılan bu kelime Farsça kökenlidir. Cahartak kelimesinden türemiştir ve ‘dört kemer yani örtülü baldaken’ anlamına gelmektedir. Fiziksel şekil olarak hayat mekanına benzer bir alandır. Ayrıca sundurma ve galeri şeklinde inşa edilmektedir. Ankara civarında ise hayat yerine sergah kelimesi kullanılırdı. Hayat ise avlu kelimesi yerine kullanılırdı. Safranbolu’da ise hayat kapalı bir mekan olarak konutun giriş katı şeklinde planlanmıştır. Çardak ise üst katta yer alan hayattır (Kuban, 1995 :137-138).

Bu şekilde yöresel olarak farklılıklar genel anlamda kelimelerin yabancı kökenli olması ile açıklanabilir. Bahsedilen avlu kavramı ise Türk konutlarının önünde bulunan, sınırları belirlenmiş çeşitli malzemeler ile çevrili, üstü açık veya kapalı alandır. Sofa kavramı ile ayrı alanlardır. Sergah ise dış sofa olarak nitelendirilebilecek bir mekandır ve veranda yapısı ile sınırlandırılır. Bu üç yapı hayat mekanı ile yapısal anlamda benzer özelliklere sahiptir. Bahsedilen yapısal eleman veya mekanların inşa edilme amacı, bireyleri yağmur ve güneş gibi doğal etmenlerden korumaktır.

Sofa, konutlarda bulunan oda sırasının önünde yer alan, sınırlı alandır. Hol kelimesi de sofa yerine kullanılabilecek kelimeler arasındadır. Üst başlıkta, incelenen bütün kavramları birleştiren kelimedir.

Taşlık kavramı ise daha çok Safranbolu konutlarına özgüdür. Avlu mekanının taş bloklar ile döşenmesi ile oluşturulması anlamına gelmektedir. Genel anlamda geleneksel konutların zemin katlarında bulunan ahır mekanının önünde yer alan kısımdır. Hayvanların ahıra kolaylıkla ulaşabilmesini sağlayan ara mekanlardır.

Türk evlerinin gelişimi ile birlikte hayat gibi birçok mekan üst katlarda tasarlanmaya başlamıştır. Özellikle çıkma mekanlar artık hayat mekanının yerini tutmaya başlayan alanlar olarak daha sık karşımıza çıkmaktadır. Bu değişim, Türk evlerinin mimarisinde önemli bir dönüşümü işaret etmektedir. Bu alanlar konuttaki

sosyalleşme gibi ihtiyaçlar için konumlandırılan alanlardır. Örneğin, köşk alanı bu mekanlara örnektir. Köşk, konutlarda köşe çıkma olarak tabir edilen alanlarda bulunan mekandır. Bu mekan, oturma alanı gibi işlevlere sahiptir. Bir nevi konut içerisindeki iç ve orta sofaya bakan hayattır.

Tahtaboş ise hayat ile ilişkili veya hayat yerine kullanılan alandır. Genel olarak dış sofa yerine kullanılan bir mekan olarak bilinir. Bu mekan üst katlarda da hayat ile ilişkili bir balkon benzeri alan olarak nitelendirilebilir. Tahtaboş mekanın genel işlevi çamaşır kurutmaktır. Kavram genel olarak Türk evlerine özgüdür, fakat başka bölgelere özgü geleneksel konutlar için de kullanılmıştır. Hayat yerine kullanılan diğer kavram ise hanaydır. Hanay, mekansal işlev ve şekil olarak hayat ile birebir aynıdır. Nedeni ise hayat yerine İzmir ve çevresinde kullanılan bir kavram olmasıdır. Bunun dışında herhangi bir işlevi ve kavramı açıklayacak bir detay yoktur.

Ayazlık ise Bodrum sakız tipi konutlarda bulunan bir bölümdür. Bu bölüm evin giriş kapısının üzerinde bulunan çıkma bölümüdür. Ayazlık bölüm genel olarak avluya bakmaktadır. Bazı durumlarda ise bu bölüm sokağa da bakabilir. Ana nedeni ise yapının avlusunun olmaması veya arka tarafa doğru planlanmasıdır. Ayazlık mekanın üzeri kapalıdır, sokağa ve avluya bakan kısım pencereler ile çevrilidir. Çeşitli malzemeler ve tasarımlarla dikkat çeken bir bölümdür. Özellikle konuta dışarıdan bakıldığında ayazlık, yapının karakteristik özelliklerinden biri olarak dikkat çekmektedir.

Bu bölümde, geleneksel Türk konut mimarisinde kullanılan kavramların çeşitliliğini ve bu kavramların farklı yörelerde nasıl ifade edildiği özetlenmiştir. Yapılan çalışmalar, mekan ve mekanı oluşturan unsurların yanı sıra, bu kavramların oluşmasındaki etkenin genellikle yörede bulunan halkın algısı olduğu sonucuna varmıştır. Mimari terimlerin toplumsal aktarımdaki önemi, konut tasarımında kullanılan alanın amacını ve bireysel ihtiyaçları ifade etme konusundaki gerekliliği vurgulanmıştır. Ancak, farklı bölgelerde kullanılan terimlerin ve kavramların çeşitliliği, mimari disiplinin zenginliğini ve kültürel çeşitliliği yansıtmaktadır.

Hayat kavramı da bu şekilde gelişim göstermiştir. Fakat çeşitli yörelerde kullanılmasına rağmen kavramlar genel olarak bir bakıma ortak anlam ve işlevlere sahiptir. Bunun yanı sıra temel bazda oldukça farklıdır. İncelenen tanımlar ve

toplumsal ifadeler dikkate alındığı zaman geleneksel konutlara dair yapılan araştırmalara ve sözlüklere göre hayat, genel bilinen anlamının ötesinde bir kavramdır. Bu durum, bir mekansal kavramın tanımlanması gerektiğinde sadece genel bir bakış açısından değil, detaylı bir incelemeyle ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle, hayat ve benzeri kavramların yerel tanımlarının ve kullanımlarının dikkate alınması, değerlendirilmenin önemini artırır. Bu bağlamda, saha araştırmaları ve halk arasında mimari kavramların anlamlarını sunan kaynaklar temel alınarak yapılan incelemeler önemlidir. Alınan sonuç ise kavramların yöreye, bireysel ve toplumsal algıya, işleve ve diğer birçok unsura göre farklı kullanım şekline sahip olduğudur.

2.2.1. Hayat İle Bağlantılı Mekanlar:

Cihannüma mekanı da bir tür çıkma mekanıdır. Bu mekan, pencere açıklıklarıyla çevrilidir ve böylece aydınlık bir alan oluşturur. Cihannüma mekanında zemin katında bulunmaz üst katlara inşa edilmiştir. Yine ayazlık gibi giriş kapısı üzerinde konumlandırılmıştır. Osmanlı konutlarında bu bölüm sıkça rastlanan bir özellik olarak kabul edilir. Taraça veya kule anlamına gelmektedir. Cihannüma mekanında hayat benzeri bir kavram olarak bilinir. İşlev olarak hayata benzer özelliklere sahiptir.

Divanhane, öncelikle Osmanlı Dönemi'nde önemli konumdaki bireylerin konutlarında bulunan kabul alanı şeklinde tasarlanan ağırlama mekanıdır. Ayrıca Osmanlı ve bazı devletlerin saraylarında bulunan divanın toplandığı ve elçi gibi misafirlerin kabul edildiği alandır. Bazı yörelerde ise bu kavram hayat mekanı yerine kullanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKAN OLARAK HAYAT

Anadolu coğrafyası, polikültürel bir yapıya sahip olup, en eski çağlardan itibaren farklı uygarlıklara beşiklik etmiştir. Bu medeniyetlerin etkileşimi sonucu oluşan Türk kültürü de Anadolu'nun kültürel mirasının önemli bir ögesini oluşturmaktadır. Birkaç dönem varlık gösteren her milletin kendine ait bir gelenek olgusu ortaya çıkmaktadır. Asırlardır varlığını sürdüren Türk milleti, Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan bir kültürel mirasın taşıyıcısıdır. Bu olguyu, zaman içerisinde yaptıkları çeşitli göçler ile birlikte iletişimde olduğu toplumlar da etkilemiştir. Türk toplumunun son göçü ise Anadolu coğrafyası olmuştur. Göç ve etkileşim sayesinde, Türklerin yerleştiği coğrafyanın kendine özgü mimari tarzı da oluşmaya başlamıştır. Sonuç olarak Türk mimarisi, göç ve kültürel etkileşimler sonucu oluşmuş, dış ve iç mekanlarında çeşitli kültürlerin izlerini barındıran eklektik bir yapıya sahiptir (Sözen, 2001:8-31).

Anadolu coğrafyasına yerleşim ile birlikte ilk gelişen yapı tipi elbette sivil mimari olmuştur. Göçebe yaşam kültürü izleriyle beraber, yaşanılan coğrafyadaki diğer kültürlerin izleri ile birlikte konut yapısı gelişmeye başlamıştır. İlk olarak kırsal yerleşim birimlerinde ortaya çıkan konut tipleri, son aşamalar dışında doğa ile bir bütün olmanın bilinci ile birlikte gelişmiştir. Geleneksel Türk konutunun gelişimi elbette bir zaman olgusu içinde gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra kültürel sürekliliğini uzun yıllar boyunca sürdürmeyi başarmıştır (Sözen, 2001:8-31).

Bu gelişim içerisinde bir mekan olgusu özelliği kazanmış olan alan ise hayat olmuştur. Hayat, konut içerisinde en önemli ve evin tasarımının ana unsurlarının belirleyen bir mekandır. Tüm mekan iletişimleri hayatta toplanmıştır. Ayrıca bütün alanlar sofaya bakacak ve açılacak şekilde tasarlanmıştır. Genel olarak yerden birkaç basamak yükseklikte konumlandırılması, hayat alanının belirlenmesine de yardımcı olan bir unsur olmuştur. Bu alanın ileriki dönemlerde çit ve korkuluk gibi yapısal elemanlarla çevrildiğine de rastlanmıştır. Tüm bileşenleriyle Türk konutlarının yalnızca barınma ihtiyacını karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir araç olduğunu kanıtlamaktadır (Günay, 1999:142).

Hayat mekanı, Türk evlerinde sosyal hayatın önemli bir parçası olmuştur. Bu mekan birçok işleve ev sahipliği etmiştir. Konut içinde aile bireylerinin bir araya gelerek vakit geçirdiği, sohbet ettiği, yemek yediği, misafirleri ağırladığı bir mekan olarak hayat, sosyal etkileşim için bir odak noktası olmuştur. Bu mekan, ailenin birlik ve dayanışmasını güçlendirmiştir. Ayrıca hayat mekanı, komşuluk ilişkilerinin gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Komşular arasında yapılan ziyaretler, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma bu mekanda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla hayat, Türk toplumunun sosyal dokusunun bir parçası olmuş ve toplumsal ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Ayrıca sosyal hayatın bir parçası olarak hayat mekanı, aynı zamanda kültürel etkinliklerin gerçekleştiği bir alan olmuştur. Özellikle düğünler, nişanlar, bayram kutlamaları gibi önemli törenler bu mekanda gerçekleştirilmiştir. Bu etkinlikler, ailenin ve toplumun bir araya gelmesini sağlayarak birlik ve beraberliği pekiştiren unsurlardır. Hayat mekanı, kültürel geleneklerin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması açısından da önemli bir rol üstlenmiştir. Sonuç olarak, hayat mekanı Türk evlerinde sadece fiziksel bir alan olmanın ötesinde, sosyal ve kültürel hayatın önemli bir parçası olarak işlev görmüştür. Aile bireylerinin bir araya gelerek vakit geçirdiği, sosyal etkileşimde bulunduğu, kültürel etkinliklerin gerçekleştiği bir mekan olarak hayat, Türk toplumunun yaşam tarzını ve değerlerini yansıtan önemli bir unsurdur.

3.1. HAYAT MEKANININ İŞLEVLERİ

Mekanlar, bireylerin günlük yaşam ihtiyaçları doğrultusunda temel fonksiyonlarını kazanır. Günlük yaşamda yeme, içme, eğlenme, dinlenme, çalışma, sohbet gibi birçok işlev konut içerisinde gerçekleşir. Bu temel işlevler, mekanların çeşitli tipolojik örneklerini ortaya çıkarmıştır. Mekanların farklı işlevlerle kullanılması ve birbiriyle olan ilişkisi, bu çeşitliliği açıklar. Birçok araştırmacı, mekan işlevlerinin çeşitli nedenlerle ortaya çıktığını savunmuş; ancak bu araştırmaların ortaya koyduğu fikirler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Çünkü mekan işlevleri üzerine yapılan çalışmaların çeşitliliği ve derinliği, görüş ayrılıklarına yol açmaktadır. Bununla birlikte, genel olarak benzer bir temel görüşü paylaşırlar.

Kültürel farklılıklar ve mekan tasarımı birbiri ile ilişkili kavramlardır. Mekanı biçimlendiren, işlevlerini belirleyen önemli bir faktör kültürel farklılıktır. Kültürlerin

değişken olması ile birlikte zaman içerisinde farklılaşması, farklı işlevlere yanıt veren mekanların ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Bu açıdan sosyo-kültürel faktörler, mekan içerisinde önem açısından fiziksel ihtiyaçlara göre daha önemli statüdedir. Asıl nedeni ise birey ve toplumun kültürünün ve yaşam tarzının birinci dereceden önem taşımasıdır. Bu nedenle mekanları sadece fiziksel açıdan yorumlamak ve tasarlamak doğru değildir (Rapoport, 1980: 7-46).

Türk konut yapısının da işlevleri yalnızca fiziksel açıdan düşünülerek tasarlanmamıştır. Türk gelenekleri, kültürü ve yaşam tarzını tam anlamıyla yansıtan mekan örnekleri ile birlikte, Türk konutları sosyal bir yapı değeri kazanmıştır. Hayat bölümü de aynı şekilde gelişim göstermiştir. Hayat mekanını genel hatlarıyla incelediğimizde yerel geleneklere göre şekillendiğini görmekteyiz. Hayatlı Türk evi gelişimi bakımından sosyo-kültürel faktörlerin etkisinde kalmıştır. Dini değerler ve toplumdaki yansımaları mekan yapısında oldukça etkili olmuştur. Genel işlevler açısından konuta bakıldığında hayat çoğu yörede aynı şekilde tasarlanmıştır (Kuban, 1996: 16). Örneğin abdest almak için ayrılan mekanların çoğu, hayatlı Türk konutlarında benzer işlevsel biçimlerle karşımıza çıkar. Bu durum, toplumların çeşitliliği ve farklılıklarıyla birlikte temelde benzer özellikler taşıyan bir kültürü ortaya çıkarmıştır.

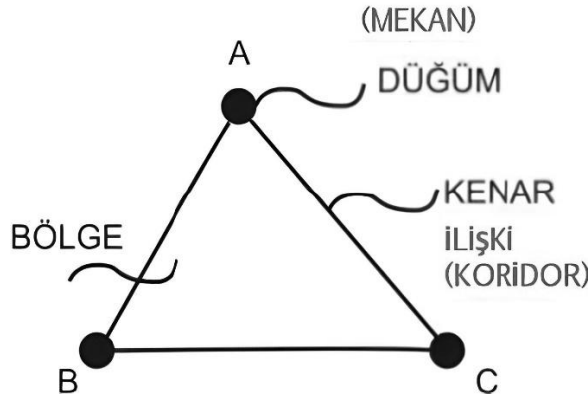
Bireyler fiziksel, manevi, inanış yönünden toplum ile bağlıdır. Bu bağlantı ise toplumların kimliğini ve değerlerini geleceğe sorunsuz bir biçimde aktarmasını sağlar. Mekan tasarımı da aynı şekilde bir kültürdür ve nesilden nesile aktarılmaktadır. Değer ve kültür aktarımı genellikle geleneksel konutlarda gözlemlenir. Bu toplumların kendilerine ait olan değer yargılarını, kimliklerini yani kültürlerini geleceğe aktarmak için konutları bir araç olarak kabul etmelerine yol açmıştır (Rapoport, 1980). Asıl nedenler ise toplumsal yapı ve temel olarak aile yapısıdır. İnsanlar yapıları gereği davranış süreçleri ve kültürel faktörleri biçimsel olarak aktarma ihtiyacı duymaktadır. Bu bağlamda toplumlar aile ve toplumsal yapıyı kontrol etmekte ve onları geleceğe aktarmaktadırlar. Bireylerin temel karakteri, aile ve toplumsal yapı, mahremiyet, sosyal ve ekonomik ilişkiler ve inanç gibi etkiler mekanların şekillenmesinde ana unsurlardır (Lawrence, 1987: 7-46).

Bu açıdan bakacak olursak, Anadolu coğrafyasının farklı bölgelerinde örnekler veren geleneksel konutlar gibi Hayat mekanı da oldukça etkili bir kültürel birim ortaya koymuştur. Temel nedeni ise Türk konutlarının genel olarak Türk toplumsal yapısı ve ihtiyaçlarına uygun tasarlanmış ölçülü bir yapı olmasıdır. Hayat mekanı ise bu mekanın sınıflandırmasında önemli bir rol oynamaktadır. Nedeni ise hayatın genel olarak dış sofa olarak tanımlanan mekan olmasıdır. Türk konutlarındaki plan şemasına bakıldığında oda ile avlu arasındaki geçiş, yaşam ve yapı merkezi işlevlerini aynı anda karşılayan hayat gibi temel mekanlar ile sağlandığı görülmektedir. Sonuç olarak, Türk konut yapısının genel plan sınıflandırması Sofa olgusu ile yapılmıştır. Bu bakımdan Türk evi, sofasız, dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı olmak üzere dört plan tipi ile incelenmektedir.

Hayat mekanı, mekan işlevleri açısından genellikle farklılık göstermez, ancak farklı kültür ve plan tipleriyle birlikte bölgesel olarak farklı anlamlar yüklenebilir. Ancak bu anlamlar, mekanın temel işlevlerini etkilemez. Genellikle konut içinde, çeşitli mimari işlevlere cevap veren hayat mekanı, bazen tek bir işlevle sınırlı kalmaz, aynı zamanda birkaç işlevi bir arada gerçekleştirir. Örneğin, bazı durumlarda sadece konutun içindeki açık ve kapalı alanlar arasında geçiş mekanı işlevini üstlenir. Geleneksel konutlarda ise hayat mekanı yalnızca geçiş mekanı olarak sınırlı kalmaz; aynı zamanda oturma alanı, yemek alanı gibi birçok işlevi de yerine getirebilir.

3.1.1. Geçiş Mekanı Olarak Hayat

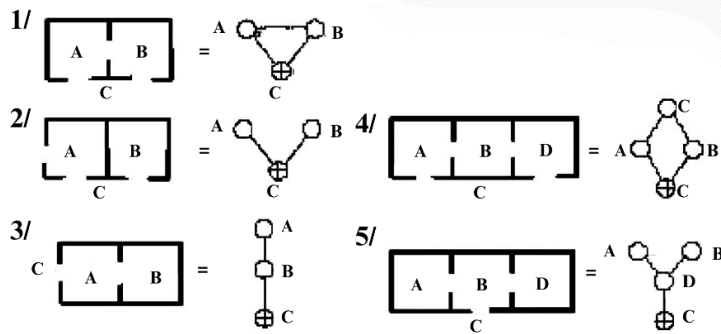
Mekanlar arasındaki ilişki çeşitli yöntemlerle hesaplanmaktadır. Bu yöntemlere göre geçiş mekanları bir kenar olarak nitelendirilir. Mekan dizini yöntemine göre her alan bir düğümdür ve iki alan arasında ilişki çeşitli kavramlarla isimlendirilmektedir (Olgun ve Şahin, 2020: 66). Buna göre iki mekan arasında ilişki, çeşitli yöntemler ile sağlanmaktadır. İlk yöntem iki mekan arasında bir açıklık ile sağlanan ilişkidir. Diğer ilişki ise ayrıca bir mekan oluşturarak sağlanmaktadır. Bu mekan ise günümüz konutlarında ara hol olarak nitelendirilmektedir.



Şekil 13. Mekanlar Arası Dizin (Olgun ve Şahin, 2020: 67).

Geleneksel konutlarda genel olarak sofa olarak isimlendirilen bu kavram bazen farklı terimler ile ifade edilmiştir. Hayat mekanı da bu terimlerden yalnızca bir tanesidir. Hayat, dış sofa olarak bilinir ve geleneksel Türk konut gelişiminde oldukça önemlidir. İlk olarak Türk geleneksel konutu tek bir oda varlığı ve sokak bağlantısını sağlayan avlu yapısından ibaretti. Bu olguda Türk konutu bir mekan bir ilişki mekanı ve bölgeden oluşmaktaydı. Daha sonra oda sayısı artmaya başlaması ile birlikte odalar arası iletişimi sağlayacak bir mekan ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu hayatın ilk işlevi ve gelişimin başlangıcı sayılmaktadır. (Kuban, 1995)

Geçiş/ geçirgenlik grafi ile hayatın işlevini açıklamak gerekirse bulunan ikinci örnek ile hayat kavramının nasıl bir geçiş mekanı olduğu daha rahat ifade edilebilir. Buna göre A mekanı ve B mekanı yani iki oda arasında tek başlarına bir geçiş bulunmamaktadır. Bu da iki mekan arasında tek başına bir iletişimin olamayacağı anlamına gelmektedir. Fakat C mekanı varlığı ile birlikte bu geçiş ilişkisi sağlanmıştır (Olgun ve Şahin, 2020: 68). Bu mekan ise geleneksel konutlardaki hayattır.



Şekil 14. Geçiş /Geçirgenlik Grafi (Olgun ve Şahin, 2020: 66-70).

Hayat mekanı, Türk evlerinde ailenin bir araya geldiği, sohbet ettiği, yemek yediği ve misafirleri ağırladığı birleştirici bir rol üstlenir. Ancak bazı durumlarda, harem ve selamlık arasındaki bağlantıyı sağlamak gibi dini gerekçelerle hayat mekanı geçiş mekanı olarak da kullanılmıştır. Bu kullanım, özellikle büyük konutlarda iki ayrı hayat mekanının varlığıyla da gözlemlenebilir, bu da evin plan tipolojisini ve işlevselliğini önemli ölçüde etkilemiştir. (Kuban, 1995: 41)

Doğan Kuban'ın 1995 yılında yayımlanan "Türk Hayat'lı Evi" adlı kitabına göre, hayat mekanının birleştirici işlevi, hol gibi diğer mekanlardan daha fazladır. Ancak bu görüş, genellikle yapılan araştırmaların genel hatları ile sınırlı kalmıştır ve kronolojik temellere dayandırılmamıştır. Bu nedenle, hayat mekanının yalnızca geçiş mekanı olarak değerlendirilmesi doğru olmayabilir; bu mekanın plan tipolojisi, işlevselliği, sosyal yapı ve dini bağlamdaki rolü daha derinlemesine incelenmelidir.

Türk konutlarında hayat gibi kavram ve mekanlar genel hatları ile sadece geçiş mekanı olarak kullanılmamıştır. Yapılan araştırmalar, hayat mekanının zaman içinde boyutlarının ve işlevlerinin çeşitlenerek artmasının temel nedenini ortaya koymaktadır. Bu alan ilk olarak odalar içerisindeki dolaşımı ve odalar ile avlu arasında konumlanan bir geçiş alanı özelliği taşımaktadır. Fakat ilk kullanım anından itibaren sadece bu amaç ile değil bunun dışında bir toplanma alanı olarak işlevlendirilmiştir. Zaman içerisinde ise hayat mekanı adeta konutun merkezi konumuna gelmiştir. Gelişiminin devamında gerçekleşen bu olay konut içerisinde diğer alanlarda yani oda mekanlarında bulunan işlevlerin, hayat mekanında daha büyük işlev ve boyutlarda görülmeye başlamasıdır (Küçükerman, 1995: 53).

Sonuç olarak, Türk konutunun erken dönemlerinde "hayat" olarak adlandırılan mekana yer verilmediği düşünülmektedir. Çadır kültürüne dayandırılan Türk evi mekan olgusuna göre ilk aşamada sadece oda kavramı vardır. Bu oda kavramı çadır ile oldukça benzer görevler üstlenmiştir. Bu anlamda mekan bütün işlevleri bünyesinde taşımaktadır. Daha sonra ise oda sayısı artış göstermiştir, bu artış sonrasında ise hayat mekanı Türk konutuna eklenmiştir. Hayat mekanı ilk olarak odalar arası iletişimi sağlayan bir mekan olarak tasarlanmıştır. Daha sonra ise odalarda bulunan işlevler bu alana kaydırılmıştır. Bu etki ile birlikte hayat mekanı boyutsal anlamda genişlemiştir. Oturma, pişirme, karşılama gibi birçok işlevi üstlenen mekan, uzun bir dönem konutun

merkezi konumuna gelmiştir. Daha sonra ise mekan camekanlara dönüşmüş, kapalı bir mekan algısı ile birlikte ise sofa farklı bir mekana dönüşmüştür (Küçükerman, 1995: 53).

3.1.2. Yaşama Mekanı Olarak Hayat

Hayatlı Türk konutu, 16. yüzyıldan 2. Dünya Savaşı'na kadar varlık göstermiştir ve taşra ile köylerde toplumsal yaşamın bir yansıması olarak tasarlanmıştır. Bu konutlar, aile bireylerinin temel ihtiyaçlarını karşılayan ve sosyal etkileşimi teşvik eden yaşam mekanları olarak önemli bir rol oynamıştır (Kuban, 1995: 7-23). Ayrıca, fiziksel mekanların ve çevrenin oluşumunda birçok faktör etkilidir. İnsanlar, yaşamlarının her aşamasında doğa ile güçlü bir bağ kurmuşlardır ve çeşitli mekanlar ile bu alanlara verdikleri işlevler aracılığıyla doğal etkenlere karşı mücadele etmişlerdir (Özyılmaz, 2001).

Hayat mekanı, yapı ve çevresindeki mekan çözümleri ile birlikte işlev kazanan alanlardan biridir. İnsanlar, mekanlardan kendi gereksinimlerini karşılamasını beklemiş ve Türk toplumu bu hedef doğrultusunda mekanlara çeşitli işlevler kazandırmıştır. İşlevler, mekanın fiziksel doğal koşullara karşı etkileri ile birlikte gelişmiştir ve bireylerin gereksinimlerini yorumlamasıyla şekillenmiştir. Bu durum, aynı bölgede farklı biçimlerde inşa edilen konutlar ile açıkça görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türk toplumu, çoğunlukta olduğu bölgelerde kendi geleneksel tasarım yöntemlerini başarıyla sürdürmüştür. Özellikle küçük yerleşim bölgelerinde bu dokuya sıkça rastlanmıştır ve bu yapısal özellikler uzun yüzyıllar boyunca varlığını korumuştur. Türk evi, sadece bir konut yapısı olarak değil, aynı zamanda Türk toplumunun kültürünü, aile yapısını ve benzeri değerleri içerisine işleyerek özgün bir yapı değeri kazanmıştır. Hayat mekanı da bu bağlamda özgün bir ev yapısı olarak gelişim göstermiş ve kırsal yaşamı benimsemiş Türk toplumunun yaşamını tam anlamıyla yansıtan bir mekan olmuştur. Bu mekanda gerekli olan yaşamsal işlevler, aile yaşantısının merkezi olan bu alanın fonksiyonlarında görülebilir (Kuban, 1995: 7-23).

Türk evlerinde hayat mekanı, sadece bir geçiş alanı olmanın ötesinde, ailenin bir araya geldiği, sohbet ettiği, yemek yediği ve misafirleri ağırladığı birleştirici bir role sahiptir. Bu mekan, sadece işlevselliği ile değil, aynı zamanda aile fertleri

arasındaki bağları güçlendirmesi ve sosyal etkileşimi teşvik etmesi açısından da önemlidir. Hayat mekanı, kırsal yaşamı benimsemiş Türk toplumunun yaşamını tam anlamıyla yansıtan bir mekandır. Bu yaşam için gerekli işlevleri hayat mekanında görmek mümkündür. Hayat mekanı sadece bir geçiş alanı değil, aynı zamanda ailenin temel ihtiyaçlarını karşılayan bir yaşam mekanıdır (Kuban, 1995: 7-23).



Fotoğraf 1. Hayatta Yapılan Yemek Hazırlığı.

Sonuç olarak Türk evlerinde hayat mekanı, sadece bir geçiş alanı değil, aynı zamanda ailenin bir araya geldiği, sohbet ettiği, yemek yediği ve misafirleri ağırladığı birleştirici bir role sahiptir. Bu mekan, işlevselliği, fiziksel özellikleri ve sosyo-kültürel anlamı ile Türk evinin en önemli mekanlarından biridir. Hayat mekanının işlevleri ve önemi, Türk toplumunun kültürünü, geleneklerini ve değerlerini anlamak açısından önemlidir.

3.1.3. Yapının Merkezi Olarak Hayat

İnsanlık tarihi boyunca mekanlar soyut bir düşüncenin aktarımı olarak görülmüştür. Mekan bireyin zihninde belirlediği sınırlı alan şeklinde açıklanabilmektedir. Konut, yer, bölge, okul, hastane gibi kavramlar ise mekanın yansımasıdır. Bu ise kısaca yapı anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra mekanlar içerisinde de mekanlar oluşturulmaktadır. Bu mekanlar ise bölüm olarak ifade edilmektedir. Geleneksel konutlar birçok temel bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler arasında bazıları diğer mekanların işlevlerine yardımcı veya öncü olduğu için merkezi mekan olarak ifade edilebilmektedir.

Hayat mekanı da tıpkı diğer mekanlar gibi oluşmuştur. İlk aşamada kullanıcı veya tasarımcı bireyin kültürü, ihtiyaçları gibi etmenler ile birlikte geleneksel konutlar tasarlanmıştır. Bu konutlar daha sonrasında öncelikle temel insani ihtiyaçlara göre bölümlere ayrılmıştır. Hayat mekanı da bu bölümler arasında, Türk evinin dış sofalı aşamasında konuta eklenmiştir. Hayat mekanının ilk işlevi bölümler arasında gerçekleşen sirkülasyonu sağlamaktır. Daha sonra ise farklı birçok işlevi bünyesinde barındıran bir mekan olmuştur. Bu yönüyle de yaşam mekanı olma özelliği taşımaktadır. Hayat, bazı mekanlarda hayvanların giriş ve çıkışlarının sağlanması, yemeklerin bir bölümünün bu mekanda yapılması, kış hazırlığı ve misafirlerin karşılanması gibi işlevlerle diğer mekanların işlevlerine yardımcı olmaktadır.

Ayrıca hayat, geleneksel Türk konutunun dış sofalı aşamasında avlu ve mekan arasında sağlanan şematik düzeni de sağlamaktaydı. Avluya bakacak şekilde tasarlanması ile oda ve avlu ilişkisinin de merkezinde olmuştur. Mimarlık alanında genel olarak alanlar kullanım anlamında ikiye ayrılmaktadır: hareket alanları ve durağan alanlar. Odalar genel olarak durağan alanlardır ve bireyler bu mekanlarda efor sarf etmezler. Hareket alanları ise eforun en fazla harcandığı mekanlardır ve genel olarak mekanın merkezinde yer almaktadır. Türk konutunda mekanın merkezi tüm aşamalarda sofa olmuştur. Hayat da genel anlamı ile dış sofanın farklı bir yansımasıdır (Kuban, 1995).

Bir evin planı merkezi mekanlara göre şekillenmektedir. Bu mekanlar genel anlamda konutun planlanmasını belirlemektedir. Geleneksel Türk konutunda da bu şekilde olmuştur. Geleneksel Türk evleri, yalnızca barınma ihtiyacını karşılayan yapılar değil, insan yaşamının her alanını kapsayan ve ailenin bir araya geldiği, dinlendiği ve sosyalleştiği mekanlardır. Bu evlerin en önemli ve merkezi mekanı ise "hayat" olarak bilinir. Hayat, genellikle iki katlı dış sofalı Türk evlerinde, avlu ve diğer mekanlar arasında yer alan, yarı açık bir alandır. Sofa ile bağlantılı olan hayat, odalara geçişi sağlar ve odalar arası iletişimde önemli bir rol oynar. Hayat, sadece bir geçiş alanı değil, aynı zamanda birçok işlevi bünyesinde barındıran çok yönlü bir mekandır (Kuban, 1995).

Hayat mekanı, geleneksel Türk evlerinde çeşitli işlevlere hizmet eder. Hayatın ilk işlevi odalar ve sofa arasında geçişi sağlayarak evin işlevselliğini artırmaktır. Bu

mekan, aile bireylerinin dinlenmesi, sohbet etmesi ve çeşitli aktiviteler yapması için bir yaşam alanı sunar. Özellikle yaz aylarında yemek yemek için ideal bir ortam oluşturan hayat, aile bireylerinin açık havada bir araya gelmesini sağlar. Misafirlerin karşılanması ve ağırlanması için de kullanılan hayat, evin sosyal işlevlerini yerine getirir. Hayat, geleneksel Türk evinin merkezi ve en önemli mekanlarından biridir. Ailenin bir araya geldiği, dinlendiği ve sosyalleştiği bu mekan, Türk kültürünün ve yaşam tarzının önemli bir parçasını oluşturur. Ayrıca, odaların ve diğer mekanların düzenlenmesinde merkezi bir rol oynar (Kuban, 1995).

Sonuç olarak, hayat mekanı, geleneksel Türk evinin işlevselliği ve estetiği açısından büyük öneme sahiptir. Bu mekan, sadece sirkülasyon işlevinden öte, çok yönlü bir kullanıma sahip olup, ailenin bir araya geldiği, dinlendiği ve sosyalleştiği bir yaşam alanıdır. Hayat, Türk evlerinin mimari ve kültürel zenginliğinin bir yansıması olarak, bu evlerin vazgeçilmez bir parçasıdır.

3.1.4. Sosyal Hayatın Bir Parçası Olarak Hayat

Mimariye göre konut içerisinde gerçekleştirilen eylemler kısıtlıdır. Gece ve gündüz olarak ayrılan eylemler genel olarak bu zaman aralıklarını takip edecek şekilde gerçekleşmektedir. Yaşam mekanları genel olarak gündüz mekanıdır. Gündüz mekanı özellikleri, genellikle hayat mekanının özelliklerini de içerir, ancak bazı durumlarda tam olarak kapsamayabilir. Türk evlerinde ise kültürel etkilerle şekillenen belirli eylemler de yaşam mekanıyla ilişkilendirilir. Bu eylemler, sosyal aktivitelerle uyumlu olarak gerçekleştirilir ve mimari düzenlemelerle doğrulanabilir. (Kuban, 1995)

Anonim mimarinin eseri olan mekanlar ise halkın kullanımındaki konut yapılarıdır. Türk evleri de genel olarak bu tanımlamaya uygundur. Özellikle hayatlı Türk evi tam anlamıyla anonim mimaridir. Mimarinin tarihinde, özellikle basit mimari biçimlerin değerlendirilmesi, antropologlar ve antropolojik bilgi birikimine sahip mimarlar arasında önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu gruplar, basit projelerin sadece fiziksel yapılar değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel yapıların da bir yansıması olduğunu savunurlar. Sosyal yapılar da genel anlamıyla farklı işlevlere sahip mekanlardan oluşan konutlar olmuştur. Fakat Türk konutlarında görülen bu özellik, antik toplumlarda görülen mekan algısı ile karıştırılmaması gereken bir olgudur. Asıl nedeni ise Türk ev biçimlerinin binlerce yıllık bir geçmişi olmasıdır. Bu biçimlerin

kabul edilmesi, belirli tarihsel koşulların ve kültürel tercihlerin bir ürünüdür. Bu yüzden Türk konutundaki çok yönlü kullanım, sosyal bir fenomen olarak ele alınmalıdır. Dolayısıyla, Türk konutu gibi basit mimari biçimlerin tarihini değerlendirirken, sadece fiziksel yapıların ötesinde, kültürel ve sosyal bağlamları da göz önünde bulundurulmalıdır (Kuban, 1995:12-15).



Fotoğraf 2. 1990 Yılında Belenye Köyünde Hayatta Geçen Kız İsteme Merasimi.

Türk evlerindeki sosyal mekan olgusu, Muğla ilinde hayat mekanında özellikle belirginleşmiştir. Bu alan genellikle misafirlerin ilk olarak karşılandığı ve bir nevi karşılama alanı olarak işlev görmüştür. Ayrıca bazı sosyal etkinlikler genellikle bu alanda gerçekleştirilmiştir. Hayat mekanında gerçekleşen sosyal aktiviteler arasında bayram kutlamaları, düğünler, nişanlar, kına geceleri, sünnet, cenaze gibi toplumsal törenlerde önemli yer tutmuştur. Bu tür aktiviteler için yeni alanlar oluşturulmuş ve hayat mekanı zamanla konutun odalarının toplam alanından daha geniş şekilde tasarlanmıştır. Bu da misafirlerin rahatça ağırlanmasını sağlamıştır. Bu alanlara köşkler örnek gösterilebilir. Sonuç olarak, hayat mekanı Türk konutlarında sosyal ve kültürel aktivitelerin merkezi haline gelmiş ve sosyal yaşamın önemli bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu mekan, konutta toplumsal etkileşimlerin ve geleneksel ritüellerin gerçekleştirildiği önemli bir alan olma özelliğini kazanmıştır.



Fotoğraf 3. 1990 Yılında Belenye Köyünde Hayatta Geçen Kına Töreni.



Fotoğraf 4. 1990 Yılında Belenye Köyünde Hayatta Geçen Kına Yemeği.



Fotoğraf 5. 1990 Yılında Belenye Köyünde Hayatta Geçen Kınada Oynanan Zeybek.

3.2.MEKANSAL İŞLEVİN GELİŞİMİ VE HAYATLA BAĞLANTILI MEKANLAR

Mekanlar, bireylerin ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Ayrıca mekanların da bağlantılı olduğu ve birbirinden işlevsel olarak faydalandığı ilişkiler bulunmaktadır. Bu bağlantıyı anlamak için ilk olarak Türk evinin oda merkezli gelişimine bakmak gerekmektedir. Türk evi genel olarak sofa merkezli gelişim gösterse dahi ilk örnekleri yalnızca bir oda yapısı ile tasarlanmıştır. Bunun ana nedeni olarak Türk toplumunun Orta Asya yapı tasarımları gösterilmektedir.

Geleneksel Türk evi, Orta Asya'dan göçen Türklerin çadır düzenine benzer bir yapıya sahiptir. Bu düzen genellikle birçok çadırın birleştirilmesiyle oluşturulmaktadır. Aile yapısı genellikle iki kişiden oluşabilir, ancak zamanla gelişebilir ve birçok çekirdek ailenin bir araya geldiği bir yapıya dönüşebilirdi. Türk evleri bu etkilerle başlangıçta tek odalı tasarlanmıştır, daha sonrasında ailenin büyümesiyle birlikte birçok mekan eklenmiştir. Bu eklemeler, yapının yeni merkezi sofayı çevreleyecek şekilde belirlenmiştir. Genellikle L ve U harfleri ile tanımlanan bu düzenleme, birçok çekirdek ailenin tek bir konutta bir arada yaşamasını sağlamıştır. Ayrıca U şekli, iki ayrı yapı haline getirilerek de kullanılabilirdi. (Bektaş, 1996: 105).

Türk evi genel olarak işlevsel bir mekan özelliği taşıdığı için gece ve gündüz mekanları ayrı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu düzen sayesinde farklı aileler bir arada konaklayabilmiştir. Geçiş mekanları ile birlikte mekanlar arası iletişim sağlanmıştır. Servis mekanları genel olarak bir yerde ve birbirlerine ulaşımın kolay olacağı yerlerde konumlandırılmıştır. Bunun gibi birçok mekan işlevine göre büyük veya küçük tasarlanmıştır. Türk evi ve içerisinde bulunan mekanlar tamamen işlev ve birey sayısına göre boyutlandırılmıştır (Bektaş, 1996: 105).

Dış sofalı konutların gelişiminde "hayat" mekanı merkezi bir rol oynamıştır. Bu mekanın önemi, sadece ılıman iklime uygun olması ve işlevselliğiyle sınırlı değildir. Hayat mekanı, diğer mekanlarla kurduğu ilişki sayesinde tüm konutun işlevselliğini ve yaşanabilirliğini artırmıştır. Fakat çağdaş Türk konut tasarımında bu yapılanma bulunmamaktadır. Özellikle ılıman iklim kuşağında yer alan bir ülke olmamız ve kıyı kesiminde yaygın olarak bu iklim özelliğinin görüldüğü dikkate alınır ise bu büyük bir eksiklik (Bektaş, 1996: 105).

Günümüzde hayat benzeri mekanlar tasarlansa bile, bu diğer mekan tasarımlarına göre oldukça nadir rastlanmaktadır. Günümüzdeki konutların genel olarak orta ve iç sofalı yapılardan geliştiğini bilmekteyiz. Bu yapılanma elbette bazı bölgeler için uygun bir gelişim aşaması gibi görülebilir. Fakat kıyı kesiminde doğal etmenlerden faydalanmayı azalttığı söylenebilir. Ayrıca Türkiye'nin kıyı kesimindeki konutlar mekansal örgütlenme açısından, hayatlı Türk evine kıyasla oldukça başarısız örneklerdir (Bektaş, 1996: 105).

Bu çalışmada yer yer tartışıldığı gibi, günümüzde hayatlı konut kültürü maalesef devam etmemektedir. Teknolojik olarak malzeme ve yapım tekniklerinin değişimi, İkinci Dünya Savaşı sonrası geleneksel Türk konut yapısının yerini modern konut yapıları almıştır. Mekan örgütlenmesi açısından Türk konutunun gelişiminde hayatın rolü ve etkisi oldukça büyüktür. Bu etki, öncelikle mekanların oluşumunu şekillendirmesi ve mekanlar arası iletişimi belirlemesiyle kendini göstermiştir. Dış sofalı Türk konutunda gece ve gündüz mekanlarını hayat mekanı ayırmaktaydı. Ayrıca bu mekanlar arası işlevsel bir iletişim gereksinimini de hayat karşılamaktaydı (Kuban,1995).

Avlu ve mekanlar arasındaki iletişim hayat üzerinden sağlanmıştır. Avlu kapısından giren birey ilk olarak hayatta karşılaşılır ve ağırlanır, gerekirse diğer yaşama alanlarında ağırlama devam ederdi. Bu şekilde hayat, diğer mekanların işlevlerini üstlenirken misafir ağırlama etkinliklerine de olanak tanırdı. Ayrıca ambar ile yaşam alanlarının ilişkisi ve hayvanların ihtiyaçlarına uygun olarak ahır ile avlu bağlantısı gibi düzenlemeler hayat üzerinden şekillenmiştir. Tüm bu bağlantılarda hayat, bir geçiş mekanı işlevi görmüş ve bazı durumlarda ambar ve ahır gibi mekanlarla doğrudan ilişki kurmuştur. (Kuban,1995).

Sonuç olarak hayat mekanı, geleneksel Türk evlerinde sadece bir mekan olmanın ötesinde, Türk kültürünün ve yaşam tarzının önemli bir parçasını temsil etmiştir. Bu mekan, çok işlevliliği, esnekliği, sosyal etkileşime olan katkısı, iç-dış mekan bağlantısını sağlayışı ve sürdürülebilirlik açısından sunduğu faydalar ile öne çıkmaktadır. Bu mekanın işlevleri ve yarattığı değerler, çağdaş mimaride de ilham kaynağı olarak kullanılabilir ve daha yaşanabilir mekanlar tasarlamak için kullanılabilir.

3.2.1. Avlu

Türk geleneksel konutları genel olarak üç ana bölümden oluşmaktaydı, bu alanlar ise oda, avlu ve sofadır. Avlu yapısı genel olarak konutun sokak ile bağlantısını sağlayan ara mekandır. İlk dönemlerde sadece konut alanının sınırını belirlemek için yapılan bir alan olan avlu, daha sonraki dönemlerde ise konutun daha korunaklı olmasını sağlamıştır. Yüksek duvarlarla çevrilen avlu, güvenlik ve mahremiyet ihtiyaçlarından dolayı yapının önemli bir mekanı haline gelmiştir. Türk konutlarının planlanmasında kısmen yararlı olmuş bir mekandır. Genel olarak planı, oda ve sofa oluşturmuştur. Bu yüzden avlunun plan şemasının oluşmasında pek etkili olmadığını ifade etmek daha doğru olacaktır. Tam aksine yapı ve sokak ilişkisi avluyu etkilemiştir.

Türk geleneksel konutlarında avlu yapısı, sofa yapısından sonra önemli bir açık veya kapalı mekan olarak yer alır. Sofanın yeterli olmadığı durumlarda avluda çeşitli hazırlıklar ve etkinlikler yapılabilirdi. Avlu, genellikle bir kişiye ait alanı belirlemek amacıyla yan parsel ve sokak gibi unsurlar dikkate alınarak çevrilirdi. Orta Asya Türk toplumlarında da benzer alan tanımlayıcı unsurlar bulunur. İlk başta sadece alan olarak belirtilen avlular, zamanla çit veya duvar gibi yapılarla çevrilerek daha düzenli ve bilinçli bir şekilde tasarlanmıştır. Günümüzde, az katlı şahsi araziler üzerine inşa edilen bazı yapılarda geleneksel Türk evindeki avlu benzeri unsurlar hala görülmektedir. 18. yüzyıl sonrası Avrupalılara özgü yapım tekniklerinden etkilenerek inşa edilen bazı yapılar dışında, Türk konutlarının avluları genellikle önemsenmemiş ve biçimsel kaygılar olmaksızın bırakılmıştır (Kuban, 1995, 158).

Osmanlı dönemi Türk konut mimarisinde genel olarak, özellikle İstanbul gibi şehirlerde Yunan ve Roma izleri ve etkileri gözlemlenebilir. Ayrıca, Osmanlı mahallelerinde bulunan Türk konutlarının avlularında veya bahçelerinde su kuyuları ve meyve ağaçları gibi doğal unsurların varlığına dair kayıtlar bulunmaktadır (Oğuzoğlu, 1987:6). Bu unsurlar, evlerin sadece bir konut olarak değil, aynı zamanda günlük yaşamın bir parçası olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Evler, fiziksel yapıların ötesinde sosyal ve kültürel bir dokunun da bir yansımasıydı.

Avlu yapısı genellikle kültürel etkileşim ve doğal faktörler göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Bu yapılar, konar göçer yaşamdan yerleşik hayata geçiş sürecinde bölgesel malzemelerle ve ihtiyaçlara göre inşa edilmiştir. Zamanla, evler

çevresindeki rüzgar, güneş gibi etkenlerden korunabilmek için duvar yapılarıyla yükselmiştir, böylece evlerin çevresiyle bir bütün oluşturmuştur.

Mahalle yapıları genellikle dar ve düzensiz sokaklarla tasarlanmıştır, bu da avluların genellikle düz bir yapıda olmadığını gösterir. Avlu yapısının sokaklarla bağlantılı olduğu ve bu şekilde geliştiği görülmektedir. Emlak sicillerinden elde edilen verilere göre, Osmanlı döneminde birçok konutta 1 sofa, 1 tabhâne, 1 avlu ve 1 ahır gibi yapılar bulunmaktaydı. Bunların yanı sıra çeşitli diğer mekanların varlığı da kaydedilmiştir (Oğuzoğlu, 1987:6).

Başlangıçta avlu sınırları belirsiz olabilirken, sosyoekonomik ve sosyokültürel değişimlerin yanı sıra nüfus artışı ve grup içinde yabancılaşmanın etkisiyle avlu sınırları belirlenmiştir. Özellikle, avluların sınırlarının belirlenmesinde, topluluk içindeki aileler arasındaki ilişkilerin karmaşıklığı ve dönemsel ihtiyaçlar da rol oynamıştır. Bu süreç, avluların fiziksel sınırlarının oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır. Muğla ilinde diğer yerleşim bölgelerine kıyasla yoğun nüfusa sahip olan Menteşe ilçesindeki konutlar incelendiğinde benzer durum gözlemlenebilmektedir. (Yalgın, 1993:47)

Yalgın (1993:47) tarafından da belirtildiği gibi, avluların bu şekilde belirlenmesi, toplumun iç dinamikleri ve sosyal ilişkilerin karmaşıklığıyla yakından ilişkilidir. Bu nedenle, avluların sınırlarının belirlenmesi süreci, toplumun sosyal ve kültürel yapısının derinlikli bir anlayışını gerektirir. Bu bağlamda, avluların işlevselliği ve sınırlarının belirlenmesi, yerel kültür ve toplumsal yapıyla yakından ilişkilidir. Sonuç olarak Geleneksel Türk evlerinde avlu, sadece bir mekan olmanın ötesinde, önemli işlevlere sahip ve kültürel anlamlar barındıran bir unsurdur.

3.2.2. Ahır

Patriyarkal düzen Türkiye gibi gelişmekte olan veya gelişmemiş olan ülkelerde sıklıkla görülmüştür. Türk toplumu da uzun yıllar boyunca bu sistemde yaşam sürmeye devam etmektedir. Bu düzen gereği Türk toplumunda erkek bireyler ev dışındaki işlerle uğraşmaktaydı. Ev işleri ise kadın bireyin sorumluluğundaydı. Kadınların günlük yaşamlarında, geleneksel olarak yemek pişirme, ekmek yapma, dikiş-nakış, çamaşır yıkama gibi işlerle meşgul oldukları bilinmektedir. Benzer şekilde, çadır yaşamında da kadınların görevleri önemlidir. Bu görevler arasında ev işleri, araba

sürme, çadırı kurma ve bozma, inekleri sağma, yağ yapma, derileri hazırlama, çarık yapma, çadır ve giyim eşyaları için dokuma, yemek pişirme ve çocuklara bakma gibi faaliyetler bulunmaktadır. Bu iki yaşam tarzı arasında birçok benzerlik bulunmaktadır; her ikisi de kadınların hem aile hem de ev işlerini üstlendiği bir yaşam tarzını yansıtmaktadır (Kuban, 1995: 20-30).

Büyük kentlerdeki konutlarda pek karşılaşılmayan bazı görevler taşra ve köylerde tespit edilmişti. Bu işler, meyve ve sebze kurutma, kışlık yakılacak yakıt hazırlığı ve hayvancılık aktiviteleridir. Bu işler için geniş mekanlara ihtiyaç duyulurdu. 16. yüzyıl Anadolu ve Balkan coğrafyasında, Osmanlı Devleti'nin gelişimiyle birlikte ahır gibi mekanlar konuttan ayrılmıştır. Bazı yapıların alt katlarında bu tür mekanlar bulunurdu ve günümüzde bile bazı konutların ahırları hala kullanılmaktadır. 1559 yılında belirtilen bir mahkeme kaydına göre, mahkemeye çıkan bir kişinin çiftliğinde dört adet moloz veya kerpiçten yapılmış tek katlı ev, tahıl ambarları, iki çardak, bir kiler, bir mutfak, iki oturma odası, bir samanlık, dört ahır, bir fırın ve bir dam ev bulunmaktaydı. Bu detaylar, geleneksel Türk konutlarında 16. yüzyılda ahır yapılarının da mevcut olduğunu göstermektedir. (Kuban, 1995: 20-30).



Fotoğraf 6. Ahır Girişi.



Fotoğraf 7. Ahırda Bulunan Hayvanlardan Biri.

Muğla ilindeki özellikle yörüklerin yaşadığı Katrancı, Göktepe, Günlüce gibi köylerde bulunan hayatlı Türk evleri incelendiğinde konutlarda ahır mekanının bulunduğu görülmüştür. Bu alanlar konutun tüm alanının neredeyse dörtte birini oluşturmaktadır. Ahırların büyük olmasının nedeni, birçok hayvanın beslenmesiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Eşek, inek, tavuk gibi hayvanlar konut ihtiyaçları doğrultusunda beslenmiştir. Ahırın konuta bu kadar yakın olması, hayvanlara daha iyi bakım ve gözetim sağlanmasını mümkün kılmıştır. Genel olarak hayvanların sağladığı süt, et, yumurta gibi ürünler, köylülerin geçim kaynakları haline gelmemiş, sadece tüketim amacıyla beslenilmiştir. Bu durum, köy yaşamının ve evlerin pratik ihtiyaçlarını yansıtmaktadır. Ayrıca belirli malzemeler ve ürünler ile yapılan yemek yapılış türünü doğurması sonucu bir kültüre dönüşmüştür. Bu kültür günümüzde teknolojik gelişmeler kullanılarak devam etmektedir.

3.2.4. Oda

Türk konutu birçok birimden bir araya gelen bir yapıdır. Bir veya birçok işleve sahip mekanlar arası iletişim ile tasarlanmış özgün bir yapı değeridir. İçerisinde oda, sofa, avlu, depolama birimleri, ahır gibi birçok alan bulunmaktadır. Temel kullanım açısından mekanları sıralayacak olursak, en önemli mekan odadır. İnsanoğlunun birçok temel ihtiyacı bulunur, uyumak, yemek yemek, barınmak gibi bu ihtiyaçları karşılayacak bir mekan gereksinimi oluşmuştur. Bu durum, zamanla konut yapısının oluşumunu etkilemiştir. Konutlar ise ilk aşamada yalnızca odadan oluşmaktaydı. Daha sonra yapı gelişmiş ve diğer mekanlar ile birlikte tasarlanmıştır. Bu bize aslında oda mekanı olmazsa konutun olamayacağını göstermektedir (Sözen, 2001 :74-81).

Odaların bu önemi elbette tesadüfî değildir. Türk evinde bulunan odalar bir bakıma konut içerisinde ne kadar aile yaşadığına kadar bize bilgi verebilmektedir. Daha anlaşılır bir biçimde günümüzdeki daire mantığı Türk konutunda odadır. Her bir oda bir çekirdek aileye aittir. Oda içerisinde genelde bir çift ve eğer varsa çocukları yaşamaktaydı. Türk konutunun yayılım gösterdiği tüm alanlarda oda içerisinde bulunan yapısal elemanlar ve donatılar farklıdır. Bu ayrışım ise kişisel tercihlere ve geleneklere göre değişiklik göstermiştir. Hatta konuttan konuta ölçü, şekil ve tasarım tercihleri değişmektedir. Fakat bunun yanı sıra oda içerisinde bulunan yapısal eleman ve donatıların işlevi değişmemektedir. Bu unsurlar her Türk konutunda aynıdır. Türk konutunda odalar, misafir ağırlamak, yıkanmak, yemek pişirmek, oturmak, uyumak gibi temel birçok işleve sahip olmasından dolayı bir ailenin yaşamına elverişli mekan olma özelliği taşır (Günay, 1999:46-58).

Oda içerisinde bulunan geçici donatılar ise yine doğadan elde edilen malzemeler ile yapılmıştır. Türkler Anadolu coğrafyasına yerleştiklerinde de hayvancılık faaliyetlerini bırakmamıştır. Konut içerisinde bulunan donatılarda bu hayvanlardan elde edilen veya bitkilerden faydalanılarak toplanan malzemelerle oluşturulmaktaydı. Genel olarak donatılar, hafif ve kolay bir şekilde farklı işlevde kullanılabilen yapıya uygun tasarlanmıştır. Bu tercih mekanın tüm işlevlere yanıt vermesine olanak sunmuştur. Türk odası birçok işleve sahip olsa bile aslında teknik olarak bu işlevlerin hepsine mekansal boyut anlamında yetersiz kalacağı izlenimini vermektedir. Fakat donatıların kolayca yer ve işlev değiştirmesi bu endişenin önüne geçmiştir. Bu sayede mekan işlevsel hale gelmiştir (Günay, 1999:46-58).

Muğla ili geleneksel konutları incelendiğinde bir oda mekanının boyut olarak ortalama on metre kare alana sahip olduğu söylenebilir. Mekan içerisinde ise birçok eleman ve donatı yer almaktadır. Temel olarak pişirme alanı için ocak, depolama ihtiyacı için dolaplar ve uyumak, yemek yemek, oturmak, misafir ağırlamak gibi işlevler için de genel kullanım alanı bulunmaktadır. Türk oda yapısının genel olarak göçebe kültürün etkisinde geliştiği söylenebilir, ancak Japon kültürü gibi diğer oda yapılarında da benzer tasarımlar görüldüğünden, bu durumun sadece göçebe kültüre bağlı olmadığı düşünülebilir. Konut yapılarının gelişimi, toplumun geçmiş değer ve kültürel yapısıyla birlikte, bulunduğu coğrafyada etkileşimde olduğu diğer toplumların

etkisi altında şekillenir. Türk konut yapısının gelişimi, büyük olasılıkla bu etkileşimlerin bir sonucu olarak şekillenmiştir. (Günay, 1999:46-58).



Fotoğraf 8. Geleneksel Muğla Konutu Tavan Göbeği Örneği (Hacı Mehmet Evi).

Muğla ilinde incelenen geleneksel konutların odaları içerisinde, gusülhane, depolama alanları, ocak ve orta alan bulunmaktadır. Malzeme açısından ise duvarlar kireç sıva ile kaplanmakta, zemin ve tavan ise ahşaptır. Donatılar da genel anlamda ahşap malzeme ile tasarlanmıştır. Geleneksel Muğla evi tavanında ahşap tavan göbeğine rastlamak mümkündür. Bu göbekler, genellikle geometrik şekillerden oluşur ve oymacılık veya boyama teknikleri ile işlenir. En yaygın motifler arasında yıldız, halka ve kare göze çarpar. Özbekler Evi, Hacı Kadı evi gibi Geleneksel Muğla Konutlarında da ahşap tavan göbeği bulunmaktadır. Zemin dayanıklı ağaç malzemelerle kaplanmıştır. Depolama alanları ise dolap, yüklük gibi elemanlardan oluşur. Depolama alanlarında kullanılan ağaç malzeme, dayanımı düşük olmasına rağmen estetik açıdan göz alıcıdır. Bu alanlar genel olarak ocağın direk karşısında bulunan duvara yapışık bir şekilde tasarlanmaktaydı. Duvar boyunca devam eden bu birime bitişik kapalı veya açık gusülhane mekanı yerleştirilmekteydi. Depolama alanları da bu şekilde bazı durumlarda kapaklı bazen de açık olarak tasarlanmıştır. Sonuç olarak birçok işleve sahip odalar Türk evi yapısının temel öğelerinden birisidir.



Fotoğraf 9. Geleneksel Muğla Konutu Depolama alanı ve Gusülhane Örneği (Hacı Mehmet Evi).

3.2.4. Depolama Alanları

Depolama mekanları, diğer mekanlar ile yoğun ilişkisi olan bir mekandır. Türk evi içerisinde yer alan bu mekanlardan beklenen genel özellikler, çeşitli amaç için kullanılacak yiyecek ve içecek malzemelerin depolamasıdır. Ayrıca ek işlev olarak kullanılmayan veya konut içerisinde bir yer bulunamayan eşyaların burada muhafaza edilmesi (Gögebakan, 2015:41-55). Muğla evlerinde depolama alanları genellikle avluya bağımsız bir mekan olarak inşa edilir. Bazı evlerde ise bu alanlar konutun içinde bulunur. Çok nadir durumlarda, her iki kullanım şekli de bir arada görülebilir. Örneğin; Yatağan'da bulunan Molla Mehmet Hoca'nın evinde iki adet depolama alanı bulunmaktadır. Ayrıca konut içerisinde yer alan alanların birisinde tahılları kolay boşaltıp depolamak için ayrı bir sistem olduğu görülmüştür. Diğer depolama alanı ise avlu içerisinde yer almaktadır.

Depolama mekanlarının sosyal ilişkiler açısından önemi, aile içi ekonominin şeklini belirlemedeki rolünden gelir. Ailenin sosyo-ekonomik konumuna bağlı olarak, depolama mekanları farklı bir yapılanma sergiler. Örneğin, daha zengin veya daha büyük bir aile, daha geniş ve daha iyi organize edilmiş depolama alanlarına sahip olabilirken, daha düşük gelirli veya daha küçük aileler daha sınırlı depolama alanlarına sahip olabilirler. Ayrıca hayat ile ilişkisi de bu nedenler ile birlikte değişim göstermektedir.

Ayrıca mutfak mekanları içerisinde de depolama alanları bulunmaktaydı. Genellikle avlu içinde, konuttan bağımsız olarak inşa edilen depolama alanları, hayatlı Muğla evlerinde yaygındır. Ancak, avlusuz tek odalı hayatlı Muğla evinde bu tür alanlara rastlanmaz. Muğla evinde depolama alanları ve hayat ilişkisi ise genel anlamda, kış hazırlığı ve günlük yemek ihtiyacı ile birlikte gelişmiştir. Hayat içerisinde hazırlanan yemeklerde kullanılan malzemeler depolama alanlarında saklanmaktaydı. Diğer işlev ise kış hazırlığı sırasında hazırlanan ürünlerin depolanmasıydı. Ayrıca oda ve hayat içerisinde bulunan ocak yapısında kullanılan yakıtlar da depolama birimlerinde muhafaza edilmekteydi. Sonuç olarak kiler, şirahane, tahıl ambarı gibi nitelendirmeler alan depolama alanları Muğla konutlarının bazılarında bulunan temel mekanlara yardımcı işlevlere sahip olan bir mekandır (Gögebakan, 2015:41-55).

3.2.5. Islak Hacimler

Muğla konutları içerisinde bulunan temel üç tane ıslak hacim vardır. Bu alanlar hela, gusülhane ve mutfaktır. Hela genel olarak avlu içerisinde bulunan içerisinde hela taşının ve el yıkama alanının yer alacağı kadar küçük bir alan olan yapıdır. Bu yapı ile hayatın herhangi bir ilişkisi yoktur. Mutfak yapısı ise yine avlu içerisinde bulunan hayat veya oda içerisindeki alanların yeterli olmadığı konutlarda ek olarak tasarlanan alandır. Alanın depolama bölümü dışında hayat ile doğrudan ilişkisi yoktur. Gusülhane, Muğla konutlarında oda içerisindeki dolaplara bitişik olarak tasarlanan ıslak hacimdir. Bu alanda herhangi bir su çıkışı yoktur. Hayatta veya odada bulunan ocakta ısıtılan su, abdest almak, elleri yıkamak ya da banyo yapmak için kullanılırdı. Bu alanın tek bir gideri bulunmaktadır ver genel olarak direk avluya doğru verilmiştir (Kuban, 1995:152-155).

3.3. HAYATLI MUĞLA EVİ VE YAPI ELEMANLARI

Geleneksel Muğla evleri genellikle plan düzeni olarak dış sofalı (hayatlı) olarak tasarlanmıştır. Bu konutları diğer geleneksel konutlardan ayıran bazı özellikleri vardır, birincisi özgün bir değer olan Muğla bacasıdır. Muğla ilinin konumu ve iklimi gereği oluşturulmuş bu baca tipi günümüz konutlarında da kullanılmaktadır. Diğerisi ise avluya girişi sağlayan kuzulu kapıdır. Geleneksel Muğla evleri genellikle doğal taş blokları ve ahşap kullanılarak inşa edilmektedir. Hayatlı Muğla konutu ise kendine özgü yapı elemanları ile geleneksel Muğla konutları arasında özel bir yere sahiptir.

Bu bölüm genel olarak geleneksel Türk konutlarında bulunan yapısal öğelerin önemi ve kullanılan malzeme detaylarını aktarmayı hedeflemiştir. Geleneksel Muğla konutlarını oluşturan mekanların içerisinde bulunan yapı elemanları, diğer geleneksel konut tiplerine benzemektedir. Fakat bazı yönlerden temel farklılıklarla özgün bir biçim kazanmıştır. Hatta il sınırları içerisinde görülen farklı kültürel etmenler ile birlikte yerelde de farklılıklar görülmüştür. Muğla evinde bulunmakta olan yapı elemanları ise ahşap direkler, merdivenler, kapılar, pencereler, doğramalar, ocaklar, çatılar, tavanlar ve köşkler şeklindedir. Alan araştırması yöntemleri ile birlikte, yapı elemanları incelenmiş ve bu yapı elemanlarının işlevleri, tasarımları ve kullanılan malzemeler hakkında bilgi verilmiştir.

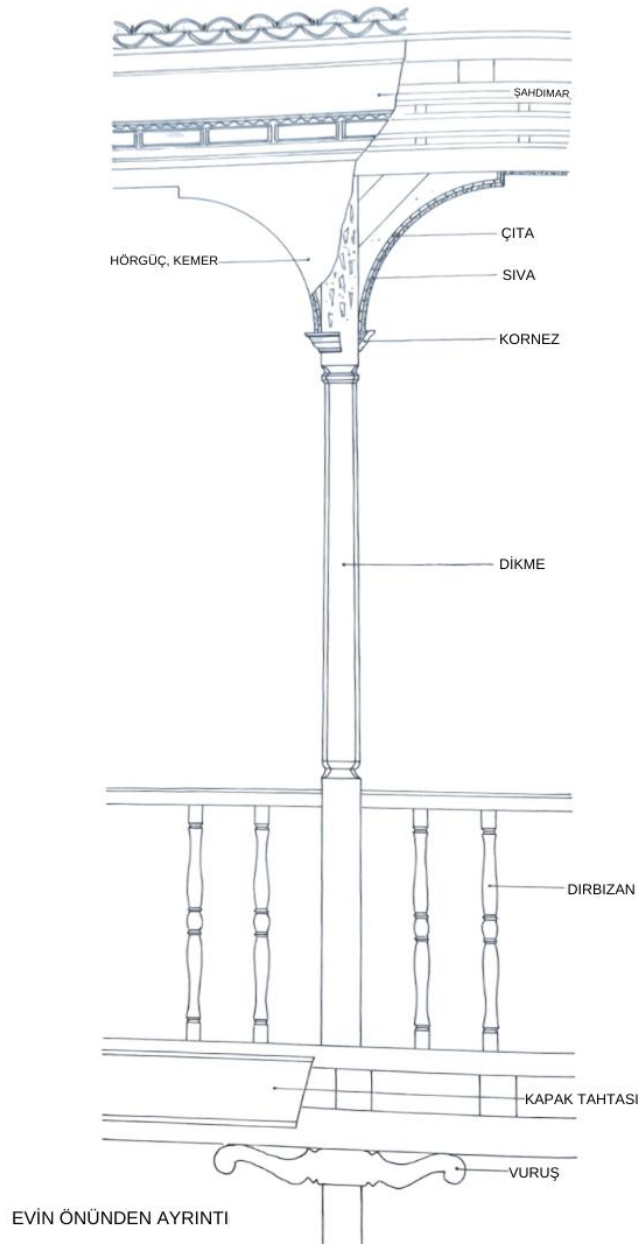
Özetle, bölümde ahşap direklerin çeşitleri, kullanılan ağaç türleri ve tasarımları açıklanmıştır. Merdivenlerin ev içindeki ve dışındaki kullanımı, tasarımları ve yapıldıkları malzemeler hakkında bilgi verilmiştir. Kapılar, pencereler ile doğramaların malzeme seçimleri, tasarımları ve işlevleri ele alınmıştır. Ocakların yapıları, çeşitleri ve kullanımı açıklanmıştır. Çatıların ve tavanların yapımı, tasarımı ve kullanılan malzemeler hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Son olarak, köşkerlerin tasarımı, kullanımı ve ölçüleri açıklanmıştır. Merdivenlerin ev içi iletişimi sağlamak için nasıl kullanıldığı ve farklı tipleri ele alınmıştır. Kapılar, pencereler ve doğramaların tasarımı, malzeme seçimi ve işlevleri açıklanmıştır. Ocakların konut içi ısıtma ve yemek pişirme işlevi üzerinde durulmuş, farklı tipleri incelenmiştir. Çatı ve tavan yapıları ile köşkerlerin mimari özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgiler ise Muğla ilinde yapılan alan araştırmaları sonucunda elde edilen veriler ve gözlemlerden yola çıkılarak, geleneksel Muğla evlerinin mimari yapısının nasıl olduğu ve hangi özellikleri barındırdığı detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

3.3.1. Ahşap Direkler

Geleneksel Türk konutlarında kerpiç duvar, taş duvar, ahşap ve kâgır gibi taşıyıcı sistemler genel olarak bir arada kullanılmıştır. Ekonomik ve doğal şartların etkili olduğu bu tercihler elbette Anadolu ve Balkan coğrafyalarında gelişim gösteren hayatlı Türk evinde de etkili olmuştur (Yıldız, 2023:64-77). Geleneksel Muğla evleri incelendiğinde ise taşıyıcı sistemin genel olarak kâgır ve ahşap sistemin bir sentezi olduğunu söylemek mümkündür. Konutlar kâgır taşıyıcı sistemine göre inşa edilirken

genel olarak hayat mekanı ahşap taşıyıcılarla desteklenerek inşa edilmiştir. Ayrıca hayat alanının kaplayan çatı kısmı, çoğu zaman sadece ön cephe hizasında uzanan direklerle taşınmıştır. Bazı konutlarda ise yan cepheler ve hatta daha büyük alana sahip hayatlarda alan içerisine direkler ile çatı desteklenmiştir.

Geleneksel Türk konutlarının malzeme seçimleri yapılırken, genel olarak konut çevresinde kolay erişilebilen seçenekler üzerinde durulmuştur. Ahşap direklerde de bu tercih dikkat çekmektedir. Geleneksel Muğla konutlarını hayatlarında kullanılan ağaç malzemeler civarda bulunan ağaçlardan elde edilmiştir. Hayatta bulunan yapısal elemanlar, genellikle meşe, çam, karaçam, ladin ve ardıç gibi ağaç türlerinden üretilmiştir. (Yıldız, 2023:64-77). Ağaç türleri ayrıca dayanım oranlarına göre çeşitli yapısal eleman olarak kullanılmıştır. Bu da ağaç malzemenin kullanım çeşitliliğinin bir göstergesidir. Ahşap direklerde kullanılan ağaç türleri ise genel olarak civarda bulunan dayanımı en yüksek ağaç tercih edilerek oluşturulup yapıdaki yerini almaktaydı. Bu tercihler harici bazı durumlarda direklerin üzeri çeşitli malzemeler ile kaplanmıştır. Bazı durumlarda sadece görsel anlamda yapılan bu işlemler bazı durumlarda dayanımı arttırmaya yönelik olmuş olabilir.

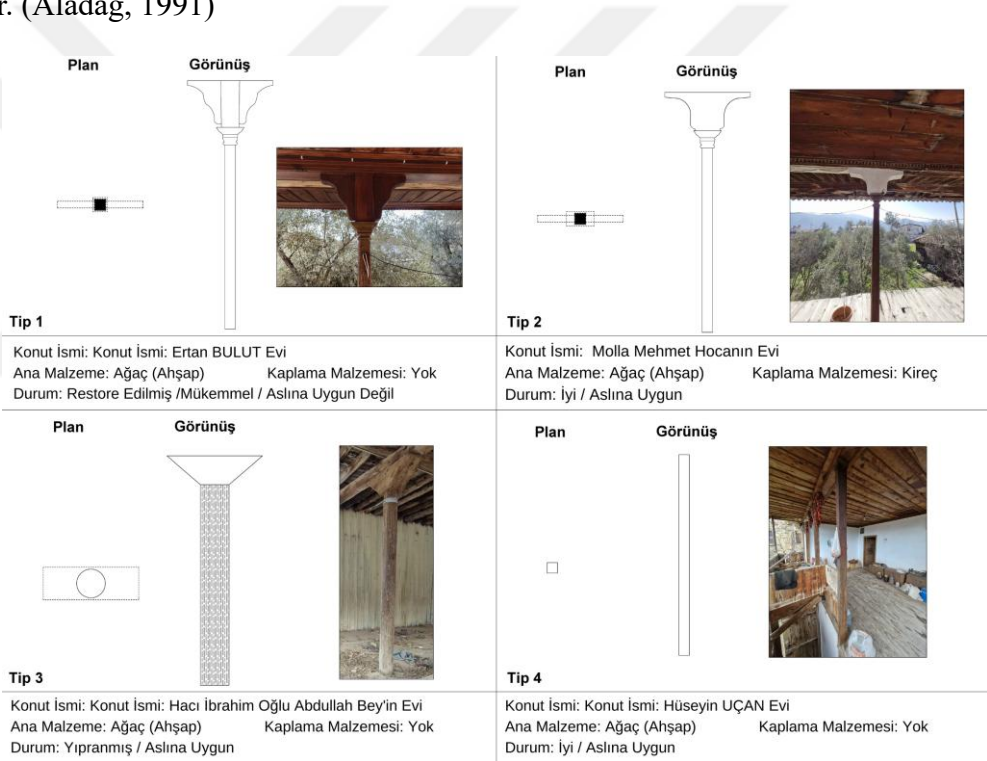


Şekil 15. Geleneksel Muğla Evi Direk Örneği Detay Çizimi (Aladağ, 1991)

Çizim: Y. Mimar Ertuğrul Aladağ

Muğla, Akdeniz kıyısında yer alan ve zengin bir tarihi mirasa sahip bir şehirdir. Bölgenin coğrafi ve iklimsel özellikleri, geleneksel mimarinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Muğla evleri, ahşap işçiliği ve özgün mimarisi ile öne çıkan yapılardır. Bu evlerde taşıyıcı görevi gören ahşap direkler hem estetik açıdan göz alıcı hem de geleneksel mimariyi yansıtan önemli unsurlardır.

Eski Muğla Kentsel Sit Alanında bulunan Muğla evlerinde kullanılan ahşap direkler genellikle 11x11 cm ebatlarındadır. Bu direkler alt katlarda taş üzerine oturtulmakta ve köşeleri pahlanmış olmaktadır. Motifli olanlarının tabandan trabzan yüksekliğine kadar olan bölümü işlenmemiştir. Trabzan seviyesinden yastığın 30-40 cm altına kadar olan bölüm hafifçe inceltilmekte ve köşeleri pahlanmaktadır. En sade yastıklar, direknin oturduğu kısımdan başlayarak yastığın bitimine kadar uzanan, üçgen destek görünümündedir. Daha yeni dönemlerde görülen yastıklar ise kıvrımlıdır ve uzunlukları 70-80 cm arasında değişmektedir. Üst kattaki direkler ahşap tabana oturmakta ve alttaki direklerle aynı görünüme sahiptir. Ancak, üst kısımlarında 30-40 cm'lik bir mesafe bulunmamaktadır. İncelmenin bittiği kısımdan 5 cm yukarıda korniş bulunur. (Aladağ, 1991)



Şekil 16. Geleneksel Muğla Evlerindeki Direk Örnekleri

Çizim: Enes Ekrem Civelek

Hayatlı Muğla konutlarında rastlanan ahşap direkler, farklı şekillerde ve işlemlerle karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak incelenen konutlarda üç farklı ahşap direk şekli tespit edilmiştir. Birinci Direk: Genel olarak payandası olmayan ve işlenmiş düz ahşap direk şeklinde tasarlanmıştır. İkinci Direk: Yine işlenmiş ahşap direk şeklinde olup, kemer ile desteklenmiştir. Bu tür ahşap direklerde bulunan kemerlerin

içi boş veya dolu olarak ikiye ayrılmaktadır. İçi boş olarak tasarlanan kemerler, belirli bir şekle göre dizilen ahşap parçaların birleşiminden oluşmakta ve bu parçaların üstü kireç sıva ile kaplanmaktadır. Diğer kemerler ise ağaç bloğun şekillendirilmesi ile oluşturulmaktadır. İki tür payanda da kireç sıva ile kaplanabilmekte ve sıva üzeri bazı durumlarda yöresel bezeme ile süslenebilmektedir. Ertuğrul Aladağ'ın Muğla Evi (1991) kitabına göre, bu sıva kireç ve kıldan oluşan özel bir harç karışımıdır. Üçüncü Direk: Yörede "öz" olarak nitelenmektedir ve ağacın belirli zamanlarda kesilip yüzeyi soyulduktan sonra bir bütün olarak kullanılmaktadır. Bazı durumlarda öz payanda ile desteklenmektedir.

Geleneksel Muğla konutlarında ahşap direkler hayatın taşıyıcı elemanı olarak kullanılmaktadır. Ahşap direklerin ortalama ölçüleri ise, kalınlık açısından 7-30 cm, uzunluk açısından 2-3 metre arasında değişmektedir. Bu direkler, sadece taşıyıcı unsur olmanın ötesinde, geleneksel mimariyi ve yöresel işçiliği de yansıtan önemli yapılardır.



Fotoğraf 10. İçi Boş Payandalı Ahşap Direkler – Molla Mehmet Hoca Evi



Fotoğraf 11. İki Farklı Tür Ahşap Direk Örneği – Hacı İbrahim Oğlu Abdullah Evi

3.3.2. Merdiven

Eldem'e (1987:16-26) göre, dış sofa yani hayat konut içerisindeki sirkülasyonu sağlayan en büyük unsurdur. Bu işlev, iki katlı konutlarda hayatlar arasındaki iletişimi sağlayan merdivenler ile yapılmaktaydı. Ayrıca Eldem, 18. yüzyıldan önce genellikle tek kollu veya döner merdivenlerin kullanıldığını belirtmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise merdivene sahanlık eklenmiş ve planda daha büyük yer tutması sağlanmıştır, şeklinde bilgi aktarmıştır. Geleneksel Muğla evlerinde ise merdivenler genellikle sofaya yani hayata göre şekillendirilirdi. Merdiven yapısının ölçüleri ve tasarımı tamamen avlu ve hayat yaşamına göre planlanırdı. (Aladağ, 1991). Hayatlı Muğla evi içinde merdiven oldukça önemli bir yapısal elemandır.

Hayatlı Muğla evlerinin gelişim aşamalarının her birinden örnekler incelenmiş ve araştırma sonucunda toplam üç merdiven kullanımı olduğu anlaşılmıştır. Bunun dışında, incelenen konutlarda başka merdiven yapısına rastlanmamıştır. Konutlarda görülen ilk merdiven tipi, 3 ila 5 basamaktan oluşan ve avludan hayata geçişi sağlayan korkuluksuz, sade bir merdivendir. Bu tip merdivenlerin ilk yapım aşamasında ahşap malzeme kullanılarak yapıldığı düşünülmektedir; ancak günümüzde çoğu örnek üzerine beton dökülmüştür. Bu yapısal eleman, genel olarak avlu ile hayat arasındaki kot farkının ulaşımını kolaylaştırmak amacıyla yapıya eklenmiştir. Çoğunlukla tek katlı hayatlı Muğla konutlarında rastlanmıştır.

Diğer kullanım ise iki hayat arasında gerçekleşen iletişim için tasarlanmıştır. Bu tip merdivenler genel olarak yarım döner merdiven olarak nitelenmektedir. Genel olarak belirli ölçü ve şekil gibi tasarımsal endişeler barındırılmadan oluşturulan bu merdivenler tamamen ahşap malzemeden yapılmıştır. Bazı durumlarda basamaklar arasında rıht farkı da oluşmuştur. Yapılan alan araştırmasında bu tip merdiveni bulunan konutlarda sahanlık alanına rastlanmamıştır. Bu nedenle, hayatlı Muğla evlerindeki yarım döner merdivenlerde de sahanlık bulunmadığı düşünülmektedir. Ayrıca yarım döner merdiven tipinin altında merdiven altı olarak nitelendirilen bir depo alanı konumlanmaktadır. Bu tür merdivenlerin ortalama rıht yüksekliği 19 santimetre, basamak genişlikleri ise 26 ile 30 santimetre arasında değişmektedir. (Aladağ, 1991).

Son kullanım şekli ise ön cephede ve avludan görünür bir şekilde tasarlanan merdivenler olmuştur. Bu elemanlar sanki geçici bir yapısal eleman gibi inşa

edilmiştir. İncelenen örneklerin çoğunda merdiven yapısının bakımsız ve kötü durumda olduğu da tespit edilmiştir. Bunun asıl nedeni kullanılan malzemenin yeteri miktarda kullanılmamasıdır.



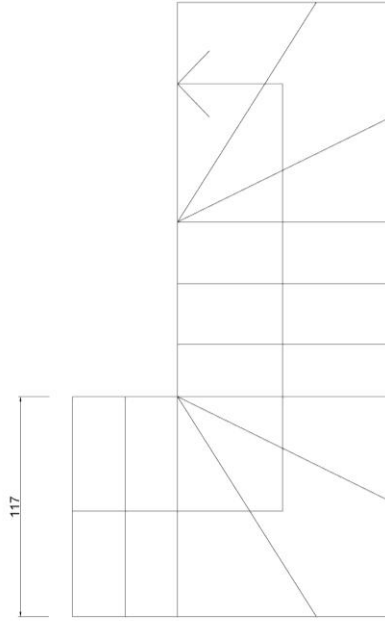
Fotoğraf 12. Hayata Çıkan beton Merdiven.



Fotoğraf 13. Hayata Çıkan Ahşap Merdiven.



Fotoğraf 14. Hayata Çıkan Merdiven.



Şekil 17. Merdiven Planı.

Çizim: Enes Ekrem Civelek

Sonuç olarak, iki katlı hayatlı Muğla evlerinde merdivenler, mekansal hareketliliğin temel ögesidir. Hayatlı Muğla evlerinde merdiven varsa hayat dahil tüm mekanların ana iletişimi bu alan üzerinden sağlanmıştır. Ayrıca üst kattaki odaların kapı açılış yönleri merdivene göre tasarlanmıştır. İletişim ise genel olarak sokaktan

avluya, avludan hayata, hayatta odaya veya merdiven ile birlikte diğer hayata ve odaya şeklinde gerçekleşmekteydi. Merdiven boyutları ise genel olarak kat yüksekliği veya avlu ile hayat arasındaki kot farkına göre değişiklik gösterdiği için ortalama bir ölçüye sahip değildir. Hayatlı Muğla evlerinde yapılan araştırma sonucu merdiven yapısında sürekliliği olan bir tarihsel gelişim izine rastlanmamıştır. Genel olarak iyi korunmamış örneklerin bulunduğu merdiven yapılarına rağmen, bazı hayatlı konutlarda bulunan merdivenler iyi bir şekilde korunabilmiştir.

3.3.3. Kapı, Pencere ve Doğramaları

Muğla ili genelinde yapılan incelemeler sonucu Türk evlerinin kapı, pencere ve doğramalarda kullanılan malzemelerinin genel olarak ağaçtan olduğu görülmektedir. Muğla ilindeki geleneksel Türk konutlarının genelinde, ahşap doğrama ve ahşap kepenkler kullanılarak tasarlanmıştır. Konum olarak ise kapı ve pencereler hayata bakacak şekilde tasarlanırdı, bunun aksine bazı durumlarda sokağa veya avluya bakan pencerelere rastlanmıştır. Genel olarak kapı, pencere ve doğramalar yalın sade bir tasarıma sahiptir. Malzeme seçimi diğer yapısal elamanlar gibi bölgedeki ağaçlardan temin edilmiştir. Fakat malzeme dayanımı zemin ve taşıyıcı olarak kullanılan ağaç malzemelere göre dayanımı az olan türler seçilmiştir. Dayanımdan çok görsellik ön planda tutulmuştur (Aladağ, 1991).

Muğla hayatlı evlerinde genel olarak bir giriş kapısı yoktur. Odalara girilen bütün kapılar kendi içerisinde birer giriş kapısı niteliğindedir. Dış sofalı plan tipine özgü bir karakter olan bu olgu ile birlikte Muğla evi kapı bezemeleri de önemli hale gelmiştir. Bezemeler genellikle belirli bir örüntüyle ilerleyen geometrik formlardan oluşturulmuştur. Bu örüntüler arasında çiçek motifleri de işlenmekteydi. Genellikle bakıldığında hemen anlaşılabilir bir form yapısı tercih edilmiştir. Geleneksel konutlarda rastlanan karışık, soyut bezemeler, hayatlı Muğla evinde kullanılmamıştır. Kapı tasarımında güvenlik anlamında da bazı önlemler alınmıştır. En dikkat çeken ise kapının oda içerisine bakacak tarafında bulunan sürgüler ve şıkka adı verilen kilit sistemidir (Kıntak Kozak, 2014:161).



Şekil 18. Geleneksel Muğla Konutu Çakma Kapı Örnekleri.

Çizim: Enes Ekrem Civelek

Kapılar dikey veya yatay olarak yerleştirilen ahşap çakmalar ile oluşturulmuştur. Kapılarda ahşap ve demir harici bir malzeme kullanılmamıştır (Aladağ, 1991). Ölçüleri ile bir ortalama boyutlardaki Türk insanının geçebileceği yüksekliklerde tutulmuştur. Dikey uzunluğu, doğrama dahil ortalama 190 santimdir. Yatay uzunluk ise doğrama dahil 100 santimetre civarındır. Bu ölçüler günümüz konutlarının oda kapı ölçülerine benzerdir. Fakat dış sofalı Türk evinde odaların hayata bakmasından dolayı, bu açıklıklar aynı zamanda giriş kapısı özelliği de taşımaktadır. Bu açıdan incelendiğinde ölçüler yetersiz kalmaktadır.

Hayatlı Türk evinde, pencereler konutun ışık ve hava ihtiyacını karşılamak için verilen açıklıklardır. Sokağın veya avlunun dışarı çıkmadan gözlemlenmesine olanak tanır. Güvenlik endişesiyle zemin katta konumlandırılan pencereler genellikle avluya veya hayata bakacak şekilde tasarlanmıştır. Üst katta verilen açıklıklarda bu endişe bazı konutlarda devam etmiş, diğer konutlarda ise Rum mimarisi etkisiyle diğer cephelerde de pencere açıklığı sağlanmıştır. Batılılaşma dönemiyle birlikte eşit sayıda pencere ve kapı açıklığı kullanımı yaygınlaşmıştır. Mimari açıdan daha basit yapılar ise bu endişeye sahip değildir. Son olarak, pencerelerle bağlantılı olarak kepenkler

bulunmaktaydı. Bu kepenkler, iç mekanın sıcaklık dengesine katkıda bulunarak sıcak ve soğuk hava koşullarına karşı koruma sağlamıştır. Ayrıca yağmur ve rüzgar gibi etkilere karşı da etkili bir çözüm olmuştur (Kıntak Kozak, 2014:164-167).



Şekil 19. Geleneksel Muğla Konutu Pencere Örnekleri.

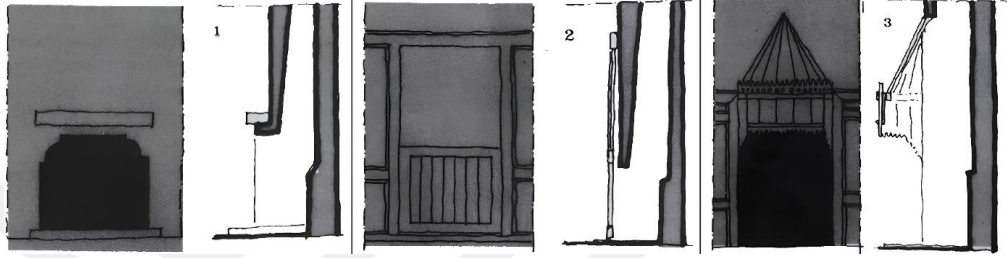
Çizim: Enes Ekrem Civelek

3.3.4. Ocak

Konutlar, bireylerin yaşamlarını sürdürmek için temel ihtiyaçlarını karşıladıkları mekanlardır ve içerdikleri mekanlar belirli işlevlere sahiptir. Anadolu ve Balkan coğrafyasında yaygın olan Türk evlerinde ocak yapısı vazgeçilmez bir unsurdur. Konutların hayat bölümünde önemli bir yer tutan ocaklar hem plan gelişimini hem de işlevselliğini destekleyen alanlar olarak öne çıkmaktadır. Ocaklar, bulundukları oda veya alanın biçimine ve kimliğine göre şekillenir. Tasarımı genellikle odanın veya alanın genel tasarımına uygun olarak yapılır ve genellikle duvarlarda kullanılan malzeme ile aynı malzemelerden yapılmıştır (Küçükerman, 1985: 178-182).

Ocaklar yapım teknikleri ve çevresel ilişkilere göre çeşitlere ayrılmıştır. Buna göre geleneksel Türk evinde toplam 3 tür ocak yapısına rastlanmıştır. İlk örnekler oda veya mekanların yalın tasarıma sahip olduğu alanların içerisine yapılan ocaklardır. Bu

ocak türü sade bir tasarıma sahiptir. Tek malzeme ile yapılan ocağın bazı bölümleri sıva ile kaplanmaktadır. İkinci tür ise ocağın kullanılmadığı zaman oda içi ısının korunmasına olanak sağlamıştır. Bu tip ocakların ağız kısmı ahşap bir kapak ile örtülmüştür. Son ocak türü ise daha kompleks yapıların odalarında görülmektedir. Bu ocak, duvarda diğer türlere göre biraz daha fazla çıkıntıyla inşa edilmiştir. Özgün bir tasarım örneği arz eden bu tür, özenle biçimlendirilerek yapılmıştır (Küçükerman, 1985: 178-182). Hayatlı Muğla konutlarında ise genel olarak ilk tür ocaklar kullanılmıştır.

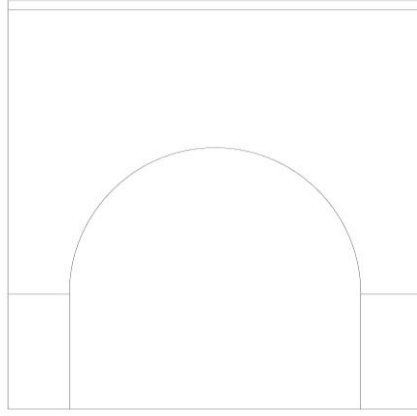


Şekil 20. Geleneksel Türk evlerindeki ocak tipleri (Küçükerman, 1985: 182).

Genel olarak ise ocak, Anadolu'daki geleneksel Türk konutlarının kapalı veya yarı açık mekanların ısıtılmasını sağlayan ana unsurdur. Mekanın ısıtılmasıyla birlikte bireylerin konforunu artırmak dışında ise iç planlamanın şeklini belirlemiştir. Kapalı mekan olarak nitelendirilen oda alanlarının plan düzeninin önemli bir parçası olan ocak, yarı açık mekan olan hayat için de önemlidir. Alanların tasarımında birçok unsur etkili olmaktadır. Muğla ilinde incelenen konutlarda da görülen ocak çıkışının örtü ile kaplamanın, eski bir gelenek olduğu da söylenebilir. Aynı zamanda ocak ve çevresinin, alanların iç düzeni ve yan örtüler üzerinde de önemli etkileri bulunur. Bu etkiler de ocak yapısının iç mekanın ısıtılmasını sağlamakla kalmayıp, mekan tasarımının bir parçası olduğunu simgeler (Küçükerman, 1985: 178-182).



Fotoğraf 15. Hayatta Bulunan Bir Ocak.



Şekil 21. Ocak Ön Görünüş Çizimi.
Civelek

Çizim: Enes Ekrem

Ocak, alanın ısıtılması ve mekan düzenlemesi dışında bir işleve daha sahipti. Bu işlev genel olarak Türk konutunun önemli alanlarından biri olan hayat içerisinde gerçekleşmekteydi. Nedeni Türk evi hayatı içerisinde yemeklerin pişirilip, tüketilmesiydi. Hayatlı Muğla evlerinde ocak yapısı, yemek pişirme işlevi için de kullanılmıştır. Muğla özelinde yapılan alan araştırmaları sonucu konut ocaklarının iç çıkış genişliğinin 90 ile 100 santimetre arası olduğu anlaşılmıştır. Bu da ocak yapısının yemek pişirme işlevi için özel olarak tasarlandığının kanıtıdır. Genel olarak Muğla genelinde incelenen yapıların taş malzemeden yapılan ocak alanlarında, geniş bir pişirme alanı olduğu görülmüştür. Bu alan, birden fazla yemeğin aynı anda pişirilmesine olanak tanır veya büyük bir tencere veya kazanın rahatça yerleştirilmesini sağlar (Aladağ, 1991). Ayrıca bu sayede daha fazla misafire ikram

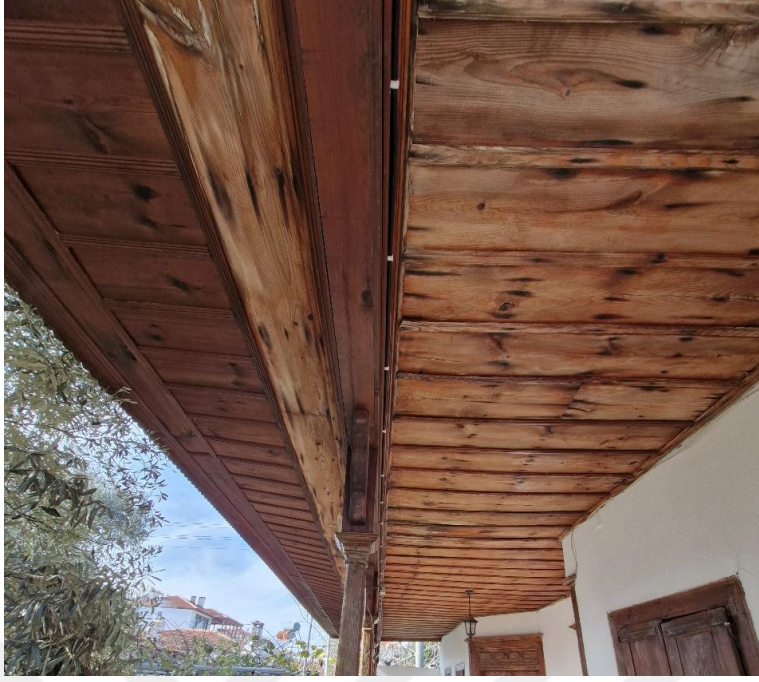
imkanı sağlamıştır. Gelişim açısından değerlendirecek olursak günümüzde Muğla ili özelinde bulunan Türk evlerinin hayatında veya oda içerisinde bulunan ocaklar, oldukça bakımsız durumdadır ve bazıları kapatılmıştır. Bu günümüzde ocağın işlevini neredeyse tamamen kaybettiği anlamına gelmektedir. Güncel halleri ile konuların bazılarında doğalgaz bazılarında kömür ve odun sobaları ile ısınma ve yemek pişirme ihtiyacı karşılanmaktadır. Yemek pişirmek için ayrıca elektrikli ocaklar da tercih edilmektedir.



Fotoğraf 16. Kapatılmış Ocak Yerine Kullanılan Soba.

3.3.5. Çatı ve Hayat Tavanı

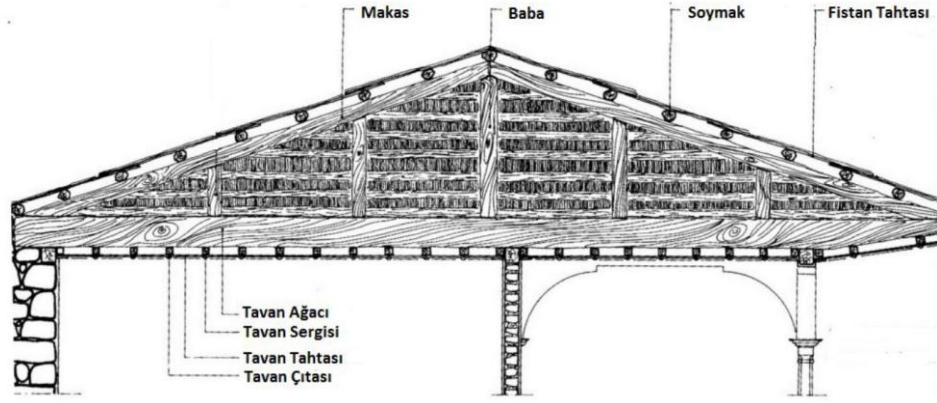
Geleneksel konutlarda birçok çatı ve tavan türü kullanılmıştır. Tavan süslemesi ise genel olarak oda ve hayat gibi mekanlarda kullanılmıştır. Malzeme tercihinde genel olarak ahşap kirişler kullanılmıştır. Neredeyse aynı ölçüye sahip ahşap kirişler kaplandıktan sonra üzerine çitalar ile birlikte desen verilmiştir. Yapılan bu işlemler ise çitakari ismiyle anılmaktadır. (Bektaş, 1996: 56) Genel olarak, arazi yapısı bozuk olsa bile tavanlar düz ve kare olarak yapılmaya çalışılmıştır. Tasarımsal bir kaygı olan bu durum tavan yapısının özgünlüğüne katkı sağlamıştır. (Küçükerman, 1985: 158)



Fotoğraf 17. Tavan Çıtakari Kaplama Örneği.

Muğla evleri, sadece mimari açıdan değil, kullanılan malzemeler ve işçilik bakımından da oldukça özel yapılardır. Bu evlerde kullanılan ahşap işçiliği, hem estetik açıdan göz alıcı hem de geleneksel mimariyi yansıtan önemli unsurlardır. Özellikle Muğla'daki Türk evlerinde hayat bölümlerinde görülen ahşap çıtakari tavanlar, genellikle yalın bir tasarıma sahiptir. Bu tavanlar, hayatlar gibi sade ve işlevsel bir şekilde tasarlanmıştır.

Geleneksel Muğla evlerinde çatı yapımı ise bölgesel yapı geleneği ve iklim koşullarına uygun olarak özel bir süreci izler. Çatılar genellikle duvar üzerine yerleştirilen yastıklarla başlar; yastıklar teraziye göre düzenlenir ve tavan ağaçları (Kutla) yaklaşık 130 santimetre aralıklarla yerleştirilir. Bırakma kirişlerinin saçak kısımlarına gelen uç noktaları, alt kısımdan dışa doğru yontularak 5-6 santimetre aralığında bırakılır. Ardından bırakma kirişleri üzerine babalar konularak makaslar oluşturulur ve bu makasların üzerine yatay mertekler (soymak, ok) 35 santimetre aralıklarla çakılır (Aladağ, 1991).



Şekil 22. Muğla Evi Çatı Kesiti (Aladağ, 1991). Çizim: Y. Mimar Ertuğrul Aladağ

Muğla'da ve diğer Anadolu ile Balkan coğrafyalarındaki bazı bölgelerde çatılar genellikle kiremit, pedevra veya taş kaplama malzemelerle yapılmıştır. Bu çatı yapım teknikleri ve kullanılan malzemeler, evlerin yapısal özelliklerini tamamlayacak şekilde bölgesel iklim koşulları ve yerel yapı geleneğiyle uyumlu olarak tasarlanmıştır. Çatıların şekli ve yapısı, suyun tahliyesi ve izolasyon gibi işlevleri de göz önünde bulundurularak tasarlanmış, böylece evlerin dayanıklılığı ve sağlamlığı sağlanmıştır.

Hayatlı Muğla evlerinde en yaygın uygulama günümüzde de gözlemlenen ağaç malzeme üzerine kiremit kaplama yöntemidir. Bu uygulamada genel olarak duvarların ve tavanın üstüne yerleştirilen tavan, ağaç malzemesi ile kaplanırdı. Daha sonra 130 cm aralıklar ile kirişler yerleştirilirdi. Bu uygulama ise yörede öz olarak bahsedilen bütün ağaç malzeme ile desteklenirdi ve makas görevi üstlenirdi. Oluşan makasların üzerine mertekler çakılır ve onların üstüne kiremit altı tahtalar bindirme yapılarak çakılırdı. Bu işlemlerin sonunda ise kiremitler yerleştirilip çatı oluşturulurdu. Bu yöntem genel olarak toprak dama göre su gibi etkilere karşı daha dayanıklı olmasından dolayı zaman içerisinde tercih edilmiştir.

3.3.6. Köşk

Köşk, hayat bölümünün şahnişin şeklinde dışarıya taşan, kafes biçiminde tasarlanan çitelerin bir kısmını gizlediği bölümdür. Aynı zamanda bu bölüm genel olarak cihannüma olarak bilinir. Hayatlı konutların genel olarak birinci katında konumlandırılmış bölüm, bazı yapılarda zemin katta yapılmıştır. Bu bölüm konutun dışından fark edilebilecek şekilde bir çıkıntı yapmaktadır (Hasol, 2002: 117). Malzeme olarak hayatta kullanılan malzeme aynı şekilde köşkte de kullanılmaktaydı. Muğla

ilinde genel olarak yörüklerin yaşadığı bölgelerde yapılan hayatlı Türk evlerinde rastlanmıştır. Bu bölüm ise genel olarak köşklük, köşk ve köşkü gibi terimlerle ifade edilmiştir.

Genel olarak cihannüma teriminin anlamı ve işlevi aynıdır. Türk evinin sokağı veya manzarayı gören kısımlarına yapılan köşkte, gelen misafirler ağırlanmaktaydı. Konut kullanıcıları için ise üst kattaki hayat mekanı ile sokak bağlantısının sağlandığı bir bölümdür. Bu yüzden genel olarak sokak ile bağlantısı olan konutlarda yapılmaktaydı. Bunun dışında ise yine manzarası olan konutlarda da tercih edilmiştir. Muğla ilinde köşkü bulunan Türk evleri için yapılan alan araştırması sonucu ise; köşkların yalnızca yaşlı kadın ve erkek bireyler tarafından kullanıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca Muğla ilinin Göktepe köyünde yaşayan insanlar, eskiden evlenecek yaşta olan kadınların sokağa bakan köşkte oturmasının hoş karşılanmadığını belirtmişlerdir.



Fotoğraf 18. Hayat İçerisindeki Köşk.

Köşk bölümü ölçü olarak ise zeminden 50 ile 70 santimetre kot farkı ile yapılmaktadır. Genel olarak yapılan incelemelerde farklı uzunluk ve genişliğe sahip köşk bölümlerine rastlanmıştır. Ortalama ise 75 santimetre genişliğe sahiptir. Uzunluk ise alana ve açığa göre değişiklik göstermektedir. Köşk, Muğla ilindeki bazı yapılarda ise kış aylarında kapanıp hayat mekanının daha az rüzgar almasına yardımcı olan bir mekanizmanın bulunduğu bir alandı. Bu mekanizma yaz aylarında ağaç blokların desteklediği bir bölüme indirilip köşk haline geliyordu. Muğla ili genelinde incelenen hayatlı Muğla konutlarının yarısına yakınında köşk bölümüne rastlanmıştır.

3.3.7. Abdestlik

Türk evinde kullanıcılar için bazı bölümler oluşturulmuştur. İlk evrelerde Türk evlerinde abdest almak için özel bir alan bulunmadığı gözlemlenmiştir. Fakat daha sonraki evrelerde İslam dinini benimsemiş toplumun konutlarında bu bölüme rastlanmıştır. Muğla ili özelinde de bazı konutlarda bu bölüme yer verilmiştir. İlk olarak oda içerisinde bulunan gusülhane gibi bölümlerde alınan abdest aktivitesi için ayrı bir alan oluşturma ihtiyacı doğmuştur. Abdesthaneler, ahşap veya taş malzeme ile yapılmıştır. Aynı şekilde abdestlik (abdestlik) yapısının ahşap, taş malzemelerden yapıldığı tespit edilmiştir (Kıntak Kozak, 2014). Abdestlik yapısı Muğla ilinde incelenen Menteşe, Ula ve Yatağan ilçeleri ve köylerinde görülmüştür. Ula ilçesinde görülen abdestlik yapıları taş veya alçı malzemeden yapılmıştır. Menteşe ve Yatağan ilçelerindeki köylerdeki Hayatlı evlerde görülen abdestlikler ahşaptır.



Fotoğraf 19. Taş ve Alçı Abdestlik.



Fotoğraf 20. Ahşap Abdestlik.

Gelişim açısından ise Menteşe, Ula, Yatağan ilçe ve köylerinde görülen abdestlik alanları farklı kullanım için değiştirilmiştir. Gözlemlenen değişikliklerin ilki, Türk konutlarında günümüzdeki mutfak alanlarına benzer bir alanın olmaması nedeniyle, kullanıcıların abdestlik ve çevresinin bu tip bir alana dönüştürülmesidir. Bu alanda avluya olan gideri sayesinde çoğu zaman evye eklenerek abdestlik bölümü değiştirilmiştir. Diğer değişiklik ise bu alanın gider kısmından yararlanılarak ıslak hacimlerin oluşturulmasıdır. Tuvalet gibi ıslak hacimler genel olarak yapıların dışında konumlandırıldığı için yapı ile bağlantılı yeni mekanlar oluşturulmuştur. Bu değişiklikler sonucu aslına uygun abdestlik yapıları ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır. Muğla ili özelinde yapılan alan araştırması sonucu aslına uygun bir abdestlik tespit edilmiştir. Abdestlik yapılarının genel olarak 70 santimetre yüksekliğe yapılmıştır. Ölçüleri ise abdestliğin yapıldığı bölüme göre değişiklik göstermektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUĞLA İLİ TÜRK KONUTUNDAKİ HAYAT BÖLÜMÜ

GELİŞİMİ

Muğla ili genelinde birçok yerleşim bölgesi bulunmaktadır. Muğla ilinin geleneksel konut mimarisinde, Menteşe, Ula, Yatağan ve Milas bölgelerinde ortak bir yapı kültürü gözlemlenmektedir. Bu ortak yapı kültürü, bölgenin tarihsel ve coğrafi özelliklerinden etkilenmiş olup, yerel malzemeler ve geleneksel inşaat teknikleriyle karakterize edilmektedir.

Asar Dağı etekleri üzerinde gelişen geleneksel konutlar genel olarak dış sofalı olarak gelişim göstermiştir. Menteşe ilçesinde bulunan bu konutlar iki farklı biçimde gelişmiştir. İlki Müslüman ve Türk bireylerin inşa ettiği dış sofalı plan tipine uygun yapılmış konutlardır. Konutların zemin katında genellikle doğal taş malzeme tercih edilmiştir, üst katlar ise dış kısımları doğal taş, iç kısımları ise ahşap-bağdadi sistemde yapılmıştır. Bu evler, avluya dönük olarak tasarlanmıştır ve Hisar Dağı eteklerine doğru yoğun bir şekilde yer alırlar. İkinci konut biçimi ise Rum bireylerin yaptırdığı içe dönük konut türleridir. (Aksoy & Akpınar, 2011:130-148) Bu yerleşim bölgesinde dış sofalı, orta sofalı ve merkezi sofalı geleneksel konutlar gözlemlenebilir.

Ula evleri, toprağa bağlı bir şekilde gelişim göstermiştir. Bu evlerin bazıları avlu duvarlarına sahip olmasa da bir bahçe alanının bulunması ve bu alana göre gelişmeleri belirgin özellikleridir. Genel olarak konutların iki odalı, bacalı ve dış sofalı olduğu gözlemlenebilir. Ancak, Ula ilçesindeki geleneksel konutlar, sofasız veya orta sofalı plan tipine göre de inşa edilmiştir. Tek katlı ve dış sofalı planlanan konutların avlu ve hayatları genel olarak bahçe tarımına uygun ve işlevseldir. Günümüze yakın döneme kadar konutlarda kullanılan kiremit ve metal malzemeler geleneksel yöntemlerle yapılmaya devam etmiştir. Ancak gün geçtikçe Ula ilçesinin kent kimliği gibi bu unsurlar da yok olmak üzeredir. (Aladağ, 1991:45)

Muğla iline genel olarak bakıldığında, Milas önemli ve merkezi bir yerleşim birimidir. Bu nedenle, Milas'ta gelişen geleneksel konutlar, diğer yerleşim bölgelerine göre daha ileri tekniklerle inşa edilmiştir. Asar Dağı eteklerinde bulunan geleneksel konutlar gibi sokak ile uyumlu bir tasarımdan söz etmek mümkün değildir. Bunun

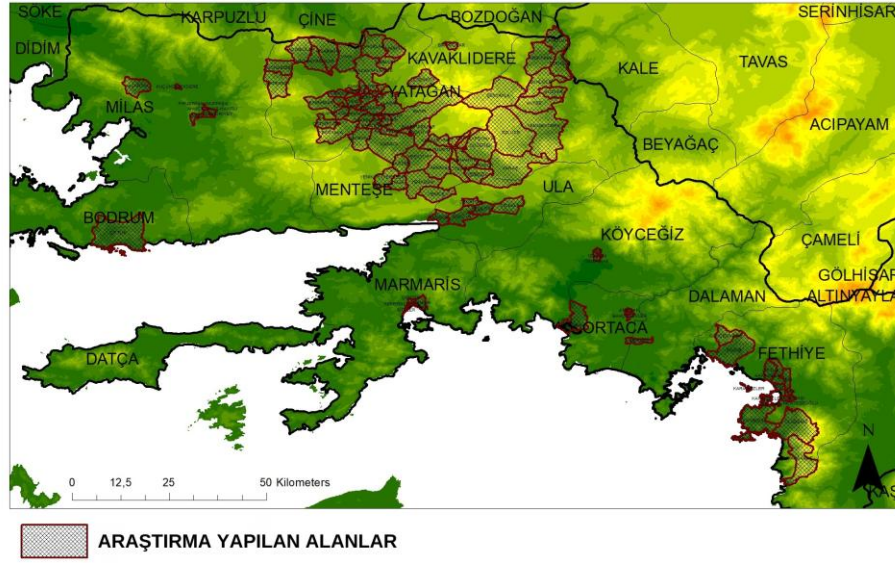
yerine konutlar genel olarak konak olarak tek tek inşa edilmiştir. Bu durum belirli mimari üslubun oluşmasının önüne geçmiştir. Ula, Menteşe ve yatağan yerleşimlerinde bulunan Muğla bacası bu konutlarda pek rastlanmaz. Plan tipi bakımından merkezi plan tipine uygun geleneksel konutlar, Milas yerleşim bölgelerinde daha çok tercih edilmiştir. Diğer bir deyişle, karnıyarık plan tipine uygun konutlar daha yaygındır. Ayrıca, Menteşe'de görülen dış sofalı, genellikle iki katlı konutlar, Milas'ta da oldukça yaygın olarak görülmektedir. (Aladağ, 1991:45-46)

Yatağan bölgesi genel olarak geçiş güzergahlarının üzerinde bulunmaktadır. Yapılan alan araştırması sonucunda diğer yerleşim bölgelerindeki konut tiplerine rastlanmıştır. Hatta, genel olarak bu bölgenin geçiş bölgesi olması nedeniyle, geleneksel Muğla evlerinde rastlanan plan tiplerinin çoğunun burada bulunduğu söylenebilir. Muğla ilinin kırsal yerleşimlerinde gelişen konutlar, genellikle hayat adı verilen yaşam alanları etrafında şekillenmiştir. Bu konutların plan tipi bölgeden bölgeye fark göstermektedir.

MAHALLE	Avlusuz Hayatlı Ev Sayısı	Tek Katlı Hayatlı Ev Sayısı	İki Katlı Tek Hayatlı Ev Sayısı	İki Katlı Hayatlı Ev Sayısı	Orta Sofalı Hayatlı Ev Sayısı
ORTA (Menteşe)	0	0	0	5-10	1-2
Orhaniye (Menteşe)	0	3-5	0	0	0
Akgedik (Menteşe)	0	0	0	1	0
Gökgedik (Menteşe)	0	0	25+	0	0
Esençay (Menteşe)	0	0	10-25	0	0
Çamoluk (Menteşe)	0	0	10-25	0	0
Çaybükü (Menteşe)	0	0	0	2	1
Ayazkırı (Ula)	0	3-5	0	0	0
Demirtaş (Ula)	1	5-10	0	0	0
Akyaka (Ula)	0	1-2	0	0	0
Kapubağ (Yatağan)	3	0	0	1	1?
Gökgedik (Yatağan)	0	0	10-25	0	0
Katrancı (Yatağan)	0	0	2-5	0	0
Toplam	4	12-22	50+	7-13	3-4

Şekil 23. Araştırma Yapılan Bazı Alanlardaki Tahmini Hayatlı Konut Sayısı Tablosu.

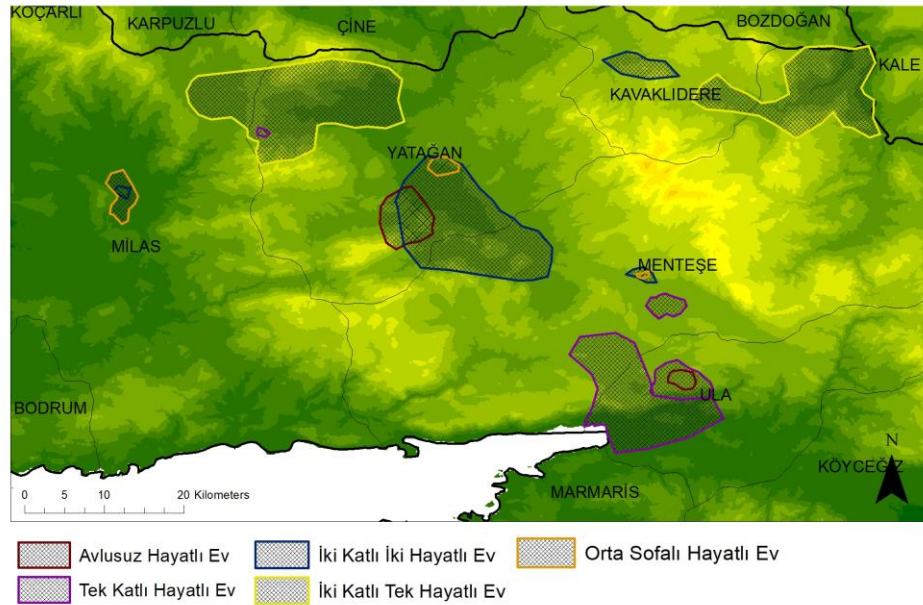
ARAŞTIRMA YAPILAN ALANLARIN HARİTASI



Şekil 24. Araştırma Yapılan Alanların Haritası.
Civelek

Çizim: Enes Ekrem

MUĞLA İLİ HAYATLI EV GELİŞİM SINIRLARININ MUHTEMEL HARİTASI



Şekil 25. Muğla İli Hayatlı Ev Gelişim Sınırlarının Muhtemel Haritası.

Çizim: Enes Ekrem Civelek

Hayatlı evler, Türk toplumunun ihtiyaçlarına uygun bir konut biçimi olarak gelişmiştir. Ancak, Anadolu ve Balkanlar'da Türk fetihlerinin ilk yüzyıllarında hayatlı ev biçimlerine dair veriler sınırlıdır. Ahşap mimari örneklerine XVII. yüzyıldan önce nadiren rastlanmıştır, ancak bazı yapılar ahşap işçiliğinin kalitesini yansıtmaktadır.

Hayatlı evin evrim sürecinin aşamaları ve etkileri tam olarak açıklanamamaktadır. Kentlerin büyümesiyle birlikte yeni yerleşimler ve konut tarzları simbiyotik bir şekilde gelişmiştir. Anadolu'da uzun bir kuluçka döneminin ardından, Türk toplumu kendi konut kavramını ve üslubunu oluşturmuştur. Ancak, bu evrimin kesin aşamaları ve detayları net değildir. Bu nedenle, evrim süreci, toplumun maddi ve kültürel dönüşümünün bir yansıması olarak değerlendirilmelidir (Kuban, 1995:47-52).

Muğla ilinde gelişimin, avlusuz ve tek odalı hayatlı evlerle başladığı düşünülmektedir. Bu konut tipi, Türk konut mimarisinin ilkel plan tipi olan sofasız konutların gelişiminin bir sonucudur. avlusuz tek odalı hayatlı evler genellikle tek bir oda ile sınırlıdır ve bazen ahır ile bitişiktir. Yapıda bulunan tek mekan olan, odanın önüne bir hayat mekanı eklenir. Bu plan tipi, Helenistik ve Hitit Dönemi konut yapılarının izlerini taşıırken, aynı zamanda Roma İmparatorluğu gibi sonraki dönemlere ait konut mimarisinin etkilerini de yansıtmaktadır. avlusuz tek odalı hayatlı plan tipi, genellikle ekonomik durumu kötü olan tek ailelerin yaşam alanı olarak kullanılır. Yapılar oldukça basit ve ekonomiktir, geometrik bezemeler ve ahşap malzemelerle sade bir tasarıma sahiptir. Depolama alanları, ocak ve orta alan gibi işlevsel unsurlar odaya entegre edilmiştir. Genellikle XV. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan bu plan tipine ilişkin yapılan incelemelerde, Muğla'da dört örneğe rastlanmıştır. Ancak, bu yapılar bakımsızlık nedeniyle çeşitli doğal ve insan kaynaklı etkenlerden ötürü zarar görmüş durumdadır. Bu etkenlerden dolayı birçoğunun yıkılmış olma ihtimali yüksektir. Bu evlerin hayatı, sınırlı bir işlevselliğe sahip olup, genellikle yalnızca geçiş alanı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu plan tipi, Türk konut mimarisindeki gelişimin ilk aşamasını temsil eder.

Türk konut mimarisindeki ikinci evre olarak kabul edilen Avlulu Tek Katlı Hayatlı evler, mahremiyet olgusunun ön plana çıktığı bir dönemde ortaya çıkar ve genellikle avlunun eklenmesiyle olgunlaşmıştır. Avlulu Tek Katlı Hayatlı evlerde avlunun önemi büyüktür; genellikle bir hane veya birinci dereceden akraba konutlarının ortak kullanım alanı olarak hizmet verirler. Avlular, aileler arasındaki sosyal ilişkilerin ve bağların güçlendirilmesinde önemli rol oynar ve genellikle yüksek duvarlarla çevrilmeyerek dışarıya kapalı bir görünüm sergilemezler. Muğla ilindeki bu evler genellikle iki veya üç odadan oluşur ve odalar eşit ölçülerde tasarlanır. Odalarda ocak, depolama alanları ve oturma alanları gibi unsurlara yer verilirken, bazı

durumlarda abdesthaneler de dışarıda veya depolama alanlarına bitişik olarak konumlanır. Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla evlerinde odalar genellikle hayata, avluya açılır ve hayat mekanı çeşitli işlevlere hizmet eder, misafir ağırlamaktan aile sohbetlerine kadar çeşitli aktiviteler için kullanılır. Avlu ise genellikle kümes, ıslak hacimler ve depolama alanları gibi unsurları barındırır. Bu plan tipi ile birlikte Muğla evlerinde tasarım endişesinin arttığı ve hayat mekanının işlevsel açıdan zenginleştiği görülür.

Muğla'da görülen bir sonraki hayatlı plan tipi Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı evlerdir. Özellikle Muğla köylerinde ve yörük yerleşimlerinde yaygın olan bu evler, dış sofalı plan tipine sahiptir ve ahır mekanının varlığıyla diğer Türk evlerinden farklılık gösterir. Bu evlerin tasarımı, geçmişten günümüze kadar gelen kültürel, tarihsel ve coğrafi etkilerin birleşimiyle şekillenir. Göçebe yaşam tarzının izleri, Muğla evlerinin planlamasında ve yapısal unsurlarında görülebilir. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla evleri, zemin katta ahır alanının bulunmasıyla öne çıkar. Bu kat, depolama ve ahır için ayrılmıştır ve genellikle hayat mekanını içermez. İkinci katta ise geniş bir hayat mekanı bulunurken, odaların bulunduğu bölüm daha küçüktür. İkinci katta ise odaların yanı sıra ocak, yaşam alanları ve depolama alanları bulunur. Evlerin işlevselliği, kullanıcı ihtiyaçlarına göre şekillenmiş ve interaktif bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu plan tipi, Muğla evlerinin alan olgusu ve işlevsel gelişimi açısından önemli bir evrimi temsil eder.

Muğla'da görülen Avlulu İki Katlı İki Hayatlı evler, Türk konut mimarisindeki gelişimin bir sonraki aşamasını temsil eder. Bu evlerde, iç mekanlar arasındaki işlevsel ilişki ve mekansal düzen ön plandadır. Plan tipinin belirgin özelliği, iki benzer işleve sahip merkez mekanın varlığıdır. Mekanlar arasındaki ilişki, sosyal ve yaşama dair kültürel unsurlardan etkilenir ve bu unsurları etkiler. Bu bağlamda, Türk konutlarının gelişimi, işlevsel, biçimsel ve soyut anlamda tasarlanmış mekanlar arasındaki bağlantının önemine dayanır. Bu plan tipinde, hayat mekanları arasındaki işlevsel ilişki, diğer mekanlarda olduğu gibi dikkat çekicidir. Zemin katta ahır yapısına genellikle dışarıdan erişilirken, depolama alanları ve diğer mekanlar hayat alanına doğrudan erişim sağlar. Dikey sirkülasyon, iki hayat mekanı arasındaki etkileşimi sağlar. Hayat mekanları, genellikle odaların yer aldığı birinci katta bulunur ve geniş aile yapılarını yansıtır. Konutta haremlilik ve selamlık ayrımı olmamasına rağmen,

hayat mekanlarının yapısal elemanları daha gelişmiş ve detaylıdır. Avlunun düzenlenmesi ve peyzaj çalışmaları, kompleks yapılar dışında gelişimin son aşamasını temsil eder. Avlulu İki Katlı İki Hayatlı plan tipinde, mekanların işlevselliği ve ilişkileri, Türk konutlarının evrimsel sürecindeki önemli bir dönüm noktasını gösterir. Bu plan tipinden sonra merkezi plan tipini geçiş başlamıştır.

Muğla hayatlı evlerinden merkezi plana geçişin Anadolu konutlarının gelişimiyle örtüştüğü tahmin edilmektedir. Muğla ilindeki konutlar, genel olarak iki katlı hayatlı konutlara benzeyen mimari unsurlar taşıırken, dış sofalı konutların aksine daha yüksek duvarlı inşa edilmiş ve avlu içinde farklı yapı bloklarının varlığına rastlanmıştır. Merkezi planlı hayatlı konut örneklerinde ise odaların genel hatlarıyla benzer şekilde tasarlandığı ancak odaların düzeni ve biçiminin geleneksel evlere daha yakın boyutsal ve orantısal özellikler sergilediği gözlemlenmiştir. Ancak, dış sofalı konutlarda önemli olan hayat mekanı bu plan tipinde işlevsiz hale gelmiş ve konuta giriş merkezde bulunan sofadan sağlanmıştır. Menteşe ilçesindeki kentsel sit alanlarında görülen bu plan tipine uygun konutlar zaman içinde iç ve orta sofalı konutlara dönüşmüş ve hayat mekanı oda veya iç sofa alanlarına evrilmiştir.

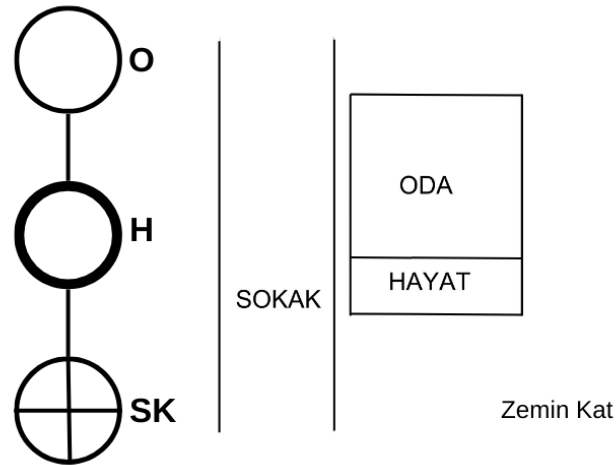
Muğla'daki hayatlı hanlar, Osmanlı dönemine özgü ticari mekanlar olarak bilinir ve genellikle sokağa veya avluya bakan cephelerle karakterizedir. Bu hanlar, ticari işlerin yanı sıra kısa süreli konaklama için depo veya yaşam alanları sağlarlar. Muğla Hanları'nda bulunan avlular genellikle düzensiz planda olup, alt katlar depo veya dükkan olarak, üst katlar ise konaklama alanları olarak kullanılır. Bu yapılar, günümüzde farklı amaçlar için uyarlanmış olsa da geçmişte olduğu gibi üst ve alt katlarda hayat mekanları bulunur. Muğla'daki hanlar, bölgedeki hayat mekanı gelişimini yansıtan önemli mimari örneklerdir ve sivil mimarinin özelliklerini taşırlar. Sonuç olarak, Muğla'daki hanlar, bölgedeki konut gelişimine ışık tutan ve önemli bir mekan değeri taşıyan yapılar olarak öne çıkar.

Bu şekilde Muğla il özelinde hayat mekanı gelişimi, genel olarak bir zaman algısından bağımsız gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra il özelinde gerçekleşen gelişim yöresel ve kültürel farklılıklar ile Türk evinden ayrılmıştır. Özellikle iki katlı tek hayatlı konut tipi örnekleri çoğu bölgede rastlanmayan özgün bir plan tipidir. Bunun yanı sıra Muğla ili özelinde toplam beş hayatlı ev plan tipine rastlanmıştır. Son olarak

ise sivil mimari olan hanlar içerisinde görülen hayat mekanı da gelişimin son aşamasından ayrı fakat devamı niteliğinde sayılmıştır. Buna göre Muğla konutunun ilk aşaması Avlusuz Tek Odalı Hayatlı evler, son aşaması ise orta sofalı hayatlı konut tipi olmuştur. Orta sofalı plan tipinde zaman içinde gelişerek hayat mekanı kapalı bir mekana dönüşmüştür ve gelişimini bu şekilde başka mekan olgusu ile sürdürmeye devam etmiştir.

4.1. AVLUSUZ TEK ODALI HAYATLI MUĞLA EVİ

Türk konutunun en temel plan tipi olan sofasız konut, iç mekan olarak sadece oda mekanı ile karakterize edilir. Konut bazı durumlarda ahır yapısı ile bitişik olarak yapılmıştır. Bazı durumlarda ahır ve oda önüne hayat yapılsa dahi, genel olarak sadece oda önüne hayat mekanı eklenmiştir. İnsanlık tarihinde etkileşimin ve kültürel belleğin etkileri Türk konutlarında da görülmüştür. Türk evi, yayılım gösterdiği Balkan ve Anadolu coğrafyalarında geçmiş yüzyıllarda etkili olan medeniyetlerin izlerini yansıtmaktadır. Türk evini oluşturan bütün etkenler dikkate alındığı zaman hayat ve oda mekanlarının önemi görülmektedir. Oda mekanı genel olarak tüm plan tiplerinde görülen bir ögedir. Hayat mekanı ise tüm plan tiplerinin gelişiminin başlangıcı ve devamı niteliğindedir. Orta sofalı plan tipine geçiş sürecinde de hayat oldukça önemli bir rol üstlenmiştir. Merkezi bir mekan olarak hayatın alanlar arası sirkülasyon görevi, daha sonraki dönemlerde iç mekanda sofa ile devam etmiştir. Bu plan tipi, avlu mekanının olmaması ile nitelenmiştir (Eldem, 1986:17-46).



Şekil 26. Avlusuz Tek Odalı Hayatlı Muğla Evi Örnek Plan ve Mekanlar Arası İlişki Grafi

Avlusuz Tek Odalı Hayatlı plan tipi genel hatları ile sofasız plan tipinin ardılıdır. Tek oda yapısı iki veya üç sağır, toplam dört duvardan oluşmaktadır. Hayata bakan ön cephe duvarında genel olarak iki açıklık bulunmaktadır. Bu açıklıklar, pencere ve kapı elemanlarıdır. Tüm açıklıklar yalnızca hayata bakacak şekilde planlanmıştır. Diğer dış sofalı plan tipleri gibi hayatları iki taraftan ante ile kaplanmamıştır. Hayat, üç cepheden de açıktır, yalnızca direkler ile çatı yapısı taşınmaktadır. Çatı ise genel olarak kırma tipi yapılmıştır. Oldukça basit bir plana sahip olan bu örnekler, ortalama yatayda 250 santimetre uzunluğa 300 santimetre genişliğe sahip olan bir odadan oluşmaktaydı. Bu oda yapısının önüne küçük bir hayat yapılmıştır. Bu plan tipi, birden fazla ailenin bir arada yaşamasına imkan tanımamaktadır. Genel olarak tek aile yapısının yaşam alanıdır (Eldem, 1954: 31-91).



Şekil 27. Avlusuz Tek Odalı Hayatlı Muğla Evi 3B.

Avlusuz Tek Odalı Hayatlı Muğla Evi örnekleri, yapısal elemanlar bakımından da oldukça yalın ve sadedir. Ahşap malzemeden yapılan kapı ve pencerelerin tasarımı da aynı şekilde sade tutulmuştur. Muğla'daki örneklerde yalnızca geometrik bezemeler görülmüştür, diğer örnek konutlardaki gibi bitkisel bezemelere rastlanmamıştır. Kapı üzerlerinde de yalnızca kapı kolu ve kilit izlerine rastlanmıştır. Kapı tokmağı gibi elemanlar yoktur. Kapı süpürgeliği de sade ve ağaç malzemeden yapılmıştır. Pencereler ise ahşap kepenklerle örtülmüş, geometrik desenleri olan bir yapısal eleman olarak yapı örneklerinde yer almıştır. Örneklerde vitray gibi detay tasarım etkilerine rastlanmamıştır. Tavan çitakari uygulamaları da sade bir şekildedir. Genel hatları ile ekonomik durumu kötü birey ve ailelerin kullanım gösterdiği bu örnek tipi konutlar sade bir tasarıma sahiptir. Diğer bir deyişle bu plan tipi, görsellikten uzak amaca hizmet eden örnekler ile hayat bulmuştur.



Şekil 28. Avlusuz Tek Odalı Hayatlı Muğla Evi 3B.

Yapıda bulunan tek oda yapısı içerisinde ise depolama elemanları, gerektiği zaman farklı işlevler için kullanılacak orta alan ve ocak bulunmaktadır. Oda genel olarak tüm işlevlere yanıt vermektedir. Islak hacim ise genel olarak dolap hizasında ahşap kapak ile örtülen içerisine tek bir kişinin sığabilecek şekilde tasarlanan abdesthanedir. Bu alanda yine kireç sıva ile kaplanmaktadır. İçerisinde yıkanmak ve abdest almak için gerekli yapısal elemanlar bulunmaktadır. Ayrıca yapının tek gideri bu bölümdedir. Dolaplar ise depolama ihtiyacının tamamını karşılayacak büyüklükte tasarlanmaktadır. Ocak yapısı ise ısınma ve yemek pişirmek amacı ile oda içerisine konumlandırılmıştır. Orta alan ise yaşam alanıdır, uyumak, misafir ağırlamak gibi işlevleri karşılar. Oda içerisinde başka bir alan bulunmamaktadır.

Genel olarak plan tipi gelişim açısından ise tahmini on beşinci yüzyıl itibarı ile yayılım göstermiştir. Birçok Anadolu kentinde bu plan tipi örneklerine rastlanmıştır. (Eldem, 1954: 31-91). Muğla ili genelinde yapılan alan araştırması sonucu, bu plan tipine sahip 4 yapı tespit edilebilmiştir. Yapıların önemli ölçüde ihmal edildiği ve sonradan plansız ve düzensiz değişiklikler yapıldığı belirlenmiştir. Konutlar aslını kaybetmiş durumdadır, bu etkinin ise Birinci unsur doğal etmenlerdir, bu etmenler yapıların fiziksel olarak yıpranması ile sonuçlanmıştır. Tespit edilen etkiler su baskını, aşırı ısı kaybı sonucu sıva dökülmesi ve bazı malzemelerde çürümedir. Ayrıca bir yapının bacası deprem etkisiyle hasar almıştır. Bunun gibi birçok doğal etmenler zaman içerisinde yapılara zarar verebilir. Diğer iki etmen ise insan kaynaklıdır;

ekonomik ve çevresel faktörler de yapıya zarar vermektedir. Koruma kurulunun belirlediği yasalara uygun olmayan müdahaleler ve yanlış planlama da yapıya zarar vermektedir.

Gelişim ve sınıflandırma açısından Muğla hayatlı konutları ele alındığında plan tipinin yanı sıra işlev de önemli bir etmendir. Bu tip konutlarda bulunan hayat mekanları ise fazla işleve sahip değildir. İncelenen örneklerin tek işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Muğla ilinde incelenen konutların neredeyse tamamı işlev açısından öncelikle ilk kullanım dönemlerinde oldukça zengindir. Fakat bu plan tipine uygun yapılan konutlarda hayat yalnızca dolaşım işlevinde sınırlı kalmış, diğer işlevler belirsiz veya yoktur. Bu hayatın gelişimin ilk aşaması olduğunu doğrular nitelikte bir göstergedir. Hem kullanılan malzeme seçimleri hem de tasarımsal tercihler de bu tanıyı doğrulamaktadır. Diğer örneklerle göre daha basit bir temel üzerine inşa edilmesi, kullanılan malzemelerin kalitesiz ve dayanımının düşük olması nedeniyle büyük ihtimalle yapıların çoğu günümüze ulaşmamıştır. Sonuç olarak, bu plan tipi mimari açıdan gelişimin ilk aşamasını temsil etmektedir.

4.1.1. Avlusuz Tek Odalı Hayatlı Muğla Evi Örnekleri

4.1.1.1. Hüseyin Şatıroğlu Evi/2

Konum: Muğla/Ula Demirtaş Mah. Karaoğlanlar Çıkmaızı no.1

Yapım Tarihi: Tahmini 19. Yüzyıl sonları

Konut ilk döneme ait izler taşımaktadır, fakat daha sonraki dönemlerde değiştirilmiştir. Konut avlusundaki havuz yapısının tarihi 1959 olarak belirtilmektedir. Fakat yapıyı şu anda kullanan bireyler ile yapılan görüşmeler doğrultusunda, konutun XIX. Yüzyıl sonlarında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Dış sofalı bir Türk konutudur, hayatı ve avlusu bulunmaktadır. Yığma taş duvar yöntemi ile inşa edilmiştir. Ayrıca iki cepheden yaklaşık iki santimetre kalın sıva, yine iki cepheden yaklaşık bir santimetre kireç sıva çekilmiştir. Çatısı sonradan bir oda eklenmesi sonucu değişmiştir, fakat yöntemi büyük ihtimalle yine aynı yöntem ile yani beşik çatı şeklindeydi.



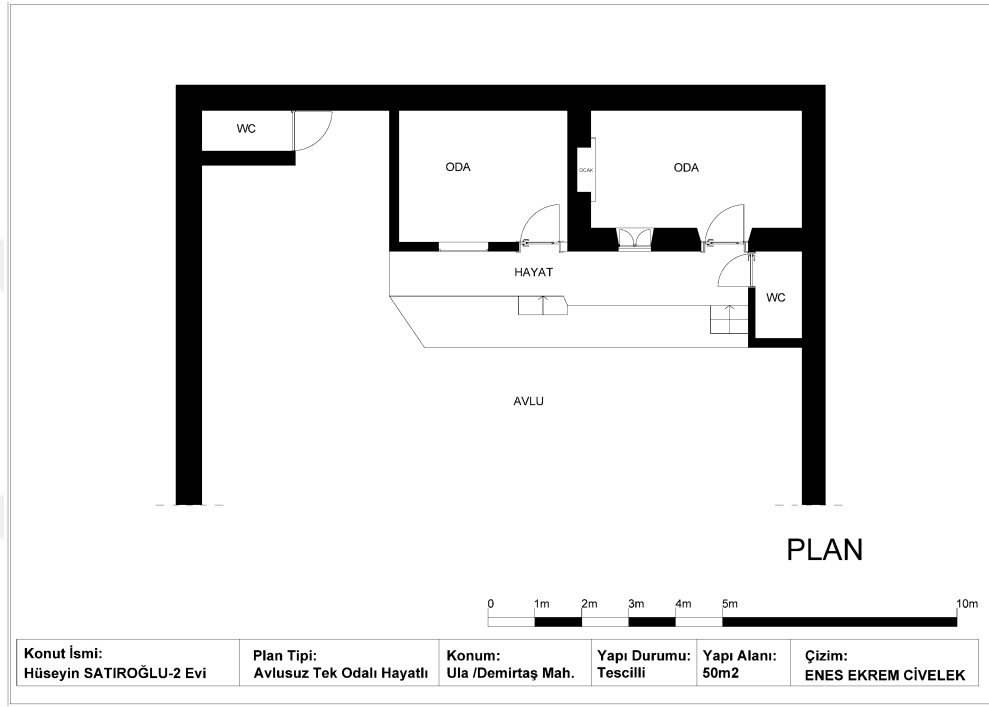
Fotoğraf 21. Hüseyin Şatıroğlu Evi Havuz Yapısı, 2024.

Yapı ilk aşamada sadece bir oda yapısı ve önünde yer alan hayattan ibaretti. Daha sonrasında ise yapıya günümüz yapım tekniklerine uygun şekilde bir oda daha eklenmiştir. Yapı ana malzemesi ilk haliyle doğal taş olmuştur. Çevrede bulunan doğal taş blokları ve harç ile konut inşa edilmiştir. Diğer oda ise briket ile örülmüştür. Yapının ilk haline uygun günümüze gelen kısmının duvar kalınlığı kalın ve ince sıva sonrası 55 cm olarak ölçülmüştür. Bu kalınlık alanı tamamen çevreleyen avlu duvarları ile aynıdır. Hatta avlu duvarları bazı noktalarda yalnızca konut üzerinden devam etmiştir. Avlu ve konut duvarlarına yapılan uygulama, Muğla ilinde en fazla rastlanan kireç sıvadır. Konut içerisinde yer alan zemin ve tavan kaplaması ise ahşaptır.

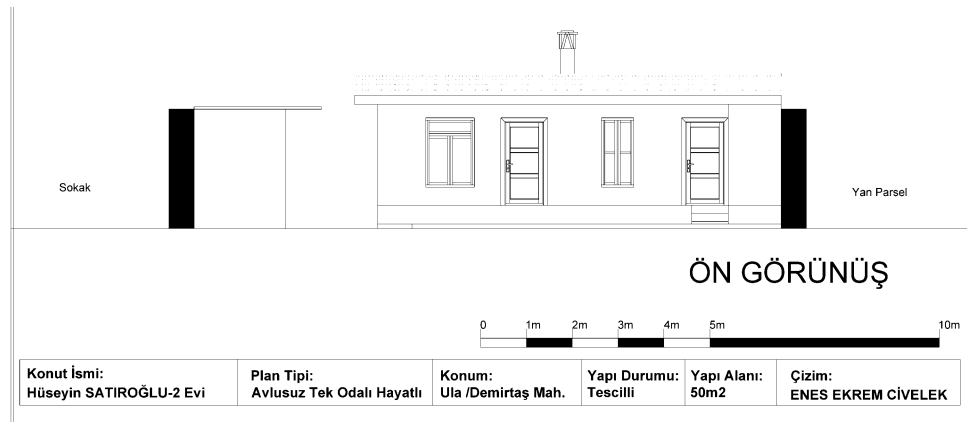
Konut içerisinde yer alan odaların düzeni günümüzdeki kullanıma göre değişiklikler göstermiştir. Bu yüzden konutun iç düzeni hakkında yorum yapmak zordur. Fakat yapım teknikleri ve ardılı örneklerle kıyaslamalar sonucu, tahmini olarak oda içerisinde abdesthane gibi bölümler bulunmaktaydı. Muğla ilinin iç kesimlerinde hakim olan iklim Akdeniz iklimidir, bu da evin avlusunun iç mekanlardan büyük olmasına yol açmıştır. Bu yüzden çoğu gereksinim oda alanının yerine, hayat ve avluda yapılmaktaydı. Bu konut yapısında da benzer durum görülmektedir (Sözen & Tanyeli, 1992).

Yapı açık sofalı plan tipine göre şekillendirilmiştir. Yapının son halinde yapıda 1 hayat, 2 oda, 1 ortak avlu, 2 ıslak hacim alanı bulunmaktadır. Islak hacimlerde tuvalet bölümü şeklinde yapılmıştır. Temizlenme ihtiyacı ise odanın içerisinde bir bölümde yapılmaktadır. İki oda yapısı da hayata bakacak şekilde tasarlanmıştır. Diğer cephelerde açıklıkları yoktur. Pencere ve kapı açıklıkları tamamen hayata göre konumlandırılmıştır. Yapılan inceleme ve kullanıcı görüşmeleri sonrasında yapının ilk

halinde odanın hayata açılan 1 kapısı ve 2 penceresi olduğu belirlenmiştir. Bu açıklıklar ise 500 santimetre uzunluğunda 200 santimetre genişliğinde bir hayat mekanına açılmaktaydı. Günümüzde ise yapıda 2 kapı ve 2 pencere bulunmaktadır, bu açıklıklar yine hayata bakmaktadır. Sonradan eklenen pencere diğer pencereye uygun tasarlanmamıştır, kapı ise uyumludur. Hayat ölçüleri ise 765 santimetre uzunluğunda 95 santimetre genişliğindedir. Hayata iki tane merdiven ile çıkılabilmektedir, bir tanesine demir korkuluk eklenmiştir.



Şekil 29. Hüseyin Şatıroğlu Evi/2 Zemin Kat Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek



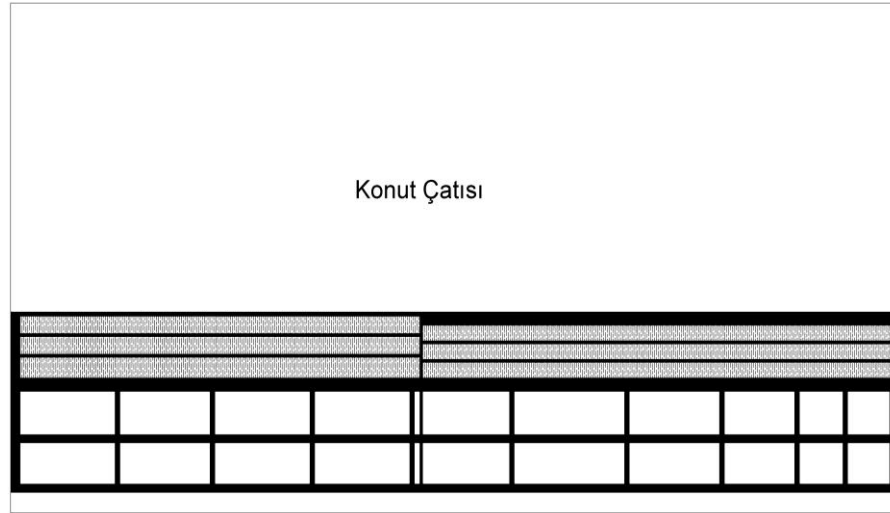
Şekil 30. Hüseyin Şatıroğlu Evi/2 Ön Görünüş. Çizim: Enes Ekrem Civelek

Yapılan saha çalışması ve görüşmeler sonrasında yapının aslına uygun olmadığı tespit edilmiştir. Yapının, Ula Belediyesi'nin denetiminde olduğu, yapı önündeki panoda belirtilmiştir. Fakat buna rağmen kullanıcıların yetersiz bilgiye sahip olması ve eğitimin gerekli kurullarca verilmemesi, kurulların ücretsiz bir şekilde bakımını ve onarımını aslına uygun yapmaması sonucu bazı konutlar kötü durumdadır. Bu konuda da genel olarak iç döşemeler kötü durumdadır ve bakımsızdır. Kullanıcı ile yapılan görüşmelerde sık sık kendi imkanları ve kendi kol gücü ile yapı içerisinde onarım yaptığını iletmiştir. Yapılan görüşmelerde yapının aslı ile birlikte hayat bölümünde, Ula ilçesinde incelenen diğer örnekler gibi özgün bir tasarım unsuru olarak direk ve korkuluk elamanları ile yapıldığı sonucuna varılmıştır. Diğer açıdan ise hayatın yalnızca ağaç malzemeden yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Yapı içerisinde tespit edilen değişiklikler ise ilk olarak sonradan eklenen oda yapısıdır. İhtiyaç doğrultusunda atılmış bu adım yapıya zarar vermediğinden doğru gibi gözükmemektedir. Diğer açıdan ise hayat yapısı büyük ihtimalle bu yüzden değişikliğe uğramıştır. Çatı yapısı ise eklemeler ile birlikte aslına benzetilmeye çalışılmış fakat tam anlamıyla başarılı olunamamıştır. İkinci değişiklik ise hayat ölçülerinin değişikliği ve hayat bölümüne sonradan eklenen ıslak hacim alanıdır. Bu alanda büyük ihtimalle yapının ilk halinde abdaslık (abdestlik) donatısı bulunmaktaydı. Sonuç olarak, hayat mekanı neredeyse tamamen değişmiştir.



Fotoğraf 22. Hüseyin Şatıroğlu Evi/2 Hayatı, 2024.



Şekil 31. Hüseyin Şatıroğlu Evi/2 Hayat Tavanı Görünüşü. Çizim: Enes Ekrem Civelek

Geçmişte başka bir kullanıcıya ait olduğu bilgisi paylaşılan yapı, uzun yıllardır aynı ailenin kullanımında kalmıştır. Günümüzde yapıda bulunan hayat mekanının kullanımı karşılama alanı ve geçiş alanı şeklindedir. Diğer işlevler ilk haliyle kullanılsa dahi günümüze kadar ulaşmamıştır. Fakat bazı oturma elemanları ve halı gibi nesneler ile birlikte kullanıcıların hayatı bir yaşam alanı olarak kullandığı söylenebilir. Ayrıca kullanıcılar hayata bir depo işlevi de eklemiştir. Yapıda iki birey yaşamaktadır ve aktif bir şekilde yaz kış kullanım halindedir. Bu sayede yapının bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Yapının avlusu ise düzensiz bir biçimde tasarlanmıştır. Avluda birkaç yapı bulunmaktadır. Bu yapılar, geçmişte kanatlı hayvancılık için kullanılmış yapılar ve ıslak hacimlerden oluşmaktadır. Avlu içerisinde ayrıca meyve ağaçları vardır, bu ağaçlarda yine düzensiz olarak dikilmiştir.

Yapı özet olarak dış sofalı Türk evinin ilk aşamasına uygun olarak yapılmıştır. İlk hali ile tek odalı ve hayatlı tasarlanmıştır. Genel olarak hayat mekanında doğal malzemeler kullanılmıştır. Avlu yapısı geleneksel Türk evlerindeki gibi düzensiz olarak yapılmıştır. Ula evlerine avluya sonradan havuz ve tulumba eklenmiştir. Genel olarak donatılar inşa edilen ilk oda donatıları, Ula evlerinde bulunan donatılar ile benzerdir. Hayat yapısı da günümüzde daha farklı bir şekilde kullanılmasına rağmen, hayat olma özelliğini kaybetmemiştir. Hayatın üzerinde bulunan çatı altı bölümü çitakari olarak bilinen ahşap kirişlemeli tavan tekniği ile yapılmıştır. Hayat mekanının mimari evrimi incelendiğinde, yapı 19. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olmasına

rağmen, 15. ve 16. yüzyıllarda kullanılan tekniklere benzer şekilde yapılmıştır. (Kuban, 1995: 16).

4.2.1.2. Mehmet Dalar Evi

Konum: Muğla/Yatağan Kapubağ Köyü

Yapım Tarihi: Tahmini 19. Yüzyıl Sonları

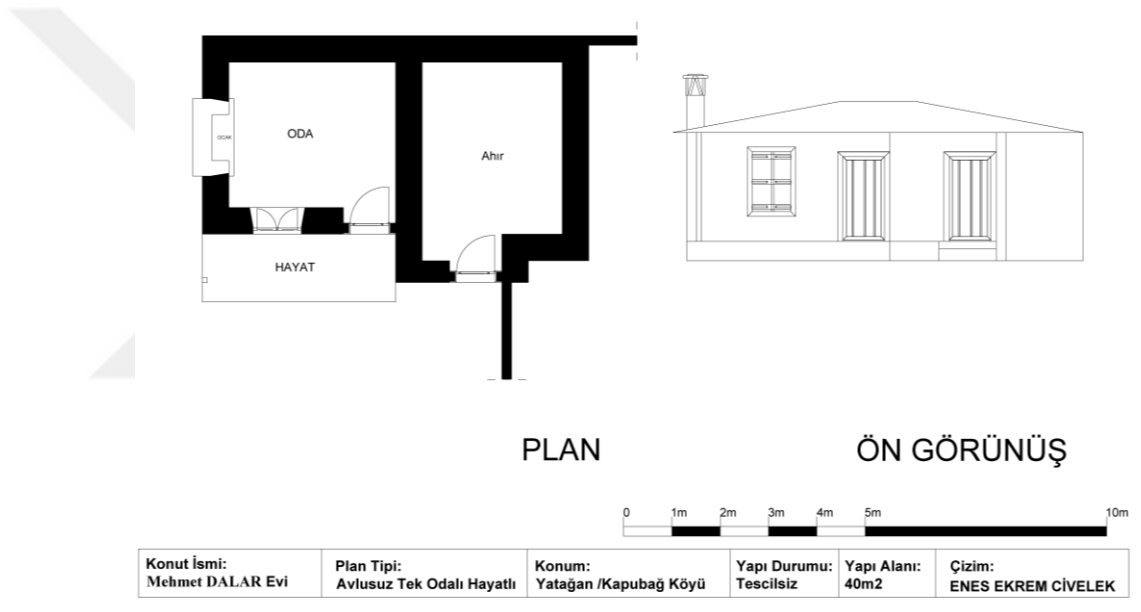
Konut yapısının bulunduğu köy ve çevresi tamamen incelenmiştir. Köyün yakınında Alevi inancına mensup bireylerin yoğun olarak yaşadığı, Meyistan köyü tespit edilmiştir. Köy halkından edinilen bilgilere göre civardaki ahşap işçiliğini de yapan bu bireyler, termik santralin etkileri yüzünden köyü terk etmek zorunda kalmıştır. Bu yapı, Meyistan köyündeki biri tarafından, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Kapubağ köyünde inşa edilmiştir. Köyde günümüze kadar ulaşan iki adet hayatlı konut bulunmaktadır. Bazı hayatlı evler günümüzde bazı değişikliklere uğrayarak, ahır yapısı olarak işlevlendirilmiştir. Köyde bulunan diğer hayatlı konutların da yörük bir aile tarafından yapıldığı tespit edilmiştir.



Fotoğraf 23. Köydeki Avlusu Olmayan Diğer Hayatlı Evlerden Biri, 2024.

Yapı incelendiğinde, avlusu olmayan hayatlı Türk evi olduğu belirlenmiştir. Konutta tek oda, ahır ve odanın önünde hayat bulunmaktadır. Konut önünde bir avlu yapısı yer almamaktadır. Konutun dışında yer alan ıslak hacim, yapı sahibi tarafından yıkılmıştır. Yıkılan ıslak hacim yerine, ahır yapısının duvarı da kullanılarak yeni bir

konut inşa edilmiştir. Bu durum konut yapısına bir zarar vermese dahi bütünlüğü bozmuştur. Yapıda tespit edilen birkaç değişiklik göze çarpmaktadır. İlk değişiklik ön duvarda görülmüştür. Yapının ön yüzünün bir bölümü, eski bir uygulama yöntemi olan harman tuğla örülerek yeniden inşa edilmiştir. Bunun dışında yapı doğal taş blokları ile oluşturulmuştur, bütün cephelerin duvar kalınlığı 55 santimetre olarak inşa edilmiştir. Mehmet Dalar Evinde görülen diğer değişiklik ise baca yapısıdır. Bacanın daha önce yıkıldığı ve daha sonra beton malzemeden tekrar inşa edildiği bildirilmiştir. Bunların dışında herhangi bir değişiklik tespit edilememiştir.



Şekil 32. Mehmet Dalar Evi Planı ve Ön Görünüşü Çizim: Enes Ekrem Civelek

Yapıda bulunan hayat mekanı ilk olarak doğal taş ve harçtan yapılmıştı. Mehmet Dalar Evi'nin güncel durumunda, hayat bölümünde doğal taş malzemenin üzerine beton döküldüğü görülmektedir. İlk haliyle hayat, sokak ile daha yakın bir konumda olduğundan dolayı merdiven yapılmamıştır. Daha sonra yapılan değişikliklerle, yapının önü araç park yeri olarak düzenlenmiştir. Bu değişiklik sonucunda zemin yapısı düzeltilmiş ve toprak zemin ile hayat bölümü arasındaki dikey mesafe artmıştır. Bu durum, hayata ulaşımı zorlaştırmıştır. Diğer açıdan Mehmet Dalar Evi hayatında başka bir değişiklik tespit edilmemiştir.



Fotoğraf 24. Konut Hayatı, 2024.



Fotoğraf 25. Konut Hayatı, 2024.

Yapıda bulunan tek oda yapısının bir kapı ve penceresi bulunmaktadır, bu açıklıkların tamamı hayata bakmaktadır. Diğer Türk konutlarından farkı ise hayatında avlu yerine sokağa açılmasıdır. Konutun çatı yapım tekniği Kıрма çatıdır. Çatı yapısında diğer konutlarda fark edilen bir uzatmaya rastlanmamıştır. Bu durum çatının aslına uygun bir şekilde kaldığının göstergesidir. Yapı duvarının yapım tekniği ise yığma taş duvar ve harç, iki cepheden yaklaşık iki santimetre kalın sıva, yine iki cepheden yaklaşık bir santimetre kireç sıva şeklinde uygulanmıştır. Yapı içerisinde günümüzde kimse yaşamamaktadır. Bundan dolayı oldukça bakımsızdır. Yaklaşık on beş senedir boş durumda olan yapının sıvaları dökülmeye başlamıştır. Ayrıca çatı da çökmeler ve kiremitlerde kayma başlamıştır. Bunun yanı sıra, konut içindeki ağaç malzemelerin kısa bir süre önce aslına uygun biçimde yenilendiği bilgisi aktarılmıştır. Ancak bu durum doğrudan tespit edilememiştir. Komşu konutlardan edinilen bilgilere göre, yapının yeni sahibinin yakın zamanda iç mekanını aslına uygun olmayan bir

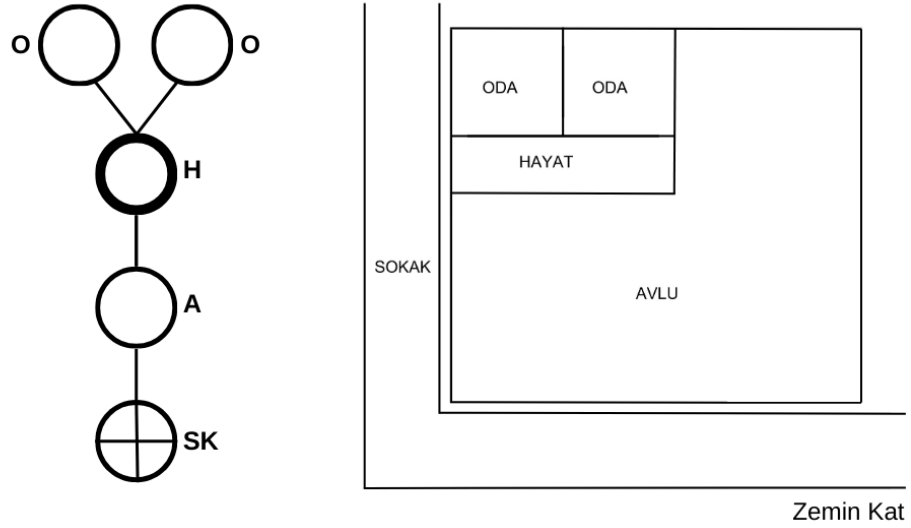
şekilde genişleteceği ve ayrıca yapıya bir kat eklemeyi düşündüğü bilgisi aktarılmıştır. Bu durum, yapının korunma altında olmadığına bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Yapının tescilli yapı statüsünde olmaması ve korunmaması, konutun gelişimi açısından olumsuz bir durumdur. Hayatın üzerinde bulunan çatı altı bölümü çitakari olarak bilinen ahşap kirişlemeli tavan tekniği ile yapılmıştır. Hayat hizasında uzatılan çatı bölümü bir adet direk, konut ön cephesi ve ahırın bir yan cephesi ile taşınmaktadır. Hayatta bulunan kapı ve pencere de ağaç malzemedendir. Bunların dışında yapı hayatında başka yapısal eleman yoktur, oldukça yalın bir şekilde tasarlandığı söylenebilir.

Yapı kullanılmadığı için günümüzde herhangi bir işlevden bahsetmek mümkün değildir. Yapının bulunduğu köy incelendiğinde hayvancılık ve tarım faaliyetlerinin kısıtlı bir şekilde yapıldığı gözlemlenmiştir. Yakında bulunan termik santralin faaliyete geçmesinden sonra ise verim düşmüş, bu yüzden üretim azalmıştır. Köyde incelenen tüm hayatlı yapıların, tarım malzemelerini kurutmak veya belirli işlemlerden geçirmek gibi işlevlere sahip olmadığı belirlenmiştir. Geçmişte yapı içinde yaşamış olan bireylerden edinilen bilgiler sayesinde, o dönemde yapı içindeki mekanın işlevi hakkında bilgi elde edilmiştir. Bu bilgiye göre hayat, misafir ağırlamak, kış hazırlığı gibi Muğla genelindeki hayatlı evlerde bulunan işlevlere sahip değildi. Hayat yalnızca geçiş mekanı olarak tasarlanıp kullanılmıştır. Yapı hayatının gelişimini kısaca değerlendirecek olursak; mekanın kullanılmaması, yapının yıkılma ve değişikliğe uğrama riski taşıması nedeniyle olumsuz bir durumdadır.

4.2. AVLULU TEK KATLI HAYATLI MUĞLA EVİ

Hayatlı Muğla evinin gelişimi açısından ikinci evreyi temsil eder. Bu plan tipi ile beraber mahremiyet olgusu ön plana çıkmaya başlamıştır. Genel olarak Türk evlerinde görülen yüksek duvar örgüsü Muğla evlerinde, Menteşe ilçe merkezindeki yapılar dışında görülmemektedir. Fakat yine de alanı çevreleme ihtiyacı, konut planını büyük ölçekte değiştirmiştir. Bu değişiklik ise yapıya avlunun eklenmesi ile gerçekleşmiştir. Avlulu Tek Katlı Hayatlı konut tipinde yapının sokak ile bağlantısı artık avlu ile yapılmaktadır. Menteşe ilçe merkezinde bulunan Türk evleri genel olarak dışa kapalı kalın ve yüksek duvarları olan avlulu konutlardır. Aynı konumdaki Rum evleri ise genel olarak avlusuz sokağa bakacak şekilde tasarlanmış konutlardır (Aksoy

& Akpınar, 2011:132). Diğer bölgelerdeki Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla evlerinde ise bu kadar yüksek duvarlar bulunmamaktadır. Bu yüzden Muğla evi tanımlamasını bu şekilde yapmak yanlıştır.



Şekil 33. Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla Evi Örnek Plan ve Mekanlar Arası İlişki Grafi

Avlu yapısı ise Türk konutu için önemli bir bölümdür. Avlulu Tek Katlı Hayatlı plan tipinde ise avlular, genellikle tek bir evin (hane) ya da birinci dereceden akraba konutunun ortak kullanım alanı olarak bilinirdi. Yerleşim birimleri içindeki aileler arasında kan bağlarına dayanmış olması ve sıkı sosyal ilişkilere sahip oldukları için bu alanlar önemlidir. Bu sosyal yapı, topluluk içinde yabancıların bulunmamasına ve dolayısıyla içe kapanmanın söz konusu olmamasına neden olur (Yalgın, 1993: 47). Bu bağlamda, avlular genellikle yabancıların dikkatini çekmemesi amacıyla yüksek duvarlarla kapatılmamıştır. Bu olgu Muğla ili özelinde de yoğun olarak tercih edilmiştir.

Muğla ilinde gelişen bu tip konutların planı ise, genel olarak iki veya üç oda yapısı ile oluşmaktadır. Odalar genel olarak eşit ölçüler ile oluşturulmuştur. Ortalama on metre kare alana sahip oda içerisinde ocak, depolama elemanları, oturma alanları bulunmaktadır. Abdesthaneleri bazı durumlarda dışarıda, bazı durumlarda ise depolama elemanlarına bitişik konumlanmıştır. Odaların üç cephesi sağır duvardır, ön cephesinde ise hayata bakacak şekilde açıklıklar verilmiştir.



Şekil 34. Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla Evi 3B.

Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla evinde genel olarak bir veya iki pencere ve kapı yer almaktadır. Hayat ve odaların zemin ve tavan malzemesi ağaçtır. Geri kalan malzemeler genel olarak doğal taş olarak belirlenmiştir. Ayrıca Avlusuz Tek Odalı Hayatlı konut tipine göre seçilen malzemelerin dayanımı daha fazladır. Ayrıca bazı konutlarda bitki motiflerine rastlanmış, hayatta bulunan direklere payanda eklendiği görülmüştür. Bu da artık Muğla konutlarında tasarım endişesinin dikkate alındığı anlamına gelmektedir. Son olarak ise hayat bazı durumlarda tek cepheden, bazı durumlarda birkaç cepheden açık olacak şekilde tasarlanmıştır.



Şekil 35. Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla Evi 3B.

Bu plan tipinde odalar hayata, hayatta avluya açılmaktadır. Hayatın işlevi bu konutlarda oldukça önemlidir. Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla Evi, Avlusuz Tek Odalı Hayatlı konut tipine göre çok daha fazla işlevselliğe sahiptir. Misafir ağırlama, aile sohbetleri, yemek yapmak, kış hazırlığı gibi birçok aktivite bu alanda yapılmaya başlanmıştır. Avlu ise orta sofalı iki katlı Türk evine kadar düzensiz bir halde sadece

alan sınırı belirlemek amacıyla oluşturulan bir bölge olmuştur. Genel olarak avluda kümes, ıslak hacimler (tuvalet), depolama alanları yer almaktadır. Muğla ilinin Ula gibi bazı bölgelerinde havuz ve çeşme yapılarıyla da karşılaşilmektedir.

Yapılan alan araştırması sonucunda, Muğla evlerinin gelişimi açısından bu plan tipinin oldukça önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla Evi olarak bilinen bu konut tipi, bazı durumlarda mahremiyet olgusunun ön plana çıkmasıyla birlikte avlu gibi alanlarda çeşitli değişiklikler geçirmiştir. Bu sayede hayatlı Muğla evleri, evrim sürecinde önemli bir aşamaya gelmiştir. Avlulu Tek Katlı Hayatlı plan tipi, Muğla evlerindeki geleneksel yapıya birçok yenilik getirmiş ve bazı bölgelerde mahremiyet olgusunu öne çıkarmıştır. Sonuç olarak, bu plan tipi ile birlikte hayat mekanı da farklı işlevler kazanmıştır.

Ayrıca, 1970 yılında Nail Çakırhan tarafından, avlulu tek katlı hayatlı Muğla konut tipine uygun bir yapı inşa edilmiştir. Bu yapı, daha sonra "Nail Çakırhan Evi" olarak anılmıştır. Herhangi bir mimarlık eğitimi almamış olmasına rağmen, 1970'li yıllarda Muğla'nın Ula ilçesinde bu yapıyı tasarlamıştır. Bu ev, modern mimari ile geleneksel yapı tekniklerinin sürdürülebilir öneri sunmuştur. Nail Çakırhan'ın bu tasarımı 1983 Ağa Han Mimarlık Ödülünü almıştır. Son olarak, mimarlık estetikten öte yapısal güvenlik, çevresel faktörler ve işlevsellik gibi unsurları da içerir. Çakırhan'ın yapılarında bu unsurların ne derece dengeli kullanıldığı belirsizdir. Ayrıca bu tarz projelerin, mimarlık eğitimi almış ve yapı bilgisi ile koruma gibi temel bilgilere hakim yetkin kişiler tarafından yapılması, ilgili alanlara daha iyi katkılar sunacaktır.

4.2.1. Avlulu Tek Katlı Hayatlı Muğla Evi Örnekleri

4.2.2.1. Hüseyin Şatıroğlu Evi/1

Konum: Muğla/Ula

Yapım Tarihi: Tahmini 20. Yüzyıl ortaları /1958

Konut yapısı büyük ihtimalle hayatlı Türk konutunun son örneklerindendir. Nedeni ise hayatlı Türk konutunun İkinci Dünya Savaşı ardından pek örnek vermemesidir (Kuban, 1995: 99). Konut geç örnek olmasına rağmen ilk hayatlı ev örneklerinin plan tekniğine göre yapılmıştır. Yapı iki adet oda, iki kapı, altı pencere yapısından oluşmaktadır. Yapı Dış Sofalı Türk evi ve hayatlı konuttur. Yapıda değişen

bir bölüm veya alana rastlanmamıştır. Ayrıca günümüzde yapıda aktif bir yaşam yoktur, sadece depo olarak kullanılmaktadır. Kıрма çatı yöntemi ile yapılan çatı yapısı çatı saçağı ile hayat hizasında uzatılmıştır. Yapı duvarları ise avlu duvarları ile aynı yöntem ile yapılmıştır. Bu yöntem ise yığma taş duvar ve harç, iki cepheden yaklaşık iki santimetre kalın sıva, yine iki cepheden yaklaşık bir santimetre kireç sıva şeklinde uygulanmıştır.

Yapı odaları hayata bakacak şekilde tasarlanmıştır, bunun dışında bir bölümü sokak ile bağlantılıdır. Bu değişiklik, hayatlı Türk evlerinde rastlanmaz; ancak son dönemlerde yapılan uygulamalar dikkate alındığında bu farklılık anlamlandırılabilir. Normal şartlarda, hayatlı Türk konutunda açıklıklar yalnızca hayata bakacak şekilde tasarlanır. Bu yapıda ise iki pencerenin bu düzenden farklı bir detay olarak tasarlanmış olması dikkat çekicidir. Hayata bakan dört pencere aynı biçim ve ölçüye sahiptir. Bu pencereler Ula ilçesi özelinde diğer konutların donatılarına benzer bir tasarımla yapılmıştır. Malzeme olarak Türk geleneksel konutlarına uygun bir şekilde ağaç bir malzeme tercih edilmiştir. Ayrıca pencerelere ağaç kepenkler eklenmiştir. Kapılar da aynı şekilde ağaç bir malzeme ile yapılmıştır. Konut içerisinde aynı cephede bulunan, yapım ve tasarım şekli aynı iki kapı bulunmaktadır. Yapının içerisinde öncelikle hayat mekanı ile ilişkili donatılar incelenmiştir. Donatıların günümüze korunmuş olarak geldiği anlaşılmaktadır.

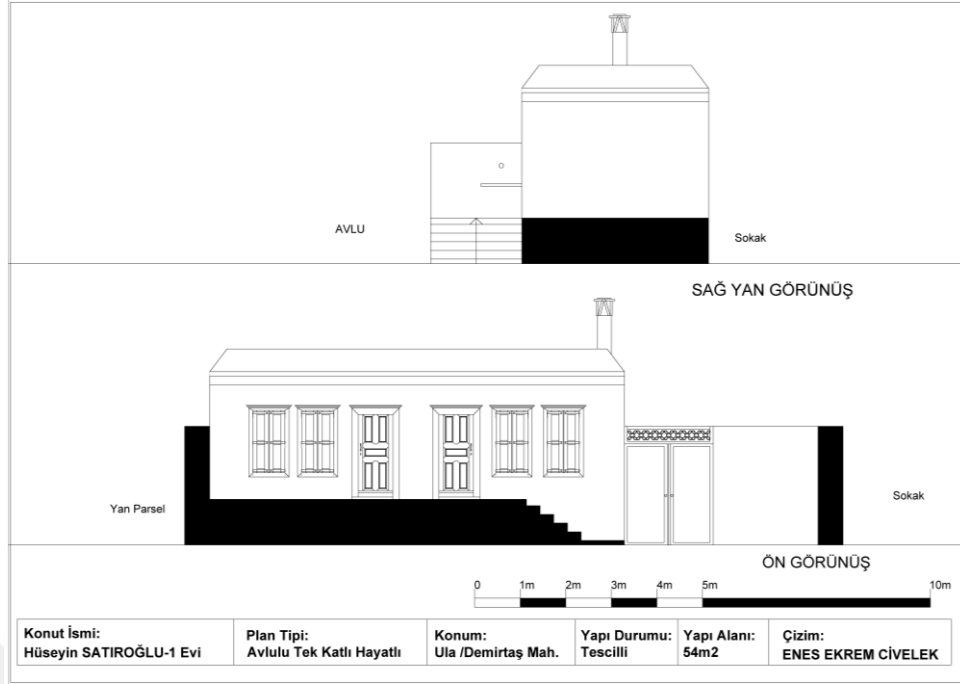


Fotoğraf 4.6. Konut Hayatı, 2024.



Fotoğraf 4.7. Konutun Sokaktan Görünümü, 2024.

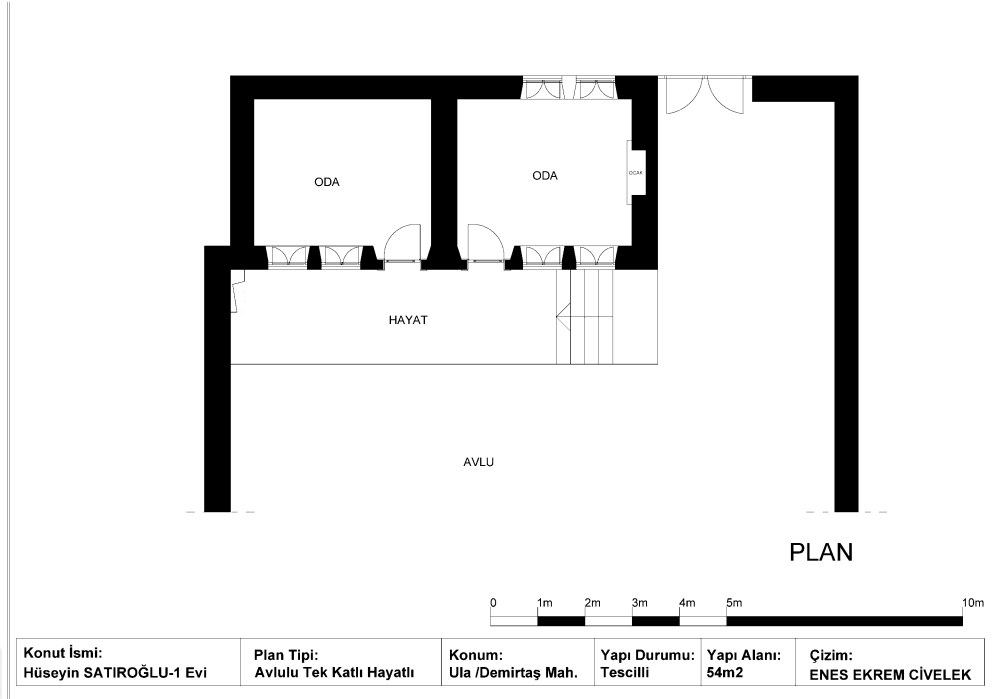
Hayat mekanı ise avludan yaklaşık bir metre kot farkı ile tasarlanmıştır. Pencere ve kapılar birbirleri ile bir uyum içerisindedir. Hayatın avlu ile ilişkisi yalnızca merdiven ile sağlanmıştır. Merdiven ve hayat beton malzemedendir. Merdivenin ölçüleri ise bazı basamaklarda farklılıklar göstermektedir. İlk olarak on santimetre rıht yüksekliğine sahip bir sahanlık bulunmaktadır. Sahanlık sonrası merdiven yapısı yükselmektedir. Hayata sırayla on dokuz santimlik rıhta sahip dört basamak ve on dört santimlik bir basamak ile çıkılmaktadır, basamak genişliği ise hepsinde otuz santimetre tutulmuştur. Konut hayatında ayrıca bir abdestlik (abdestlik) bulunmaktadır. Fakat abdestlik yapısı günümüzde oldukça kötü durumdadır. Günümüze sadece temiz su çıkışı ve küvet kısmının bir kısmı kalmıştır.



Şekil 4.14. Hüseyin Şatıroğlu Evi/1 Ön ve Sağ Yan Görünüşleri.

Çizim: Enes Ekrem Civelek

Hayat, 690 santimetre uzunluğunda ve 200 santimetre genişliğinde tasarlanmıştır. Bu ölçülere sahip olan hayat mekanının kullanım amacıyla ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Fakat plan tipine bakıldığında ise tek geçiş mekanı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer işlevler ise yapım tekniği ve malzemelere bakarak yorumlanırsa belirsizdir. Yani konutta bulunan hayat sadece geçiş alanı görevi görmektedir. Odalar arası ve odaların avlu ile ilişkisi dışında bir işleve rastlanmamıştır. Bu durum yapının inşa edildiği zaman aralığı ile açıklanabilir. Avlu bölümü ise Hüseyin Şatıroğlu/2 evi ile ortaktır. Avluya büyük ihtimalle sonradan değiştirilen iki kanadı olan demir bir kapı ile girilmektedir.



Şekil 36. Hüseyin Şatıroğlu Evi/1 Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek

Yapı özet olarak dış sofalı Türk evinin ilk aşamasına uygun olarak yapılmıştır. Yapıda aslına uygun olmayan bir bölüme rastlanmamıştır. Avlu geleneksel Türk evlerindeki gibi düzensiz olarak yapılmıştır. Hayat yapısı da günümüzde nadiren geçiş alanı olarak kullanılmaktadır. Donatıları günümüze değişmeden, fakat hasarlı bir şekilde ulaşmıştır. Hayatın üzerinde bulunan çatı altı bölümü çitakari olarak bilinen ahşap kirişlemeli tavan tekniği ile yapılmıştır, uzantı bölümü ise teneke tura ile kaplanmıştır. Bu tekniğe geleneksel Ula evlerinin neredeyse hepsinde rastlanmıştır. Hayatın gelişimi açısından yapı yirminci yüzyıl ortalarında yapılmasına rağmen on beş ve on altıncı yüzyıllardaki yapılar ile aynı tekniklerle yapıldığı söylenebilir.

4.2.2.2. Ertan Bulut Evi:

Konum: Muğla/Ula Ayazkırı Mah.

Yapım Tarihi: Tahmini 19. Yüzyıl sonları / Havuz 1952

Konut plan tipine göre ilk dönem yapısıdır. Dış sofalı tek katlı bir konuttur. Tahmini olarak on dokuzuncu Yüzyıl sonlarında inşa edilmiştir. Konutun içinde sonradan eklenmiş bir havuz yapısı bulunmaktadır. Bu havuz yapısı 1952 yılında yapılmıştır. Konut, oldukça geniş bir avlu içerisinde yer almaktadır. Avlu içerisinde birkaç yapı bulunmaktadır. Konut ise 3 oda ve açık sofa (hayat) mekanlarından

oluşturulmuştur. Yapı duvarları, yığma taş duvar örgüsü arası harç ile şekillendirilmiştir. Kıрма çatı yöntemi ile yapılan çatı saçağı hayat hizasının ötesine, hayata çıkan merdivenin başlangıç noktasına eř değer biçimde uzatılmıştır.



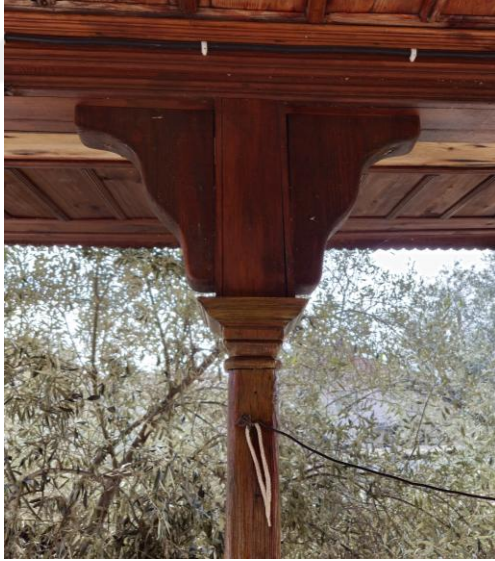
Fotoğraf 26. Ertan Bulut Evi Hayatı, 2024.

Konut büyük ihtimalle zaman içerisinde aktif bir şekilde kullanılmadığı için yıkılma tehlikesi içindeydi. 2017 yılında ise yapı onarım görmüştür. Bu onarım sırasında maalesef aslına uygun malzemeler tercih edilmemiştir. Yanlış tercihler, konut hayatında yapılan incelemeler ve konut hayatının eski hali komşu yapı sahibi Safiye Hanımın aktardığı bilgiler ile anlaşılmıştır. En temel değişim malzeme seğimlerinde meydana gelmiştir. Hayat mekanının gelişimi incelendiğinde kullanılan döşeme malzemesi olarak iki malzemenin ağırlık gösterdiği saptanmıştır. Doğal taş ve ağaç malzemeler, hayat mekanlarının tasarımında kullanılan temel malzemelerdir. Yirminci yüzyıl sonrasında ise bazı hayatlar, güncel bir malzeme olan betondan yapılmıştır.

Bu yapının hayatının ilk hali dikkate alınırsa ağaç bir malzemedен yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Fakat incelemeler sonucu ağaç zeminin altı doğal taş blokları ve harç ile yapıldığı anlaşılmıştır. Bu yapım tekniği, yapı teknolojisinin ilerlemesi ve

kişisel tercihler göz önünde bulundurulduğunda, geç dönem tek katlı Türk konutlarında hayat mekanında sıkça tercih edildiği düşünülmektedir. Konutun güncel halinde ise onarım sonrası ana malzeme ilk haline uygun doğal taş olarak tercih edilmiş, fakat üzerine kaplama olarak fayans döşenmiştir. Bu malzeme tercihi mekan kurgusunu bozmuştur. Mekan hayattan çok adeta bir balkona dönüştürülmüştür.

Mekanda yapılan diğer değişiklik ise payanda destekli direklerde göze çarpmıştır. 2017 yılında yapılan onarım çalışmasında zarar gören payandalı direkler değiştirilmiştir. Yeni eklenen donatılar da eskisi gibi kalem işlemelerinin olmaması dikkati çekmiştir. Bu kadar özgün bir detayın iyi bir projeyle devamlılığı sağlanabilecek imkanı olmasına rağmen tercih edilmemiştir. Muhtemelen ilk hali ile hayat yapısında bulunmayan bu detaylar ileri dönemlerde eklenmiştir. Ayrıca mekan bazlı koruma projelerinde, sadece en eski şekliyle koruma anlayışı değil, zaman içinde yapıya değer katmış tüm unsurların bir bütün olarak korunma anlayışı gözetilmelidir. Bu yapı özelinde ne yazık ki böyle bir endişe duyulmamıştır. Sonuç olarak günümüzde mekana geçmişte değer katmış bazı öğelerin eksikliği söz konusudur.



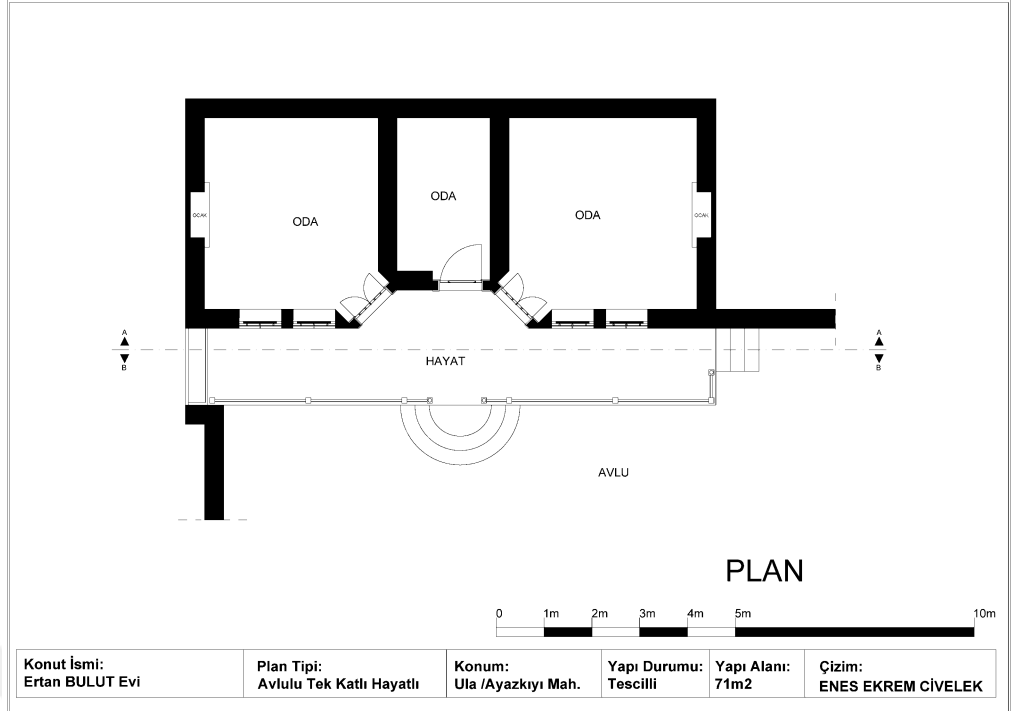
Fotoğraf 27. Direğin Güncel Hali, 2024.



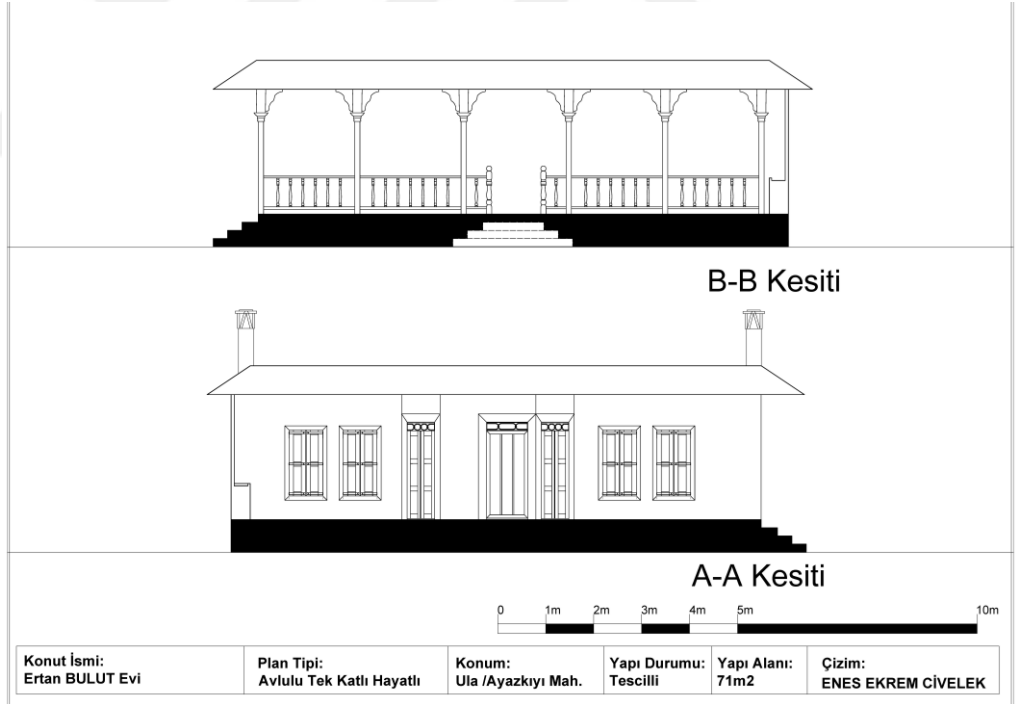
Fotoğraf 28. Direğin Motifli Hali, 2014.

Gerçekleştirilen onarım çalışması sonrası yapının dış görünümünde değişiklikler anlaşılmaktadır. Kireç sıva kaplama bir bölüm dışında görülmemektedir. Büyük ihtimalle müdahale gerçekleştirilen bölümlerde bu tercihte bulunulmamış, onun yerine cephe beyaz boya ile kaplanmıştır. Bu az maliyete yenilenme açısından etkili bir yöntem olsa bile yapıya görsel anlamda zarar vermiştir. Bu işlemlerin tamamı koruma anlamında yanlış müdahalelerdir ve yapıya da son derece zarar vermiştir.

Günümüzdeki hayat mekanını ele aldığımızda, plan tipine bakıldığında odalar avluya doğrudan erişim sağlayacak şekilde planlanmıştır. Yapı üç oda şeklindedir, bu odaların toplam üç kapısı ve dört penceresi bulunmaktadır. Açıklıklar ağaç malzemedен yapılmıştır, pencerelerin hepsi aynı malzemedен yapılmış kepenkler ile örtülmektedir. Tüm açıklıklar hayata bakacak şekilde tasarlanmıştır. Bunun dışında hayat mekanı üzerindeki çatı kısmı payandalı ahşap direklerle taşınmış, bu direk aralarına yerleştirilen çit donatısı ile alan ve girişler sınırlandırılmıştır. Hayat ile avlu arasında iki merdiven bulunmaktadır, birinci merdiven avluya bakmaktadır ve üç yarım daire ile oluşturulmuştur. İkinci merdiven ise hayatın sağında konumlandırılmıştır, iki merdiven yapısı benzer rıht ölçülerine sahiptir. Hayatın ölçüleri ise şöyledir: uzunluğu 1071 santimetre, genişliği ise en kısa yerde 160 santimetre, en uzun yerde ise 240 santimetredir. Ayrıca hayat, avludan 68 santimetre yüksekte konumlanmıştır.



Şekil 37. Ertan Bulut Evi Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek



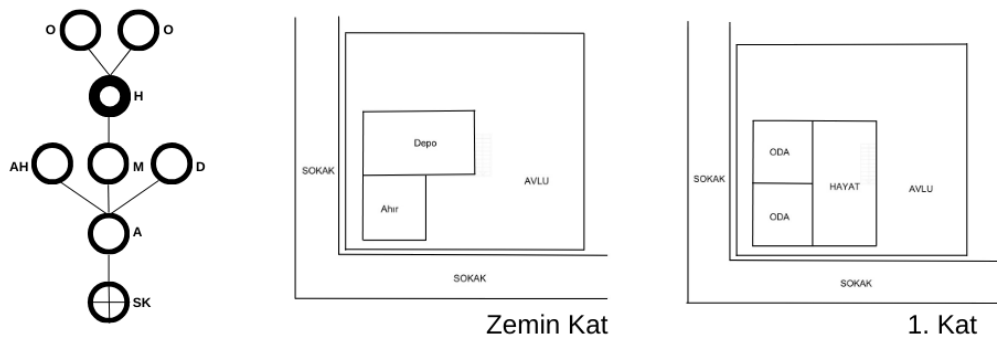
Şekil 38. Ertan Bulut Evi Hayat A-A ve B-B Kesitleri. Çizim: Enes Ekrem Civelek

İşlev olarak ise hayat mekanında bir adet abdestlik (abdestlik) yapısı bulunmaktadır. Bunun dışında yapılan görüşmeler sonucu mekanda kış hazırlıkları, sohbetler, misafir ağırlamaları, yemek ikramı, bayram ağırlamaları gibi birçok işleve

sahip olduğu öğrenilmiştir. Ertan Bulut'un evinde, yaz aylarında bazı işlevler hâlihazırda kısmi olarak devam etmektedir. Ayrıca hayat içerisinde çocukların da oyunlar oynadığı belirtilmiştir. Bu aktiviteler yapılırken hayat mekanında sedir tarzı oturma elemanları bulunmadığı belirtilmiştir, bunun yerine mekan içerisine minderler konumlandırılıp geçici bir oturma alanı oluşturulduğu aktarılmıştır. Bu işlevleri ile yapı içerisindeki hayat mekanı, odalar ve avlu arasındaki iletişim ile geçiş mekanı, diğer işlevler ile beraber yaşam mekanı olma özelliği barındırmaktadır. Ayrıca diğer mekanların işlevlerini de içerisinde bulundurduğu için hayat, bir nevi yapı merkezi olmuştur. Araştırılan hayat mekanlarında bulunan tüm işlevler, bu konut hayatında bulunmaktadır.

4.3. AVLULU İKİ KATLI TEK HAYATLI MUĞLA EVİ

Türk konutu, gerek malzeme gerek tasarım anlamında coğrafya ve kültürün etkisi altında gelişim göstermiştir. Büyük çaplı kent olgularında farklı kültürlerin etkileri görülse bile, küçük çaplı kent olgularında tam tersi bir durum vardır. Muğla köylerinin çoğunda, tek tip bir konut kültürünün yaygın olduğu gözlemlenebilir. Özellikle yörük köylerinde bu daha belirgindir. Türk evi iki temel unsur ile beraber gelişmiştir. Bu gelişim yörük evlerinde de benzerdir. Yörük evleri de genel olarak dış sofalı plan tipine göre tasarlanmıştır. Fakat Türk evindeki temel unsurlar yani oda ve sofa dışında ahır mekanı, yörük evinde planı etkileyen önemli bir alan olmuştur.



Şekil 39. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla Evi Örnek Plan ve Mekanlar Arası İlişki Grafi

Konut, bir kültürün peyzaj üzerinde en somut yansımasıdır. Bir toplumun konut tasarımı, o toplumun kültürel tutumlarını ve değerlerini yansıtır. Evler, içerdikleri

mimari detaylar, düzenlemeler ve kullanılan malzemeler aracılığıyla bir kültürün tarihini, yaşam tarzını ve sosyal ilişkilerini ifade ederler. İnsanların yaşadığı mekanlar, sadece fiziksel ihtiyaçları karşılamakla kalmaz, aynı zamanda onların ruh halini, davranışlarını ve düşünce yapılarını da etkiler. Geleneksel olarak, geçmişten günümüze kadar olan süreçte kültürel, tarihsel ve coğrafi faktörler konut tasarımını etkilemiştir. Dolayısıyla konutlar kültürün somut bir yansımasıdır ve tasarımları, içerdikleri kültürel, tarihsel ve kişisel unsurların birleşimiyle şekillenir. Bu nedenle, konut tasarımı, bir toplumun ve bireylerin değerlerini, ihtiyaçlarını ve kimliklerini ifade etmek için güçlü bir araç olarak hizmet eder (Gür, 2000:47).



Şekil 40. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla Evi 3B.

Göçebe yaşam tarzını devam ettiren Türk toplumu, geleneksel kırsal mimarinin şekillenmesini sağlamıştır. İlk olarak bölgelerde çadır benzeri yapılanmaların inşa edildiği düşünülmektedir. Bu konutlar sadece oda ve belli belirsiz çevrelenmemiş alanlardan oluşmaktaydı. Söz konusu plan tipi genel tanıya göre sofasız konut türü olarak nitelenmektedir. Daha sonra ise bir veya birden fazla oda ve sofadan oluşan hayatlı evler tasarlanmaya başlamıştır. Bu aşamadan sonra Muğla köyleri gibi kırsal kesimlerde başka plan tipine rastlanmamıştır. Genel bir tabirle, yörüklerin yaşadığı bölgelerdeki konutlar basit plan tipli konutlardır. Son olarak ise bu konutlar kültürel yayılımın sadece küçük bir etki alanıyla sınırlı olduğu için en az bozulmaya uğrayan izole plan tipleridir (Köse, 2005:159-185).



Şekil 41. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla Evi 3B.

Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla evleri de bu plan tiplerine örnek oluşturur. Muğla ilinde ahır ve avlu mekanları, dış sofalı plan tipinin gelişimini etkilemiştir. Konut yapılırken ilk olarak Ahır inşa edilmiştir. Zemin katın dörtte biri bu kısma ayrılmıştır. Ayrıca bu kısmın önünde yer alan katın dörtte ikilik kısmı da ahırın kullanım alanına dahildir. Zemin katın son bölümü ise depolamaya ayrılmıştır. Zemin katta hayat yoktur. Avlu yapısı ise oldukça düzensizdir; Yalnızca konutun çevresinin sınırlarını belirlemek amacıyla çevrelenmiştir. İkinci kata ulaşım ise çoğu zaman avludan gerçekleşmekteydi. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla evinde, merdivenden çıkıldığında, çoğu dış sofalı konutlarda görülmeyecek büyüklükte bir hayat ile karşılaşılır. Bu hayat mekanının kenarlarına yer yer köşk alanları yerleştirilmiştir.



Şekil 42. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla Evi Hayatı 3B.

Muğla ilinde rastlanan birçok örnekte hayat tamamen ağaç malzemelerden yapılmıştır. Öz olarak nitelenen direkler ile taşınan tavan kısmı da ağaç malzemedendir. Ağaç malzeme olmayan tek yapısal eleman ocak olmuştur. Gelişim sırasında hayat mekanına ocak eklenmiştir. Ayrıca hayatta, abdestlik ve mutfak benzeri bir alan yapılmıştır. Hayatta bulunan köşklerin hizasında ahşap çiteler ile yapılan paravanlar vardır. İkinci katın son bölümü ise odalardan oluşmaktaydı. Katın dörtte ikisinden az bir alana odalar konumlandırılmıştır. Bu odaların içerisinde bir ocak, yaşam alanları ve depolama alanları yer almaktaydı. Depolama alanlarının hizasında bir ıslak hacim de bulunmaktadır.

Muğla evlerindeki Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı plan tipi, işlevsel açıdan incelendiğinde oldukça etkileşimli bir yapı olarak öne çıkar. Etkileşim kavramı, Muğla evi tasarımında zamanla giderek daha fazla önem kazanmıştır. Özellikle yapıların işlevlerinin kullanıcı taleplerine ve ihtiyaçlarına göre anlık olarak değişiklik göstermeye başlaması ile beraber, bu talep konutlara aktarılmıştır. Oda içindeki yaşam alanları, misafir ağırlama, günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılama ve uyuma amacıyla kullanılmaktaydı. Bu olgu tamamen işleve göre şekillenen veya değişebilen donatılar ile mümkün olmuştur. Ayrıca hayat mekanı da aynı şekilde birçok işlevi aynı anda veya farklı zamanlarda karşılamaktaydı. Sonuç olarak, bu plan tipi hem alan olgusu hem de işlevsel gelişim açısından önemli bir gelişim göstermiştir. (ŞEN, 2020: 3-13).

4.3.1. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı Muğla Evi Örnekleri

4.3.1.1. Hüseyin Uçan Evi

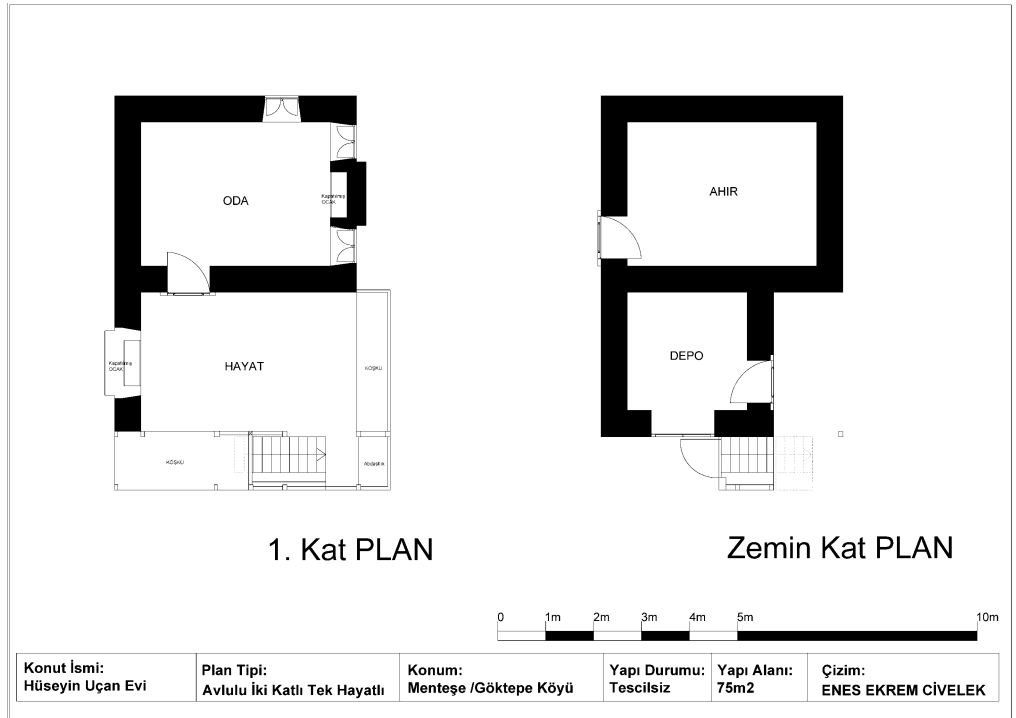
Konum: Muğla/Menteşe Göktepe (Belenye) Köyü

Yapım Tarihi: Tahmini 20. Yüzyıl Başları

Konut dışı sofalı Türk evidir. Bunun yanı sıra yapı hayatı zemin katta bulunmamaktadır. Hayat sadece yapının ilk katındadır. Göktepe köyü ve civarında yaklaşık elli civarı hayatlı ev görmek mümkündür. Bu konutların çoğunun benzer bir plan şemasına sahip olduğu gözlemlenmiştir. Göktepe Köyü, günümüzde az nüfuslu bir bölge olmasına rağmen, 1970'lerde oldukça kalabalık bir yerleşim yeridir. Resmi gazetenin 29/02/1972 tarihli sayısının 10689 karar sayısı ile birlikte belediye statüsüne yükseltilmiştir. Tütüncüler olarak isimlendirilen bu bölgenin merkezi Göktepe Köyü

olarak belirlenmiştir. Bu yüzden köyde fazla sayıda konut bulunmaktadır. Ayrıca, konutların büyük bir kısmında hayat bulunmaktadır.

Köy genelinde bulunan konutlarda açık ve kapalı mekanlar olarak yapılan ayırmada, açık mekanların (hayat ve köşkü) kapalı mekanlara (odalar) oranının iki kat daha büyük olduğu görülmüştür. Fakat Hüseyin Uçan evinde böyle büyük bir fark bulunmamaktadır; bu nedenle yapı incelenip belgelenmiştir. Yapının zemin katında depolama amaçlı kullanılan bir alan ve ahır bulunmaktadır. Zemin katta yer alan mekanların birer adet kapısı vardır, ayrıca depo alanının havalandırma amaçlı yapılmış bir penceresi vardır. Yapının birinci katına ise on bir basamaklı bir merdiven ile çıkılmaktadır. Köy genelindeki yapılar kadar olmasa bile oda yapısından büyük hayatı vardır. Bu hayatın ölçüleri ise şöyledir: uzunluğu 300 santimetre, genişliği ise 450 santimetre. Hayat içerisinde iki adet köşkü (Köşk) bulunmaktadır. Yapıda uzun bir dönem çocuğu olmayan evli bir çift yaşadığı için kafes tasarımı yoktur. Ayrıca hayatta bir adet abdestlik (abdestlik) bulunmaktadır. Bu abdestliğin bir kısmı değişikliğe uğramıştır. Ayrıca bölgede genel olarak abdestlik (abdestlik) bölümleri mutfak benzeri alanlara dönüştürülmüştür. Bu yapıda da bu tip bir değişim söz konusudur. Son olarak hayat mekanında günümüzde kapatılmış olan ocak yer almaktadır.



Şekil 43. Konut Zemin ve Birinci Kat Planları.
Civelek

Çizim: Enes Ekrem

Hüseyin Uçan evinin birinci katı, bir oda ve önünde bulunan hayattan oluşmaktadır. Hayat mekanında ise köşküler bulunmaktadır. Yapı kullanıcı sayısının iki olmasından ötürü bu oda sayısı artırılmamıştır. Oda ölçüleri ise şöyledir: uzunluğu 300 santimetre, genişliği ise 390 santimetre. Oda pencereleri geleneksel Türk hayatlı konutlarındaki gibi hayata bakmaz, bunun aksine avluya veya sokağa bakmaktadır. Yapının bir avlusu olduğundan bahsetmek zor olabilir çünkü herhangi bir belirgin sınırlı alan algısı bulunmamaktadır. Günümüzde konut, çıkmaz sokağın sonunda 3 konutun arasında kalmış durumdadır. Oda kapısı hayata açılmaktadır, bu da mekana geçişin hayat üzerinden sağlandığını doğrulamaktadır. Bu yüzden konut dış sofalı bir konut özelliği taşımaktadır. Oda içerisinde ise kapatılmış bir ocak bulunmaktadır. Günümüzde ocak yapısının bacası da yıkılmıştır. Genel olarak incelenen oda bölümü çadır kültürünün yoğun izlerini taşımaktadır. Bütün eşyalar ve nesnelerin yeri kolayca değiştirilebilir niteliktedir.

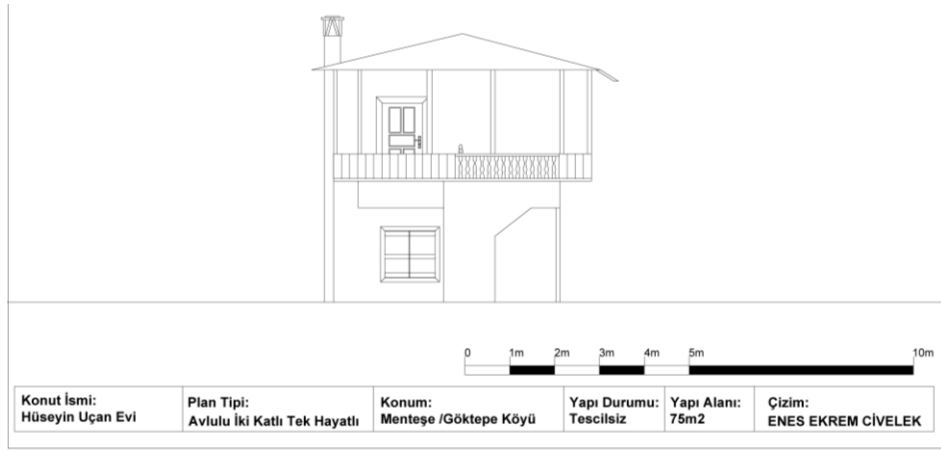


Fotoğraf 29. 1.Kat Oda Mekanı, 2024.



Fotoğraf 30. Yapının Dış Görünüşü, 2024.

Yapının ana malzemesi doğal taştır. Yapı yığma kâgir yapıdır. Duvar kalınlığı elli beş santimetredir. Yapı ilk haliyle kireç sıva yöntemi ile kaplanmıştır, günümüzde ise bazı bölümler ince sıva üstü beyaz boya ile kapatılmıştır. Hayat zemini ve taşıyıcı elemanları, köşk (köşkü), abdestlik, tavan, oda zemini tamamen ağaç malzemedan yapılmıştır. Konut piramit çatı yöntemi ile yapılmıştır. Çatı yapılırken yöre konutlarında da tercih edilen kiremit ile kaplanmıştır. Yapı neredeyse aslına uygun bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Çok küçük maliyet sonucu ilk haline dönebilecek konumdadır. Yapı içinde yaşamın hiç kesilmemiş olması ve yalnızca iki bireyin hayatını sürdürmesi sayesinde büyük ihtimalle tahribatın önüne geçilmiştir.



Şekil 44. Hüseyin Uçan Evi Ön Görünüş. Çizim: Enes Ekrem Civelek



Fotoğraf 31. Yapı Hayat Mekanı, 2024.

İşlev açısından hayat mekanının yapıdaki ilk aşamasını ele aldığımızda birçok işlev ile kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Bölge de aktif olarak birçok tarım faaliyeti yapılmaktadır. Günümüzde kar amacı ile bu arazilerin kullanımı değişmiştir. Bu değişikliklerde hayatın kullanım amacının bir nevi kaybolmasına yol açmıştır. Geçmişte bölgede tütüncülük, mısır, biber gibi bitki yetiştiriciliği oldukça fazlaydı, ayrıca bölgede üzüm bağları da vardır. Biber gibi bitkiler toplandıktan sonra bölgede kurutma işlemi hayat mekanında gerçekleştirilirdi. Bu nedenle hayat mekanları genellikle büyük yapılmıştır. Bu alanda özellikle biberin hazırlanıp kurutulduğu ve kışa hazırlık yapıldığı bilgisi aktarılmıştır. Eskiden yemeklerin hayatta bulunan ocakta pişirildiği bilgisi de aktarılmıştır, fakat günümüzde bu ocak yapısı da kapatılmıştır. Bu yüzden hayat bu konuda gelişimsel olarak ilk aşamada yapı merkezi, yaşam ve geçiş mekanı olarak kullanılırken, günümüzde yalnızca geçiş mekanı özelliği taşımaktadır. Hüseyin Uçan evi, yapıların gelişiminin sadece plan şeması ile ifade edilemeyeceğini göstermiştir. Bu açıdan mekanın yapısal anlamda korunmasının gelişimine olan katkısının haricinde, konut içerisinde devam eden yaşamın da bu gelişimin bir parçası olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

4.3.1.2. Hacı İbrahim Oğlu Abdullah Bey'in Evi

Konum: Muğla/Menteşe Göktepe (Belenye) Köyü

Yapım Tarihi: Tahmini 19. Yüzyıl Sonları

Yapı köyün yeni merkezine yakın bir konumda bulunmaktadır. Uzun dar bir sokaktan avluya giriş yapılmaktadır, avlu mekanı yapıya oranla Muğla genelinde incelenen hayatlı evlerden küçüktür. Konutun avlu kapısının açıldığı sokakta toplamda altı yapı yer alır, bu yapıların beş tanesi hayatlı Türk evidir, tüm hayatlı konutların plan tasarımı benzerdir. Konut, plan tipi bakımından ise dış sofalı (hayatlı) olmasına rağmen zemin katında hayat bulunmamaktadır. Hayat mekanı birinci katta konumlanmıştır. Zemin kat depo ve hayvanların yaşama alanı olarak ayrılmıştır. Kullanıcıların bazıları bu tercihin ahır yapısı ile birlikte üst kat mekanlarının ısısının arttığı yönünde varsayımında bulunmuştur. Asıl nedeni ise bölgede hayvancılığın her evde birkaç hayvan ile yapıldığı için büyük bir alana ihtiyaç duyulmaması olmuştur.



Fotoğraf 32. Yapının Dış Görünüşü, 2024.



Fotoğraf 33. Yapı Hayatından Görünüş, 2024.

Köyde yapılan inceleme sonucu köyün birkaç aile yapısından oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu aile yapıları başlangıçta arazilerine bir konut inşa etmiştir. Aile yapısı geliştikçe aynı arazi bölünmüş ve birçok yapı inşa edilmiştir. Genel olarak Anadolu'nun birçok köyünde rastlanan bu yöntem yapı geleneğinin bozulmadan aktarılmasını sağlamıştır. 1940 ile 1948 arasında gerçekleşen depremlerin yapıları çok fazla etkilememesinin ana nedeni, köyün fay hattından uzak olmasıdır. Yapı sahibinin aktardığı bilgiye göre gerçekleşen depremlerde köy genelindeki yapıların bazılarının bacası yıkılmıştır. Bunun dışında bir yıkımın olmaması nedeniyle yapılar uzun bir dönem değişikliğe uğramadan korunmuştur.

Yapı ise yaklaşık otuz yıla yakın bir süredir aktif olarak kullanılmamıştır. Yalnızca ahır ve depo alanları günümüzde kullanılmaktadır. Bu yüzden yapının birinci katı oldukça bakımsızdır. Hayat mekanının bir kısmında çökmeler başlamıştır. Yapının bir köşkü ve abdestliği çökmüştür. Hayat içerisinde ocağın da yer aldığı bir bölüm, ahşap paneller ile kapatılmıştır. Hayatta yer alan köşklerde bulunan kısmi kafes tasarımı da günümüze ulaşmamıştır. Kafes tasarımı günümüz perde kullanımı ile aynı amaç ile yapılan bir tasarımdır. Bölge halkı ile yapılan görüşmeler sonucu Köşk yapısında laf, söz olmaması adına genç kızlar genel olarak oturmamış şeklinde bir dönüt alınmıştır. Hayatta bulunan köşk bölümü ayrıca birçok işlev amacı ile kullanılmıştır. Gelen misafirlerle yapılan sohbetler, ikramların bu alanda sunulması, mahalleyi seyretmek ve oturmak gibi birçok işleve sahiptir. Bireylerin mahremiyeti ise çapraz çakılan çitalardan oluşan ve kafes olarak isimlendirilen bir paravan yöntemi ile sağlanmıştır.



Fotoğraf 34. Kapatılan Mekan ve Ocak, 2024.

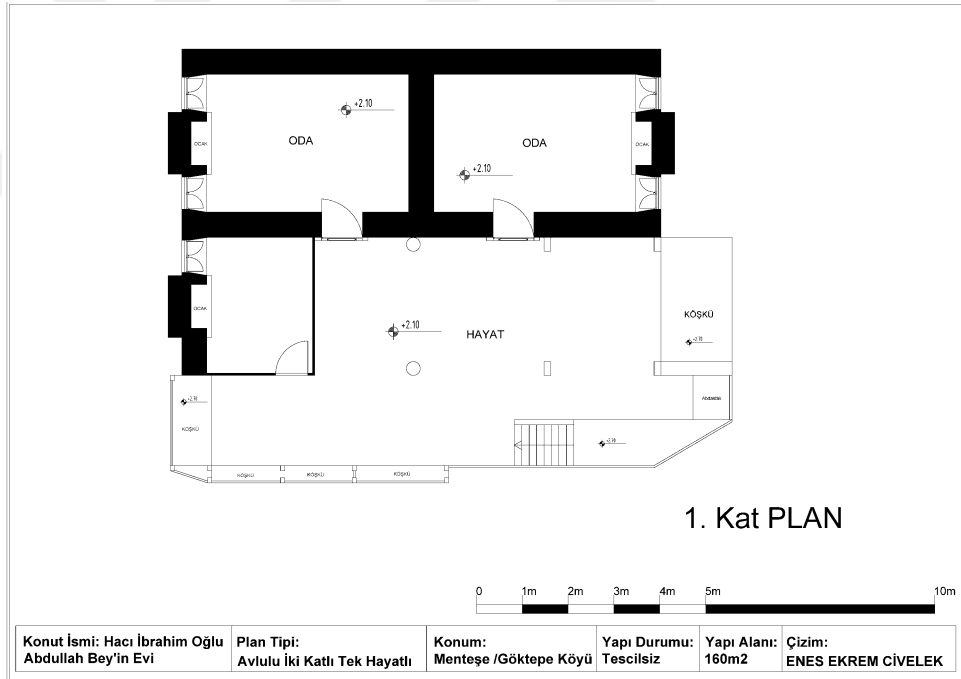


Fotoğraf 35. Yapı Hayatından Görünüş, 2024.

Yapı çatısının bir bölümü günümüzde yıkılmıştır. Fakat çatı yapım tekniği diğer açıdan bakıldığında da anlaşılmaktadır. Bölge yapılarının ilk haliyle toprak dam olarak tasarlandığı saptanmıştır, fakat günümüzde maliyet ve usta bulunamaması gibi nedenlerle plastik ana malzemeli tercihler de kullanılmaktadır. Konut beşik çatı yöntemi ile yapılmıştır. Çatı yapımında tercih edilen malzeme kiremit olmuştur. Yapı yığma kâgir yapıdır. Duvar kalınlığı elli beş santimdir. Yapı ilk haliyle kireç sıva yöntemi ile kaplanmıştır ve günümüzde değişikliğe uğramamıştır, ancak bazı bölgelerdeki sıvalar dökülmüştür. Hayat zemini ve taşıyıcı elemanları, köşkü, abdestlik, tavan, oda zemini tamamen ağaç malzemedan yapılmıştır. Yapı içerisinde uzun süre yaşam olmamasından dolayı yapı zamanla rüzgar, yağmur gibi doğal etmenler sebebiyle tahrip olmuş; uzun süre bakımsız kalması sonucunda ise bazı

bölümlerinde yıkılmalar ve çökmeler gerçekleşmiştir. Yapı günümüzde yıkılma tehlikesi barındırmakta olup, oldukça bakımsızdır. hay

Birinci kat içerisinde bulunan mekanlar mimari olarak incelenmiştir. Bu doğrultuda kat içerisinde iki oda, hayat, üç köşkü, bir abdestlik ve sonradan kapatılan bir mekan bulunmaktadır. Hayata ise merdiven benzeri ahşap bir donatı ile çıkılmaktadır. Hayat mekanı alan olarak ilk haliyle odaların iki katına yakın büyüklükte olacak şekilde tasarlanmıştır. Hayatın ölçüleri uzunluğu 5 metre, genişliği 10 metre şeklindedir. Odalar ise 3 metre uzunluğunda ve 4.4 metre genişliğindedir. Odaların alanı (duvarlar hariç) 26.4 metre kare, hayatın alanı ise 40 metre karedir. Bu yapıda da kapılar hayata bakacak şekilde tasarlanmış olmasına rağmen pencereler sokağa veya avluya bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Edinilen bilgiye göre yapıların tasarımında gayri müslim ustaların katkıları olmuştur. Bu etkinin yapı tasarım tercihlerini etkilemiş olma ihtimali vardır.



Şekil 45. Hacı İbrahim Oğlu Abdullah Bey'in Evi Birinci Kat Planı.

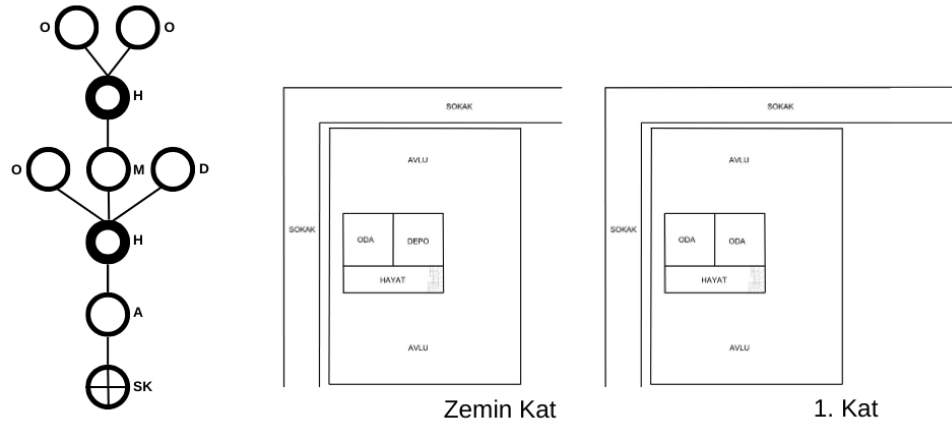
Çizim: Enes Ekrem Civelek

İşlevsel anlamda ise hayat mekanı, yapının sahibinden öğrenilen bilgiler ve alan araştırması ile oluşturulmuştur. Hayat içerisinde bulunan köşk donatılarından bazıları sokağa bakan şekilde konumlandırılmıştır. Bu köşklere gelen misafirler ağırlanmaktaydı. Abdestlik mekanı daha sonrasında mutfak benzeri bir alana

dönüşmüştür. Bu sayede yemekler burada hazırlanmaktaydı. Diğer açıdan ise hazırlanan yemekler yine hayatta bulunan ocak yapısında pişirilmekteydi. Pişirilen yemekler, hayatta bulunan diğer bölümlerde aile bireyleri veya misafirler tarafından tüketilirdi. Tütüncülük, mısır, biber gibi bitki yetiştiriciliği bölgede yapılan tarım faaliyetleridir. Bu faaliyetlerden elde edilen ürünler giriş katında depoda saklanmaktaydı. Fakat depoda saklanabilmesi için güneşte kurutmak gibi bazı aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Güneşte kurutmak ve daha birçok aşama hayat mekanında yapılmaktaydı. Bu bölgelerdeki konutların hayatının geniş tutulmasının asıl nedeni budur. Sonuç olarak mekan, Türk konutunda bulunan hayatlarda bulunabilecek bütün işlevlere sahiptir, hatta ahır ve depo gibi mekanlarla da ilişkisinin yoğun olması alanı merkez kılmıştır. Günümüzde ise yapının kullanılmaması hayatın, bazı durumlarda geçiş mekanı haricinde hiçbir işlevde kullanılmamasına yol açmıştır. Son olarak, yapının bakımsız durumda olması konut hayatının gelişimini oldukça olumsuz etkilemektedir.

4.4. AVLULU İKİ KATLI İKİ HAYATLI MUĞLA EVİ

Mimarlık kavramı, Yapı içerisinde bulunan pencere, taşıyıcı sistemler gibi tüm yapısal elemanlar ile birlikte iç ve dış bileşenleri içermektedir. Yapı içerisinde yaşayan unsurlar ise bu alanın dışında kalmaktadır. Fakat konutlar, diğer unsurlar olmadan tam anlamıyla bir yapı değeri kazanamaz. Yani içerisinde işlev olmayan bir mekana konut demek mümkün değildir. Aynı şekilde, mekanlar arasındaki iletişim de işlevselliği etkileyen önemli bir faktördür. Diğer mekanlarla iletişimi olmayan mekanlar zaman içerisinde işlevini kaybetmektedir (Markus, 1993: 6-20). Diğer tüm konutlarda olduğu gibi Türk konutları içinde bu durum aynen geçerlidir. Avlulu İki Katlı İki Hayatlı plan tipi de iki benzer işleve sahip mekanın birbiri ile ilişkisi üzerine inşa edilmiştir. Plan tipinin en dikkat çekici tarafı iki merkez mekana sahip olmasıdır.



Şekil 46. Avlulu İki Katlı İki Hayatlı Muğla Evi Örnek Plan ve Mekanlar Arası İlişki Grafi

Mekanlar inşa edildiğinde, diğer mekanlarla olan ilişkisi ve örüntüsü göz önünde bulundurularak konumlandırılır. Bu tasarım tercihleri genel olarak sosyal ve yaşama ait kültürel unsurlardan etkilenir, ayrıca bu unsurları etkiler. Dolayısıyla mekanlar, işlevsel, biçimsel ve soyut anlamda tasarlanır. Analiz ise mekanların birbiri ile bağlantılı olduğu gerçeğini doğrular. Bu açıdan iki mekan arasında her ne kadar ilişki kurulabilse dahi merkez mekan yani üçüncü bir mekan ihtiyacı her zaman vardır (Erman, 2017: 167-170). Türk konutunun gelişimi bu olgu üzerine gerçekleşmiştir. Türk konutunu plan gelişimi açısından incelediğimizde, ilk merkez mekan hayat olmuştur. Muğla Evlerinde Avlulu İki Katlı İki Hayatlı plan tipi ile birlikte iki merkezi mekanlı konut tipi ortaya çıkmıştır.

Konut tipi incelendiğinde iki hayat mekanı arasındaki işlevsel ilişki de dikkat çekmiştir. Bu ilişki mekanların birinde yapılan işlevin diğer mekanda devam etmesi şeklinde de görülmüştür. Mekansal komşuluk ilişkisi genellikle merdiven aracılığıyla sağlanmıştır. Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı plan tipinde ön plana çıkan ahır yapısı bu yapılarda genel olarak yapının dışına taşınmıştır. Bazı yapıların içerisinde ahır bulunsa bile hayat ile bağlantılı değildir. Sonuç olarak bu plan tipinde ahır yapısına sadece avludan ulaşım mümkündür. Depolama alanları ise zemin katta yer almaktadır. Ayrıca bu mekan hayat ile yakın ilişki içerisindeydi. Yapı içerisinde yer alan diğer tüm alanlarda yine hayat ile ilişkili mekanlardı. Bütün mekanlar arası geçiş, hayat mekanları ile sağlanmaktadır.



Şekil 47. Avlulu İki Katlı İki Hayatlı Muğla Evi 3B.

Avlulu İki Katlı İki Hayatlı plan tipinde hayat alan olarak, Avlulu İki Katlı Tek Hayatlı plan tipine göre küçüktür. Diğer açıdan ise işlevsel anlamda daha gelişmiştir. Gelişim mekansal anlamda iki hayat mekanı varlığı ile gerçekleşmiştir. İşlev ise hem hayatların tek başlarına var olan işlevleri hem de birbirleri arasındaki mekansal iletişim sayesinde gözlemlenebilmektedir. Zemin ve birinci katlarında bulunan hayat mekanları alan olarak ise kat alanının yaklaşık yarısına yakınına kaplamaktadır. Genel plan düzeni incelendiğinde Muğla ilinde bulunan konutların zemin katında depolama alanı ve bir oda yapısı görülmektedir. Birinci kat ise sadece aile bireylerinin odalarından oluşmaktadır. Her bir oda bir aileye ayrılmıştır. Genel olarak geniş aile yapı modelinin yaşadığı konutlardır. Hayatlı Muğla Evinin diğer plan tiplerinde genellikle sadece çekirdek aileler yaşarken, Avlulu İki Katlı İki Hayatlı plan tipinde geniş ailelerin de barınması mümkündür.



Şekil 48. Avlulu İki Katlı İki Hayatlı Muğla Evi Zemin Kat Hayatı 3B.

Konutta yer alan açıklıklar genel olarak hayata bakacak şekilde tasarlanmıştır. Fakat konutta haremlik ve selamlık ayrımı yoktur. Bir önceki plan tipinde kullanılan yarı kapalı formda paravan yöntemleri bu plan tipinde pek kullanılmamaktadır. Gelişim açısından günümüze ulaşan örnekleri iyi korunmuş olmasa bile bölgede gerçekleşen depremlere dayandığı söylenebilir. Bu gelişim sırasında malzeme dayanımını ve temel yönteminin geliştirildiği anlamına gelmektedir. Edinilen bilgilere göre bu konutlar diğer konutlara göre yapımı daha maliyetlidir. Bu etki hayat mekanının görünümüne de olumlu bir şekilde yansımıştır.



Şekil 49. Avlulu İki Katlı İki Hayatlı Muğla Evi Birinci Kat Hayatı 3B.

Avlulu İki Katlı İki Hayatlı Muğla Evinde hayat mekanlarında yapısal elemanlar daha gelişmiş bir şekilde görülebilir. Hayatta bulunan payandalı direk

başlıkları kireç sıva ile kaplanmaktadır. Konut hayatların içerisine ocak, abdestlik gibi mekanlar muhakkak yerleştirilmekteydi. Malzeme tercihleri diğer plan tiplerine benzerdir. Avlu yapısı ise yine plansız bir şekilde çevrelenmiştir. Fakat avlu içerisinde mutfak yapısına benzer ayrı mekanlar oluşturulmuştur. Ayrıca yapı içerisindeki depolama alanlarının yetersiz olduğu konutlarda ayrı bir depolama alanı oluşturulmuştur. Son olarak ise avluda düzenli sayılabilecek bazı peyzaj çalışmalarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Fakat bu orta veya merkez sofalı Türk konutlarının avlu düzeninden oldukça geride kalıştır. Sonuç olarak, Avlulu İki Katlı İki Hayatlı Muğla evi, Merkezi Planlı Hayatlı Muğla evleri dışında gelişimin son aşamasıdır. İşlev açısından ise iki plan arasında önemli bir fark bulunmamaktadır.

4.4.4. Avlulu İki Katlı İki Hayatlı Muğla Evi Örnekleri

4.4.4.1. Molla Mehmet Hoca'nın Evi

Konum: Muğla/Yatağan Akgedik Köyü

Yapım Tarihi: Tahmini 19. Yüzyıl Ortaları

Konut plan tipi bakımından, dış sofalı (Hayatlı) Türk konutudur. Konutun inşa edildiği bölgede 1940'lı yıllarda büyük bir deprem etkili olmuştur. Molla Mehmet Hoca'nın evi dışındaki tüm konutlar bu olay sonrası yıkılmıştır. Yapı depremde pek hasar görmemiş ve değişikliğe uğramadan günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüzde ise ihtiyaçlara göre bazı bireysel değişiklikler yapılmıştır. Yapı tescilli değildir, sadece bireysel koruma ile ayakta durmaktadır. Yapı sahipleri ile yapılan görüşmede kendilerinin yapı tescili almak istedikleri öğrenilmiş, fakat bazı gerekçeler ile reddedildiği belirtilmiştir.



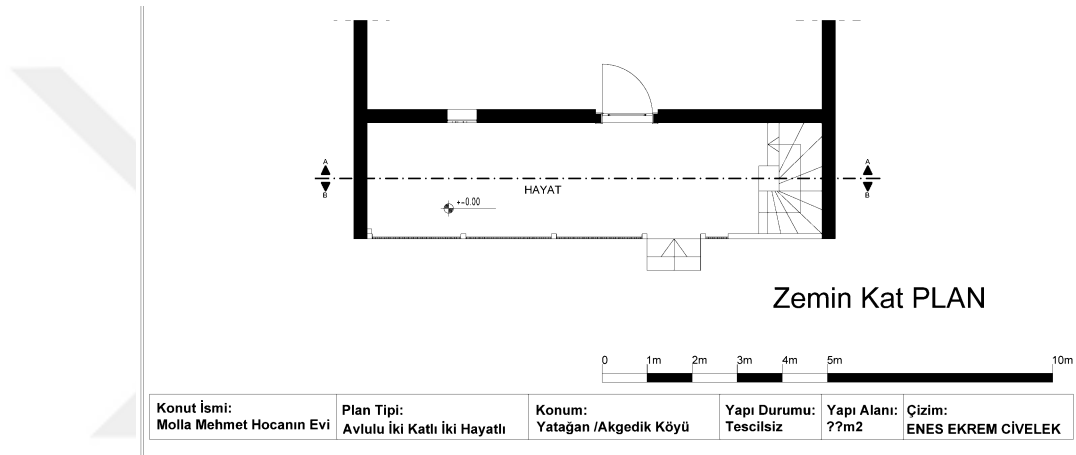
Fotoğraf 36. Yapının Güncel Hali, 2024.

Günümüzde konut aktif bir şekilde kullanılmamaktadır. Üst soyun vefatı sonrası, mülk dağılımı sonucunda konut bir kardeşe kalmıştır; ancak bakımsızlığı nedeniyle aktif bir yaşam için uygun değildir. Yapının incelenen diğer konutlara göre daha kompleks görünmesinin asıl nedeni yapı sahibinin ekonomik durumudur. Molla Mehmet Hoca'nın çevrenin en varlıklı bireyi olduğu öğrenilmiştir. Yapı, tanınırlığı günümüzde hala devam eden yapının ilk sahibinin tercihlerine göre inşa edilmiştir.

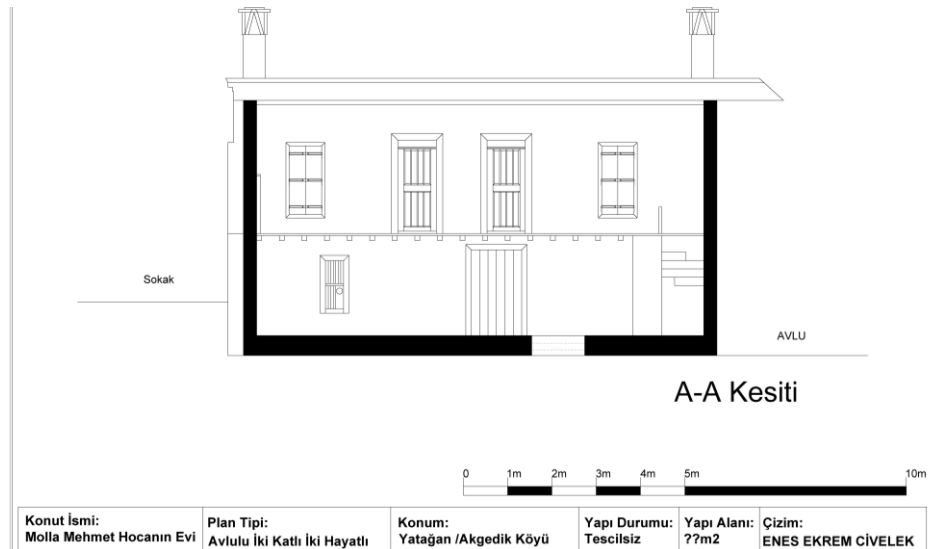
Alan çalışması sonucu, konutun plana göre iki katlı olmasından dolayı tek katlı yapılara göre daha kompleks bir yapı olduğu sonucuna varılmıştır. Molla Mehmet Hoca'nın Evi on dokuzuncu yüzyıl ortalarında inşa edilmiştir. Yapı içerisine giriş izni alınmamıştır, yalnızca hayat mekanı incelenmiştir. Tahmini olarak yapının tamamında üç oda ve birkaç depo alanı bulunmaktadır. Ayrıca iki hayatı vardır; bu mekanlar işlev ve plan bakımından farklıdır. Yapı duvarları, yığma taş duvar örgüsü arasında harç ile şekillendirilmiştir. Kıрма atı yöntemi ile yapılan çatının saçağı hayat hizasının ötesine bir miktar uzatılmıştır. Yapı avluyu ikiye ayırmıştır, avlu Türk konutlarında genelinde olduğu gibi düzensiz bir biçimdedir. Avluda ayrıca iki yapı daha bulunmaktadır. Bir yapı depo amacı ile inşa edildiği, diğerinin ise mutfak mekanı olarak kullanıldığı aktarılmıştır.

Yapı içerisindeki geçişler yalnızca hayat mekanları ile yapılmaktadır. Yapıda bulunan odalar arası iletişimi hayatlar; hayat mekanlar arasındaki iletişimi ise merdivenlerle sağlanmaktadır. İlk hayat mekanı ahşap döşemesi günümüze ulaşmamıştır, fakat ikinci mekan zemini tamamen ağaç malzemedendir ve aslına

uygun bir şekilde günümüze ulaşmıştır. İlk hayat tek bir mekan önünde bulunmaktadır, konut girişi de bu hayattan sağlanmaktadır. Zemin katındaki tüm açıklıklar hayat mekanına bakacak şekilde sıralanmıştır. Zemin katta toplam bir oda ve küçük bir depolama alanı kapısı olmak üzere iki kapı ve bir pencere bulunmaktadır. Bu mekan yarı kapalı şekilde tasarlanmıştır. Giriş kısmı hariç bütün cephelere 150 santimetre yüksekliğinde sıralanan çit yerleştirilmiştir. İlk hayat yapısı ile avlu arasında 45 santimetre kot farkı bulunmaktadır. Bu fark bir merdiven ile aşılar ve ön avluya bakmaktadır. İlk hayatın ölçüleri ise 869 santimetre uzunluğunda ve 256 santimetre genişliğindedir.

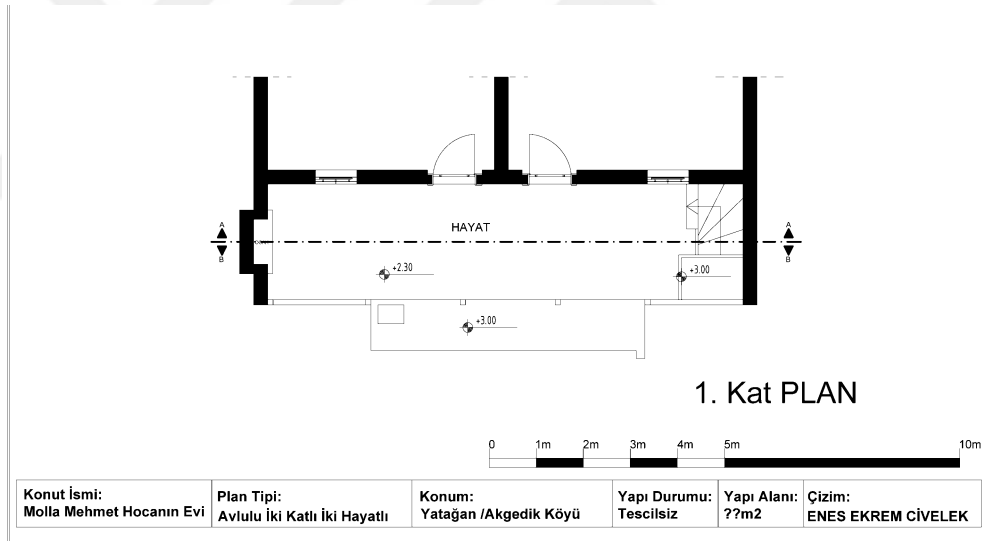


Şekil 50. Molla Mehmet Hoca'nın Evi Zemin Kat Hayat Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek

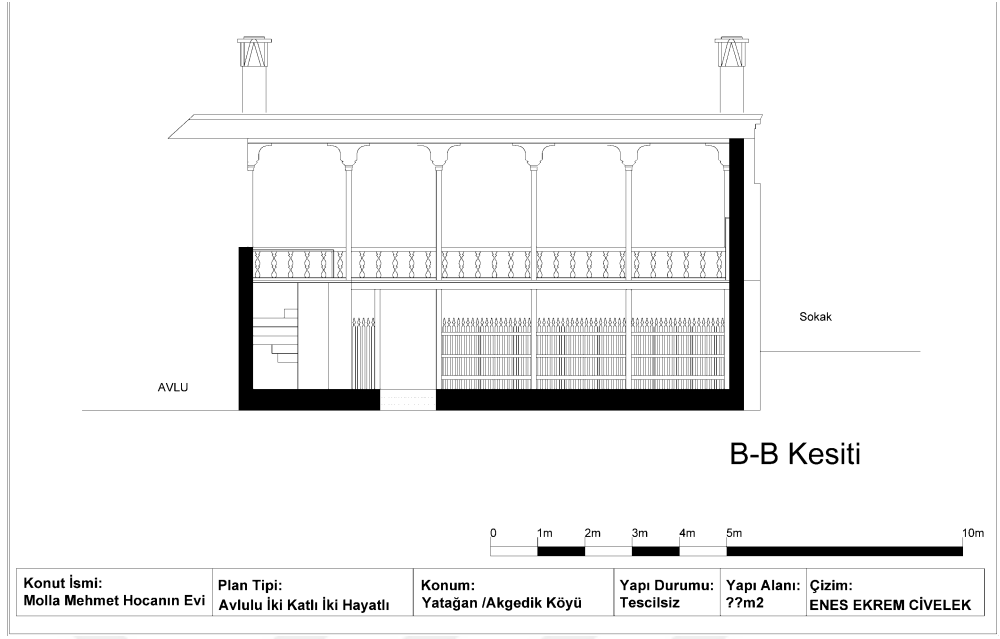


Şekil 51. Molla Mehmet Hoca'nın Evi Hayatı AA Kesiti. Çizim: Enes Ekrem Civelek

İkinci hayat mekanına ardıç çamından bir merdiven ile çıkılmaktadır. Mekana on iki basamakla çıkılmaktadır ve her bir basamağın yüksekliği 18.7 santimetredir. Bu mekan da avluya bakmaktadır. Bu katta iki oda bulunmaktadır, mekanların açıklıkları yine hayata bakacak şekilde tasarlanmıştır. Açıklık olarak, toplam iki kapı, iki pencere bulunmaktadır. Ahşap olan bu açıklıklar genel olarak sade bir tasarıma sahiptir. Bu hayatı, alt hayatta bulunan direkler ve evin ön cephesi taşımaktadır. Bu mekan üzerinde bulunan çatı yapısını ise ahşap payandalı direkler taşımaktadır. Direklerin başlık kısmı kireç sıva ile kaplanmıştır. Ayrıca ikinci hayatta bir ocak ve ahşap bir abdestlik (abdestlik) bulunmaktadır. Hayatta bulunan abdestlik donatısına günümüzde evye takılmıştır. Bu hayatın ölçüleri ise şöyledir: uzunluğu 908 santimetre, genişliği ise 245 santimetre. Ayrıca hayatta abdestlik bulunan bir çıkma alanı yaratılmıştır. Bu alanın ölçüleri ise uzunluğu 582 santimetre, genişliği ise 108 santimetre olarak belirlenmiştir.



Şekil 52. Molla Mehmet Hoca'nın Evi Birinci Kat Hayat Planı. Çizim: Enes Ekrem Civelek



Şekil 53. Molla Mehmet Hoca'nın Evi Hayatı BB Kesiti. Çizim: Enes Ekrem Civelek

Molla Mehmet Hoca'nın Evindeki İki hayat mekanında da değişiklikle oldukça kısıtlıdır. İlk hayat mekanı ahşap zeminini betonla kaplamıştır, başka bir değişiklik yapılmamıştır. İkinci hayat mekanında yapılan değişiklik ise abdestlik donatısına evye eklenmesidir. Yine de kısmi olarak yapı özgünlüğünü kaybetmiştir. Diğer açıdan bakacak olursak geniş çaplı bir koruma ve onarım çalışmasının olmadığı varsayılırsa iyi korunmuş bir yapıdır. Yapının bazı eksikleri kullanıcı tarafından aslına uygun olarak yenilenmiştir. Bunun dışında iki hayatta oldukça bakımsız durumdadır. Yapı dışarıdan incelendiğinde ise bir duvar yapısının ortadan kaldırılıp bir ıslak hacim mekanı eklendiği görülmüştür. Bunun dışında yapı içerisinde bir değişiklik olup olmadığı anlaşılamamıştır.



Fotoğraf 37. Yapı Merdiveni, 2024.



Fotoğraf 38. Abdestlik Güncel Hali, 2024.

İşlev açısından yapıda bulunan hayat mekanları, yapılan mekansal analiz ve kullanıcı yorumları ile ortaya koyulmuştur. İlk hayat mekanı depo işlevinde de kullanılan bir mekanın önünde bulunmaktadır. Bu sonuca yapının ilk sahibinin alt soy bireylerinin aktardığı bilgiler ile belirlenmiştir. Yapının ilk sahibi olan Molla Mehmet Hoca'nın birçok tarım arazisi bulunduğu ve bu yüzden sık sık çalışan ve iş ile ilgili ziyaretlerin olduğu söylenmiştir. Bu bilgiler ışığında evin ilk hayatı karşılama ve geçiş mekanı olarak kullanılmış olmalıdır. Ayrıca bu mekanda sabahın ilk ışıklarında işçilere yöresel yemek olan tarhana çorbası dağıtımı gerçekleştirildiği de anlatılmıştır.



Fotoğraf 39. Avludan 1. Hayata Bakış, 2024.



Fotoğraf 40. Zemin Kat Hayat Mekanı, 2024.

İkinci hayat mekanında bulunan bazı donatılar sayesinde hayat içerisinde yemek yapıldığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca aktarılan bilgiler doğrultusunda işçilerin yemekleri bu alanda da yapılmıştır. Hayatta bir de çıkma bulunmaktadır, yapılan görüşmeler sonucu bu çıkmanın yemeklerde kullanılan bazı sebze ve tahıl malzemesinin kurutulması amacı ile tasarlandığı düşünülmektedir. Yemek alanı dışında, ilk hayatta karşılanan misafirlerin ikinci hayatta ağırlandığı bilgisi de aktarılmıştır. Bu bağlamda iki hayat mekanı da birbiri ile ilişkili birçok işleve sahiptir. Araştırılan konutlardaki hayat mekanlarında bulunan tüm işlevler, konutun hayatlarında bulunmaktadır.



Fotoğraf 41. 1.Kat Hayat Mekanı, 2024.



Fotoğraf 42. 1.Kat Hayat Mekanı, 2024.

4.4.4.2. Hacı Mehmet Evi

Konum: Muğla/Menteşe Çaybükü Köyü

Yapım Tarihi: Tahmini 19. Yüzyıl Ortaları

Yapının zemin katı güncel haliyle ele alındığında, Türk evi plan tiplerini andırmamaktadır. Konutun zemin katı, tahminen 20. yüzyıl ortaları itibariyle değiştirilmiştir. Bu değişiklikte birlikte, zemin kat apartman tipi konut özelliklerine benzer bir plana dönüşmüştür. Ancak, alan araştırması ve yapılan görüşmeler sonucunda, yapının ilk haliyle dış sofalı Türk evi olduğu düşünülmektedir.

Konutun bulunduğu Çaybükü Köyü incelendiğinde, yapı haricinde iki adet hayatlı ev tespit edilmiştir. Bu konutlar ise neredeyse tamamen yıkılmıştır. Köyde bulunan dış sofalı Türk evlerinin hiçbiri tescilli yapı statüsünde değildir. Ayrıca, bu yapıların bazıları güncel olarak satışa sunulmuştur.



Fotoğraf 43. Köydeki Diğer Hayatlı Evlerden Biri, 2024.

İncelenen yapı ise oldukça geniş bir avlu içerisine konumlandırılmıştır. Avlu girişi, eskiden Muğla ili genelinde tercih edilen malzeme olan ahşaptan yapılmış bir kapı ile sağlanmaktaydı. Günümüzde ise demir malzemeden yapılmış bir kapı bulunmaktadır. Avlu duvarları aslına uygun biçimde günümüze ulaşmıştır, yapım tekniği ise yığma taş duvar şeklindedir. Yapı da yine yığma taş tekniği ile inşa edilmiştir. İki katlı olarak inşa edilen yapı ilk haliyle, iki hayatlı tasarlanmıştır. Konutta şu an bir depo, üç oda, bir açık mutfak alanı, bir hayat ve bir ahır bulunmaktadır. Önceden hayat mekanı olarak kullanılan alan şimdi bir oda ve açık mutfak alanına dönüştürülmüştür. Konutta ıslak hacimler günümüzde dahi ilk haliyle kullanılmaktadır. Avluda bir adet, diğer iki odada ise her birinde birer tane ıslak hacim bulunmaktadır.

Yapının ilk katında eşit büyüklükte bir ahır ve bir depo bulunmaktadır. Yirminci yüzyıl ortalarında yapılan değişikliklerle birlikte hayat mekanının avlu ile bağlantısı duvar örülerek kapatılmıştır. Bu mekan daha sonrasında açık mutfak ve bir oda yapısına dönüştürülmüştür. Yapım tekniği ise değiştirilmemiştir, yapının tamamı yığma taş duvardır. Ahır yapısının avluya açılan bir kapısı bulunmaktadır. Oda içerisinde ise eskiden hayat mekanında bulunan kapatılmış bir ocak, avluya bakan bir

pencere ve açık mutfağa açılan bir kapısı vardır. Bütün duvarlar, kalınlığı 55 santimetre olarak inşa edilmiştir. Gelişim açısından ilk kat incelendiğinde kat neredeyse tamamen bozulmuş durumdadır. Ahır ve depo kullanılmadığı için aslına uygun bir şekilde kalmıştır. Hayat mekanı ise günümüzde maalesef bulunmamaktadır. Katın bir cephesi ise tamamen değiştirilmiştir.



Fotoğraf 44. Konut Avludan Görünüşü, 2024.

Yapı iki katlı olduğundan iki kat arası mekansal iletişim merdiven ile sağlanmaktadır. İlk haliyle yalnızca iki hayat mekanı kullanılarak diğer mekanlara iletişim sağlanmaktaydı. Günümüzde ise açık mutfak alanı ve hayat ile sağlanmaktadır. Ahır mekanı ise bu mekansal iletişimin dışındadır. Yapının ikinci katının ön cephesi hariç bütün cepheler yine yığma taş duvardır. Bu cephelerde yer alan açıklıkların çoğu hayata açılmaktadır. Hayata bakan açıklıklar günümüze tamamen korunmuş bir şekilde gelmiştir. Diğer açıklıklar ise plastik bir malzeme ile değiştirilen pencere donatılarıdır. Yapının ikinci katında bunun dışında hiçbir değişiklik yoktur. Üç cephe duvarı, oda döşeme altı zemini dışında bütün donatı ve cepheler ağaç malzemedir. Hacı Mehmet Evinin birinci katında bulunan hayatta bir ocak, abdestlik ve yörede peyke olarak tanımlanan bir düzenek bulunmaktadır.



Fotoğraf 45. Konut Hayatı, 2024.



Fotoğraf 46. Konut Hayatı, 2024.

Hayat içerisinde bulunan bütün donatılar ve alanlar aslına uygun şekilde günümüze ulaşmıştır. Abdestlik yapısının gideri dahi ilk günkü şekliyle durmaktadır. Donatı tamamen ahşaptır ve gideri avluya akmaktadır. Muğla ili genelinde yüze yakın yapı incelenmesine rağmen aslına uygun bir şekilde günümüze ulaşan tek abdestlik bu yapı içerisinde gözlemlenmiştir. Bunun haricinde birinci kat hayatında kireç sıva ile kaplanmış bir ocak bulunmaktadır, yapı içerisinde kapatılmamış tek ocak hayatın içerisinde bulunandır. Peyke olarak bahsedilen düzenek ise tam anlamıyla Türk evinin, insanoğlunun doğa ile bir bütün halde yaşam sürme çabasının bir örneği olduğunun kanıtıdır. Bu düzenek kış aylarında kapatılarak ahşap bir cephe şeklini almakta ve bu sayede mekan rüzgar ve soğuk hava etkilerinden kısmen korunmaktadır. Yaz aylarında ise yine ağaç malzemelerle desteklenen düzenek, üstü açılarak güneş ışığından daha

fazla faydalanmayı sağlamaktadır. Ayrıca düzenek ile birlikte hayat mekanında birden fazla köşk oluşmaktadır. Böylelikle oturma alanı ihtiyacı da karşılanmış olmaktadır.



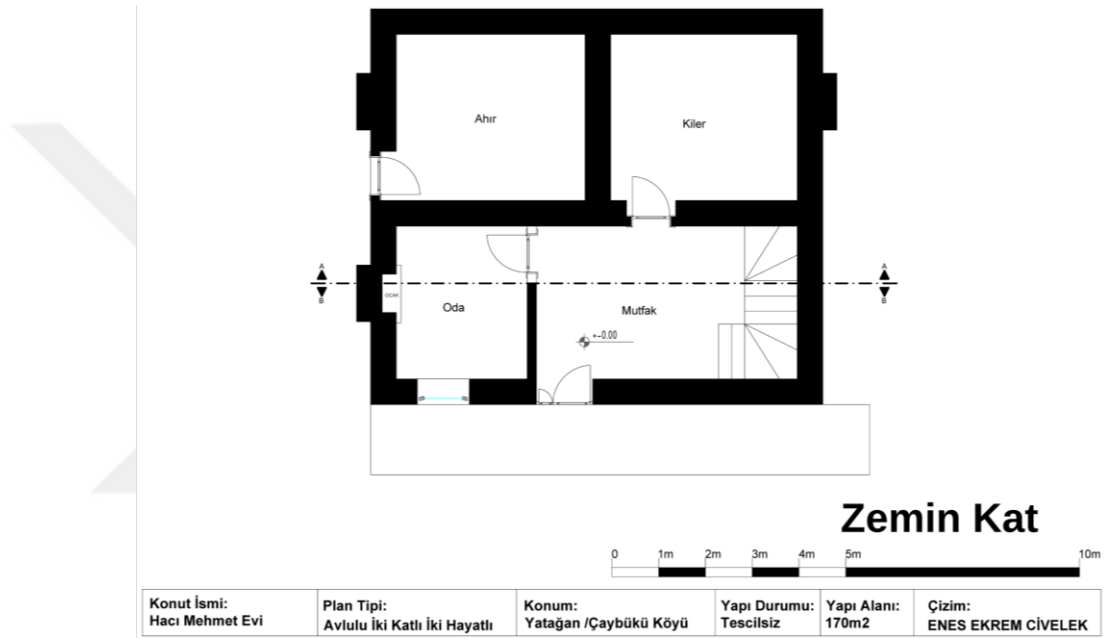
Fotoğraf 47. Abdestlik, 2024.



Fotoğraf 48. Peyke, 2024.

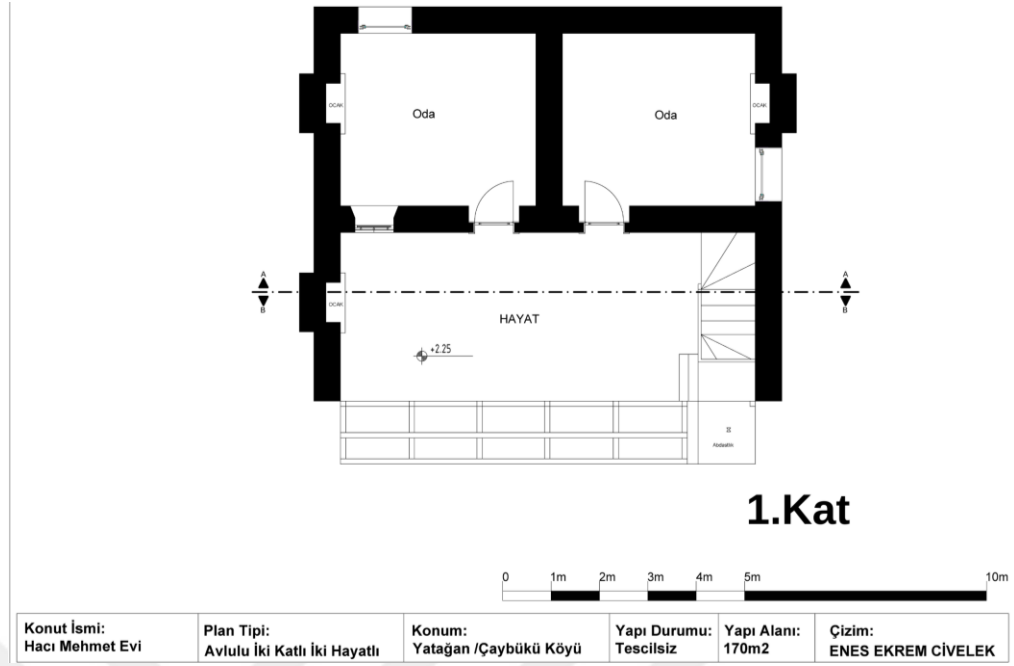
Hayat mekanını işlevsel anlamda incelediğimizde ise zemin katta bulunan hayat alanının tüm işlevini ve mekansal özelliğini kaybettiği anlaşılmaktadır. Birinci katta bulunan hayat mekanı ise hala aynı işlevlerde kullanılmaktadır. Konut içerisinde ikamet eden bireylerden edinilen bilgilere göre birinci katta bulunan hayat mekanı şu özelliklere sahiptir; geçiş mekanı, yaşam alanı ve ayrıca katın merkezi konumundadır.

Yapının güncel halinde ise yapı merkezi özelliği, hayatın aksine günümüzde açık mutfak alanı olarak yeniden tanımlanmıştır. Kış aylarında yapının zemin katı misafir ağırlama, yeme-içme ve konaklama gibi ihtiyaçlar için kullanılırken; yaz aylarında bu işlevler birinci kat hayatı tarafından üstlenilmektedir. Bu durum, hayat mekanının tüm işlevlerinin yaklaşık 6 ay boyunca kullanıldığını göstermektedir. Hayat alanının ölçüleri ise uzunlukta 740 santimetre, genişlikte 347 santimetre olarak belirlenmiştir ve odaların toplam alanından daha küçüktür.



Şekil 54. Hacı Mehmet Evi Zemin Kat Planı.
Civelek

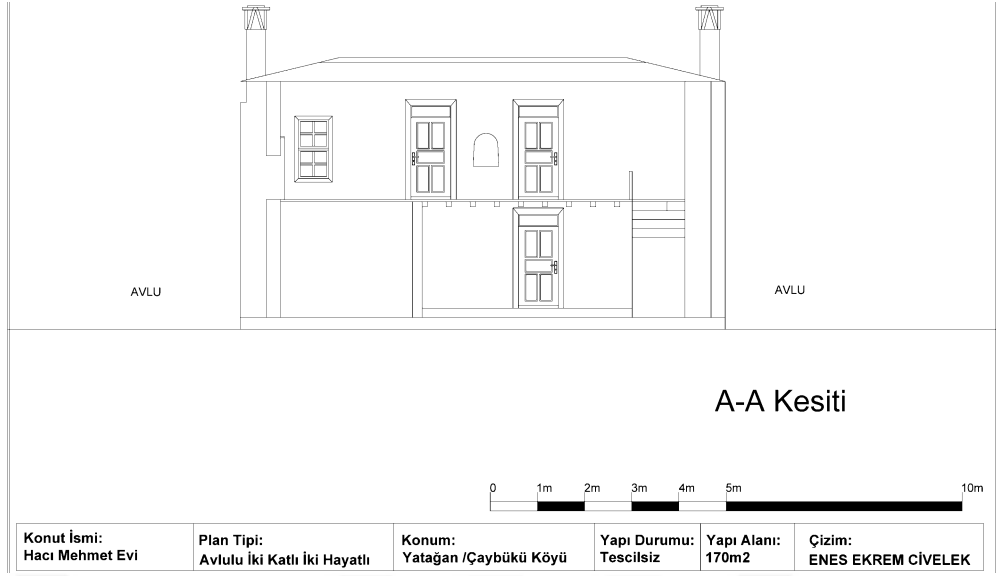
Çizim: Enes Ekrem



Şekil 55. Hacı Mehmet Evi Birinci Kat Planı.
Civelek

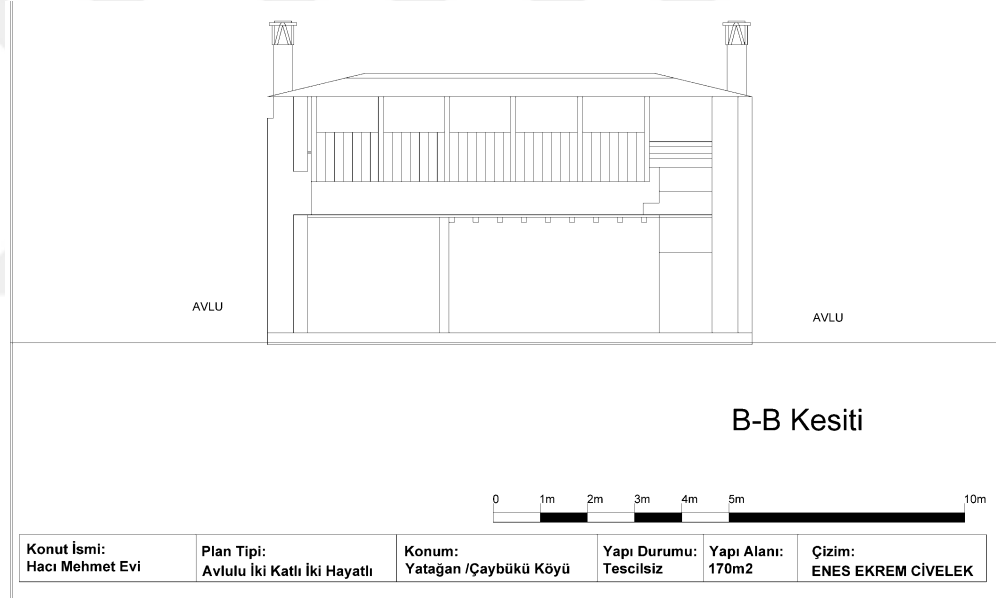
Çizim: Enes Ekrem

Mekanların aktif bir şekilde kullanılması koruma açısından olumlu bir durum yaratmaktadır. Sonuç olarak mekan, Türk konutunda bulunan hayatlarda bulunabilecek bütün işlevlere sahiptir, hatta ilk haliyle ahır ve depo gibi mekanlarla da ilişkisinin yoğun olması iki hayat alanını yapı merkezi kılmıştır. Üst kat hayatının aslına uygun bir biçimde korunması konutun gelişimi açısından olumludur. Yalnızca üst kat ele alınırsa Muğla genelinde en iyi şekilde korunmuş hayat örneklerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Fakat genel olarak yapı incelendiğinde zemin katta yapılan değişiklikler sonucu Geleneksel Türk konut özelliklerini büyük oranda kaybetmiştir.



Şekil 56. Hacı Mehmet Evi BB Kesiti.

Çizim: Enes Ekrem Civelek



Şekil 57. Hacı Mehmet Evi AA Kesiti.

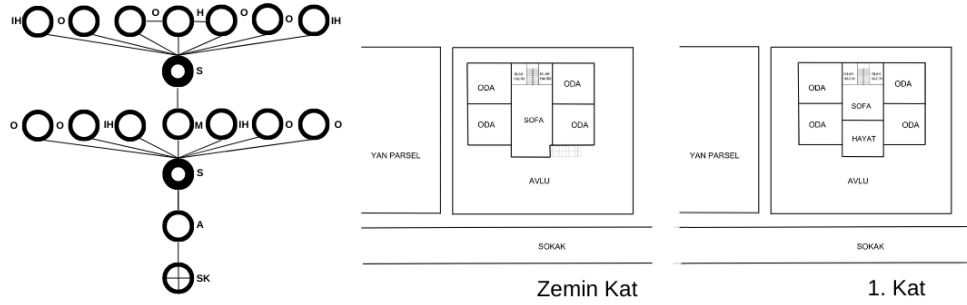
Çizim: Enes Ekrem Civelek

4.5. MERKEZİ PLANLI HAYATLI MUĞLA EVİ

Merkezi plan, bir yapının ortasında konumlanan bir mekanın etrafında geliştiğini ifade etmektedir. Bu kavram genel anlamıyla tapınaklar, konutlar gibi birçok mimari unsur için bir nitelendirme değeridir. Geleneksel Türk konutlarında merkezi plan ise iç ve orta sofalı konutlar için kullanılmıştır. Genel hatları ile dış sofalı plan tipinin zaman içinde toplumsal ve bireysel ihtiyaçlar, kültür gibi etmenler sonucu merkezi plan tiplerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Elbette bu plan tiplerinin geçişi sırasında ara bir yapı grubu oluşmuştur.

Türk konutunun tipolojik gelişiminin genel anlamda tarihsel bir çizgisi yoktur. Fakat plan tiplerinin ilk yapım ve gelişim süreci açısından belirli tarihsel saptamalar yapılabilmektedir. Buna göre Muğla hayatlı evinin son aşaması olan merkezi plana geçiş aşaması, tahmini olarak Anadolu konutunun gelişimi ile yani on dokuzuncu yüzyıl sonunda başlamıştır. Fakat finansal kuvveti yüksek bireylerin bazıları, daha erken dönemlerde merkezi plan tipine uygun konutlar yaptırtmıştır. (Kuban, 1995: 64-69)

Geleneksel Türk konutları uzun bir süre kırsal yapı tarzına sahipti. Bu yapı tipi öncelikle avlusuz konutlarda kendini gösterdi. Daha sonra dış sofalı konutlarla birlikte gelişim gösterdi. Ancak zamanla dış sofalı konutlar yerine kent olgusu ile birlikte orta veya merkez sofalı plan tipleri tercih edilmeye başlamıştır. Bu plan tipi geçişiyle birlikte konutlar yarı-kırsal özelliklerini kaybetti ve daha küçük araziler üzerinde sıralandı. Bu dönüşümle birlikte Anadolu genelinde bahçelerin boyutları küçüldü ve genellikle evlerin arka kısımlarına itildi (Kuban, 1995: 64-69).



Şekil 58. Merkezi Planlı Hayatlı Muğla Evi Örnek Plan ve Mekanlar Arası İlişki Grafi

Geleneksel Muğla konutlarının gelişimini ele aldığımızda, genellikle kırsal yerleşimlerde dış sofalı konut tipinin gelişiminin son aşaması olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bazı kentsel yerleşimlerde ise bu gelişim orta ve merkez sofalı planlarla devam etmiştir. Bu dönüşüm, zamanla Muğla ilindeki kentsel yerleşim alanlarında hayatın tamamen konuttan kopmasıyla gerçekleşti. Muğla ilindeki bu konutlar genel olarak iki katlı hayatlı konuta yakın mimari unsurlar taşımaktadır. Örneğin, yapıların avluları konutun önünde bulunmaktadır ve avlu malzemesi değişse de yapı malzemesi genellikle aynı kalmıştır. Ancak şehir merkezinde gelişen bu konutlar, kültürel ve bireysel tercihler gibi etkilerle birlikte kırsal Muğla konutlarına göre daha yüksek

duvarlı olarak inşa edilmiştir. Diğer bir benzerlik ise avlu içinde başka yapı bloklarının bulunmasıdır.



Fotoğraf 49. Muğla Merkezi Planlı Hayatlı Konut Örneği, 2024.

Bu plan tipinde genel hatları ile odalar aynı şekilde tasarlanmaya devam edilmiştir. Fakat alanların düzeni ve biçimi, merkezi bir salonla karakterize edilen geleneksel evlere yakın boyutsal ve orantısal özellikler sergilemektedir. Ancak, dış sofalı konutta önemli bir unsur olan hayat bu plan tipinde işlevsizleşmiştir. Artık konuta hayat ile giriş sağlanmamaktadır. Bunun yerine konut kapısı merkezde bulunan sofaya açılmaktadır. Oda sayısı da hayatlı eve oranla daha fazla yapılabilmektedir. Kırsal konutlarda avlu içerisinde ana mekandan ayrı bir şekilde tasarlanan ıslak hacimler artık yapının içinde yer almaktadır. Bu değişimler ile birlikte Geleneksel Türk konutunun yarı kırsal etkisinin son örneği de Merkezi plan tiplerinde görülen hayat ile son bulmuştur.

Bu yapı tipi zaman içerisinde iç ve orta sofalı konutlara, hayat mekanı ise oda veya iç sofa alanlarına dönüşmüştür. Son olarak ise bu plan tipine uygun tasarlanan Muğla konutları neredeyse tamamı harabe, yıkıntı şeklindedir. Eski Muğla Kentsel Sit Alanı içerisinde Muğla Merkezi Planlı Hayatlı Konutlarına rastlamak mümkündür. Yapıların bir iki tanesi dışında tamamı kullanılmamaktadır. Yapılara girmek günümüzde tehlikeli olduğu için bazı yapıların girişine tabela asılmıştır. Bu durumlar,

kentsel sit alanı ilan edilmenin bir alanı korumak için yeterli olmadığını gösteren bir kanıttır.

4.6.MUĞLA HAYATLI HANLAR (TİCARİ KONUT)

Osmanlı döneminde önemli kamusal alan olarak kabul edilen hanlar, sivil mimari örnekleridir. "Han" terimi, gelişmiş kent merkezlerinde ticari işler veya kısa süreli konaklama için kullanılan yapıları ifade etmektedir (Yaşar, 2023). Bu mekanlar, Osmanlı Devleti boyunca bu işlevlerini sürdürmüşlerdir. Muğla ili özelinde farklı plan tiplerine sahip birçok han bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, limanlara yakın ve büyük kent yapıları olmalarından kaynaklanmaktadır. Avlusuz hanlar, ticari alanlar, ahırlar ve konaklama birimlerinden oluşur ve genellikle sokağa bakacak şekilde konumlandırılmıştır; bu nedenle temel bağlantı sokaklarla kurulmuştur. Diğer yandan, avlulu hanlar daha kompleks yapılar olup, avlu sayesinde içerisinde daha rahat bir iletişim ortamı sağlarlar. Muğla'daki avlulu hanlar genellikle tek veya iki katlı olarak tasarlanmıştır. Tek katlı avlulu hanlar düzenli avlular ve revaklarla karakterizedir, simetrik ve düzgün bir plana sahiptirler. İki katlı avlulu hanlar ise genellikle düzenli bir plana ve her iki katta da hayat mekanlarına sahiptirler.

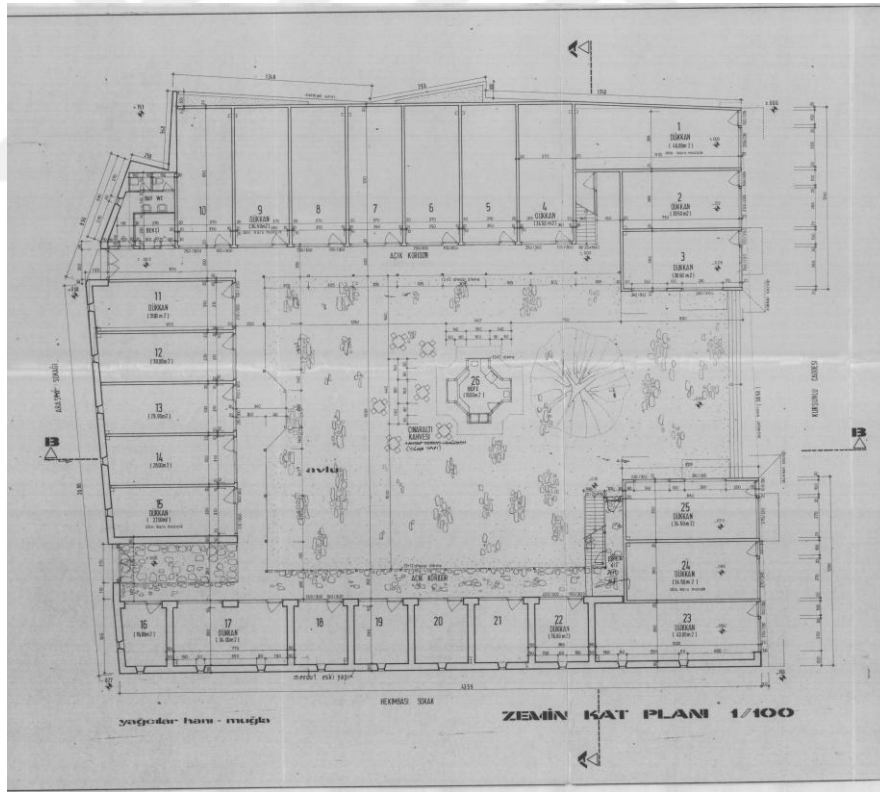
Muğla'daki hanlar genellikle caddeye veya avluya bakan cephelerle tanımlanır ve iç mekanlar bu cephelere göre düzenlenmiştir. Ağaç malzeme kullanımı önemlidir, kapılar genellikle kuzu veya çift kanatlı tarzlarda yapılmış olup bazıları yuvarlak kemerlidir. Kapılar genellikle avluya doğrudan açılmaz, bir geçit veya giriş holü aracılığıyla erişilir. Avlulu hanların bazılarında ana girişlerde kapı bulunmazken, avlusuz hanlarda doğrudan bir giriş holüne açılır. Avlular genellikle düzensiz planda olup, kayrak taşlarıyla kaplanmış veya toprak dolgulu olabilir. Alt katlar genellikle depo veya dükkan olarak kullanılırken, üst katlar konaklama için ayrılmıştır. Hanlar günümüzde farklı amaçlar için kullanılmakta olup, üst ve alt katlardaki mekanlar genellikle hayat mekanı olarak kullanılmaktadır. Merdivenler genellikle yapıların arka duvarına yaslanmış "U" şeklinde dönerek çıkar ve altları depo olarak kullanılabilir.

Hanlar, Muğla'da gelişen hayat mekanı bulunan konut yapılarıyla benzer mimari teknikler kullanılarak inşa edilmiştir ve Muğla ilindeki gelişim sürecinde önemli mekan değeri taşımaktadırlar (Yaşar, 2023).

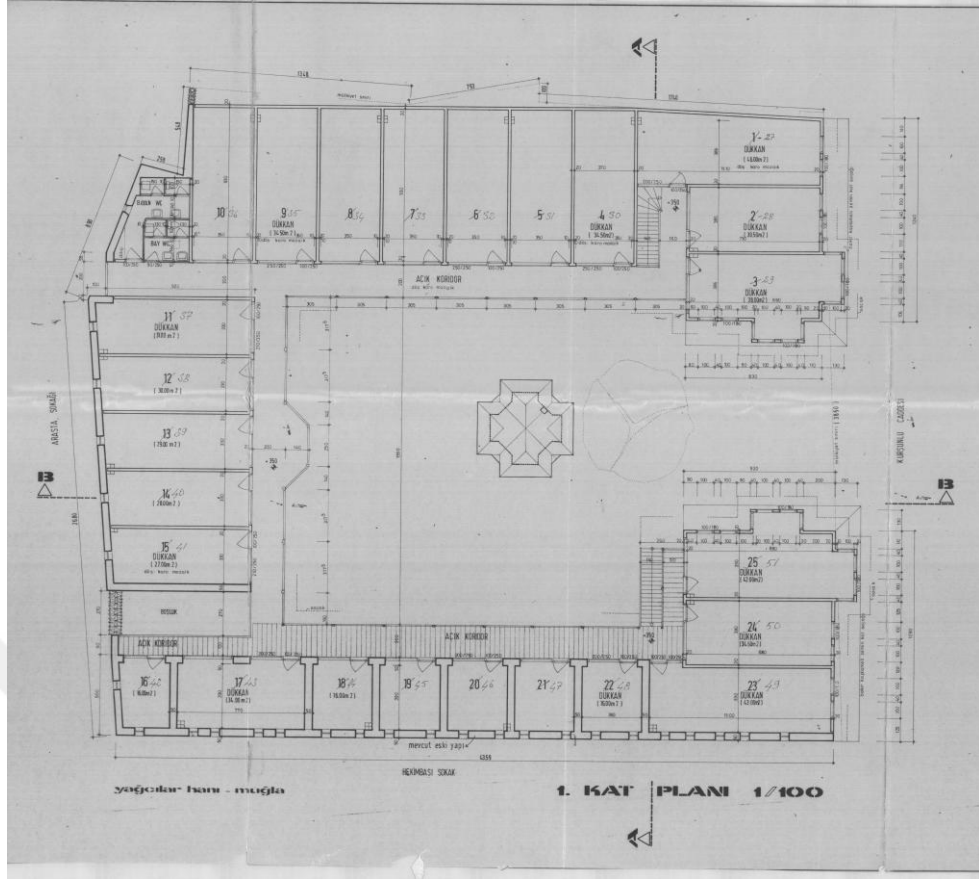
4.6.1. Muğla Hayatlı Han Örnekleri

4.6.1.1. Yağcılar Hanı

Han, Muğla/Merkez’de, Emir Beyazıt Mahallesi’nde, Kurşunlu Caddesi üzerinde konumlanmıştır. Yapı, kuzey cephede diğer yapılarla sınırlanmış, güney cephede Hekimbaşı Sokağı’na, batı cephede Arasta Sokağı’na, doğu cephede ise Kurşunlu Caddesi’ne bakmaktadır. Yağcılar Hanı, Muğla’da bulunan önemli bir tarihi yapıdır ve Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’ne göre 1493 yılında inşa edilmiştir. Yapı, kent için önemli bir ticaret merkezi konumundaydı. Kent genelinde üretilen yağ stoğu bu handa satılmaktaydı. Han ise bu ticareti sağlarken dönemin ulaşım sistemlerinde kullanılan binek hayvanlara ve bireylere de ayrıca konaklama imkanı sunmaktaydı. Bu nedenle yapı ilk hali ile bir ticari konut örneğidir. Bina, İzmir 2 nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 17.11.1993 tarihli, 3637 sayılı kararı ile Muğla’da korunması gereken taşınmaz kültür varlığı olarak listelenmiştir.



Şekil 59. Yağcılar Hanı Zemin Kat Planı. Menteşe Belediyesi Arşivi.



Şekil 60. Yağcılar Hanı 1. Kat Planı. Menteşe Belediyesi Arşivi.

Han plan tipi olarak avlulu ve iki katlı tasarlanmıştır. Zemin ve birinci kat boyunca ticarethanelerin önünde hayat bölümü devam etmektedir. Yapı inşa edilirken ana malzeme olarak doğal taş, ağaç malzeme ve tuğla tercih edilmiştir. Yapıya dış cephelerden bakıldığında birbiri ile eşit görünmeyen moloz taş bloklar arasına sıva yöntemi ile yükseldiği anlaşılmaktadır. Yapım tekniğinin dayanımının düşük olması nedeniyle sokağa bakan dış cephelerdeki açıklıklar oldukça küçük boyutlarda tutulmuştur. Bu nedenle yer yer nem dengesini sağlamak amacı güdülerek küçük boşluklar bırakılmıştır. Yapı avlusuna 3 girişten ulaşmak mümkündür, bu girişlerin 2 tanesinde kuzulu kapı bulunmaktadır ve bu kapılar kemerli bir biçimde tasarlanmıştır. Yağcılar Hanı'nın iç mekanlarının hayata bakan açıklıkları eşit ve aynı biçimde tasarlanmıştır. Bu düzenleme hem estetik bir uyum sağlamakta hem de iç mekanların aydınlık ve havadar olmasına katkıda bulunmaktadır. Osmanlı dönemi han mimarisinde sıkça rastlanan bu simetrik tasarım, yapının genel düzenini ve işlevselliğini optimize etmeye yönelik bir yaklaşımdır. Donatılar ise ağaç malzemenen yapılmıştır.



Fotoğraf 50. Han Giriş Kapıları, 2024.

Yapı genel olarak tüm bileşenleri ile neredeyse simetrik bir biçimdedir. Yapıda bulunan zemin kat hayatı ve avlunun bir kısmı kayrak taşı ile kaplanmıştır. Yağcılar Hanı'nın tavan, zemin ve birinci kat hayatı, yöre mimarisine uygun olarak çitakari biçimde tasarlanmıştır. Çitakari, ahşap işçiliğiyle yapılan süslemeler anlamına gelir ve Osmanlı mimarisinde sıkça kullanılır. Bu tasarım, hem estetik bir güzellik sunar hem de yapının bölgesel mimari özelliklerini yansıtır. Ahşap işçiliğiyle yapılan bu süslemeler, yapının zengin tarihi ve kültürel mirasının bir göstergesidir. Birinci hayatı taşıyan direkler ise diğer direklere göre daha yalın tasarlanmıştır. Birinci kat direklerinin ayrıca küçük bir desteği bulunmaktadır. Birinci kat hayatı ise tamamen ağaç malzemedendir. Zemin kaldırım taşı benzeri bloklar ile kaplanmıştır ve çatıyı taşıyan ahşap direkler payandalıdır. Bu payandaların, ion sütun başlığında bulunan volüt biçimini andıran bir tasarım detayı vardır. Yapı genel olarak dış ölçü bakımından tüm cephelerde 40 metreden uzun olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu alan ise birçok işleve ev sahipliği yapmasına olanak sunmuştur.



Fotoğraf 51. Birinci Kat Hayatı, 2024



Fotoğraf 52. Völütlü Payanda, 2024.

Yağcılar Hanı, uzun yıllar boyunca ve günümüzde de aktif olarak kullanılmaktadır. Bu süre zarfında birçok farklı kullanım biçimine ev sahipliği yapmıştır. İlk işlevi, han kavramına uygun olarak ticari bir konaklama yeri olarak hizmet vermektir. Tüccarlar, yolculukları sırasında burada konaklayıp ticaret yaparlardı. Daha sonrasında ise Cumhuriyet dönemi öncesi bölge İtalyan kuvvetleri

tarafından işgal edilmiştir. Bu dönemde hanlar önemli rol oynamıştır. Yağcılar Han'ı ise İtalyan kuvvetlerinin binek hayvanlarının barınağı konumunda kullanılmıştır (Türkeş, 1973:229). 1942 yılında, 39 kişinin öncülük ettiği Güzel Yayla Dokumacılık Küçük Sanat Kooperatifi'nin kurulmasıyla han tarihi bir olaya tanıklık ederek günümüzde de kısmen devam eden işlevine kavuşmuştur. Kooperatif, İkinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasında dokumacıların yaşadığı sorunları çözüme kavuşturmayı hedeflemiştir. Bu girişim, savaşın yarattığı ekonomik zorluklar ve hammadde sıkıntıları gibi problemlerle mücadele eden yerel dokumacıları desteklemeyi amaçlamıştır. Kooperatifin kurulması, dokumacıların dayanışma içinde çalışarak üretimlerini sürdürmelerine ve geçimlerini sağlamalarına yardımcı olmuştur. Kooperatifin başlattığı faaliyetler ile birlikte Yağcılar Hanında dokumacılık sektörü gelişmiş günümüzde dahi ticari anlamda devam etmektedir (Tekeli: 1993:148).



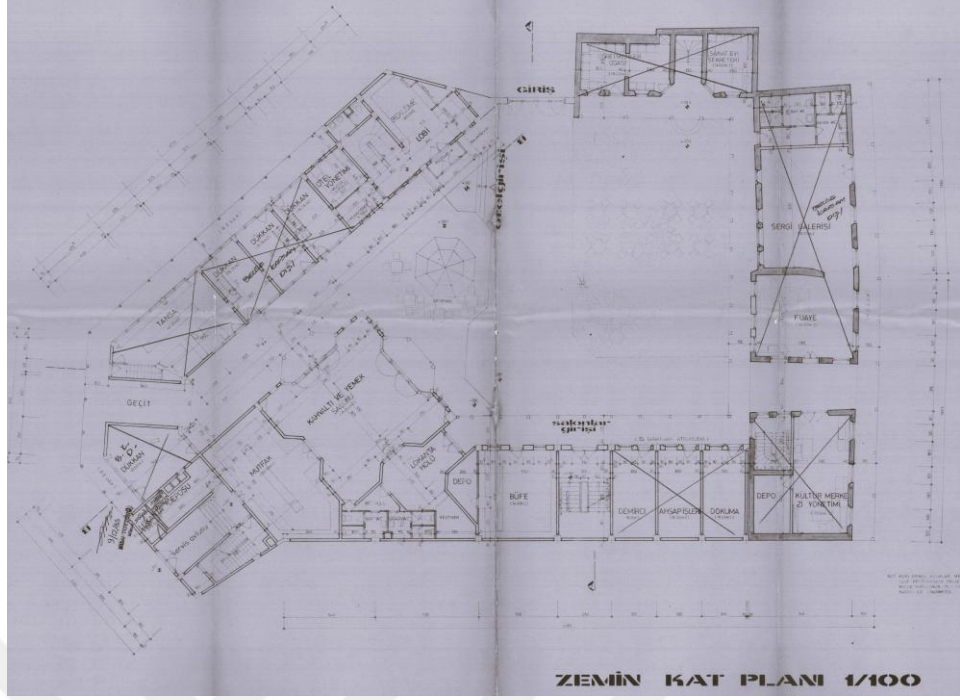
Fotoğraf 53. Dokumacıların Ticaret Alanı, 2024.



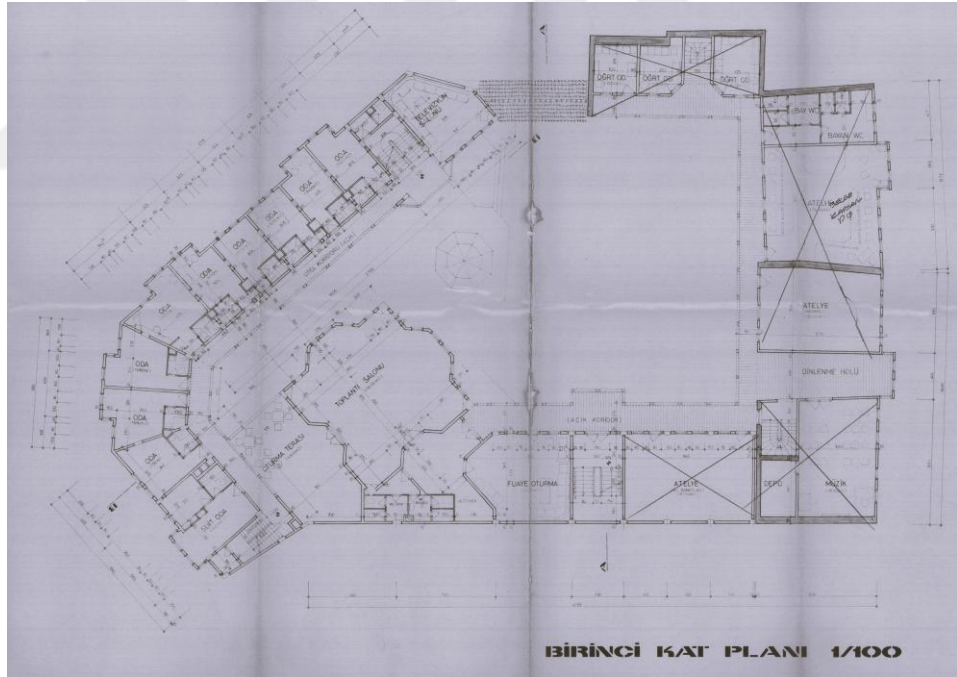
Fotoğraf 54. Birinci Kat Hayatı, 2024.

4.6.1.2. Konakaltı Hanı

Han, Menteşe ilçesinin Müştakbey Mahallesi, Mustafa Muğlalı Caddesi üzerinde yer almaktadır. Yapının güncel ismi Konakaltı İskender Alper Kültür Merkezidir. Yapının bir kitabesi bulunmamaktadır, ancak yapım teknikleri gibi etmenler ile birlikte tahmini yapım yılı bilinmektedir. Yapı, Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne göre 19. yüzyıl içerisinde inşa edilmiştir. Yapım tekniği açısından bağdadi bir yapı olan han, İzmir II Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 17.11.1993 gün ve 3637 sayılı kararı ile Muğla'da korunması gereken taşınmaz kültür varlığı olarak listelenmiştir. Ayrıca, 420 sayılı kararı ile Muğla Belediyesine ait kamu yapısı haline getirilmiştir. Bu karar, hanın korunmasını ve halkın kullanımına sunulmasını sağlamıştır. Bu karar sonrası, yapının son restorasyonunu ünlü mimar Nail Çakırhan gözetiminde gerçekleştirmiştir. Bunun sonucunda yapı Kültür ve Sosyal aktiviteler için kullanılan bir mekana dönüştürülmüştür.



Şekil 61. Konakaltı Hanı Zemin Kat Planı. Menteşe Belediyesi Arşivi.



Şekil 62. Konakaltı Hanı 1. Kat Planı. Menteşe Belediyesi Arşivi.

Han Muğla sivil mimari örneklerindendir. Plan tipi bakımından avlulu iki katlı han yapısıdır. Zemin ve birinci kat boyunca hayat mekanı vardır. Yapıda, Yağcılar Hanında olduğu gibi ana malzeme olarak doğal taş, ağaç malzeme ve tuğla tercih edilmiştir. Yapının donatılarının üstleri çeşitli ahşap motiflerle süslenmiştir. Avluya bakan cephedeki alt kat pencereleri yuvarlak kemerlidir ve lale motifli vitraylarla

dekore edilmiştir. Caddenin karşısındaki cephe boyunca uzanan hayat kısmı ahşaptan yapılmış korkuluklarla desteklenmiştir. Giriş kapısı çift kanatlı ve kuzulu kapı tarzındadır, diğer kapı ise tek kanatlıdır. Yapının ilk halinde bilindiği kadarıyla üst kat pencerelerinde suluk veya yağmurluk bulunmaktadır. Alt kat pencerelerinin üst kısımları günümüzdeki gibi motiflerle süslenmiştir. Caddenin karşısındaki cephe kısmen hayatlıdır. Avluya bakan alt kat pencereleri de yuvarlak kemerli biçimde tasarlanmıştır.



Fotoğraf 55. Yapiya Sokaktan bakış, 2024.



Fotoğraf 56. Payandalı Direk, 2024.

Yapı genel olarak tüm bileşenleri ile neredeyse simetrik bir biçimdedir. Yapıda bulunan zemin kat hayatı avludan yüksek tasarlanmıştır ve kaldırım taşı benzeri bloklar ile kaplanmıştır. Tavan, zemin ve birinci kat hayatında yöre mimarisine uygun olarak çitakari biçimde tasarlanmıştır. Birinci hayatı taşıyan direkler ise diğer direklere göre daha yalın bir tasarıma sahiptir. Bu tasarım, hem estetik bir uyum sağlar hem de yapının işlevselliğini destekler. Birinci kat hayatı ise tamamen ağaç malzemedendir. Zemin ahşap kaplanmıştır ve çatıyı taşıyan ahşap direkler payandalıdır. Bu payandalar, özgün birer tasarım detayına sahiptir. Yapı genel olarak dış ölçü bakımından avlu dahil tüm cephelerde 40 metreye yakın veya uzun olacak şekilde tasarlanmıştır. Özellikle geniş avlusu ve birden fazla yapı bloğu ile yapı birçok işlevde kullanılmıştır.



Fotoğraf 57. Zemin Kat Hayatı, 2024.



Fotoğraf 58. Birinci Kat Hayatı, 2024.

Yapı birçok işleve ev sahipliği etmiştir. İlk işlevi, kent sınırları içerisine gelen bazı mevsimlik işçilere konaklama imkanı sunmasıdır. Bunun yanında ilk kullanım şeklinde alt katta hayvanların muhafaza edildiği alanlar, hizmet alanları ve dükkanlar bulunmaktaydı. Milli mücadele dönemi içerisinde ise han, İtalyan kuvvetleri tarafından işgal edilen sınırlar içerisindeydi. İşlev olarak ise İtalyan kuvvetlerinin

merkez karargahı olarak kullanılmıştır (Türkeş, 1973:228). Kurtuluş savaşı sonrası bir süre daha han görevi gören yapı, 1928 ve sonrasında Muğla Palas ismini alarak otel işlevi görmüştür. Günümüzde ise Muğla Belediyesi'ne ait bir kültür merkezi olarak hizmet vermektedir.

4.7.HAYATLI MUĞLA KONUTUNUN KORUMA SORUNLARI

Muğla ili, Türkiye'nin tarihi ve kültürel zenginliklerle dolu önemli bir bölgesidir. Özellikle kentsel sit alanı ilan edilen bölgelerde, geleneksel Türk evlerinin çeşitli plan tipleriyle karşılaşmak mümkündür. Ancak, yapılan bazı uygulamaların sadece popüler algıyı desteklemek amacıyla yapıldığı gözlemlenmektedir. İç ve orta sofalı Türk konutları genellikle koruma altına alınmışken, dış sofalı Muğla evleri nadir örnekler olarak kalmıştır. Bu durum, bölgedeki kültürel mirasın geleceği açısından endişe vericidir.

1960 yılının ikinci yarısı itibari ile alınan koruma amaçlı kararnameler ile birlikte başlayan Türkiye koruma tarihi, ne yazık ki 2024 yılında hala eksik ve diğer bir deyişle hala aynı noktadadır. Doğan Kuban'ın 2001 yılında yayınladığı belgeye göre Türkiye'de koruma bilinci ve uygulamaları, 1960'lı yıllardan itibaren belirgin bir şekilde gelişim göstermeye başlamıştır. Ancak, Doğan Kuban'ın vurguladığı gibi, bu süreçte yeterli ilerleme kaydedilememiştir. Ne yazık ki Muğla ili özelinde de bir gelişim göze çarpmamıştır. Bunun dışında Türkiye bazı önemli Turizm odaklı yerleşim bölgelerinde, Muğla ili dahil bazı başarılı koruma plan ve çalışmaları yapmıştır (Kuban, 2001).

Cengiz Bektaş'ın (2001) "Koruma Onarım" adlı kitabının 300. sayfasında, Muğla ilinde bir konut satışı sonrası yapılan koruma projesinden bahsedilmiştir. Eksiksiz ve aslına uygun bir şekilde tamamlanan yapı 1992 yılında Muğla Eczacılar Odası olarak kullanılmaya başlanmıştır. O dönemde üst katı müze olan yapı iyi korunmuş Muğla evi örneğidir. Diğer bir örnek ise Tülay Kıntak Kozak'ın (2014) "Ula ve Ula Evleri" kitabında bahsedilen Ertan Bulut evinde gerçekleşen restorasyon projesidir. Kitabındaki görsellerden anlaşıldığı kadarıyla, yapı ilk halinde doğal taş bloklar üzerine ahşap zemin kaplamasıyla sağlanmıştı. Duvarlar ise doğal taş bloklar üzeri kireç sıva ile kaplanmıştı ve yapıda bulunan payandalı direklerde özgün işlemler bulunmaktaydı. Alan araştırması sonucu ise yapı hayatında bulunan ahşap üzerine

beton döküldüğü ve üzerindeki zemin kaplama tercihi fayans döşenmiştir. Son olarak yapı hayatında bulunan cephe ise beyaz boya ile boyanmıştır. Sonuç olarak müdahaleler sonrasında yapının özgün değerinin tamamen kaybolduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca yapının tüm mimari elemanları, kültürü ve donatılarının büyük bir kısmının günümüze orijinal halinde ulaşmadığı belirlenmiştir.



Fotoğraf 59. Proje Öncesi Yapı. (Kıntak, 2014.)



Fotoğraf 60. Yapının Güncel Hali, 2024.

Ula ilçesindeki diğerk bir örnek olan Hüseyin Şatıroğlu Evi/2, avlusuz hayatlı Türk evi örneklerinden nadir görülen biridir. Geçmişte aynı avlu içinde bir yapıyla birlikte bulunuyordu. Ancak günümüze yakın bir dönemde yapı, modern malzemelerle genişletilmiştir, bu da yapının özgün değerini büyük ölçüde bozmaktadır. Yapılan alan araştırması, yapının ilk halinin tamamen ahşap olduğunu ve benzerinin nadir olduğunu ortaya koymaktadır. Günümüzde ise yapı tamamen betonarme yapıya dönüştürülmüştür. Bu durum, yapının işlevselliğini ve mekan özelliklerini neredeyse tamamen kaybettiğini gösteren bir kanıttır.

Diğerk bir örnek Hacı Mehmet Evi'dir. Geçmişte iki hayatı bulunan bu konut günümüzde zemin katındaki hayatı kapatılmış ve başka bir plan tipine dönüştürülmüştür. Ne yazık ki bu yeni plan tipi, geleneksel Türk evi özellikleriyle uyumlu değildir, düzensiz bir planlamaya sahiptir. Diğerk hayatındaki ahşap abdestlik ve hayat kepenkleri aslına uygun bir şekilde korunmuş olmasına rağmen, bu yapı tescilli değildir. Yapı, maddi durumları yeterli olmadığı için yapı sahipleri tarafından herhangi bir müdahale görmemektedir. Bu konutun bulunduğu Çaybükü köyünde, benzer şekilde birkaç konutun yıkılma tehlikesi altında olduğu bilinmektedir.



Fotoğraf 61. Hayatı Kapatılmış Konut, 2024.



Fotoğraf 62. Satılık Hayatlı Konut, 2024.

Yatağan ilçesindeki durum, birçok geleneksel Türk evinin termik santralin açılmasından sonra göç etmek zorunda kalmasıyla ilgili büyük bir sorunu temsil etmektedir. Bu evler zamanla kullanılamaz hale gelmiş ve harabe haline gelmiştir. Bölgede geçmişten günümüze kadar herhangi bir önleyici tedbir alınmamıştır. Dışarıdan yapılan incelemeler, bu harabe durumundaki mekanın orta sofalı hayatlı bir konut olduğunu göstermektedir. Muğla ili genelinde bu tür konut örneklerine neredeyse rastlanmamaktadır. Ancak buna rağmen, bölgede kurumların veya koruma kurullarının bu yapılar üzerinde çalışmaları bulunmamaktadır. Yapılan alan araştırmasında edinilen bilgilere göre, bölgede birkaç yüzyıl öncesine kadar alevi ahşap ustalarının hizmet verdiği düşünülmektedir. Ancak bölgeye özgü bir tasarım unsurunun varlığı veya yokluğu konusunda kesin bir tespit yapılamamıştır. Bu durum, bölgenin kültürel ve mimari mirasının korunması açısından önemli bir açıklama gerektirmektedir.

Muğla'da yapılan bazı başarılı koruma çalışmaları genellikle turizm odaklı yerleşim bölgelerinde gerçekleştirilmiştir. Ancak genel olarak bölgede yapılan koruma çalışmalarının yetersiz olduğu ve koruma altına alınan yapı sayısının azlığı göz önünde bulundurulmalıdır. Göktepe, Ayazkırı, Kapubağ, Demirtaş, Katrancı gibi mahallelerin kentsel sit alanı ilan edilmesi veya yapıların tespit edilip tescillenmesi gerekmektedir. Muğla ili genelindeki kültürel mirasın korunması için acil önlemler alınmalıdır. Koruma süreçlerinde halkın da aktif katılımı sağlanmalı ve yapıların boş kalmasını önlemek için teşvik edici politikalar geliştirilmelidir. Ayrıca, yapıların tarihi ve kültürel değerlerini korumak için ekonomik destekler sağlanmalı ve hukuki olarak koruma altına alınmaları sağlanmalıdır. Bu süreçte, Muğla'nın kültürel zenginliklerinin gelecek

nesillere aktarılması ve korunması büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak, bölgedeki yapıların ve yerleşim birimlerinin kültürel birer miras olarak kabul edilerek koruma altına alınması, Muğla'nın tarihi ve kültürel kimliğinin güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

4.7.1.Hayatlı Muğla Konutunun Doğal ve İnsan Kaynaklı Koruma Sorunları

Muğla ili, geleneksel mimarisi ve özgün hayatlı konut tipleri ile Türk konut mimarisinde önemli bir yere sahiptir. Ancak bu yapılar, günümüzde birçok koruma sorunu ile karşı karşıyadır. Koruma sorunlarının temelinde hem doğal hem de insan kaynaklı nedenler yer almaktadır. Bu bölümde, Muğla'daki hayatlı konutların koruma sorunları doğal ve insan kaynaklı nedenlere ayrılarak ortaya koyulacaktır.

Doğal etmenler, Muğla'daki hayatlı konutların zarar görmesine ve yapısal özelliklerini kaybetmesine yol açan önemli faktörlerden biridir. Özellikle iklimsel etmenler hayatlı Muğla konutlarının zarar görme sürecini hızlandırmaktadır. Muğla ve çevresinde Akdeniz termik rejimi ile bu termik rejimin karasal geçiş tipi görülmektedir. Genel olarak kış ayları serin, yaz ayları ise sıcak geçer. Ancak yükselti ve denize yakınlık gibi faktörler nedeniyle farklı bölgeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Kış mevsiminde, örneğin, Muğla il merkezinde ocak ayı ortalama sıcaklığı 5.3 °C iken Bodrum'da bu değer 11.1 °C'ye kadar çıkmaktadır. İklimsel farklılıklar, ahşap ve kerpiç gibi geleneksel malzemelerin yıpranmasını hızlandırmakta ve özellikle nem oranı yüksek olan bölgelerde mantar oluşumu ve çürümeye yol açmaktadır (İkiel, 1997). Alan araştırmaları sonucu bu iklimsel etkilerin konutlarda bulunan ahşaplarda yıpranma ve mantar oluşumuna yol açtığı görülmüştür. Ayrıca yapılardaki kireç sıvalarda daha kolay yıpranma sürecine girmektedir.

Diğer doğal bir etmen ise erozyondur. Özellikle kırsal alanlarda bulunan konutlar, toprak kayması ve erozyon tehlikesine açıktır. Bu sorunlar, temel sistemlerinin zarar görmesine ve yapıların çökmelerine yol açmaktadır. Genel anlamda hayatlı Muğla konutlarının sağlam zemin temeli ile inşa edilmemesi de süreci hızlandırmaktadır.

Deprem ise Muğla ili için gerek geleneksel gerek modern konutlara zarar veren temel bir doğal etmendir. Muğla, birinci derece deprem bölgesinde yer almaktadır. İlde

çok sayıda aktif fay bulunmaktadır. Muğla'nın doğu ve kuzeydoğusunda Kelekçi, Acıpayam, Çameli, Beyağaç fayları; kuzeybatısında Milas ve Yatağan fayları; güney ve güneybatısında ise Gökova, Datça ve Selimiye fayları bulunmaktadır. Güneydoğusunda ise Eşen Fayı yer almaktadır (Sözbilir, 2017). Bu aktif fay hatları, yapıların depremlere karşı hassasiyetini artırmaktadır. Alan araştırmaları sonucunda yapılan görüşmeler ve gözlemlerde depremlerin hayatlı Muğla konutu üzerinde oldukça etkili olduğu anlaşılmıştır. Depremler sonucu çoğu hayatlı konut yıkılmış, yapısal elemanları veya bir bölümü zarar görmüştür.

Bu etmenler dışında çeşitli hava olaylarının da hayatlı konutlara zarar verdiği düşünülmektedir. Hayatlı Muğla konutunun koruma sorunlarının diğer ana etmeni ise insan kaynaklı etmenlerdir. Bunlar genelde bilinç eksikliği, yetersiz denetim ve ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Tescilli ya da tescilsiz yapılara bireyler tarafından yapılan bilinçsiz müdahaleler, bu konutların mimari özgünlüğünü bozmaktadır. Örneğin, modern malzemelerin kullanılması ya da geleneksel plan tiplerine uygun olmayan değişiklikler, yapıların estetik ve tarihi değerlerini azaltmaktadır. Yapılan alan araştırmaları sonucu bazı yapıların bu değişiklikler sonucu özgün değerini tamamen kaybettiği gözlemlenmiştir.

Diğer açıdan ise Muğla ili genelinde birçok hayatlı konut tescilli değildir. Bu durum, bu yapıları koruma altına alınamamasına ve yıkılmalarına yol açmaktadır. Tescil edilmemiş yapılar, çoğu zaman bilinçsizce yıkılmakta ya da kaderine terk edilmektedir. Birçok konut bu etmenler yüzünden yok olmaktadır. Ayrıca kentleşme ve çarpık yapılaşma, hayatlı konutların gelişimini olumsuz etkilemektedir. Özellikle Muğla kentsel sit alanında devam eden yoğun kentleşme, yeni yapılaşmanın kontrolsüz gelişimi hayatlı konutların zarar görmesine neden olmaktadır. Geleneksel hayatlı konutların yerlerini, modern ve uyumsuz binalar almaktadır. Bu durum, Muğla kentsel sit alanının yetersiz korunmasıyla daha da belirgin hale gelmektedir.

Son olarak ekonomik yetersizlikler, restorasyon ve koruma projelerinin maliyetleri yüksek olduğundan, yerel halkın büyük bir kısmı bu maliyeti karşılayamamaktadır. Devlet destekli projeler kısıtlı kalmakta, bu da birçok yapının çürüyüp yok olmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak Muğla'daki hayatlı konutların korunması, doğal ve insan kaynaklı sorunlara karşı çözüm odaklı bir yaklaşım gerektirmektedir. Doğal sorunların etkilerini azaltmak için, iklim koşullarına uygun restorasyon malzemeleri kullanılmalı, yapılar depreme dayanıklı hale getirilerek güçlendirilmelidir. Özellikle yağış yoğunluğu ve erozyon gibi faktörlere karşı önleyici tedbirler alınmalıdır.

İnsan kaynaklı sorunların çözümünde ise halkın bilinçlendirilmesi, tescil süreçlerinin hızlandırılması ve ekonomik destek mekanizmalarının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Geleneksel hayatlı konutların korunabilmesi için yerel yönetimlerin denetim mekanizmalarını güçlendirmesi ve etkin bir şekilde uygulaması gereklidir. Aynı zamanda, yasal düzenlemelerin uygulanabilirliği artırılmalı ve kurumsal iş birliği teşvik edilmelidir. Bu adımların atılması, Muğla'nın kültürel mirasının korunmasını ve gelecekte de bu mirasın yaşatılmasını sağlayacaktır.

4.7.2. Hayatlı Muğla Konutunun Koruma mevzuatlarına göre incelemesi:

Türkiye'nin mimari ve kültürel mirası, tarih boyunca zengin ve çeşitli unsurlar barındırmıştır. Geleneksel Türk konut mimarisinin önemli örneklerinden biri olan "hayatlı konutlar," özellikle Muğla ilinde, bölgenin kimliğini yansıtan eşsiz mimari unsurlar arasında yer alır. Ancak, bu değerli yapılar zamanla çeşitli nedenlerle tahribata uğramış ve koruma altına alınmalarında aksaklıklar yaşanmıştır.

Hayatlı Muğla konutları, hem ulusal hem de uluslararası koruma mevzuatları çerçevesinde ele alınmış olsa da, uygulamada eksiklikler ve sorunlar bulunmaktadır. Bu bölümde, Türkiye'nin kültürel mirasın korunmasına yönelik ulusal mevzuatlarının, hayatlı Muğla konutlarının korunması üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde incelenecektir. Ayrıca, 2863 ve 5226 sayılı kanunlar başta olmak üzere, taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına ilişkin yasaların, bölge özelinde ne ölçüde etkili olduğu analiz edilecektir.

Muğla ili özelinde yapılan saha araştırmaları ve tespitler, bu yapıların korunmasına ilişkin sürecin eksikliklerini ortaya koymaktadır. Şehir merkezlerinde yer yer başarılı uygulamalar görülürken, kırsal bölgelerde koruma çalışmalarının yapı sahiplerinin inisiyatifine bırakıldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, ulusal koruma yasalarının bölgesel düzeydeki etkisini ve yetersizliklerini değerlendirmek açısından önemli veriler sunmaktadır.

4.7.2.1 Hayatlı Muğla Konutunun Uluslararası Koruma mevzuatına göre incelemesi

Geleneksel konutların korunması için Uluslararası birçok antlaşma yapılmıştır. Muğla'da hayatlı konutların korunması için önemli olan en temel antlaşma, Avrupa Mimarlık Mirası Koruma Sözleşmesi'dir. Türkiye'nin de taraf olduğu bir anlaşmadır. Mevzuata uygunluğu test edebilmek için Muğla ili genelinde 10 ilçe merkezi ve 4 ilçe köyleri olmak üzere yaklaşık 90 mahalle incelenmiştir. Bu incelemeye göre Granada antlaşması baz alınarak Muğla ili özelinde hayatlı Türk evinin güncel durumu incelenecek olursa ilk olarak Sözleşmenin ikinci maddesine bakmak gerekmektedir. Bu madde şu şekildedir:

“Madde 2- Korunacak anıt, bina grupları ile ören yerlerinin kesin olarak tespit edilebilmesi için her bir taraf bu tarihsel varlıkların envanterlerini oluşturur ve bu tarihsel varlıklara zarar verebilecek tehlikeli durum doğduğunda, en kısa zamanda gerekli dokümanları hazırlamayı taahhüt eder. “

Bu maddeye göre, tespit çalışmalarının kısmi olarak yapıldığı belirtilmiştir. Özellikle popüler mekanlar ve şehir merkezlerindeki yapılar genellikle koruma altında bulunmaktadır. Ancak Yatağan ilçesindeki yapı ve yapı gruplarının çoğunun tescilsiz olduğu bilinmektedir. Ula şehir merkezinde yapılan saha çalışmalarında ise, bazı yapıların tescilli olmasına rağmen aslına uygun olmayan müdahalelerin kurullar ve bireyler tarafından ısrarla yapıldığı gözlemlenmektedir. Menteşe ilçe merkezindeki birçok yapı ise kaderine terk edilmiş durumda olup, pek çoğu neredeyse kullanılamaz haldedir. Muğla ilçesi içinde Göktepe mahallesinde gelişen yapı grupları, bu madde kapsamında en kısa sürede koruma altına alınması gereken yapılar arasında yer almaktadır, çünkü bu yapılar Muğla'nın özgün mimari plan tipini yansıtmaktadır.

Madde 4'e göre, "Tüm korunan varlıkların bozulmasını, hasar görmesini veya yıkılmasını önlemeyi taahhüt eder." Ancak Göktepe mahallesindeki mevcut durumda çoğu yapı tescilli bile değildir. Köy genelinde yapılan araştırma sonucunda birçok yapının izinsiz bir şekilde yıkıldığı ve yıkılma riski altında olduğu belirlenmiştir. Yapılan alan araştırmasına göre Türkiye'nin taraf olduğu antlaşmanın bu madde gerekliliklerini yerine getirmediği sonucuna varılmıştır.

Madde 3 ise, taraf ülkelerin kendi yöntemleriyle yapıların korunması için yasal önlemler alması gerektiğini belirtmektedir. Türkiye'de çeşitli maddelerle desteklenmiş yasal mevzuat bulunmasına rağmen, bu yasaların uygulama aşamasında kısmi başarısızlık yaşandığı gözlemlenmektedir.

“Madde 11- Her bir Taraf, Kültür mirasının mimari ve tarihsel özelliklerini koruma açısından, korunan varlıkların, çağdaş hayatın gereksinimleri göz önüne alınacak şekilde kullanımını, uygun olan durumlarda, eski binaların yeni kullanımlara intibaklarını teşvik etmeyi, taahhüt eder.” Bu madde ise belirli örnekler ile Muğla ilinde uygulanmıştır. Madde hem halk hem de sorumlu mecralar tarafından dikkat edilen bir husus olmuştur.

Icomos Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (1999)’nün koruma ilkeleri ele alındığı zaman Muğla ili genelinde uzman bireylerle korumanın sağlanma maddesinin merkezi bölgelerde uygulandığı görülmüştür. Ayrıca bu bölgelerde diğer yandan yapı blokları çağdaş karşılıkları ve mimari üsluplara uygun bir şekilde onarılıp kullanıma uygun hale getirilmesi tüzüğe uygunluk açısından doğrudur. Madde 3'te bahsedilen ana hedef, tek veya birden fazla anıtsal değerın korunması ve onarımının sağlanmasıdır. Bu madde genel anlamda merkezi bölgelerde uygulanmaktadır. Diğer yandan çeşitli eğitimlerde belediye etkinlikleri gibi sağlanmaya çalışılmış olsa bile tam anlamıyla başarılı olunamamıştır. İlçe merkezleri dışında bulunan tüm konumlarda antlaşma maddeleri uygulanmamaktadır.

Avrupa Mimari Miras Yılı ve Amsterdam Bildirgesi (1975), Türkiye'nin de imzaladığı bir belgedir ve genel olarak sadece tarihi yapıların korunmasını değil, aynı zamanda halkların ve toplumun ortak bir gelecekleri bilincini güçlendirmeyi hedefler. Bu bildirme, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesiyle birlikte, bu mirasın toplumsal kimlik ve geçmişle bağlantısının önemini vurgular. Bu bildirgeye göre anıtsal değeri olan mimari unsurların korunmasının milli bir sorun haline getirilmesi ve ülkenin ana planlamasının bir hedefi olmalıdır. Ayrıca bildiri son olarak anıtsal değeri olan yapıların onarımı vb. tüm masraflarının devlet tarafından karşılanması ve yapılacak değişikliklerin kurul tarafından sağlanması gerektiğini savunur. Muğla ili özelinde yine merkezi bölgelerde yapı ve kent ölçeğinde bu bildiriye uymuş olsa bile merkezi olmayan mahallelerde ihmaller vardır. Ayrıca yeni

yapılaşmanın belirli koşullarda yapılabileceğini taahhüt eden bildirgeye karşın bu bölgelerde yeni yapılaşma kontrolleri yerel yönetim tarafından incelense bile yerel halkın bilinçsiz olması nedeni ile çarpık kentleşme olgusu vardır.

Icomos Venedik Tüzüğü (1964)'nin "Madde 1"inde belirtildiği gibi, tarihi anıt kavramı sadece büyük sanat eserlerini değil, aynı zamanda belirli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin veya tarihi bir olayın tanıklığını yapmış kentsel veya kırsal yerleşmeleri de içerir. Bu tanım, Hayatlı Muğla Konutunun Koruma Sorunları özelinde değerlendirildiğinde oldukça anlamlıdır. Muğla ili genelinde, özellikle şehir merkezlerinde ve popüler turistik bölgelerde kentsel yerleşme olgusu üzerinde koruma çalışmaları genellikle etkin bir şekilde yürütülmektedir. Ancak kırsal yerleşimlerde bu tür koruma çabalarında belirgin eksiklikler bulunmaktadır. Hayatlı Türk konutları gibi kırsal yerleşim ürünlerinin korunması konusundaki zorlukların ana nedenlerinden biri budur. Bu bağlamda, Icomos Venedik Tüzüğü'nün vurguladığı kırsal yerleşimlerin kültürel mirasın korunmasında önemli bir role sahip olduğu gerçeği, Muğla ili özelinde daha fazla dikkate alınmalı ve koruma çabaları bu doğrultuda güçlendirilmelidir.

4.7.2.2 Hayatlı Muğla Konutunun Ulusal Koruma mevzuatına göre incelemesi

Taşınmaz kültür varlıklarını koruma mevzuatı ülkemizde 2863 sayılı ve 5226 sayılı koruma kanunları gibi belgeler ile yasal olarak korunmaktadır. Özellikle 2863 sayılı kanunun ikinci bölümü korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgilidir. Yapıların korunmasına yönelik çalışmalar ise iki başlıkta gelişim göstermektedir. İlk olarak bölge bazında, korunması gereken alanın doğal, arkeolojik, tarihi ve kentsel sit alanı ilan edilmesi ile başlayan süreçtir, diğer gelişim ise yapı özelinde olmaktadır, bu yöntemde ise yapı tek başına koruma altına alınmaktadır. Bir yapı, taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki yapılar 2863 sayılı kanun kapsamında tespiti sonrasında ilgili koruma bölge kurulunca 'tescil' edilmektedir. 'Tescil', devletin sivil ve kamu mimari örneklerini koruma altına aldığını ve bu yapıları korunacak yapılar olarak tanımladığını ifade eder. Bu durum, kültürel mirasın korunması açısından olumlu bir gelişmedir.

Muğla ilinde incelenen bölgelerde şehir merkezinde bulunan konumlarda yer yer kentsel sit alanı ilan edilmiş bölgelere rastlanmıştır. Bu bölgelerde ayrıca yapı

özelinde tescil çalışmaları da titizlikle yürütülmektedir. Fakat bu kırsal yerleşim birimlerinde uygulanmamıştır. Kentsel sit ilan edilen özellikle eski Muğla kentsel sit alanı, içerisinde bulunan bazı hayatlı konutlar harabe halinde bırakılmıştır. Ancak bu yapılar dışında, iyi örnek olabilecek restorasyon projeleri de başarıyla gerçekleştirilmiştir. Kısmi olarak koruma şehir merkezlerinde hayatlı Muğla konutu için mümkün olmuştur. Kırsal yerleşimde ise tamamen yapı sahiplerinin inisiyatifine bırakılmış durumdadır.

Özellikle Muğla ili için yapılan alan araştırmasında, 2863 sayılı kanunun 9. Maddesi'nin uygulanmadığı tespit edilmiştir. Bu tespit, Ula ilçesindeki tescilli yapıların sahipleri tarafından kuruldan izin almadan yapılan değişikliklerle desteklenmiştir. Ayrıca, bireylerin konutlarla ilgili hatalı uygulamaları kurul veya üst kurumlara bildirmediği belirlenmiştir. Bu durum, yapı içinde yapılan gözlemlerle ilk kez fark edilmiş ve sözlü olarak da doğrulanmıştır. Kurul veya üst kurumlar tarafından onaylanan projelerde kullanılan malzemelerin eksik veya aslına uygun olmadığı durumlar, bu maddeye göre yasal olarak kabul edilmektedir. Bu durum, kanunun bazı açıklarını ortaya koymaktadır.

İncelenen konutlar genel olarak tescilli yapı değildir. Bu yüzden 2863 sayılı kanunun, 7. Maddesi Muğla ili özelinde, oldukça önemli bir konumdadır. Bu madde; “Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve doğal sit alanlarının tespiti, Kültür ve Turizm Bakanlığının koordinatörlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılır. Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkanları göz önünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir.” Şeklindedir. Bu madde dikkate alındığı zaman hayatlı Muğla evi konut tipleri ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Bu aşamada konut tipleri bölge, zaman, kültür gibi birçok alt başlık ile incelenip gerekli önlemler alınmalıdır. Sonuç olarak Ulusal koruma yasaları Muğla ili özelinde kısmen uygulanmaktadır. Bu durum Hayatlı Muğla evi gelişimini ne yazık ki olumsuz yönde etkilemektedir.

SONUÇ

Tasarım, bireyin kişiliğini ve kültürel değerlerini mekâna aktarmada kullanılan önemli yöntemlerden biridir. Geleneksel konut iç mekan tasarımları da bu bağlamda benzer bir anlayışla şekillenmiştir. Bu tasarımlar, genellikle bölgenin kültürel özelliklerinden derin bir şekilde etkilenirken, aynı zamanda bireysel dokunuşların da izlerini taşımaktadır. Bu etkileşim, mekânların biçimsel ve işlevsel özelliklerinde belirli özgünlükler ve kültürel temsillerin bir arada varlığını sürdürebilmesine olanak tanır. Konutlar bireylerin tercihleri ve hayat görüşünü de açıkça yansıtan bir mekan olmuştur. Bunun etkisi ise zamanla değişen mekanlarda toplumun kültürüne ve bireysel dokunuşlarla görülmüştür. İnsanlık tarihindeki barınma ihtiyacının evrimi, ilk çağlardan itibaren mağaralarda başlamış olup günümüze kadar süregelmiştir. Bu süreç, özellikle Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdığı çadır kültürünün etkisiyle şekillenmiştir. Çadır kültürü ve bölgede buluşmuş geçmiş kültürler, dış sofalı plan tipinin ortaya çıkmasında belirleyici bir rol oynamış ve doğayla iç içe bir yaşamı teşvik etmiştir. Muğla ili gibi bölgelerde, çeşitli plan tipleriyle karakterize edilen Hayatlı Türk evleri, konut gelişiminin önemli bir örneğini oluşturmaktadır.

Türk evi mimarisi, tarihsel, kültürel ve coğrafi faktörlerin etkileşimi sonucunda şekillenmiş ve zamanla farklı evrelerden geçerek bugünkü halini almıştır. Göçebe yaşam tarzının etkisiyle başlayan Türk evi yapısı, yerleşik hayata geçişle birlikte farklı plan tipleri ve yapı malzemeleriyle gelişmiş, iç ve dış mekan ilişkilerinde de değişiklikler yaşamıştır. Coğrafi ve iklimsel faktörler, konut yapısının şeklini ve özelliklerini belirlemede önemli rol oynamıştır. Anadolu'nun farklı bölgelerinde farklı iklimlerin ve coğrafi özelliklerin etkisiyle farklı ev tipleri ortaya çıkmış ve Türk evi mimarisi, bu çeşitlilik ve zenginlikle şekillenmiştir. Türk evi, sadece bir konut yapısı olmanın ötesinde, Türk kültürünün ve tarihinin bir yansımasıdır.

Bu tip mekansal olguların incelemesini yaparken farklı şekillenmiş plan örneklerinin olduğu konutların incelenmesi gerekmektedir. Bireysel ve toplumsal etkiler Geleneksel Türk evleri birçok plan tipine sahip olmasına yol açmıştır. Bu konut tiplerinin ortak özelliği ise mekanları oluşturan unsurların bir araya geldiğinde bir kültürü yansıtmalarıdır. Hayat kavramının mekan değeri kazanması da bu şekilde olmuştur. Hayat kavramı ise Türk konutlarında önemli bir mekanı temsil etmektedir

ve aynı zamanda toplumsal bir kavramdır. Kökeni Arapça olan bu kelime, Türk mimarisinde özel bir anlam kazanmıştır. Başlangıçta çadır kültüründen etkilenecek evrimleşen hayat mekanı, Türk evlerinde sosyal yaşamın merkezi haline gelmiştir. Hayatın çeşitli işlevleri arasında aile yaşamının merkezi olması, misafir ağırlama ve toplumsal etkileşimin sağlanması gibi önemli unsurlar bulunmaktadır. Ayrıca, hayat mekanının evrimi ve gelişimi coğrafi, kültürel ve mimari etkilerle şekillenmiştir. Bu çalışma, hayat kavramının Türk evlerindeki önemini ve gelişimini anlamak adına önemli bir adımdır.

Araştırma kapsamında incelenen hayatlı Muğla Evleri'nin özellikleri, kullanılan malzeme, yapı tekniği, yapısal elemanlar, plan tipleri ve süsleme özellikleri gibi unsurlar üzerinden tanımlanmıştır. Bu evlerde kullanılan malzemeler genel olarak Muğla ili doğal kaynaklarına dayalıdır ve bölgesel olarak yaygın olan yapı malzemeleridir. Muğla hayatlı konutlarında genellikle taş ve ahşap malzemeler kullanılarak inşa edilmiştir. Tuğla kullanımı nadirdir, ancak metal malzeme özellikle ahşap kapıların donanımında, örneğin menteşe ve kilit gibi detaylarda sıkça görülmektedir. Ayrıca, ocak gibi donatılarda alçı malzeme kullanıldığı kaydedilmiştir. Evlerin beden duvarlarında genellikle taş ve ara sıra ahşap hatıl kullanımı dikkat çekerken, üst katlarda ve taşıyıcılarda ahşap malzeme tercih edilmiştir. Ayrıca bazı hayatlı Muğla konutlarının duvarlarının bağdadi tekniğinde inşa edilmiştir. Üst örtülerde alaturka kiremit yaygın olarak kullanılmıştır. Fakat ilk hayatlı Muğla Evleri'nin günümüze ulaşabilen bazı örnekler toprak damlıdır.

Muğla ilindeki hayat mekanı gelişimi, Türk konut mimarisindeki evrimin özgün bir örneğini sunmaktadır. Bu evrim, ilin coğrafi, kültürel ve tarihsel bağlamında özgün bir seyir izlemiştir. Özellikle avlusuz tek odalı hayatlı evlerden başlayarak avlulu, iki katlı ve son olarak orta sofalı hayatlı evlere kadar uzanan bir süreçte, Muğla konut mimarisi kendine özgü bir karakter kazanmıştır. Bu gelişim sürecinde, zaman içinde evlerin işlevselliği, yapısal detayları ve sosyal dinamikleri değişmiş ve bu değişimler, bölgenin yaşam tarzı ve kültürel değerlerinin bir yansıması olmuştur. Bu evrim süreci, sadece Muğla'daki konut mimarisinin değil, aynı zamanda Türk konut mimarisinin genel evriminin anlaşılmasına da katkı sağlamaktadır. Bu nedenle, Muğla'daki hayat mekanı gelişimi, Türk mimari tarihinde önemli bir konuma sahiptir ve bu gelişimin detaylı bir şekilde incelenmesi, Türk evlerinin tarihini ve kültürel

mirasını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu noktada çalışma, sonuç olarak Muğla ilinde bulunan farklı konumlardaki ve kültürdeki konutlar incelenerek hayat mekanının gelişiminde etkili olan unsurları ortaya koymuştur.

Son olarak ise Muğla ilindeki hayat mekanı gelişimi, Türk konut mimarisindeki evrimin özgün bir örneğini sunarken, bu konutların korunarak günümüze ulaşması da gelişimin bir parçası olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Muğla'daki hayatlı Türk konutlarının korunması için uluslararası ve ulusal düzeydeki koruma mevzuatı incelenmiş, mevcut yasal düzenlemelerin genellikle merkezi bölgelerde etkili olduğu ancak kırsal yerleşim birimlerinde eksikliklerin olduğu görülmüştür. Uluslararası antlaşmalara ve ulusal koruma kanunlarına rağmen, Muğla'daki hayatlı konutların birçoğu tescil edilmemiş ve koruma altına alınmamıştır. Bu durum, yapıların zamanla bozulmasına, hasar görmesine ve hatta yıkılmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, Muğla'daki hayatlı Türk konutlarının korunması için daha etkili önlemlerin alınması ve koruma mevzuatının tam olarak uygulanması gerekmektedir. Aksi halde, bu önemli kültürel mirasın kaybı kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Y. ve Akpınar, A. (2011). *Muğla Evleri*. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi.
- Akdemir, Z. ve Keskin, M. (1994). *A'dan Z'ye Anadolu Evleri*. İstanbul: Arkitekt.
- Aladağ, E. (1991). *Muğla Evi (Muğla'daki Geleneksel Konutların Sıhhileştirilmesi ve Yeniden Değerlendirilmesi Konusunda Bir Araştırma)*. Muğla: Hamle Matbaacılık.
- Arel, A. (1982). *Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar*. İzmir: Ticaret Matbaacılık.
- Bahçalı, D. (2020). Mekansal Bir Terimin Tanımlanmasında Yöresel İfade ve Kullanım Farklılıklarının Etkisi: "Hayat". İstanbul: *Avrasya Terim Dergisi*.
- Bektaş, C. (1996). *Türk Evi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bektaş, C. (2001). *Koruma Onarım*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Cansever, T. (1994). *Ev ve Şehir Üzerine Düşünceler*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Cansever, T. (2002). *Türk Evi'nin Mimarisi*. Ankara: Yeni Türkiye.
- Cansever, T. (2010). *Osmanlı Şehri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Deniz, B. (2007). Orta Asya'daki Eski Türk Evleri. *Antalya: Akdeniz Sanat*.
- Ekinci, Z. (2005). *Bir Konağın Kurgusu: Anadolu Türk Evi Geleneğinde Birgi Örneği ve Sandıkoğlu Konağı*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Ekinci, O. (1985). *Yaşayan Muğla*. İstanbul: Numune Mücellithanesi.
- Eldem, S. H. (1954). *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

- Eldem, S. H. (1984). *Osmanlı Dönemi Türk Evi*. İstanbul: Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayınları.
- Erol, O. (2011). *Muğla Tarihi*. Muğla: Muğla Belediyesi Kültür Yayınları.
- Eruzun, C. (1986). Kültürel Süreklilik İçinde Türk Evi. *İstanbul: Mimarlık Dergisi*.
- Erman, O. (2017). Mekansal Komşuluk Kavramı Üzerinden Mimari Mekanın Analizi. *Adana: Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*.
- Eroğlu, Z. (2011). *Muğla Tarihi*. Muğla: Muğla Belediyesi Kültür Yayınları.
- Ertürk, K. İ. (1996). *The Traditional Turkish House Types in Anatolia*. In *Çağlar Boyunca Anadolu'da ve Konut Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Gabriel, A. (1938). Türk Evi. *İstanbul: Arkitekt Dergisi*.
- Genim, S. (2002). *Türk evi ve şehri. İçinde Türk Dünyası Kültür Atlası, Osmanlı Dönemi IV*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Gögebakan, Y. (2015). Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar ve Bu Evlerin Genel Özellikleri. *Malatya: İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*.
- Günay, R. (1981). *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Günay, R. (1999). *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*. İstanbul: Yapı ve Endüstri Merkezi Yayınları.
- Hasol, D. (2002). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: YEM Yayınevi.
- İkiel, C. (1997). *Muğla ve Çevresinin İklimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- İnönü, E. (2005). *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.
- Kılınçoğlu, H. (2012). 19. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'da Konağının İç Mekanı ve Duvar Süslemeleri. *İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*.
- Kıntak Kozak, T. (2014). *Ula ve Ula Evleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kortan, E. (1992). Çağdaş Türk Evinde Geleneksel Değerlerin Yorumu. *İstanbul:Yapı Dergisi*.
- Köse, A. (2005). Türkiye’de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri. *Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Kuban, D. (1992). *Mimarlık Kavramları*. İstanbul: YEM Yayın.
- Kuban, D. (1995). *Türk Hayatlı Evi*. İstanbul: Mısırlı Matbaacılık A.Ş.
- Kuban, D. (2020). *Türkiye’de Kentsel Koruma: Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kuban, D. (2020). *Türk Ahşap Konut Mimarisi: 17.-19. Yüzyıllar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Küçükerman, Ö. (1973). *Anadolu’daki Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açısından Odalar*. İstanbul: T.T.O.K. Yayınları.
- Küçükerman, Ö. (1988). *Kendi Mekanı Arayışı İçinde Türk Evi*. İstanbul: Türkiye Turizm ve Otomobil Kurumu.
- Markus, T. A. (1993). Buildings as Social Objects. In B. Farmer & H. Louw (Eds.), *Companion to Contemporary Architectural Thought*. London: Routledge.
- Olgun, T. N., Şahin, M. (2020). Geleneksel ve Çağdaş Mimari Yapılar Üzerine Akademik Çalışmalar. *Ankara: İksad Yayınevi*.

- Ortaylı, İ. (2007). *Osmanlı Barışı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öney, G. (1980). *Anadolu'da Türk Devri Sivil Mimari Eserleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özgüven, E. (1996). Anadolu Türk Evlerinin Gelişim Süreci. *Ankara: Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*.
- Öztürk, İ. (2002). *Safranbolu Evleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (1992). *Sanat Tarihi: Osmanlı Dönemi Mimarlığı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tanyeli, U. (1996). Osmanlı'da Konut ve Toplumsal Kimlik. *İstanbul: Yapı Dergisi*.
- Tekeli, İ. (2001). *Kent, Planlama ve Toplum*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turhan, İ. (2009). Geleneksel Konut Mimarisi. *Ankara: Arkitekt*.
- Turan, N. (1987). *Anadolu'da Ev Mimarlığı ve Konut Kültürü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Uluengin, F. (2001). Kentteki Değişim ve Osmanlı Konut Mimarisi. *Burdur: Osmanlı Mimarlığı Araştırmaları Dergisi*.
- Yavuz, Ö. (2015). Ahşap Kullanımının Geleneksel Türk Evlerindeki Önemi. *İstanbul:Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*.
- Yıldız, G. (1997). *Osmanlı Konut Mimarisinde Taş ve Ahşap Kullanımı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.